

ბიზანტიური მწერლობის ქრესტოგია

(X–XII საუკუნეები)

ტომი III

თბილისი

ბიზანტიური მწერლობის ქრესტომათია

(X-XII საუკუნეები)

ტომი III

თბილისი
1996 წ.

პასუხისმგებელი რედაქტორი

ლიანა კვიციანი
ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი

რეცენზენტები:

თინათინ ვახუცაძე

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი
გია რაჭვაძე

ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი

მხატვარი

ლევან ხარაძე

წ ი ნ ა თ ქ მ ა

თავად ბიზანტიური მწერლობის განვითარების კარნახით ქრესტომათიის მესამე ტომის X-XII საუკუნეებში მოქცევა რამდენაღმე არღვევს მაკედონელთა და კომნენოსთა დინასტიების მმართველობის წლებით ე. წ. მაკედონურ და კომნენურ აღორძინებათა პერიოდის შემოზღუდვის გულუბრყვილო პირობითობას, ვინათგან ჭეშმარიტი ოსტატი თვითონ ქმნის დროს და დადირსაც გადის, რის განმარტებასაც ქვემოთე ჰპოვებთ. ქრისტიანული ანტიკურობის და წმინდა შუა საუკუნეების შემდგომ, როცა წარსულად იქცა ხატმებრძოლობის და „ხატების მადლად დასვენების“ ისტორიული ფონი და თავისი სათქმელი დაასრულა კონტრასტულ საწყისთა – არისტოტელური გონებითობისა და მისტაგოგიის – ურთიერთგანმსჭვალვამ¹, სვიმეონ კრძალულის მოწაფის – სვიმეონ ახალი ღეთისმეტყველის – ეპოქალური ეგზალტაციის შემდგომ ბიზანტიურმა სიტყვის ტრფიალებამ, თუ საზოგადოდ აზრის ხელოვანებამ ისეე კლასიკური ანტიკურობის ხიბლი მოიგონა, ოღონდ ეს არ ყოფილა უბრალოდ გატაცება ანტიკური კულტურით; ეს იყო სინატიფის და მშვენიერების ძღვევაშემოსილობის აღიარებაც, ქრისტიანული დოგმატების ხაბუთიანობისთვის ანტიკურ ნააზრევზე დაყრდნობაც, ჰუმანისტური იდეალების ზეობაც.

მართებულად თვლიდნენ სიმ. ყაუხჩიშვილი და შ. ნუცუბიძე, რომ ბიზანტიური რენესანსის ხასიათის ახსნა შეიძლებოდა მხოლოდ ბიზანტიის იმპერიაში შემაკვალ აღმოსავლეთის ხალხთა მონაწილეობის გათვალისწინებით. ამას მოწმობს X საუკუნის ქართული ჰიმნოგრაფიის, იონანე ჰეტრიწის ფილოსოფიური მემკვიდრეობის და „ვეფხისტყაოსნის“ ფენომენის, როგორც „აღმოსავლური რენესანსის“ საჩის, დღეს საყოველთაოდ გაზიარებული შეფასება. ამდენად, რაკი ჩვენი ქრესტომათია ქართული მწერლობის ფაქტია, მან ორმხრივი სარგებელი უნდა მოიტანოს ბიზანტიური რენესანსის კვლევისათვის.

¹ С. С. Аверинцев, *Философия VIII-XII вв., Культура Византии (вторая половина VII-XII в.)*, Москва, 1989, გვ. 39.

ჩვენ განვიზრახეთ, ამ ნაკვეთში რითმე თხზულებით წარმოგვედგინა შედარებით კარგად ცნობილი ისეთი დიდი მოაზროვნენიც, როგორც იყო, ვთქვათ, მიქაელ პსელოსი – „ჰიპატოსი ზიბრძნისმეტყველთა“, რომლის ადგილი ქართულ მწერლობაში სიმ. ყაუხჩიშვილმა სპეციალურად განიხილა „ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორიაში“ /ცალკე პარაგრაფი მიუძღვნა/.

მესამე ტომი შეიცავს მასალას ჰიმნოგრაფიიდან, დრამატულ თხზულებას, სატირულ ძეგლს „ტიმარბონს“ სრულად /იგი მომზადდა პროფ. ა. ალექსიძის ხელმძღვანელობით/, ბელეტრისტიკულ პროზას, ეგზეგეტიკურ თხზულებებს, ფილოსოფიურ ექსცერპტებს, საისტორიო მწერლობის /პროზის და პოეზიის/ და სამეცნიერო პროზის ნიმუშებს.

სვიმეონ ახალი ღვთისმეტყველი

სვიმეონ ახალი ღვთისმეტყველი X-XI სს. მოღვაწეა. დიდი სტუდიური სპირიტუალისტის საგალობლებში გადმოცემულია მისტიური ფრთოვანება სულისა. ოღონდ „ახალმშენიერი მსხვერპლი“ მისთვის არის ახალი ადამიანი, რომლის სულთან ერთად საუკუნოდ განდმრთობილია სხეულიც /იხ. ქვემოთ 42-ე საგალობელი, სტრ. 8-9 და სხვ./.

ღმერთთან საუბრის უშუალოდ აქ საკვირველ ზღვარს აღწევს. ე. წ. „ერთხელ ნათქვამები“ ტექსტში თითქმის არ გვხვდება. მიუხედავად ამისა, სტილი ხან ხატებიანია, ხან – სიფრიფანა, წრფელი და უფრო სიტყვა-დაწმენდილი. პოეტის საუბარი ისეთი გზებით მიემართება, სხვანი რომ არ გაჰკარებიან, და, როგორც ყველაფერი ღვთაებრივი, თან მარტივია და თან უჩვეულოდ რთული – სულისმძიერი ხილვებით.

შემონახულია სვიმეონ ახალი ღვთისმეტყველის სხვა ჟანრის თხზულებებიც.

41-ე საგალობელი

სამადლობელი ღვთისადმი მისგან ქნილ კეთილ საქმეთა გამო და გედრება, რათა განსწავლოს, რისთვის არის დაშვებული ხრულ-ქნილთა წამებით გამოცდა ეშმაკთაგან; და სწავლება და წესად დალება, ღვთისგან თქმული, ამა ხოფლის უარყოფელთათვის.

უპოვარება და სიგლახაკე ჩემი უწყი, სიობლე იცი;
დამყარებულაა შენით ერთება; ჰხედავ უძღურებას ჩემსას
და შეუძლობას, – ღმერთი ჩემი, რომელმან შემქმენ;
არ მიუარებ, არამედ გადმომხედავ და ყოველი უწყი.

5 იხილე გული დამდაბლებული, იხილე შემუსრვილი,
მიხილე უსასოობასა შინა მოახლებული, ღმერთო ჩემო,
და მომეც მაღლით მაღლი შენი, მომეც სული შენი ღვთიური.
მომეც მეოხი, მაცხოარო, მომივლინე, როგორც დამპირდი,
წარმომიგზავნე აწცა მჯდომარეს

- 10 მაღალთა შინა, მბრძანებელი, ჭეშმარიტად ზესთა
 ყოველი მიწიერი საქმისა, გარე ყოველი საზყაროსი
 შენ რომ გეძიებ და შენს სულს რომ შევიტყობ.
 ნუ დააყოვნებ, მწყალობელი, მზერას ნუ აშარიდებ შენ, რომელს
 ჩემი სატკივარი გელმის,
 ნუ დამივიწყებ, რომელი სულით შენ გეძიებ და შენ მწყურისხარ,
- 15 ნუ მომაკლებ სიცოცხლეს, რომლის ღირსი არა ვარ,
 და ნუ მომიძაგებ, ღმერთო, და ნუ დამაგდებ.
 შენს გულს ვიფარებ, თანაგრძნობას ვითხოვ
 და კაცთმოყვარება შენი მშველის შესარიგებლად შენთან.
 არ დავლლილვარ ჯაფით, არ მიქმნია სამართლიანი საქმე,
- 20 არათუ აროდეს არ დამიცავს ერთიც კი მცნებათაგან შენთა,
 მთელი სიცოცხლე წარწყმედილმა განვეკლე,
 მხოლოდ შენ თავად არ მოგირილებია მზერა, არამედ მეძიებდი
 და მპოვე
 ცთომილი, მომაქციე ცთომილების გზიდან
 და შენი მაღლის ნათელით უხრწნელ მხრებზე
- 25 შემისვი, ქრისტე, მხრებზე ამიყვანე შენ, რომელს ჩემი სატკივარი
 გელმის,
 და წამების განსაცდელად მთლად არ დამაგდე,
 არამედ მე, როგორც დაყრდნობით დასკვნებულს,
 მომეც მსუბუქად გასაკვლელად გზები ეკლიანი,
 სანამ ფარეხში დამიბრუნებდი შენს ცხოვართაგანს,
- 30 სანამ შენებთან შემაერთებდი და მიმათვლიდი მონათა.
 კჳადაგებ შენს მწყალობლობას, ვუგალობებ სახიერად
 თანამტკივნეულობას შენსას,
 მაღლიერს, მიკვირს შენი სიტყბოების სიმდიდრე,
 შენ მამხნევებ, როგორც თქმულა, ღმერთო ჩემო,
 და ვარ ესლაც, როგორც მხედავ, მთლად მონა-ქმნილი,
- 35 ნათელით მოღურსმული და შენზედ მოჭედებული და მოკრული,
 შენი სურვით ძლეული და სიყვარულით შებორკილებული.
 უგზობა მიჭირს, ლტოლვილი ვარ და ცნობა არ ძალმიძს;
 როგორ ეხება ჩემს საბრალო სულს წამება,
 როგორ განვიმსჭვალები მწუხარებით, როგორ შემძრავს და
 შემამღვრევს მთლად,
- 40 როგორ მაკლია შენი სიტყბოება, ღმერთო ჩემო,
 და სიხარულს როგორ არ მანებებს მიწიერთა საწამებელი.
 მე, ესრეთ შემცოდეს და დამნაშავეს, რაღად მიმეტებ,

ან შენს თავს, მით უფრორე სარისხვოდ, ჩემი ქრისტევი,
რად იმეტებ, სახიერო, მწუხარებისთვის უფრო მეტის,
45 ვიდრე ახლახან განიცადე, როცა სული ჩემი ვნებული იყო.
მითხარ და მასწავლე აწ შენთა განსჯათა და განკითხვათა
სიღრმე,

მითხარ და ნუ მომიძაგებ უღირსად მოუბარს
შენ, რომელი უწინ ცოდვილთა და მეძავეთა თანა წვეული იყავი,
თანამეინახე, მბრძანებელი, უსაშველოთა და მეხარკეთა.
50 – ამაზედ მბრძანებელმა მომიგო და მითხრა:
მე სამყაროთგან შენ, ვითარცა ყრმა, აღგამაღლე,
მკლავები შემოგხვიე და ისე გზიდე, – შენ სრულად უწყვი, რასაც
გიაძობ.

სახვეველიც შემოგავლე და დაგიფარე მთლად ყველა ასო,
რძე გასვი ზესთა საზრდელი და სასმელი,
55 /გამოუთქმელია ჩემთვის, განუმარტებელია ყოვლად/
მსწავლელს მიგვეც /აქ ვიხეც ვამბობ, ესეც იცი/
და, როგორც ყრმა უასაკო, დაგიმოწაფა დრომდე,
ლამაზად გემსახურა და ღირსად გამოგზარდა.
უკვე მოგეწიფნენ დღენი და იქმენ ჭაბუკი,
60 უწყოდი თავად, რომ მარადლე შენთან ვიყავი
და შენში ვიზრდებოდი და შენ გიფარავდი,
სანამ მშვენიერად არ იცვალე ჟამი მოწიფულობისა.
ახლა არათუ დავაჟაკადი, არამედ ჭეშმარიტად ფრიად მხნე
მამრი

ხარ და, უკვე სიბერისკენ დახრილს,
65 როგორღა გსურს, უასაკო ყრმის მსგავსად, ახლაც მკერდს
მიგიკონონ.

როგორღა ითხოვ, სახვეველში გამოკრული გატარონ კვალად.
როგორღა გასვას რძე მსწავლელმა,
რომ იარსებო. მითხარ, ამის თქმაზედ თუ წითლდები.
მწედ ექმენ სხვათა, უშველე, მიეც საჭმელი

70 და ყველაფერი იღონე მათს გამოსაზრდელად.
განეწყვე წინააღმდეგ მტერთა და გვეშულმა გვემე
/უწყვი, მტრებად რომ ვიგულევი ეშმაკთა მწყობრნი/
თუ იმყრა, დაუნახებლად დათრგუნე, დაცემული კვალად აღდეგ
მსროლელთათვის ისრების უკანვე ტყორცინას ნუ მოერიდები,

75 რამეთუ გტყორცნიან და შენ წინააღმდეგ მანქანებას იზმარენ;
ისინი უიმიდობით გკაფავენ,
დე, შენგან წარკვეთილი იმედით დაიჭრნენ,

რისხვით მუშტის მკვრელთა შენთა და სიავით ერთად შეყრილთა,
დე, შენი სიწყნარით თვალი უბრმავდებოდეთ,

80 დე, შენს სახლს გარედანვე მოშორდებოდნენ.

მე ზომ გითხარ, ყრმა უასაკო ანუ ბაღლი აღარა ხარ,
ახლა კერც შეუძლოობას იჩივლებ სულსას
და სულ ახლახან არც შენი გონება ყოფილა უძლური პირისპირ

მტერთა.

უწყი მტერთაგან ლტოლვილობაც და კვალად ძღვევის შემოსვაც
მათზე

85 და ბრძოლის დროს მე გყავარ საქმით ერთგული და წინამდგომელი
და, ძლიერი საფარიდან ლტოლვილს, სიმაგრედ მე მოგიხვეჭივარ
და, რა გაწუხებს შენ მიწიერი, ანუ რომელი საწუთო, მითხარ:
ანუ ოქრო, ანუ კერცხლი, ანუ თვალნი პატიოსანნი;

ანუ ნათელით ვინ დამემეტა, ანუ ვინ არის უფრო მნათობი,

90 ანუ რომელი ძვირფასი თვალი ბრწყინავს, როგორც მე, საუკუნოდ
უპატიო.

ადგილ-მამულს რომ მოაკლდი, ეს გიმძიმს, თუ უპურობა

და ღვინის ნაკლებობაა შენი სადარდელი?

ან სხვა სამოთხე, ჩემი მსგავსი, არის კი განა

მიწისქვეშეთში და წყალთა ქვეშე, ვით საალერსო დედამიწა?

95 რა პურია განმზადებული ქვეყანაზედ ანუ ღვინო,

ვით მადლი ჩემი, ვით სული ღვთიური,

ვით პური არსობისა, რომელსაც მე ვთავაზობ —

სისხლს და ხორცს ჩემსას, — გულ-წმინდათა

და რწმენა-უცვალებელთა, რომელნი შიშით და თრთოლით

100 იღებენ საზრდელს საცნაურად და შესაგრძნებად.

მითხარ, რა განცხრომა, რა სიხარული, რა პატივი

უფრო მეტია დედამიწაზე, ვიდრე ჩემი, მხოლოის, მზერა,

ჩემი, მხოლოის, როგორც იგავში, სარკეში მზერა,

ჩემი დიდების ათინათის, მხოლოის, ჭკრეტა

105 და იმავე ათინათით სწავლა ამის და ამაზე მეტის

ზედმიწევნით, რომ მე ღმერთი ვარ, შემოქმედი ყოვლისა,

საცნობელად და გულისხმის-საყოფელად, რომ ჩემთვის დადგეს

კაცი მჯდომარე მღვიმეს ქვესკნელში

და უშუალოდ მომმართა სიტყვით, ვითარ მოყვასმა მოყვასს,

110 გადააბიჯა მოქირავნობის წესს და მონობის შიშს,

დაუღლეღად მემონებოდა და სიყვარულით მიველიდა

და მცნებათა გაგონებით მოყვასად და ახლობელად მექმნა.

მე არ ვამბობ მათზე, სასყიდლით რომ მემონებიან,

- არც მათზე, კვალად მონურად რომ შემივრდებთან,
 115 არამედ ვეულისხმობ მოყვასთა და ახლობელთა და შვილთა ჩემთა /
 საქმეებს; საქმეებს;
- ესენი, რაც კი ქმნილა, აღწერე მალედ:
 გამოაჩინე ყველაზე უბრალოს უპირატესობა საქვეყნოდ ქმნილთა
 ზედა
- არა მხოლოდ თანაწერთნილთა და მსოფლიოთაგან,
 არამედ აგრეთვე წარმართთაგან, – საკუთარი თავის ჭეშმარიტად
 ხელთ აყვანება;
- 120 შეცდომის ჩათვლა საუკუნო ცხოვრების.
 ერთი უმცირესი მცნების სულ მცირე გადახრად;
 უასაკო ყრმათა მოწიფულ ვაჟკაცებად
 მიჩნევა და თაყვანება მათი, ვითარცა დიდებულთა;
 ბრმათათვის ასევე პატივის მიცემა,
- 125 რამეთუ ზეგარდმო მოვიხილაჲ ყოველი ადამიანის საქმეებს,
 და ამათი ქმნა ჩემ გამოთ სწორედ რომ კვალადაც აღსაწერია:
 სულ უქონლობა გულში ვინმის მიმართ
 რისამე უმარტივეს მღელვარებამდე ანუ უმცირეს უნდობლობამდე;
 დაღლილი გულით სულისმიერი ღოცულობა
- 130 თანაგრძნობის გამო ყოველთა შენ წინაშე ცთომილთა,
 ისე როგორც ჩემ წინაშე ესოდენ ამპარტავანთა,
 ცრემლებით თხოვნა ამათი მოქცევისა;
 ამასთანავე, კურთხევა შენთა მაწყვევართა,
 ქება მარადღე შენთა მკიცხველთა შურით
- 135 და მოქადულთა ყოლა ვითარცა საქმით სათნოთა,
 ხოლო, რომელნი არ გმორჩილებენ და არ გიგონებენ
 და სულ უარს ამბობენ ჩემი, როგორც საკუთარი მბრძანებელის,
 გამუდმებით დატირებასა და გლოვაზე, მათი შეგონებისთვის ნუ
 დასცხრები:
- ხომ გითხარ, „რომელმან შეგიწყნარნეს თქვენ, მე შემიწყნარა“,
 140 და თქვენი გამგონე ჩემსას სრულად გაიგონებს.
 რომელი თრთოლით სიტყვათა და შეგონებათა თქვენთა
 არ შეიწყნარებს და არ შეასრულებს მათ სიკვდილამდე,
 არცა მიიღოს ჩემგან ზიარებად საუკუნო დიდება,
 არცა მომეთვალოს ჯვარცმულს,
- 145 რომელი ეუგონებ მამას სიკვდილამდე,
 არცა დადგეს მარჯვენით, არცა თანა-მკვიდრ
 ექმნას იგი საკუთარი თავის ჯვარცმელთა.

ბოლოს, შეუსვენებლად შეაგონებდე; ბოლოს, შეუსვენებლად
დამტბროდე

ბოლოს, შეუსვენებლად მათს მაცხოარებას ეძიებდე,

150 რათა, თუკი გაიგონებენ და შემოიქცევიან,
გყავდნენ ვითარცა ძმანი, მოიპოვო ნაწილნი შენნი
და მომიყვანო ისინი, გამგონე ახლობელნი,
რათა მეც შევიწყნარო შენ გამოთ და ვადილო
და მამას ჩემსას შენთანავე, როგორც საბოძვარი, მივართვა.

155 და თუ არ იუარებენ თავის სურვილებს,
და თუ არ მოიძაგებენ სულთა მათთა, ვითარცა ვთქვი,
და საკუთარი სურვილით მომკვდარნი არ იქნებიან
და შენი ნებით იცოცხლებენ და ცხოვრებასა შინა
შენის მეშვეობით ჩემს ნებას აღასრულებენ,

160 არ წარხდება მიზდი და სასყიდელი შენი, არ მოგაკლდება,
არამედ ერთის წილ ორკეცად მოგართმევ,
რომ შენ, გაუგონარმაც, არ იუარე მითვლა,
თუმცა უფრო მეტადაც მოგიძულეს და ზურგი შეგატციეს
და მოძაგებულ იქმენ, როგორც მე ვარ მოძულებული

165 მათგან და მათ მსგავსთაგან უწაივე და აწცა.
ამგვარ საქმეთათვის მსურს მსახურება,
ამგვართათვის და ამათ მსგავსთათვის გულმოდგინედ ეშურებოდე
ჩემს მოსაწონად: მე ხომ ამათ შევხარი ფრიად.

170 ნუ გერჩივნება უმოქმედობა და ნუ ამჯობინებ
სულისათვის სარგებელად სხვას რასმე ქვეყნიურს.

რა სარგებელს ნახავს მომპოვებელი სოფლისა,
ანუ ამა სოფლად მყოფთა აღმზრდელი ანუ მსწავლელი,
ანუ გინდ მაცხოარი ყოველთა, თუ თავადაც არ ცხონდა.
მაშ, ვინ ხელმწიფობს, თუ სხვათა მხსნელი ვერ დაიხსნის

175 თავის სულს და წარწყმდება უბადრუკად.
დამარღვეველს მცნებისა ჩემის – ყოველთა მბრძანებელისას,
თითქოს ეუაროს იგი და ფეხით გაექელოს
და გადაეხვიოს კანონთაგან ჩემთა და უგულვებელეყოს განჩინებანი
და მცნებათა ეზოს და ზღუდის გარე

180 ქმნილიყოს, – თუ გადაერჩინოს სოფელი ესე და მას შინა მყოფნი,
უცხო იქმნეს იგი ჩემთვის და შორი – ცხოვართათვის ჩემთა,
მეტადრე როგორც ეზოს ზღუდის დამარღვეველი,
რომელმან ცხოვართა განუხსნა გამოსასვლელი არა მხოლოდ

და უსამართლოდ გზა მისცა ნადირთა,

კართგან

სამართალს გამოუთქმელს წარუღებს ყოველთა ცხოვართა,
ორად განიკვეთება ცეცხლისათვის და ტარტაროსისა
და ჭია-მატლის სახრავი გახდება საბრალო.

— ეს თქვა მამამ ძისა მიერ და სული
ისიტყვა, რომელი პირი არს მბრძანებელისა,
ანგელოზნი მშვენიერად შეეხმიანნენ დაუცხრომელის ხმიანობით,
მართალთა ესმათ, მუხლმოყრილნი შეუვრდნენ და თქვეს:
მოუსყიდველია განსჯა შენი და უეჭვოა არჩევანი,
რადგან მიუღვომელად განგისჯია, ღმერთო, ყველას სატკივრიანო.
როგორღა იქნება იგი, რომელს თავისი მონასურვები არ დაუგდია,
რომელმან შენი ზესთაობა არ აღიარა¹ და ქმნილს შენგან,
მბრძანებელისგან,

მეტი პატივი მიაგო და უიარებოდ შეინახა,
როგორც თავად შენ დაიცავი, სატკივრიანო, მამისა შენის
თანა-მკვიდრი შენად იხილვა მთლად თანაზიარად
და სრულ თანა-დამწესებელად ამისა სიკვდილამდის:
უქმნელობა მონასურვებისა რისამე საკუთარის,
შეუერთებლობა სისხლით, მეტი პატივით შეუმოსაობა ხორცთა,
რაიც არის ნათესაობა და ბუნებითი კავშირი,
სიყვარული, რომელიც დედაპიწაზე მყოფთ ერთიანად მიანიჭებს
ნაუარებთა

და უკან შემოაქცევს ყოველ მათგანს.

მარტვილთა ილაღადეს: „მართალ და ჭეშმარიტ არიან სასჯელნი
შენნი“.

ხოლო რომელმან წამებას მისცა თავი გულმოდგინებით,
მერმე მოდიოდნენ ნათესავნი, დედა-წულნი,
და მწუხარებით ამას ეტყოდნენ: არ გეწყალებიან შვილნი შენნი,
არცა შეინანებ, უგულო, დედაკაცის შენის ქერივობას?
არცა უპოვარება და სიგლაჩაკე მათი მოგდრეკს გრძნობის
თანაობისთვის,

არცა წარწყმედა მათი გეფიქრება და გენანება,
არამედ დაგიგდია ობოლნი, უცხონი, გლახაკნი, ქერივი —
ცოლი შენი, და მხოლოდ თავის დახსნა გირჩევნია?
და როგორ არ ელოდები უარეს განაჩენს, ვითარცა მკვლელი,
რადგან წარწყმედად და აღფხვრად გაგვიმეტე ჩვენ ყველანი
და მხოლოდ შენი სულის დახსნას ეძიებ? — არცვის სჭირდება
მთლად მათი ხმის მიყურადება, სულ ჩუქმისაც კი,

¹. εκπρωπουντος σε.

- მათს გასაგონად სულ მიდრეკა სატირალისკენ
 და თუნდაც ძღვენით გაცლა საპყრობილისგან და საკრველთა
 220 ან ამათი გამოხსნა შენი უარყოფით, ქრისტე,
 ოღონდ, ვითარცა უკვე მომკვდარის, კვალად წამება,
 ტყვეობის, შიმშილის და წყურვილის გაძლება
 უხსენებელად და მოუგონებელად მისთა /?/ საქმეთა
 და საპყრობილის გარეთაც შეუხებელად გება,
 225 თუ შესაძლოა, თავისი ფიქრის, სულ მცირედაც კი შეუხებელად,
 ხოლო ფიქრში შენი ჭვრეტა, მბრძანებელო ყოველთაო,
 და შენი სულისძიერი ხედვით გატაცება,
 სიკვდილამდე ძალმოსილება შენი, მხოლოის, სურვით
 და მთლად დაუსაჭიროებლობა მზერისა გადახრილთა,
 230 უარყოფელთა შენთა და კვალად მიქცეულთა
 არცთუ შორეული ნათხევარისაკენ, არცთუ შორეული
 საქმეებისაკენ.
- სანაღვლელისაკენ დედამიწისაგანთა დედა-წულთა;
 არც რამ პირობით საჭიროა მათ შორის ტყვეობა,
 მოკლება თავისი სულის უფლების –
 235 ამის გამო საპყრობილენი განხსნილ იქმნენ შენგან
 და სხეული – საკრველთაგან ყოველად განშეებული,
 არცა პყრობილნი იყვნენ მონანი შენნი, არამედ მთლად
 თავისუფალნი,
 არც გაქცეულან, არამედ იდგნენ როგორც შებორკილებულნი.
 ო, მაცხოვარო, აწ ამა სოფლად მყოფთ
 240 და უარყოფელთ სოფლისა, ამასთანავე ნათესავთა ყოველთა,
 მოყვასთა და თანამდგომთა ყოველ საამსოფლო საქმეში, –
 უარყოფელთ თვით-სურვიელად და გაცხადებულად ყოველთა ამათ
 წინაშე,
 მთლად აღარა აქეთ თავის უფლება,
 მაგრამ, თუ წინამძღვარნი [განდებილური ღვაწლისათვის] არ
 დააბრკოლებენ,
 245 დაცვა ჰმართებთ აღთქმულის შენდამო, მბრძანებელისა.
 მორჩილებისა და მონად შევრდომილობის დასაცავად
 მიჰმართავდნენ არა სოფლითა,
 არამედ ღმერთს, წინამძღვართა და ყოველთა
 მათ თანავე ბერებად აღკვეცილთა ძმათა, თანა-წერთნილთა.
 კუნძულის, ვითარცა შუაგულ ზღვაში მარტოდ-სამყოფოს,
 250 დამკვიდრება ჰმართებთ და მთელი ამა სოფლის
 აღიარება მათთვის მიუკადად,

რადგან დიდი უფსკრული დაჩნდა

მთელი მათი მარტოდ-სამყოფოს ირგვლივ, ისე რომ ვერც

სოფლიონი

აღწევნ მარტოდ-სამყოფოს, ვერც კუნძულზე მყოფნი

255 გადადიან იქით და ისე გაპყურებენ,

არც გულში ივლებენ, არც აზრად მოსდით მათი მოქცევა,

მხოლოდ როგორც მიცვალებულებს სჭირდებათ მიცვალებულებთან
დასვენება,

შეუმჩნევლად იგივე შეგრძნება აქვთ მათ მიმართ

და არიან ვითარცა ჭეშმარიტად ნებით შეწირულნი ცხოვარნი.

50 მოწამეთა ეს ყოვლად წმინდა სიტყვანი,

მბრძანებელის წადილით და სიყვარულით აღვსილნი,

ესმათ ქერუბიმთა და დასძინეს შიშით საგალობელი:

დიდება შენდაო, — უთხრეს, — მეუფეო, დიდება შენდა, ყველას

სატკივრიანო,

რომელმან ხელმწიფეთაგან გახლეჩილ დედამიწაზე მოწამენი

გამოაჩინე,

265 ერთადერთის — შენი მოწამეობის — მოსურნენი თავისდროულად.

დიად, თქვა კვალად მამამან ძისა მიერ და სულმან

მიუთხრა: ჭეშმარიტად, გულით ღვთის-მოყვარენი

და მხოლოდ მისი სიყვარულის ერთგულნი

და საკუთარი სურვილით მომკედარნი თავისდროულად,

270 მოყვასნი ესე სისხლ-ხორცნი, ესე თანა-მკვიდრნი,

ესე არიან მოწამენი მხოლოდ ნებით და აღრჩევით,

გარეშე ასხეპვისა, დამოკიდებისა, სამსხვერპლო ცეცხლში

გამოვლისა და ფერფლად ქცევისა,

ანუ ცეცხლს მიცემისა და მახვილით კვეთისა.

ამათ თანავე ზესთა-სოფლურთა ყოველთა გუნდთა

275 კიჟინით ილადადეს: მართალია და ჭეშმარიტი სასჯელი შენი,

ყველას სატკივრიანო.

დე, დაწერილ და დაბეჭდილ იქმნეს აწ და სამარადლეოდ. ამინ.

42-ე საგალობელი

რომ შერთულნი ღმერთთან ღმრთისგანვე ხელაწმინდის მონა-
წილეობით, აღსრულებულნი, საკუნოდ ღმერთთან იქნებიან მი-
ხივე ძალით—

საწყისი სიცოცხლისა აღსასრულ ჯდ მექმნა და აღსრულება
საწყისია ჩემ

საიდან მოველ, ვერ მიცვნია და, ხად ვარ, არ ვუწყვი
და, სად მივიქცევი კვალად, ვერ ვიგულვე მე, საბრალომან.
ვიქმნები მიწა მიწისაგან და სხეულისაგან სხეული,
5 განჩრწნადისაგან ყოვლგნით განჩრწნადი და მთლად მოკვდავი ვარ
ხორციელად სანამ ვცოცხლობ, მცირედ ცოცხლები დედამიწაზე და
კვლად

და გარდასული ვიწყებ სხვა სიცოცხლეს.
ვტოვებ დედამიწაში სხეულს, რომელს აღდგინება ელის
და აღუსრულებელი ცხოვრებით სიცოცხლე საუკუნოდ.
10 და აწ მომხედე, ღმერთო, აწ გეწყალებოდე, მხოლოო,
აწ შემიცოდე. აჰა, მომაკლდა ძალი,
სიბერეს მივეახლე, მაცხოარო, და სიკვდილის კარიბჭეთა.
მთავარი სოფლისა მოვალს, რათა ეძიებდეს სურვილით
საქმეთა და მოქმედებათა ჩემთა, უშვერთა და შეგინებულთა;
15 ჯალათნი მოდგებიან, მკაცრად მეძიებულნი ჩემნი,
და განჩინებას მიიღებენ, აღიღონ და დანთქან
გვკენიის უფსკრულში, მაცხოარო, სული ჩემი საცოდავი.
შენ, ბუნებით გულმონწყალემ, კაცთმოყვარემ მხოლომან,
ყველას სატკივრიანმა უფალმა, შემიწყალე მაშინ
20 და მოგონება-ბოროტი ნუ იქმნები ჩემდამო, ნუ დამაგდებ,
ნუ მოუშვებ ჩემზედ მტერს ჩემსას მზაკვარს,
რომელი ყოველ-ჟამ მირისხდება და მექადის,
დამღრიალებს, აღრჭენს კბილთა
და, ვით თავს-იღებო ამპარტავნებას, მეუბნება, ჩემგან ასახსნლელად
25 რით გვიმედებარო ხელები შენ, რომელმან დამაგდე და მოუხველ
ქრისტეს და ჩემი მცნებები სულ ესლანან ცთომით განსაჯეო.
მაგრამ ვერაგნით ვერ გამისხლტები, ხადაც არ უნდა წახვიდე;
ჩემგან გაქცევას სულ კერაოდეს ვერ შეუძლებო;
მე ხომ ადამი და ვა სამოთხიდან გავაძიევი
30 და კაინი ძმის მკვლელი გავხადე,
წარღვნის დროს ყველა რომ საცთურს
და საშინელ სიკვდილს გადაჰყოდა საცოდავად,
საბოლოოდ მე მივიტყუე და შეეცდინეო,
დავითიც ჩემგან ცთომილია სიძვად და კვლად,
35 მე აღვქარ ბრძოლა ყველა წმინდასთან
და ბერი მოვაკვდინეო, გასხლტომას ჩემგან როგორდა
ბედავ და ფიქრობ, არას შემძლეო.

– გესმა ესე, მბრძანებელი და ღმერთო ჩემო და დამბადებელი,
შემქმნელი ჩემო და მსაჯული, რომელს ხელთ გაქვს ძალი და
უფლება

40 სულისა ჩემის და სხეულისა, ვითარცა ორთავ შემოქმედს,
კბრწივარ მთლად და მეშინის, მთლად კანკალმა ამიტანა ბედსაჲნი.
ბრალს მდებს და მეუბნება მზაკკარი, ჩემო ქრისტე,
რომ – აჰა, არა ხარო მღვიძარე, აჰა, ვერ იკავებო თავს,
აჰა, ლოცვას ვერ ეუფლე, არცა იქმ თაყვანებას,
15 არ გაგიმჟღავნებია გვეძულება და ტანჯვა, რითაც უწინ
მსხვერპლად მიმიტანიხარო,

მხოლოდ ამის გამოც შენ ქრისტესგან გამოგარჩევ
და განუქარწყლებელ ცეცხლში ჩემთან ერთად გამოყოფებო.
– ასე რომ უწყი, მბრძანებელი, მე არასოდეს საქმის
ანუ მოქმედების წილ სულისა ჩემის ცხოვნება არ მომინდვია,
50 არამედ შენი წყალობით შეგივრდებოდნი, კაცთმოყვარეო,
და გიბედავდი, რომ ჩემი გადარჩენა საბოძვარად გენებებინა, ყველას
სატკივრიანო,

და შეგწყალებოდი შენ, ღმერთო, ვითარცა როსმე მეძაკი
და ვითარცა უსაშველო ძე, რომელმან, შეეცოდეო, თქვა.
აგრე ვიწამე და მოგაშურე, აგრე გაკვადნიერდი და მოვედ,
55 აგრე იმედით შემომყურე, მბრძანებელი, შენთან გაჯინდი.
და აწ თავს ნუ მოიწონებს ჩემ გამო, მონისა შენის,
ნუ იტყვის: სად არისო შენი ქრისტე, სად არისო შენ გამოთ
მაგიერის მიძცემი,

მან თავად არ მომცაო ხელთ შენი თავი?
– თუ შემატდენს კიდევაც და ტყვედ წამიყვანს,
60 ეს ჩემს აღრჩევანს ან დაუდევრობას
კი არ მიეწერება, არამედ მიტოვება და არ-გაფრთხილება
შენგან იქნება მიზეზი ყველაფრისა, რასაც მეტყვის ასეთს:
შეხე, ვის გაუბედე, შეხე, ვისთან მოხვედი,
შეხე, ვის იგულვებდი მეტრფედ შენად, ვიზე ჰფიქრობდი, რომ
უყვარხარ,

65 ძმად და ახლობლად, ძედ და თანა-მკვიდრად
თითქოს მოუპოვებინე, მით თავი მოგქონდა; როგორ დაგაგდო,
ჩემ ხელთ, მტრის ხელთ, მიგცა
და მოულოდებელად ზურგი გაქცია, მოულოდებელად მოგიძულაო.
– ამის მოხასმენად ნუ დამაგდებ, მაცხოვრო,
70 ნუ დამთმობ ხასაყვედუროდ შენსას, ღმერთო ჩემო,
ნუ, შეუფეო, ნუ, უფალო, რომელმან მე უწინ ბნელისაგან

და ხელთაგან და ხაჩითგან მისით გამოძიყვანე
და, თავისუფალი, შენს ნათელს მიძაახლე.

შენ რომ გხედავ, გული მეკაფება

75 და მზერა შენი არ ძალმიძს, ხოლო, რომ არ გიმზერდე, ვერ ვითმენ:
მიუწვდომელია მშვენიერება შენი, შეუღარებელია სახე და იერი,
განუკითხველია შენი დიდება, და ვინ გიჩილა ოდესმე
ანუ ვინ შეძლო მთლად, ეხილე შენ, ღმერთი ჩემი?

ყველაფრის მოხილვას რა თვალი შეუძლებს?

80 ზესთა ყოველისა მყოფს რა გონება მისწვდება?

ძალას მოიკრებს, რომ შემოევლოს და მოიცვას ან დაისაჯოს!

მრთელი

მრთელის პირისპირ და უყუროს მას, რომელი ყოველთა შეპყრის

ყოველთა გარე და ყოველსავე და თითოეულს აესებს

და შორს თავად მრთელია ისევ მოულოდებელად?

85 და ვითარ მზეს გხედავ და ვითარ ვარსკვლავს გიმზერ

და ვითარცა მარგალიტს წიაღით გატარებ

და ვითარ სანათელს გიმზერ, სულის ჭურჭელს შიგან ანთებულს.

ხოლო რომ არ განიბნო, მრთელ სინათელედ მე რომ არ

მქმნა და მეჩვენო მრთელი, ისეთი, როგორიც

90 ჰგოვ, მთლად არ მგონია, რომ შენ მყავზარ, სიცოცხლე ჩემი,

არამედ ვტირი; ვითარცა ვინმე, გლახაკად და უპოვარად ქმნილი

მდიდართაგან

და დიდებულთაგან უპატიო და იმედის არ-მქონე.

ამის შემყურე მტერი მეუბნება: შენ ვერ გადარჩები,

ვინათგან განგდებულხარ, იმედ-მოშლილი,

95 რამეთუ არა გაქვსო ღმერთის მიმართ ძველებური სითამამე.

– ვის მიმართაც საქებელ სიტყვას ვერ წარმოვთქვამ, ვერ ვადიდებ,

ღმერთო ჩემო,

მაინც სულს ვუბერავ და სწორედაც დაფარულად წმინდა

აღსრულდება

და ასე გევედრები, მბრძანებელო, ასე შემოგდალადებ,

წყალობა შენი მოილე და მაშინდა, მაცხოვრო ჩემო,

100 ოდეს სული ჩემი გაეყაროს სხეულს, განმიძლიერე

მსოლოდ მობერვით, რათა ვარცხვინო ყოველი,

რომელი იზრახავს დევნას ჩემსას, შენი მონისას,

და აღკვეთილო შენი სულიწმინდის მოუკლებელსა და ნაკრძალ

ნათელსა შინა

და დავადგრე წინაშე შენი საბრძანისის;

105 ო, ქრისტე, მაღლი შენი, რომელი მაქვს, ჩემთვის ღვთაებრივი კერძია,

მიფარავს და შეურცხვენელად გამომაჩენს მრთელს.

რამეთუ ვინ თავს-იდებს წინაშე შენსა იხილვებოდეს,

თუ მაღლი არ ჰმოსავს, თუ მაღლი მის წიაღ არ

აკავებს და მაღლითვე არ არის განათებული? [ანუ] დიდების

110 დაუფარავის მზერას ვით შეუძლებდა ყოველი მრთელად?

ღმერთის დიდების მოხილვად კაცი ან ღმრთეების ბუნების

წედომად საწყალობელი ბუნება კაცის ვით განძლიერდეს?

რამეთუ არს ღმერთი შეუქმნელი, ხოლო ჩვენ ყველანი —

შექმნილნი,

იგი ჰგიეს უხრწნელი, ჩვენ — განხრწნადნი და მტკერი,

115 იგი სული ქმნილა ზესთა ყოველი სულისა,

ვითარცა შემოქმედი სულთა და მბრძანებელი,

ჩვენ — ხორცნი განქარვებადნი და დედამიწისაგანი არსი,

იგი — ყოველთა შემოქმედი, დაუსაბამო და მიუწვდომელი,

ჩვენ — მატლნი და ამასთან ტალახი და ნაცარი;

20 და ვინ შეუძლებს ჩვენგანი, ესე როსმე მრთელად იხილოს

საკუთარის ძალით ან მოქმედებით,

თუ თავად არ წარმოუგზავნა სული თვისი ღვთიური

და მით უძლურს არ შეაშველა ბუნების

- ძალა, ღონე და შეძლება და არ აკმარა და არ შეაფერა

125 კაცი ხილვად მისი ღვთიური დიდების?

სხვარიგად ვერ იხილავს, არცა ხელ-ეწიფების

კაცთაგანს ხილვა დიდებით მომავალი უფლისა

და ესრეთ განირჩევიან უმსჯავრონი და უსამართლონი

მართალთაგან

და ბნელით დაიფარებიან ცოდვილნი და ყოველნი,

130 რომელთაც არ ექნებათ ნათელი ამიერ.

ხოლო მასთან შერთულნი ესრეთ მას ჟამსა შინა

საიდუმლოდ ღმერთს შვერთვიან ვითარ ღვიძლნი

და მისი ნაწილობისაგან განუყოფელნი იქნებიან.

და რომელნი წარვლენ, მისი ნათლისაგან გამორჩეულნი,

135 მაშინ ვითლა ანუ რაგვარად შეუერთდებიან,

ვიზრახავ, თქვენგან შევისწავლო, ანუ შეგასწავლოთ.

ღმერთი იქმნა კაცი და შეუერთდა კაცთა,

ეზიარა კაცებას და უწიდათ ყოველთა.

რომელნი მას ერწმუნნენ და სარწმუნოება საქმეთა შინა

2.

- 140 აჩვენებს, მისი ღმრთეების მონაწილეთა.
 ეს თქვა ხსნისათვის მხოლოთა მონაწილეთა
 მისი ღმრთეების, ვითარცა თავად გაინაწილა და ეზიარა
 ჩვენს ბუნებას, შემოქმედი ყოველთა,
 ვით პავლე მოწმობს ქრისტეს ეკლესიისათვის,
 145 რომ ესე იქმნა გვამი მბრძანებელის და ღმერთის,
 შეუბღალავი და უმანკო, რომელს არა აქვს „არცა ნაოჭ
 ბრძკლისამ“;

- ვინც არ უნდა იყვნენ მორწმუნენი, თავი ქრისტე არს.
 და თუ ეს, როგორც არის, ისე იქნება,
 რომელი უწმინდური ჰკადრებს მაშინ მას მიკარებას,
 150 ან რომელი უღირსი მიემთხვევა და მიეკვრება?
 თუკი ეხლაც განაგდებენ მათ ეკლესიიდან
 და ზიარებად სულ აბრკოლებენ ცოდვილთა,
 ხოლო უფრორე თუ ღვთაებრივ არსთა სახესაც მოაკლდებიან
 არ-არსებული წმინდანები, ო, მაშინ როგორღა
 155 შეუერთდებიან ღმერთის ყოვლად უმანკო სხეულს
 და ასონი ქრისტესნი ვით იქმნებიან შებღალულნი?
 ასე არ არის, ძმანო, და არ იქნება არასოდეს.
 რომელნი ღვთიურ გვამს, ანუ ეკლესიას,
 და რჩეულთა გუნდს გამოერჩევიან, მითხარ,
 160 სად წავლენ, რომელ სამეფოში,
 განმიმარტე, იმედად სად აქვთ დაკარგება,
 რადგან სრულად სამოთხეც და წიაღნიც აბრაჰამისნი
 და საშვებელი ყველა ადგილი დახსნილთ ეკუთვნის;
 ხოლო დახსნილი და ცხოვნებული არის სრულიად ყველა წმინდანი,
 165 როგორც მოწმობს და გვასწავლის მთელი საღმრთო წერილი.
 სავანენიც მრავალ არიან, მაგრამ – საქორწინო ჰალატსა შინა,
 რამეთუ ვითარცა ერთია ცა და მასზედ „ვარსკულავი
 ვარსკულავსა ჰმატს დიდებითა“,
 ასევე ერთია საქორწინო ჰალატი და ერთი – სასუფეველი,
 170 რამეთუ სამოთხეც და წმინდა ქალაქიც
 და საშვებელი ყველა ადგილი ღმერთია მხოლოდ.
 ვითარცა წუთისოფელში შვება არა აქვს კაცს,
 რომელი არა დაადგრეს ღმრთისა თანა, ხოლო ღმერთი – მის თანა,
 ასევე სიკვდილის შემდეგაც, გარეშე მის მხოლოისა,
 175 ალბათ არ ექნება შვება, არცა ადგილი უმწუხარებო,
 კვნესისა და წამებისაგან სრულ თავისუფალი.
 მაშ, მივისწრაფოთ, ძმანო, მივისწრაფოთ, რათა აღვესრულნეთ,

- მიკონებულნი და მიკრულნი ღმერთს, ყოველთა შემოქმედს,
რომელი ჩვენთვის, ბედშავთათვის, მოვიდა მიწაზე,
180 რომელმან მოდრიკა ცანი ანგელოზთაგან დაფარულად
და წიაღში დაიკარგა წმინდა ქალწულის
და განხორციელდა მისგან უცვალვებულად და გამოუთქმელად
და მოგვიპოვა ჩვენ ყოველთა მაცხოარება.
- ხოლო მაცხოარება ჩვენი თავად არს სრულიად,
185 ვითარცა ხშირად გვითქვამს და აწ კვალად ვიტყვი
არა ჩვენ თავად, არამედ ღვთიური პირი
გამოაჩენს დიდ ნათელს მოძავალი საუკუნისას.
სასუფეველი ცათა დედამიწაზედ გადმოვიდა,
უმაღ ყოვლად მეუფე ზესკნელისა და ქვესკნელისა
190 მოვიდა და ისურვა ჩვენ დაგვესგავსებოდა,
რათა ყოველნი, რომელთაც ნათელი მისგან გავინაწილეთ, ვით
ნათლისაგან,
გამოჩენილიყავით [ნათელ] მეორე, მსგავს პირველისა
და ცათა სასუფეველის ზიარნი და დიდების
მონაწილენი ვქმნილიყავით და თან დაგვემკვიდრებინა
195 საუკუნო სიკეთე, „რომელი თუალმან არა იხილა“.
- ესე არიან, როგორც მჯერა, მწამს და ვამბობ,
მამა, ძე და სულიწმინდა, სამება წმინდა,
ესე წყარო კეთილთა, ესე სიცხოველე მყოფთა,
ესე სიტკბო და შვება, ესე სამოსი და დიდება,
200 ესე სიხარული გამოუთქმელი და მაცხოარება ყოველთა
მონაწილეთა მისგან გამოღებული გამოუთქმელი ნათელის
და შემგრძნებელთა მასთან ერთად ზიარების.
- ისმინეთ, მაცხოვარს ასე ხომ მისთვის უხმობენ,
რომ ყველას, ვისაც უერთდება, მაცხოარებას ანიჭებს;
205 ხოლო მაცხოარება დახსნა ყველა ბოროტისაგან,
ყველა სიკეთის და სილამაზის ერთად პოვნა საუკუნო,
მომღები სიკვდილისაგან სიცოცხლის, ბნელისაგან ნათელის,
ვნებათა და ფრიად შესაკდომებელთა საქმეთა მონობისაგან
სრული თავისუფლებისა ყოველთათვის,
210 რომელნი შეერთვიან ქრისტეს, სრულიად მაცხოარს.
მაშინ ისინი წაურთმეველ სიხარულს იძენენ,
სრულ სილაღეს და სრულ მხიარულებას,
ხოლო მეორენი მისგან მთლად გამორჩეულნი არიან,
არცა მეძიებულნი მისნი, არცა მასთან შერთულნი
215 დაჰხსნიან ვნებათა მონობას და სიკვდილს;

თუნდ მეფენი იყვნენ, თუნდ მთავარნი, თუნდ დიდებულნი,
თუნდ ნებიერობა, თუნდ შება და თუნდ ტკობის სიამე ჰქონდეთ
იმედად და სიკეთით ფუფუნეულად თავს მიიჩნევდნენ,
ვერასოდეს შეიძენენ ისეთ სიხარულს,

220 როგორც აქვთ ქრისტეს მონათა, თავისუფალთ ყველა
შეუფერებელი გულისთქმის, სიამისა და დიდებისაგან, —
სიხარული ყოვლად გამოუხატველი და გამოუთქმელი,
რომელს ვერასოდეს ვერავინ შეიცნობს, ვერავინ გაიგებს და ვერავინ
იხილავს,
თუ, ვითარცა ღვიძლთაგანი და ახლობელი, არ გაათბო ქრისტესთან
შერთვამ,

225 არ შეეზავა გამოუთქმელი შეერთებით მას,
რომელს ჰშვენის დიდება და პატივი, ქება და ყოველი საგალობელი
ყველა ქმნილისაგან და აღმომფთვინავისა სამარადლეოდ, ამინ.

55-ე საგალობელი

**რომ მათთან, ვინც წმინდა ნათლისღება შეუბღალავად დაიცვა,
რჩება ხელისწმინდა, ხოლო შემბღალავთა ნათლისღებისა იგი გა-
ნუშორება.**

შენ მიცნობ, ქრისტე, ყოველი უსჯულოების
მოქმედს, ჭეშმარიტად ყოველგვარი ბოროტების ჭურჭელს,
რაიც თავადვე ვეწყი ყოვლგნით და აღვსილვარ კდემით
და სირცხვილის და წამების ტკივილი მომიცავს

5 და ჩემს გულს დაუთმენელი შრომა სძლევეს,
მაგრამ ნათელი პირისა შენისა საიდუმლოდ მინათებს
და სჯათა ჩემთა უკან სდევს, წმენდს ნაშრომს
და სიხარულს მიაგებს საწყალობელ სულს ჩემსას.

მსურს, რომ ვეწამო, ქრისტე, და წამება არ მეხება,
10 მე ვეწამები, ხოლო ამით უფრორე
არ წარვხდები და მომავალ სიხარულს არ მოვაკლდები;
ოღონდ, მბრძანებლო, შენ ნურასოდეს მას ნუ მომაკლებს,
ნურც ახლა და ნურც მომავალს ცხოვრებასა შინა, მეუფევე ჩემო;
რამეთუ სიხარული პირისა შენისა ღმერთის ხედვაა,

15 შენ არ ხარ მხოლო მრთელი სიკეთე, ღმერთო ჩემო,
არამედ მხილველთაცა შენთა მრთელ სიკეთეს ანიჭებ,
მონაწილეობით და ზიარებით აღავსებ, რომელთა უმზერ,

არა მხოლოდ მომაკალსა /მძულს ამის მთქმელნი/ [ცხოვრებასა შინა],
არამედ ახლაც, სხეულებრივი ყოფნით, რომელნი შენი ღირსნი
არიან,—

- 20 რომელნი განწმენდილან სინანულით,
ჰხედავ და შენს ნათლად ხილვას მათაც შეაძლებინებ,
არა ძილისშორისით, ანუ სულს ფიქრით რომ ეჩვენება,
არცა მარტივი ხსენებით, როგორც ზოგნი წარმოიდგენენ,
არამედ საღმრთო ქმედების და საშინელი საქმის სიმართლით,
- 25 [რაც სჭირდება] საღმრთო ეზოს-მოძღვრობის გაწევას;
რამეთუ მაშინ შეაერთებ განშორებულთა
შენ, ღმერთი, ვითარცა ყოველთა ცოდვილთათვის მაცხოვარება.
რომელთაც სიყრმითგან ნათელ-ილეს შენი ნათელი
და უღირსად განვლეს ცხოვრება,
- 30 ექნებათ უფრო მკაცრი სასჯელი, ვიდრე მოუნათლაკთა,
მკაცრად დაისჯებიან მაგინებელნი, ვითარცა სთქვი, შენი წმინდა
სამოსის;
- და რაკი ესე უეჭვოდ და ჭეშმარიტად უწყვი, მაცხოვარო,
მოიღე სინანული მეორედ განწმენდისათვის
და მით განსაზღვრე სულის მადლი,
- 35 რომელიც ნათლისღებისას მივიღეთ პირველ;
და შენ სთქვი, რომ არა მხოლოდ წყლით არის მადლი,
არამედ უფრორე სამების სულის ხმობით.
როდესაც ჩვენ, უგუნურთა ყრმათა, ნათელ-ვიღეთ
ვითარცა უმწიფართა, ბოლომდე ვერ შევიტკბეთ მადლი,
- 40 პირველ დანაშაულს აწ გამოვისყიდით;
მე ვთვლი, რომ მხოლოდ ამის გულისთვის განგვიწესე
გასრულება, მბრძანებლო, ღვთიურ ემბაზში განბანისა
და ნათელ-ღებულნი ვენახში
შევდივართ, განბანილნი და ბნელისა და გეჰენისაგან
- 45 და სიკვდილისა და ხრწნილებისაგან მთლად თავისუფალნი;
ვენახი სამოთხედ მომეგონება და არის კიდევაც,
რომლიდანაც გამოძევებულნი ვართ და კვალად ხმობილნი;
და ვითარცა მაშინ ადამი იყო შეცოდებამდე,
ეგრეთცა ყოველნი ვიქმნებით შეცნობით და მეცნიერებით
ნათელ-ღებულნი,
- 50 გარეშე მათსა, რომელთაც არ მიუღიათ უგრძნობელად საცნობელი
გრძნობა,
რომელს მომაკალი სული იქმს მოქმედებით.

- მსგავსადვე მცნებანი მივიღეთ ჩვენ, ყოველთა,
 ვითარცა ადამმა, საქმედ და დაცვად –
 სულში სულიერი და ღვთიური წესით მდგომარე მცნებანი,
 55 სხეულში – სხეულებრივად, საქმეში განსახორციელებელი წესით.
 რამეთუ ორმხრივია კაცი და ორმხრივივე მისჭირს წესი და შჯული
 და, ამისთვის რომ არ ინაღვლოს, სხვას რასმე კარგავს.
 ვინათგან მხოლოდ ხულს ქმნა არ ძალუძს კეთილთა და მშვენიერთა
 საქმეთა, სხეული შექმნილია არა თანახმად საღვთო შეცნობის და
 მეცნიერების,
- 60 ვითარცა ხარი მაშვრალად ითვლება, ანუ სასაპაღნე ცხოველად.
 ასე რომ შენს ვენახში თუ სამოთხეში
 შენგან ნათელ-ღებით უკანვე ხმობილნი
 და სრულიად უცოდველად ანუ განწმენდილად
 შესულნი, იქმნენ ვითარცა პირველი ადამი;
- 65 მერმე უღებ-ყვეს და არად ჩააგდეს, რომ ესოდენ აცხოვნე
 და რომ ესოდენ უფრთხილდებოდი, ქრისტე, გამოუთქმელად,
 ადამის საქმეთა უძვირესნი ქმნეს საქმენი,
 შეურაცხვეს შენი კაცთმოყვარება,
 არცა საშინელი ეზოს-მოძღვრობის საქმედ იგულვეს
- 70 სანათლისღებო ბანა განახლებითა სულისა წმინდისაჲთა.
 ვითარ ფიქრობენ ბევრნი კაცთაგან,
 ეწივნენ შინაგან ყოფნას და შემცოდუობას
 და მიტოვებულ იქმნენ წმინდანნი და კვალად შეიბღალნენ
 და შენი ქიტონი ბოროტად შესვარეს, მაცხოარო ჩემო,
- 75 და ამათში მკვიდრობა შინაგან უწმინდურისა გულისა
 შენ, განსაყტაკებულმან და წმინდამან, ნუთუ სულ ოღნავაც
 შეიწყნარე?
 – იყუჩე, – მითხრა ღმერთმა, – ნეტარ მე არ მყოლოდა, შეილო.
 ხომ უწყი, რომ შენც ნათელ-იღე, მაგრამ შეიბღალე
 და, მსგავსად ფაწვილისა, შესცოდე; ვით უგუნური, ცთომილი ხარ
 80 და უწყი, რაბამ მოსთვლიდი გოდებით, რაბამ ეწამებოდი,
 ვით თუარე მთელი სოფელი და თითქმის
 თვალმოჭრილი და განმფრთხალი იყავ მამისა შენის, სვიმეონის,
 ლოცვებით,
 დასაბამითგან მხოლოდ გონებით, საცნობელი გრძნობით
 გახაგონი ხმის ღირსი გაგხადე, მას მერე სხივისაც
 85 და ამის შემდგომ ეღვარებად მოგეხილვე კაცთმოყვარებით.
 მერმე ღრუბელი ვიქმენ სულ მცირე, ცეცხლის სახისა,
 შენს თავითთ ზეგარდმო დადგრომილი,

- და საჩის მხოლოდ ღვთაებრივი ხილვა მოგანიჭე
და ძრწოლით ცრემლის ღვრა და გულის-წუხილი ფრიადი;
- 90 ენთებოდა ვნება ჩორციელი, გონებას ბნელი ედებოდა
და, თითქოს ცეცხლში წვისაგან, სურნელება იდგა,
ჩორცის მსხვერპლვით თავისთავად მონანქრევი, ვითარცა იცი.
ამის შემდგომი ბოროტებანი და სივიწროე,
რაოდენიც მაშინ თავს-იდეე, სულ დაივიწყე.
- 95 მე, ღმერთმან, რომელმან ყოველი კუწყი, გავამყარე
შენი რწმენა, თავის დამდაბლება მამის წინაშე
და შენი სურვილის უარყოფა შეგაძლებინე ყოველსავე შინა,
რასაც მოწამებოდა მივითვლი და არის კიდევაც.
საკუთარი სურვილის არ-მქონე სრულ კვდება,
- 100 ხოლო ჩემს სურვილში იპოვება და ცოცხლობს.
და ასე შენც და იგიც თითოეულად აღარ
მომეძალებით ცრემლებით მე, რომელი ბუნებით კეთილი ვარ;
ამიერ უფრო ვრცელად და გამუდმებით გეჩვენები, ვითარცა უწყი,
დაწვრილებით განწმენდ შენს სულს სინანულით
- 105 და ცეცხლით შეგმუსრავ ვნებათა მივიწყებულ ნაღექს,
არა ხორციელს, არცა ნივთიერს, არამედ უნივთო ეკლებს,
ვით ღრუბელს – სიბნელეს, ვითარცა ხშირ ღრუბელს – ჯანღსა და
წყვდიადს
შენსას მარხვის-ჭერით სიხშირე ეცლება და ხორცი გეწრიტება და
დაშვრები
- მღვიძარებით, ლოცვით და ათასნაირი წამებით
- 110 და ყოველ ცისმარე ცხელი ცრემლებით განიბანები,
ცრემლიანია შენი ლოცვა, საჭმელი და სასმელი უფრორე
და ძლივსღა გქმენ დამტყვენელ ჭურჭელად,
არა მხოლოდ დამტყვენელად, არამედ განწმენდილად
/აქ ყურადღილე ცეცხლის გულში შეუწველად დარჩენა/.
- 115 ასეთი გაგზადე, რომელმან იხილე მაშინ
შენში აალებული და შენზედ შემოგრაგნილი ნათელი,
შემოვიდა მრთელად შენში, მიუწვდომელი – ბუნებით,
და მშვენიერი შეცვალებით უცხოდ შეგცვალა.
თუ ყველა საქმით მე არ მმსახურებ, ეს ნათელი
- 120 მცირედ მაინც მიითვალე და შეიტკბე გულით,
ანუ აკურთხე უსიამო, ანუ დარჩი უენო,
კეთილი სიტყვა მიაფერე, ბოროტ ფიქრს ნუ მიუყენებ,
რომ არ მოინანიო ცხელი ცრემლებით,
და ამ ფიქრსაც სინანულით ამოიძირკვავ;

- 125 ყოველი სიავე, გულში გავლებული,
დასარჩენ ფიქრად ხომ არ ქმნილა; ვინათგან სული ღვთიურია,
ჩემი თანა-არსი და მამისა, ვითარცა ჩემი ერთ-არსება,
და შეფარვით და მოულოდებელად მიჰქრის, ვით მზე დამავალი,
და დაფარული ღვთიური სული წამიერად აღარ იხილვება.
- 130 როგორ იქნება სულში, რომელიც მრთელად არ განწმენდილა,
რომელი არცა სულთა ურთიერთ-დანანების შეგრძნებამდის
მისულა როსმე?
- ან კიდევ როგორ გაუძლია გაშიშვლებული ცეცხლის ბუნებისა
და ეკლებისთვის სულს, ვნებებით და ცოდვით აღვსილს,
ნეტარ არსება ვით დაიჭია, ყოველად დაუტყვენელი,
- 135 ვით შეერწყა წყვილიადი ნათელს მიუწვდომელს
ან არ განიქარვება მისი თანაარსობით?
არა არს, შვილო, ესე არაგზით სრულად შესაძლო.
მე ხომ ქმნილთაგან ყოველთა ვარ გამორჩეული;
რა გავხდი ქმნილი, ყოველთა შემოქმედი,
- 140 ხორციით ვემსგავსე კაცთა,
ამათ მსგავსად სული აღვიორძინე და გონება.
ამით ღმერთნი ყოველნი კაცებად ხომ
არ მიქცევიან, არამედ კაცად ვიშვე მე
და სარწმუნოებით და ჩემთა მცნებათა დამარხვით
- 145 და ნათლისღებით, ჩემთა საშინელ საიდუმლოთა
საღვთო ზიარებით და განაწილებით ყოველს ცხოვრებას კანიჭებ.
ცხოვრება რომ ვთქვი, გავაცხადე სული ჩემი ღვთიური;
მაინც ამასაც შეისწავებდნენ, ვითარ თქვა პავლემ,
რომელთ სული ჩემი აქვთ გულთა შინა თვისთა,
- 150 სანათელი და მღალადებელი აქვთ მამისა ჩემის მიმართ
და მათი მეშვეობით ჩემდამო იტყვის: აბბა, მამაო ჩემო!
რამეთუ შვილნი არიან ღვთისა და სითამამით
მცნობელნი მისნი, მე მიმზერენ და მამას უხმობენ;
ხოლო ეტყვის თითოეულად, ვისაც ის სული აქვს ეხლა
- 155 გულში ყოველად ჭეშმარიტად: შვილო, ნუ გეშინინ.
აჰა, ვითარცა-ესე მხედავთ, მე თქვენში ვარ
და თვენთანა ვარ და ხრწნილებისა და სიკვდილისაგან ერთბამად
გათავისუფლებთ და გაჩვენებთ, ვისნი შვილნი და მოყვასნი
გქმენით თქვენ; გიხაროდენ უფლისა მიერ.
- 160 ესე იქნება ჭეშმარიტი ნიშანი კაცთათვის,
რომ ძენი ქმნილან და მკვიდრნი ღვთისა,

რომ მიუღიათ და აქეთ სული ჩემი ღვთიური
და მას აქეთ ნამდვილად ქრისტიანებად იწოდებიან
ჭეშმარიტების აღსაარებით და საქმით, და არა მხოლოდ სახელით.
165 სარწმუნოთა ამათ და საწადინოთა მიემთხვევიან, ჩემო ქრისტე,
რომელნი წინასწარ იცან ცხადად და ჰყავ
თანა-მსგავსად შენის ხატისა სულისა მიერ ღვთიურისა,
და მათთვის ყოველივე შესაძლებელ არს, რამეთუ იწვევი
სამარადღეოდ სიხარულისთვის გამოუთქმელის.

170 ხოლო ყველა დანარჩენი ამას შეუძლებელად ჰრაცხს,
არ სწამთ ყოველი წიად-მოსულთაცა,
რომელნი თავს იტყუებენ, ანუ შეშლილთა,
ნუგეშინსაც რომ ეპირებიან გაქარწყლებულ იმედთა გამო,
მალლად და თითქმის მოხდენილად მეტყველებენ თავის მოსაწონი
სიტყვებით

175 და საყვარელთა თვისთა იგავით უყვებიან ამას
და საშინელთა მცნებათა შენთა მოიძაგებენ სრულიად.
არ სურთ გემიებდნენ, ვინათგან პოვნილად გთვლიან;
ხოლო თუ თავისად არ გაღიარეს, ღმერთო ჩემო,
მაშინ შენს ყოვლად მიუდგომლობას საქვეყნოდ იქადაგებენ,
180 თითქოს არავინ გიხილა კაცთაგანმან, არცა ხილვად ხელ-ეწიფების,
არ ყოფილიყოს თითქოს ვინმე მათგანი მეცნიერებით დამეტებული.
ანუ ყოველთა კაცთათვის შენს მისაგვლობას და მისაწვდომობას
ასწავლიან, ანუ ყოვლად მიუდგომლობას და მიუწვდომლობას;
მაგრამ ორკერძოვე ცდებიან, რამეთუ ვერ უცვნიათ

185 ღვთაებრივი და კაცებრივი დაბნელებულთა.
გაუნაწილე მათ ნათელი მეცნიერების, მიეც ხელი, ღმერთის შიში
ჩაუგდე,

ბოროტი გამონაგონის ორმოითგან აღმოიყვანე,
რათა ერთბამად იგრძნონ, რომ ორმოში იმყოფებიან,
ბნელში სხედან და ღმერთის ნათელს ვერ ხედავენ.

190 ამ ნათლის მოწამენი და აღმსაარებელნი არიან,
მაგრამ არ სჯერათ აწ არსებობა მხილველთა შენთა.
თუ დაუფარავ მათ შენს ნათელს და ვერ იხილავენ მეცნიერებით,
ვითლა იწამონ ცხადად, რომ ეჩვენები ღირსთა
და ესაუბრები და აწ და მარადის ჰკიე მათთან,

195 ვითარცა მოყვასთა თანა, ვითარცა შენთა სარწმუნო მონათა და
მეგობართა თანა, თქმულისაებრ შენის.
მაგრამ მორწმუნეთა ღმერთი ხარ შენ, და არა ურწმუნოთაცა,
რის გამოთაც მრთელად მათ არ მოიხილავენ.

- მათ, რომელნი უარყოფენ და იტყვიან, რომ არ ანათებს
 ნათელი შენი საკუთარი და ვერ აღწევს ღირსთა სულებში,
 200 როგორ აჩვენებ მაგ ნათლის სახეს, მაცხოვარო ჩემო?
 არცრანაირად, თუ დიდ სარწმუნოებას არ შეიძენენ, ვითარცა
 სთქვი
- და შენს შჯულს საღვთოს გულმოდგინედ არ შეინახავენ
 და სიკვდილმდე შენ გამოთ თავს არ დასდებენ
 ბრძნულთა მცნებათა შენთა ჭეშმარიტი მუშაკობისთვის.
- 205 ეს ხსნაა და მაცხოვრება ყოველთა გადარჩენილთა,
 სხვა გზა არ არის, ვითარცა სთქვი, ო, ღმერთო ჩემო.
 გეწყალებოდეთ, გეწყალებოდეთ, რომელნი გნატრობთ, მაცხოვარო,
 აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

მე-3 საგალობელი

**ვინ არის მონაზონი, რას წარმოადგენს მიხი ღვაწლი და ჭკრუტის
 რა სიმაღლეზეა იგი ახული**

- მონაზონია ის, ვინც სოფელს განუდგა
 და მხოლოდ ღმერთს ჭკრუტს მარადის მასთან მყოფი.
 მხედველსა ხედავს, მოყვარული ღმერთს უყვარს
 და გამოუთქმელ ნათელშია დანთქმული.
- 5 სახელმწიფოებრილს თავი გლახაკად მოაქვს,
 შვილად მირქმული¹ გარიყულივით დადის.
 საკვირველია ფრიად, გამოუთქმელი!
 მრავალ სიმდიდრეს შორის ვარ უქონელი.
 უპოვარი ვარ, ყოვლის მქონეც და გამბობ:
- 10 წყურვილს ვერ ვიკლავ წყალსუხე წყაროსთან მყოფი.
 ვინ მომცემს, რაც მაქვს გულში დაუნჯებელი?
 სხვაგან სად ვპოვო ჩემში დაეანებული?
 როგორ ვიტვირთო სულში ღრმად დამარჩული
 და მთელს სოფელში თვალთაგან უხილველი?
- 15 ვისაც აქვს ყურნი სასმენელად, ისმინოს²
 და გულისხმა-ყოს უსწავლელისგან თქმული!³

¹. გალატ. 4,5-7.

². ის. მთ. 11, 15; მრ. 4,9; ლ. 8,8 და სხვ.

³. შდრ. საქმ. 4,13; 1 კორ. 1,20.27. ი. 7,15.

ღვთის პეტროვს სძულს სოფელი

ჩრდილს დაუუყრივარ, თუმც მართლის ვარ მხედველი,
სხვა არარაა, სასოა უეჭველი¹.

რა არის სასო? რასაც თვალნი ვერ ჭვრეტენ²,
რაც ცხოვრებაა, რასაც ელტვის ყოველი.

5 ცხოვრება რაა? – ღმერთი ყოვლის შემქმნელი³.

ღმერთის მოსურნეს სძულს მარადის სოფელი⁴.

მკედარია იგი, მაგრამ რაა უცვლელი?

1. II კორ. 1,6; I კორ. 13,13.

2. I კორ. 2,9.

3. იოანე 14,6.

4. I იოანე 2,15.

გიორგი სკილიცა

XII საუკუნის ნაკლებად ცნობილი მოღვაწეა. გამოქვეყნებულია იამბური ტრიმეტრით გაწყობილი მისი 100-პწკარიანი ეპიგრამა, რომელიც 1172-1180 წლებით თარიღდება /ეს არის ალექსის მეფედ კურთხევის და მანუელ კომნენოსის გარდაცვალების წლები/ და რომლის ზედწერილშიც ავტორი იხსენიება პროტოკუროპალატად. გამოქვეყნებულია აგრეთვე ჰიმნოგრაფიული კანონები წმინდა გიორგისადმი, წმინდა დემეტრიოსისადმი, ცხებულის საფლავის ქვისთვის თხზული გალობანი მეოთხე ხმისა /დაწერილია კონსტანტინეპოლში იერუსალიმური რელიქვიის გადმოსვენებასთან დაკავშირებით/ და სხვ. ქრესტომათიისთვის ვირჩიეთ გალობანი წმინდა გიორგისადმი. მისი დაწერის თარიღად ს. პეტრიდისი აცხადებს 1166 წ., როდესაც მანუელ კომნენოსმა ერთდროულად მოიგერია უნგრელები და თურქები /ტექსტში ლაპარაკია მტრის ოთხივ მხრიდან შემოდგომაზე/. წმინდა გიორგის გალობანი ვირჩიეთ აქ წარმოსადგენად, ჯერ-ერთი, ბერძნული დედნის მხატვრულ ღირსებათა გამო /ლეო ალაციუსი ამ ძეგლს უწოდებს ფრიად დახვეწილ კანონს: *canonem elegantissimum*/ და, მეორეც, იმიტომ, რომ წმინდა გიორგი ქართული ეთნიკური სამყაროდან გამოსული მოწამეა. მსოფლიო ეკლესიის გიორგობის დღესასწაულის გარდა, ქართველი ხალხი მრავალ გიორგობას ზეიმობს, ხოლო მეტადრე ურმის თვალზე გაკვრას /10 ნოემბერს, ძველი სტილით/. გიორგი მთაწმინდელის განმარტებით, ეს წინათ მსოფლიო ეკლესიის საზეიმო თარიღიც ყოფილა, მერმელა ბერძნებს თანდათან „არა დიად“ უდღესასწაულიათ და დაჰვიწყნიათ, ჩვენში კი შემონახულა და, 10 ნოემბრის ხსენების შესაბამისად, თვესაც /ნოემბერს/ გიორგობის-თვე დარქმევია.

გიორგი სკილიცეს „გალობანი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ ლიტურგიკული პრაქტიკიდან განუდევნია დავით ჰიმნოგრაფის კანონს. ამ ავტორს აიგივებენ პოლემიკოს დავით დისკიპატოსთან /XIV ს./ რაც შეეხება ბიზანტიური ჰიმნოგრაფიის განვითარების ზოგად ასპექტებს, ამკარაა გალობანში, ეპოქის შესატყვისად, ანტიკური ჰიმნური პოეზიის

ტრადიციათა აღორძინების კვალობაზე, თხრობითი ელემენტის ზრდა, მინიშნებათა გამჭვირვალე ხასიათი, რაც უთუოდ ღმრთისმსახურების დამსწრეთა ფართოდ განსწავლულობას ემყარებოდა და ეს წმინდანთა ცხოვრების რამდენადმე გაცხადებულად ქების ახალი ტალღაც იყო, განსხვავებული ბერძნული საეკლესიო პოეზიის განვითარების კლასიკურ ხანაში /VII-IX სს./ „მიმოგდებით თქუმის“ პრინციპებისგან /ტერმინი დადასტურებულია მიქაელ მოდრეკილის იადგარში/. თავის მხრივ, სქოლიასტებს XII საუკუნის შემდგომაც დიდი შრომა დასჭირდათ, რათა ყოველივე საღმრთო წერილზე დაყრდნობით გაეაზრებინათ.

გალობანი წმიდისა მთავარმწყამისა და ძლევაშემოხილისა გიორგისნი

**თავნი იტყვიან: მარტვილს გიორგის საგალობელს მივართმევ-
გიორგი სკილიცე.**

**უგალობდითსა, ხმა მეოთხე გვერდითი.
ძღვისპირა: ეტლთა მგულობელი.**

სიყრმითგან გულის კვალსა და ორნატში მომუშაკებული რწმენა შენ-
დამო და მით გამოხვარბლული საიდუმლო თაველი სიყვარულისა და აწ
გამოღებული შენთა ახოვანებით ძლევათა საგალობლები წყალობით შე-
იტყბე და შეიწყნარე, მოწამეო შარავანდედო გიორგი.

ღმრთისგან შობილი ზეგარდამო, დედაშვილური სიყვარულის კვალს
შეუდეგ და საღმრთოდ აღორძინდი წყლისაგან და სულისა და შეგონებე-
ბით ძედ ძაღლის გამოაჩინე შენ, ყრმამ, მამა – გერონტიოსი.

თითქოს საქმით იხილვე მიწის მუშაკად, შენთა სიტყვათა თესლით
საკერპო საცთურისაგან განსწმიდე სული მამისა და ღვარძლი ამოსძირ-
კვე მისგან და თმათა სითეთრე სამკალის მოლოდინად გამოაჩინე.

სიტყვა ღმრთისა ვით ლესული მახვილი იშიშვლე მამაცურად და მა-
მეული ძირისაგან მოჰკვეთე ეკალ-ბარდი და სულით შეაერთე, რომელნი
შეერთდნენ შენში, და ქრისტეს მიაახლე, გიორგი, პოლიქრონიას თანა
გერონტიოსი.

ღმრთისმშობლისა: ადამიანთა მოდგმის პირველი დედა ევა ღმერ-
თმა გვერდისაგან ადამისა შექმნა, გარეშე სხეულით შერთვისა, და მით
სასწაული შენი წინასწარ დაწერა, ვინათგან უზესთაესად ადამიანურ
რჯულთა, ქალწულო, ჰშევ აღმდგარი სამი დღის შემდეგ.

განძლიერება ძლისპირა: განძლიერებულ მექენ.

რათა ჟამსა თვისსა ნაყოფი გამოსცე შენ, დანერგულმან თანაწარსა, დინელსა წყალთა, ქრისტეს – წყალისა ცხოველის – წმინდა მცნებათა, აღჰყვავდი ვითარცა ფინიკი სახლში უფლისა, გიორგი.

რა გაიგონე ღვთაებრივი პავლეს სწავლანი, მიართვი თავი შენი მეუფეს ვით მხედარმან, რამეთუ საწყისი ყოველი რჩეულ არს ღმრთისგან და სიმხნით სძლიე შენზედ აღმდგართა, გიორგი.

ახოვანება სხეულისა იხილა და მკლავთა შენთა ღონე და პირისახის მშვენიერის დამწყაზრულობა, მაშინ სანაცვლოდ მიწიერი ძღვენი გიბოძა მეუფემ; სარტყელი მხედართმთავრის შემოგარტყა, გიორგი.

ქრისტეს მიყოლა მოიწადინე და მოიძაგე წარმოსადეგობა და ყოველი საცხოვრებელი, განუყავ გლახაკთა და უპოვართა სიმდიდრე შენი, გიორგი, და მოასპარეზეთა შემსგავსებულად შიშველი შეხვეულ სარბიელს.

ღმრთისშობლისა: ედემს სიტყვა ღმრთისა და ფეხისხმა ევამ ადამთან ერთად გულისხმით ცნა და შეეფარა, ხოლო მენელსაცხებლეთა გუნდმა, ქალწულო, შენით განიხარა, რამეთუ აღმდგარი ქრისტეს ფეხისხმა ესმა და განძლიერდა.

კათისმა, ხმა პირველი. გუნდი ანგელოზთა.

მეფეთა უსაწმინდართა მკაცრი აღმფხვრელი, კაცთათვის კეთილმოსავთა მგზებარედ სიკეთის მქმნელი, დიდი – სასწაულთა შინა და მრავალძალი, გამომსყიდველი ტყვეთა სიმრავლის და მათებელი მტრის მწყობრთა, – პატივით შეიმოსოს გიორგი.

ხსუა კათისმა, ხმა მეოთხე გვერდითი. ხობრძნე და სიტყვა

სამების რწმენით გამაგრებულმა და ჭეშმარიტების შურდულით შეჭურვილმა, მოიშორე ცთომის ამპარტავნული უცხოობა და მტერს გამოსტაცე სიტყვათა მახვილი და მით მოსჭერ სიცრუის წინააღღგობა, რის გამოც ძღვევაშემოსილი ზარზხემით მოდიხარ; სხეულით მომკვდარხარ, ხოლო სულით განცხოველდი, მძლედ მოასპარეზეო გიორგი. გვითხოვე ქრისტე ღმერთისგან, მოიღოს ცოდვათა მოტყევა ჩვენთვის, რომელნი სიყვარულით ედღესასწაულობთ შენს წმინდა ხსენებას.

¹. შდრ. „კელმწიფებანი ღმრთისა მიერ განწესებულ არიან“. რომაელთა, XIII, 1.

ღმრთისმშობლისა: ჭეშმარიტად მუცლად-იღე შეუწველად სიბრძნე, დედაღვთისაჲ, — მაცხოვარების მიზეზი, რომელს მრთელად უპყრია სოფელი, და შენი წიაღი ჰქონდა სამყოფოდ მას, რომელი მოიცავს ყოველს, საზრდელის მომღებელი ყოველთათვის და შემოქმედი ქმნულის; რის გამოც გეკრძალვი, ყოვლად წმინდა ქალწულო, და რწმენით გადიდებ, რათა დამხსნა ცოდვათაგან; რაჟამს განმიმზადებს წარდგომას მყობადი, ქალწულო დედაგ-ბატონო, რომელი ხარ კრავაი, მეოხება შენი მაშინ მომმადლე; ხოლო ძალგიძს, რაოდენი გსურს, ყოვლად საგალობელო.

უფალი მესმასა ძლისპირი: შენ ძალი ჩემი უფალო.

ჟამსა თვისსა სხვა ვინ გექმნაო უფროისად საფერი, თავს შეუძახებდი, გიორგი, რამეთუ აწ ზრახვა არს უმოკრძალებოთა და ჩარადოვანთა დასაყდრება და მეფენი შეთქმულ იქმნენ უფლისათვის შენისა; ამათ სამხილებლად უღელი გადაიგდე და აღდეგ.

ჭეშმარიტებისთვის მებრძოლი ჰლაღადებდი: რად შეყრილა საშინელი საკრებულო? რად ინაღვლით ამაოდ ქრისტეს შარავანდის დასათქერად თქვენ, რომელნი დასდებთ რჯულს კერპთა სისაძაგლის პატივით შემოსვის? ხოლო მე ერთადერთს ვუმსხვერპლებ: ჩემს ღმერთს მსხვერპლს ქებისას მივართმევ.

შენი სიტყვებით რისხვის ცეცხლი აღატყდებოდა მეფისად, მაგრამ ფარავდა იგი საპირფერო სიტყვების მომარჯვებით და ღირსად ამალღების დაპირებით ეშურებოდა, დაერღვია შენი გოდოლი სულისა, ხოლო დაიმსხვრა თავად, შენდამო — დაურღვეველისად — შემოვრდომილი, გიორგი.

დაუძლეველი ძალი შეიძინე, ხარის ძარღვებით გვემულმა, და შენი სისხლის ნიაღვარებით განჰბანე დედამიწა და ვითარცა უხორცო დაპრჩი; ხსენებისათვის და მაგალითისა ჰრჩეობდი ქრისტეს, რომელს შოლტი სცეს და ლახვარი უგმირეს გვერდს და სისხლისაგან დაწრიტეს, გიორგი.

ღმრთისმშობლისა: შენ, ოქროცურვილმა ტრედმა კიდობანისამ, ზეთისხილის რტოს რომ ეზიდები, ქალწულო, — ქრისტეს, რომელმან თავის ხორცს ღმრთეების ზეთი სცხო და რომელი აღმდგარი იხილე მენელსაცხებლეთა თანა, მშვიდობა აუწყე სოფელს.

ღამით განხა ძღვისპირი: რახათეს განმომორებ.

საკანი გექმნა ვითარცა სინას მთა, რამეთუ ღმერთი გამოვიჩინა; ლოდის ქვეშ მდებარე, მკერდს დადებულისა, და მისი სიმძიმით დაწუხებულნი, ჰხედავდი ღმერთს, რომელი უვნებელად გინახავდა, გიორგი.

საკირის ცეცხლში შთაგაგდეს, — რომელს დაუშრეტელ ცეცხლად გქონდა გულში ქრისტეს სიყვარული, და შეუხებელი დაპრჩი და სიმრავლე ერისა, რომელი ვერ ჰხედავდა, ქრისტეს სურვილამდე აღამაღლე რწმენით, გიორგი.

როგორც დავით მეფსალმუნე წერს, მსგავსი ღმერთთა მისთა იყო მეფე: თვალნი ჰქონდა, მაგრამ დაუსაღამოებელ ნათელს ვერ ამჩნევდა; შთაგაგდო ქვაბში, რომელი სავსე იყო გახურებული ტყვიით, და კვალად მრთელი გიხილა, გიორგი.

მძლე ყავ ომთა შინა მეფე რომაელთა, დიდებულო, სკვითთა მომწყდართა და სპარსთა და ბარაბაროსთა მწყობრის მამაცურად შემმუსრველი, ძლევიტ შემოსე ძრიელი, რომელი უვნებელად შეინახავს შევრდომილთა.

ღმრთისმშობლისა: კარი დაუბეჭდავი — ქრისტე — ყოველთა მომავალთათვის განხსნილ არს, ქალწულო, შენი ბჭე რომ განვლო და დახშული დატოვა და საფლავის კართაგან დაბეჭდულთა საიდუმლოდ აღმოსხლდა და „შევიდა კართა კმულთა“.

ღაღაღყავსა ძღვისპირი: მომიტვენ სახურ.

გცნა უძლურად ურწმუნომ და უმოკრძალებომ და მხილება ინება შენი, მგზებარისა, გულ-ღვიძლი ეგე [გამდნარი] ტყვიის შთასხმით სცადა, გიორგი, მაგრამ სირცხვილეულ იქმნა, ვინათგან შენ უვნებელად გადაპრჩი.

მოყვსობა მოაჩვენე უმოკრძალებოს, გიორგი, თითქოს მსხვერპლის მისატანად მიეახლე ბომონს და არა ხელით შენით, არამედ მხოლოდ სიტყვით შემუსრე მთელი კერპი.

მწამლველმა ათანასიოსმა უგონოდ შეგიმზადა სასიკვდილო სასმელი, მაგრამ ვერცრა დაგიშავა, ხოლო ქრისტე ირწმუნა შენგან, ნეტარო, და შესვა თასითგან მოწამეობის.

სიტყვათა მრთელ ძალს და ზრახვას სძლევეს დამეტებით სულისა შენის თმენა, რამეთუ ვითარცა უსულომ გაუძელ წამებათა ათასფერთა მოძალებას, ჭირში გამაგრებულო ჩემო, გიორგი.

ღმრთისმშობლისა: ჭეშმარიტად ვითარ მიუწვდომელ არს სასწაუ-
ლი შენგან შობისა, ქალწულო, რამეთუ წმინდამან კრავმან ჰმეც ლომი,
რომელმან საფლავში მიიძინა და აღდგა და საფლავს ეუფლა.

კონდაკი, ხმა მეოთხე გვერდითი. შენს მფარველობას.

შენს მფარველობას და მგზებარედ მეოხებას სანაცვლოს დავეშურეთ
მორწმუნენი და გამოსყიდვისათვის გემუდარებით, დაუმარცხებულად
ძლევამემოსილო, და, ვინათგან სიტყვის გაცხადებას ჰბედავ, გამოგვის-
ყიდე აწ ყოვლისაგან საბრხისა და ბოროტებისა, რათა მოგვიოდეთ: ნე-
ტარ იხარებდე, მარტვილო გიორგი.

იკოხი

შედლებით დიადი გამოსჩნდი ქვეყანაზე, ქრისტეს მსახურო და ახლო-
ბელო, რამეთუ მორწმუნე ერს საფარად შემოევლე და სცხოვნდები მა-
რადლე, დიდებულო; ჩვენც რწმენით და სიყვარულით გიღალადებთ, ბე-
გრჯის მძღველო:

გიხაროდენ, ვისგან სოფელს მოესწავება და ენიშნება;

გიხაროდენ, ვისგან მხედრობა მნათობია;

გიხაროდენ, ძალო ტყვე მორწმუნეთა გამოსყიდვისაო;

გიხაროდენ, ჰყრობილთა დიდო მეოხებაო სანაცვლოვ;

გიხაროდენ, ხილვაო ცხოველო მათთვის, რომელნი სარწმუნოებით
შენ მოგაშურებთ;

გიხაროდენ, რომელი წამება ხარ მათი, შენდა მომართ რომ ილტვიან,
და წამებასა შინა სიხარული;

გიხაროდენ, რომ ჰკიე სიმაგრედ მეუფის;

გიხაროდენ, რომ ბრძოლაში ძლევას ანიჭებ;

გიხაროდენ, ვარსკვლავო, მანათებელო მრავალთაო;

გიხაროდენ, ყოველგვარი ავობისაგან განმარინებელო;

გიხაროდენ, რომელს ყოველი მორწმუნე შეგივრდება;

გიხაროდენ, ვისგანაც შემოქმედი იკეთილსიტყვება;

გიხაროდენ, მარტვილო გიორგი.

კუროხეულხარსა

ძღვისპირი: საღმრთოხა შურისაგან.

დადგრომილ იყავ გახარებული საშინელ საჰყრობილეში, ვითარცა
საქორწინო პალატში, ვინათგან გულისა შენის გქონდა სანათელი, განა-
თებული ცეცხლით საღმრთო სიყვარულისა, – სანათელი, ქრისტე, შენი
ნეფე, რომელი შუაღამისას იხილე, შარავანდს რომ გავლებდა.

საფლავით აღადგინე მომკვდარი კერპთმსახური, ქრისტეს მოსვლამდე მომკვდარი, და ნათელ-ღებული ესე ღმერთს წარუდგინე, მაგრამ დასტური ამის მოგთხოვა მეფემ და ბოროტების საფლავში თვით დარჩა მკვდარი ცოცხლად.

სამკაულო, სიქადულო, ზღუდეო და საფარო და მორწმუნეთა მეოხო, რომაელთა მეფეს უწინამძღვრე მარადლე ბარბაროსთა ძლევად, ვინათგან სიმდიდრედ შენ ეგულები, — მფარველი და წინამბრძოლი ჟამსა უსასოობის და შეჭირვების, ბრძენო.

განძლიერებული შენთა სასწაულთა სიყვარულით, დედოფალი განთქმული — ალექსანდრა — შეგივრდა შენ, შემწყვედუელს, და ქრისტე ცხებულის სძლად ქმნულმა, საცხებელის სურნელებით მიიზიდა სიმრავლე დედათა, ნეტარო გიორგი.

ღმრთისმშობლისა: იშვა განხორციელებული შენგან უთესლოდ, ქალწულო, ახალი ადამი და, მომკვდარი ნებით, შიშველი დარჩა საფლავში, რომელი არს წალკოტსა შინა; ხოლო აღმდგარმან განუხსნა პირველ-ქმნულ ადამს სამოთხე, უწინ რომელი დაუხშო.

აკურთხევითხა ძღვისპირი: მკწილ აღავხნა.

რომელს შენთან ზიარი ზრახვა ჰქონდა, იგი განიკითხა მეფემ, ნეტარო, — ალექსანდრა, მეუღლე თვისი, და უგონოდვე დარჩა, ოდეს თავის მოკვეთა განუჩინა დედათა, დედოფლის კვალს შედგომილთა; ხოლო მან, ვითარცა დედოფალმან, მახვილის მიკარებამდე განუტევა სული და უფალს წარუდგა მშვენიერი.

გლიკერიოს მიწის-მუშაკმან გუთანში შებმული ხარი ნახა უეცრად სულამომხდარი და შემოგავედრა, გიორგი, აღგედგინა იგი და, ცოცხალი რომ პოვა კვალად, მეორე ხართან დაუღლებული, იქადაგა ღმერთი და მახვილით მომკულ ყანად უპირველესი დაეუნჯა ღმერთის ბელელში.

შენ ხარ, ქრისტე, ღმერთი ჩვენი, მოქმედი სასწაულთა, და მარტვილი შენი გიორგი, მახვილებით განკაფული ძელებამდე და გულ-ღვიძლამდე, შენვე აღადგინე ცოცხალი, რამეთუ ხმამ გრგვინვისა შენის შემუსრა ურმის თვალი და დახსნა საკრველნი და ანგელოზის თანაობამ განამრთელა და განკურნა გიორგი.

გვირგვინშემოსილი, წარმართული ცათა სანეფო და საქორწინო პალატისაკენ — შეაწიე მეფეს ჩვენსას, ღვთით გვირგვინოსანს, ვინათგან უცხო ტომის მხედრობა დასაეკლეთით და სამხრეთით, ჩრდილოეთით და აღმოსაეკლეთით შემოგვედგომია; მხედართა ამათ ვით ნადირთა აღამ-

რეეს ჩენი შთანთქმის სურვილი. მაშ, ვითარცა სანდო მფარველმან, კვიმძღვარე [წმინდა იგი] საბრხეთა შინა.

სასჯელთა შენთა ვერ განაძლეს მეფე, ბოლოს სპილენძისგან ქმნილი, ლად მახვილებით მოჭედილი ხარით ინება შენი დაფქვა, გიორგი, უმელი ურმის-თვალმან ფქვილად ვერ დაგაწვლილა; ბრძანა გამოღება, ვითარცა უსულოს, დაგდება, მაგრამ ღმერთი, სულის ჩამდგმელი შე, კვალად შემოქმედად გამოგიჩნდა.

ღმრთისმშობლისა: ურჩების გამო ადამისა, რომელს ტყავის ქიტონი ოსა, უზესთაესმა შეიმოსა ხორცი შენგან, ყოვლად უმანკოო; ხოლო ფლავში უფშეინველად მდებარე და მურის სურნელებით გაჯერებული უღობით შეგრაგნილი, იგი სამი დღის შემდეგ აღდგა, განიძარცვა ესე უღონი და შეიმოსა სამოსელი თვისი პირველი.

ა დ ი ე ბ ს ა

ძ ღ ი ხ პ ი რ ი : განკრულს ზესკუნელს.

ელვარების მოსალოდებელის სახე-ხატნი გაჩვენა ქრისტემ და გამოცხადა საკანში, სადაც ნათელი შემოგადგა, მრგულიად მანათებელი, ა მიგიწოდა და გითხრა: მორკინალო ყოვლად უდრტყინველოო, სრბა ღვისრულებია, სარწმუნოება დაგიმარხავს; აჰა, მიიღეო ძლევის გვირქონი.

მოწამებრივი შენი ოფლით განასპეტაკე ხორცის ქიტონი, გიორგი, ჩვილით აღესრულე და მეწამულ ჰქმენ ესე შენი სისხლის ნაკადუ-ით, მით შეპღებე გონებითი საქორწინო პალატის ღირსი საფარველი; სის გამო შენის ნეფის სიხარულის კარი განგეხსნა.

მეუფეს, რომელმან მხედრად მიგიხმო, საქმეებით აამებდი, გიორგი, ა დამაშერალობის და წამების საზღაური მიიღე ღმრთის საფერი; ამი-ომ ყრმაც გაიტაცე დატყვევებული, სპარსთა მეფის ღვინის მწღე, და შე-ი დღესასწაულის დღეს მშობლებს დაუბრუნე.

საუკუნო ცხოვრებას ეზიარე და, ვითარ ცოცხალი, ჰმოქმედებ და იწე-ები; ჭეშმარიტად, როსმე შენს ტაძართან მომდგართა სპარსთა, რო-ლთაც სტოას ზემოთგან [ისარი] სტყორცნეს და კვალი დააჩნიეს ენს ხატს, მოეხილვე წინააღმდგომად, შუბი ჰკარ და აჰხოცე. ნეტარ დღის გამოღებას შენსას, გიორგი.

შენი ხსენების დღესასწაულზე, მოწამეო, შეკრბნენ მეფენი, მღღელ-მთავარნი და მთავრობანი, ერნი, ტომნი, გვარნი მართლმადიდებელ-ანი, შენს დღესასწაულს იხდიან და ელვარედ გამოაჩენენ; ხოლო შენ უკვლთა ლოცვანი აღასრულე, მეფეს ძლევა მოეც, მღღელთმთავართა-ღმერთო ნათელი და მორწმუნეს თითოეულს — მაცხოვარება.

ღმრთისმშობლისა: შენ, ქალწულმა მარიამ დედოფალმა, უმთავრეს ჩემს ოდას აღდგომის ძალით ძისა შენისა; მას ხომ ლახვარი უგმირეს გვერდს, ვინ სისხლისა და წყლის ღვარებში დაძირა მდეკარი და მორწმუნენი ავობისაგან, ვითარცა ეგვიპტიდან, გამოიყვანა.

გამოაკლინენი, ხმა მესამე რომელმან ცა ვარსკვლავებით.

ნათლით მბრწყინვალე ვარსკვლავს, დედამიწის განმაცისკრებელს - გიორგის, მარტვილთა დამამშვენებელს, კეთილ-მქებარენი ვექმნებით; ვუგალობებ ეკლესიის დიდ წინამძღვარს საღმრთოს.

ხსვა გამოაკლინენი, ხმა მეორე ლეღანო, განთქმულ ვაჟო.

დადგა სახარებელი და წმინდა დღესასწაული, რომელი მგალობელთა ქოროების თხზვად მოუწოდებს მწყობრს მორწმუნეთა: მოდით, აჰა, მოისწრაფეთ და სიყვარულით შემოკრბით, რათა ყველამ ფსალმუნებით და საგალობლებით სულიერად ვიდღესასწაულოთ ძლევაშემოსილის ხსენება.

ღმრთისმშობლისა: წყალობანი შენნი აწ უხვად მოგვივლინე შენთა პატივის მმოსავთა სიყვარულით, ღმრთისმშობელო ქალწულო, მოიგონე ყველა და დაგვიფარე განკითხვის ჟამს, ოდეს მსაჯულად დაბრძანდება ძე შენი და უფალი ანგელოზთა თანაობით.

იოვანა გიორგიძე

საგალობელი ზესთა-წმინდა ღმრთისმშობელისადმი (1)

გიხაროდენ, ქალწულო მადლშემოსილო, მეშვეო მადლიანო,
ხარებაო მეშვეთაო,

ხარებაო დიდო მიწიერთაო, ხარებაო დიდო ცისიერთაო.

გიხაროდენ, ქალწულო სახარულევანო, ხარებით ხარებულო,
ქალწულო მოუღლელო, დედაო მოზესთავევ ტკივილისაო.

გიხაროდენ, შრომათაგან დამხსნელო, მზაკვარებათაგან მძლავრისა
განმარინებელო,

თანავე დედაო უხრწნელებისაო, დედაო თავისთავის ყუნებისაო.

გიხაროდენ, კავშირო ცა-და-მიწისაო, კეთილო მეშვეო, უთესლოო
ადგილობანო,

დედავ-ხელმწიფეო სარწმუნოო, დედავ-ხელმწიფეო სიხარულისაო.

გიხაროდენ, საძირკველო და საყრდნობელო კვდომადი ტომის
კაცთაო, სიკეთეთაო,

0 თანშობილო უხრწნელებისა, მისვე ჰასაკისაო, ნაშობო

ქორწინება-შვენიერებით.

გიხაროდენ, ნიჭო სიბრძნისაო, მიმადლებულო დედაო, დია

გიხაროდენ,

ქალწულო, შვენიერების მეშვეო, დედაო, ყოვლად მამრ-განუცდელო.

გიხაროდენ, სასუმელო, ყოველი მიწიერის დაღონებათა

დასავიწყებელო,

დედაო უწყინარო, დედაო ცისმარისა მარადლეობისაო.

15 გიხაროდენ, კიბეო აღსავალო ვარსკვლავიან ცადმდე,

კაცთათვის ღმრთის მომპოვნებელო და ღმრთისთვის კაცთა.

გიხაროდენ, სანათელო მოკვდავთაო, დემონთა მეკვალეო,

გიხაროდენ,

რომელს ცეცხლისათვის ცეცხლ იქმენ და სწვაკვი და არა

იწვებოდი.

გიხაროდენ, ყოვლად შეურევნელთა შეზავებაო ცისმარ

მარადისობაში მყოფისა ღმრთისა...

„წამებული ქრისტეს“ შესახებ

რომანოზ მგალობელის კონტაკიონთა მძაფრი დრამატიზმი შემდგომ ვითარდება მარიამ ღმრთისმშობელისა და მთავარანგელოზის დიალოგის სახით თხზულ ჰიმნოგრაფიულ კანონებში, ხოლო XI-XII საუკუნეებში, როცა ბაძვა ანტიკური ხელოვნების ნიმუშებისადმი განსაზღვრავს ქრისტიანული მწერლობის ხასიათს, იქმნება ტრაგედია „წამებული ქრისტე“ /ანუ „ქრისტეს ენებანი“/. ბუნებრივია, „წამებული ქრისტე“, გარდა ანტიკური დრამისა, ემყარება აგრეთვე კანონიკურსა და აპოკრიფულ ქრისტიანულ სამწერლობო ძეგლებს. ტრადიცია მას გრიგოლ ნაზიანზელს მიაკუთვნებდა. გრიგოლის ავტორობის საკითხი დიდი ხანია გადაწყდა. სპეციალისტები მართებულად წერენ, რომ ამ დრამაში არ დასტურდება გრიგოლ ნაზიანზელისთვის ჩვეული ელევანტური სტილი, ის განსხვავებული ფერადონება, დარბაისლური კილო /თუ სიტყვის სიმძიმე/ და სხვ.

მთავარი მოქმედი პირი მარიამ ღმრთისმშობელია. იგი წმინდა, ზოგად-ადამიანური საზომით ზომავს იუდა ისკარიოტელის საქმეს, რომელიც არანაირად მინიშნებულიც კი არ ყოფილა ღმრთისგან შექმნილ ქვეყნიერების მოდელში. არავინ იცის, რომ არა იუდა ისკარიოტელი, რადუსალამობელი ნათელით იქნებოდა საესე ადამიანის სამყარო და როგორ გათენდებოდა მომავალი კაცობრიობის დღე, რომლის მოსამზადებლადაც ადამიანი პირველი, უნაზესი და სიბრძნით შემკრთალი დედის - ევას - ცოდვას იმყოფინებდა.

„წამებული ქრისტეს“ მკვლევართ მიაჩნიათ, რომ ეს დრამა შექმნილია არა სცენაზე დასადგმელად, არამედ სწავლულთა წრეებში წასაკითხად.

რაც შეეხება ბიზანტიური იამბური ტრიმეტრის ქართულ მეტრულ ადექვატს, სახე ვუცვალეთ ძველ ქართველ მწიგნობართაგან მიყენებულ იამბიკონს, რამდენადაც, ჩვენი რწმენით, თორმეტმარცვლოვანი იამბიკონი, მასთან ხმარებული სხვა საზომები ძნელად ასახავენ, ანუ, რაგინდ მოკრძალებით ვთქვათ, ვერ გადმოგვეყვინ ბერძნული იამბური ტრიმეტრის წყობას. თავისთავად ძნელი წარმოსადგენია ქართული ლექსის ღონეში უცხო ლექსი გამოსჭვიოდეს. ისიც ცნობილია, რომ ეფრემ მცირემ ბერძნული ლექსის აბსოლუტური /მეტრულ-ტრანსკრიპციული/ ადექვატის ძიებაში „კუდ-კუეთილი სიტყუა“ დაისაჭიროვა /„კუდ-კუეთილსა სიტყუასა ზედა ნიშანი უზის, რამთა სცნა, ვითარმედ ნებსით მომიკვეთია, რამეთუ ბერძულადცა ეგრეთ არს“/.

ამ გამოცდილების საფუძველზე ჩვენი თარგმანის მეტრული სქემა ასე აუაგეთ:

სძალი უსძლოო /სძალი//არს განკრძალული/ სძალი

ყოველი პწკარი ცეზურით განიკვეთება ორ შვიდ-მარცვლიან მონაკვეთად. თითოეულ მათგანში ერთი სრული მუხლია /ზუთმარცვლიანი/ და ერთი ნახევრად ჩამონასხლეტი /ორმარცვლიანი/, ნებავეთ, ტრადიციული ლექსმეტყველებით – ტერფი. სადაც ცეზურაა აღნიშნული, იქ სასურველია აზრობრივი პაუზა. საერთოდ ყოველი მუხლი აზრობრივადაც უნდა იკვეთებოდეს. მესამე მუხლში /„არს განკრძალული“, ზუთმარცვლიანთან ერთად, მხოლოდ ერთ- და ოთხ-მარცვლიან სიტყვათა ვარიანებაა დასაშვები, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ე. ი. თუ აქაც „სძალი უსძლოო“ ავიღებთ, შეიძლება პწკარი ჩვეულებრივ თოთხმეტმარცვლიან ლექსად იქნეს წაკითხული:

სძალი უსძლოო /სძალი სძალი/ უსძლოო სძალი.

ეს რომ არ მოხდეს, აუცილებელია აზრობრივი განკვეთა ნახევარსტრიქონებისა და მესამე მუხლის მეტრული მთლიანობა. ხოლო მთავარი ის იყო ჩემთვის, რომ მეტრული მოდელით გატაცებულს სათქმელი არ დამეკნინებინა და შინაარსი ფორმისათვის არ შემეწირა, მით უფრო, რომ ბერძნული დედანი წარმოადგენს პოეტური სახეებისაგან თითქმის მთლიანად განყენებულ ტექსტს, რომლის მხატვრული მეტყველების ერთადერთი საფუძველია სიტყვის დაძველება /არქაიზაცია/, მეტწილად მზა შესიტყვებათა და მთელი პწკარების პირდაპირი სესხება კლასიკოსებისაგან /თავად ავტორი ვერიპიდეს ასახელებს/ და, ამასთან ერთად, გასაოცრად შთამბეჭდავი რიტმული წესრიგი, რომელიც ტექსტს განარიდებს ერთგვარად გულუბრყვილო პროზისაგან და პოეზიის კუთვნილებად აქცევს.

წამებული ქრისტე

(ტრაგედია)

შ ე ს ა კ ა ლ ი

ღვთისმოსავობით ოდეს თქვენ გაიგონეთ თხზული,

აწ შაირობის გსურით სამოკრძალებოდ სმენა,

გულმოდგინეო, გესმას შენ ვერიპიდეს კილო,

რომლით გამოვთქვამ ვნებას ქვეყნიერების ხსნისთვის;

5 მით შეისწავებ უფრო მეტ საიდუმლო სიტყვას,

როგორც პირითგან ღედის, სულ ქალწულად რომ ჰგვიეს,

მოძღვარს და უფალს თვისას ვინ საიდუმლოდ სწადის.

უპირველესად თავად მას წარმოგიდგინთ სიტყვა,

- ვით დედას შეჰფერს, მტირალს იმ წამებათა ჟამად,
 10 ბედით მიძხვდართა, — დედას, დასაბამითგან მაღლით
 ძისთვის მკვნესარეს, ვითარ გამოჩინებულ მიზეზს,
 რის გამოც სიტყვის დედად სახელდებულ არს მართლად, —
 განუკითხველი ვნება წარმოგიდგებათ ვისიც.
 რომ არ ვეძლიეთ კაცნი უგულისყუროდ ცოდვას
 15 და იმთავითვე სასჯელს არ მივმთხვეოდით კვდომის,
 არ განვეხრწენით ზაკვით იმ უხსენებელ მცურავს,
 ხრწნად არ განგვეხსნა კარი საცთურისათვის მხეცის,
 დავეჯერებოდით წილხვედრს სამართლიანი განსჯით,
 რომ განუხრწნელად შთენილს არ მოვსწრებოდით ბოროტს,
 20 არ დაითმენდა სიკვდილს, არც განკაცება იყო
 ღვთის დასათმენი მაშინ, — ცხოველმყოფელი უფლის;
 სიკეთის ტრფობით უხრწნელს ჩვენ ვიხილავდით მედინს,
 მოკვდავთა კუთვნილს ყოველს — ცხოველმყოფელად შექმნილს,
 ხოლო ლოგოსი, სიტყვა, არ დარჩებოდა უქმი
 25 და აღარც უფლის დედა იხილვებოდა თავად
 ურჯულობით შვილის ამ წამებათა მომსწრედ,
 აწ კი გოდებით მძიმედ ხორცდაწრეტილი მოსთვლის.
 მოქმედ პირებად დრამის, მაშ, ქვემორენი მითქვამს:
 დედა ქალწული წმინდა და ასულები, რომელ
 30 უფლის მემსხვერპლე დედას განუშორებლად ჰყვანან.

მ ო ქ მ ე დ ი პ ი რ ნ ი

ქრისტე	პილატე
ღვთისმშობელი	მღვდელმთავართა კრებუ-
იოსები	ლი
ღვთისმეტყველი	ქალწულთა ქორო
მაგდალინელი	ნახევარი ქორო
ნიკოდემოსი	ყრმა
მაცნე	მცველნი

ღვთისმშობელი: ლიმონარ-მღელოს ნეტავ არ ეხებოდეს გველი,
 არ იმონებდეს ზაკვა მის ღელეებში მცურავს,
 გონება-ღვლარჭნილს, ესრეთ რტო, ნეკნისაგან ქმნული —
 ის უნაზესი დედა — არ შემცდარიყო ეგებ;
 5 უკადნიერეს საქმეს კადნიერებით განსცდის,
 40

ნაყოფის ტრფობის გამო ვინ განმკრთალა სულით,
იმ ნაყოფისგან სწამდა ვის გაღმერთება თვისი,
მას გემოს ხილვად ქმარი არ მიექცია ნეტავ,
რადგან უჯერო იყო ის მეყსეული ხილვა,

10 ორნივ ლიმონარ-მდელოს მშვიდს განაშორეს, სვიანს,
საზარელ წილხვედრს უძლებს სირცხვილ-მისჯილი მდედრი,
ესმის შვილების დედას: ვინ საშობაო ტკივილს
შავ სარეცელზე ითმენს და განმსჭვალულ არს ლმობით,
მან დაიმკვიდროს ოფლით ეს წარწყმედილი მიწა

15 ქმრისა და შვილთა თანა, მათ შერისხულთა ბოლოს,
წუხვით და კვნესით ვისთვის განჩინებულ არს შობა
და თაობათა ყოფნის მონაცვლეობის წესი
და იპოვება ამით დამეტებულად მცვლეულიც;
არ წაწყმდებოდა იქნებ ადამიანთა მოდგმა:

20 ძალი შესწევდა ძლიერს უიარებოდ რჩენის,
სახიერებით თვისით რომ მოვლენოდა მიწას
და აეტანა ახლად განკაცებულის ვნება,
აღარც ქალწული დედა შევიქმნებოდი ალბათ
და არ ვნახავდი შვილის მსჯავრდასადებად ზიდილს;

25 იშვა კუთვნილი ცის და შეურევენელად მიწის,
შემზარა იმის მიმართ ქედფიცხელობის ხილვამ,
უმუგუზლებოდ ვზიდე მე საშინელი ცეცხლი,
აღატყდებოდა ჩემთვის, მეგრაგნებოდა გულზედ,
თითქოს ხელკეტი დიდი განმიწონიდა გულმკერდს,

30 ვით ღალადებდა უწინ მოხუცებული სვიმონ,
შორად მხილვარი თვალით რომ გასაზრავდა ყოველს;
იპოვება კი სადმე მაცხოვარება მეტი,
რომ დედაკაცი მამრთან დაუმტერებლად ეგოს.

მართლმსაჯულების წესით ვარ შემკრებელი ყოველის,
35 არც შეხსენება სხვისგან შეირაცხება უქმად,
რაიც სჯულიერ ქმართან თანაზრახული არის;
ხოლო ყოველი სამტრო, სნეულებას რომ აშლის,
ქალმან ამხილოს ქმრისა, ვინ ძალმოსილად იცნან,
ძველი კვლავ ახლის შობას ურცხვინობით ელტვის

40 და ცრემლებიდან ცრემლნი დაიმცვრევიან ისევ, —
განუზომელად ბევრი, აღურაცხელი ცრემლი,
ავს კი თავადაც ავი დაედარება სწორედ
და მბრძანებელი მიტომ პატიუყრილი ტირის:
ბუნება შეჰკენეს ნანახ ბიწიერების მიზეზს,

- 45 შეპკენეს მტკირთველთა ზურგით აუტანელი შრომის, —
 ყოველჟამ ცრემლის მცვრევით შედუღებული მათთან,
 რაც რომ განსცადა მტრისგან უსამართლობის კერძი
 და ენება თავად დედის — პირველცოდვილის — წილად,
 რაც რომ მიუპყრნა მამამ მდედრს სასმენელნი თვისნი, —
- 50 დედას, ყოველნი რომელ გეშეა ქვეყანასა ზედა.
 იგი ღალადებს ფიცით და შენაპირებს ითხოვს,
 ნაწამებია რწმენით და ემოწმება ღმერთი,
 რადგან შემთხვეულ ჭირში მისანდობელად ცნა მან,
 არ დაუგდია რომელს ეს მამეული მიწა,
- 55 უფრთხის ქვეყანას, ხილვაც არ უხარია მისი
 და მიაძინა ახლაც საწამებელი ტყენა,
 რომ მე აღმძვროდა ნდომა — სამყაროსათვის მემცნო
 ბუნების ყველა ვნება, რაც წარსულისგან მიძხვდა;
 რადგან საბრალო ჯერაც დაუცხრომელად აჩენს,
- 60 შობს თუ არა შობს, ისევ მშობიარობა ჰზარავს.
 მე ვიგულისხმე ჩემად ის უნაზესი დედა,
 შობს თუ არა შობს, სიტყვის უზესთაესად ვგონებ,
 სხვა რაღა გითხრა? შობა ხომ უშობელად ვიცან,
 განრიდებულმა ხრწნას და დამაშვრალობას, ენებას.
- 65 ტბობა არ ვუწვი და არც საყვედრელი მაქვს სიტყვა
 მამრისგან, როგორც წყალში გასაგრილებელ სპილენძს.
 ხრწნა არ ეხება არსით ჩემს სიქალწულის ყვავილს;
 ვითარ ვშევ ნეტავ წული? საკვირველია დიდად.
 წარმოვადგინო უნდა ნათავხედები¹ ესე.
- 70 როგორ მიკენესის გული დაშვრომისაგან დახსნილს!
 კიჟინა როგორ დავეც სიხარულისგან უწინ,
 როცა მოვიდა მაცნე, მახარებელი შობის,
 აღამიანთა მოდგმის მან გადარჩენა მამცნო.
 ო, რა სიხარულს მგვრიდა გასახარელი ფრიად!
- 75 არ ვგავდი მისი სიტყვით მე მშვენიერად ცთომილს;
 თავით მივეყრდენ, ჰქონდა ვის საკვირველი სიტყვა,
 არა განმთქმელი ზვარად დაბადებისა ჩემის,
 არამედ მცნობი მთელის ქვეყნიერების უფლად,
 თუმცა საკლავი ეწირე დედაკაცურის წესით,
- 80 სულის შიგნითგან კიჟინს მე გიგზავნიდით ხოტბად,
 სიხარულისგან კვივი, გიღალადებთ და გამცნობთ,

¹ შდრ.: „ეს გული, სარკელ ქცული, ბუნების ნათავხედია“.

- რომ მსხვერპლვისათვის ეზიდე სურნელოვანი ცეცხლი, რომლითაც უთქვამთ ზორვა ღვთის შესაფერის მამებს, — იმ ცეცხლიანი შურით და განკაფული სულით,
- 85 ფრიად მხურვალე ტრფობით, დასაოკებლად ძნელით, რაც ჩვენ სასიტყველ მსხვერპლად და საქებულად ვუწყით. გულ-ღვიძლი ჩემი ვითლა განიწონება ისრით? ღამითვე მოსვლა თქვენთან სულმოუთქმელად მინდა და სიავისგან შეილის განაწამების ხილვა,
- 90 თუმც მარწმუნებდნენ, სჯობსო გათენებამდის მოცდა.
ქორო: აწ შეაფარე თავი, დედაე-ბატონო, მალედ.
ღვთისმშობელი: აი გამოჩნდნენ კაცნი, ბჭით გამორბიან, ვხედავ. რა უნდა მოხდეს? ნუთუ გვაუწყებენ, რომ მტერი მალვით საფარში იდგა მოყურიადედ ღამე?
- 95 **ქორო:** ხმაურობს ღამით მრავლად მოჯარებული ხალხი; ლაშქარს და სრულად ქალაქს მე ვაკვირდები ბნელში; აქვთ საჭურველად ხრმალნი და ჩირაღდნებიც მოაქვთ.
ღვთისმშობელი: ვინ მოიჩქარის ეხლა გამალელებული აქეთ, იქნებ ახალი ამბის საამბობელად მოდის.
- 100 ვნახო, რა სიტყვით გვამცნობს, რას მოგვიყვება ნეტავ.
ქორო: დედაე-ბატონო, ყოვლად მოგვეკრძალებით ქალწულს, აჰ, აჰ, აჰ, აჰ!
 განთქმულხარ კაცთა შორის, არ უსახელოდ ჰგვი, ყოვლად უმანკო კრავად შენ იწოდები მიწის
- 105 მოსახლეთაგან, ნათელს რომ შეჰყურებენ მზისას. აწ საცოდავი, იყავ უნეტარესი უწინ.
ღვთისმშობელი: რა ხდება? ნუთუ ვისმე სურს მოკვდინება ჩემი?
ქორო: არა, გიკვდება შეილი უწმინდურების ხელით.
ღვთისმშობელი: დიაცო, ო, ეს რა სთქვი? ვით გამიმეტე, ვაჰმე!
- 110 **ქორო:** აღარ-მყოფელად უკვე წარმოიდგინე შეილი.
ღვთისმშობელი: საშინელს რასმე მამცნობ, არ დაიწუხავ პირს და სულ არ დააგდებ ამბის შეუფერებელს სიტყვას? ვით იტყვი აღარ-ყოფნას მარადიულად მყოფის? გქონდეს კრძალვა და რიდი, თუ დაიჭირებ თხრობად,
- 115 თქვი, როგორც შეჰფერს, ღმერთი მოსაკრძალებად გიჩნდეს, აღმომიცენდა მართლად ყრმა ოქროვან რტოდან. ახლად მიცვნია, ღმერთი მოკვდავთაგან რომ სისხლს ღვრის, ხოლო უკვდავის კვდომა გამოუთქმელი რჩება. იგი დავბადე თავად, ვით დავბადებდი — ვუწყვი.

- 120 **ქორი:** ო, უბედურო, ვერ გრძნობ, ჭირს მიემთხვეი რარიგს, იმიტომ ამტკერე ასე და ატრიალებ სიტყვებს.
გათენებისას სიკვდილს შენ მოესწრები შვილის, ვით განუსჯიათ ღამე კლვით შესვარულთა კაცთა.
და ჩანს კიდევაც აქეთ მომავლებული ერთი
- 125 მონათაგანი ყრმისა, მთლად შეძრულია სულით, სწორად გამოჰკვლის გზას და მოეშურება ჩვენკენ, გვანიშნებს, თითქოს რასმე შეგვატყობინებს ახალს.
ღვთისმშობელი: მაშ, რა ამბავი მოაქვს სანიშნებელად ჩემთვის?
ქორი: ვნახო, დაღალულს რა სწადს საამბობელად შენდა.
- 130 **მაცნე:** ოჰ-ოჰ-ოჰ-ოჰ-ო!
წმინდა მარიამ დედავ, მოსაკრძალებო ყოვლად,
აჰ! აჰ! აჰ! აჰ!
არა მემტერის ხელით დავიღუპენით სრულად.
ღვთისმშობელი: რას შემომტირი მალლად? რას მიღაღადებ სიტყვით?
- 135 მარქვი, რა ახალ ამბავს ზარდაცემულად განსცდი?
ქორი: ეჰა, ისმინე, იგრძენ; აწ მიაყურე მთხრობელს, ვინ მისცა შენი შვილი კლვით შესვარულთა ხელში.
ღვთისმშობელი: ავი ამბავი ნუთუ საუწყებელად სხვაც გაქვს? ნუთუ მტერია, ვისაც ვით მოყვასთაგანს ვესაყ?
- 140 **ქორი:** მათხოვარიო ვერცხლის, მესაიდუმლე კერპი, მეუნჯე ვერცხლის, ხოლო მომეტებულად ვახშის.
ღვთისმშობელი: ვაი, მძიმეა რარიგ! ავს ემატება ავი, თუ მოყვრებად რომ გვიჩნდნენ, გავუყიდივართ იმათ. მაშ, ამ უკადრის საქმეს ის კადნიერი იქმდა?
- 145 სრულ კეთილისთვის გამცემს რა დაუღვია ბრალად?
ან რა საბაბი საქმის თავაწყვეტილმა პოვა?
ქორი: მას მიაყურე, ნათლად ვინ განგიცხადებს ყოველს.
მაცნე: გესმას, ბედშავო, უწინ ვინ ბედნიერი იყავ, გესმას, სიტყვანი შენთვის ბედუკუღმართნი მომაქვს.
- 150 **ღვთისმშობელი:** განქარვებულვართ, ვაჰმე, ვით განმიცხადებ სიტყვით;
მოსულხარ, როგორც გატყობ, მაუწყებელად ავის.
მაცნე: რა გითხრა? ბოროტს გამცნობ, თან სიმართლეა თუმცა. რომ მიექცევა ჭამად კრავს სააღდგომოს ახალს, თვით მოწაფეებს დასხამს სერობისათვის დიდის,
- 155 იგავით თავის გამცემს გამოაჩინებს მაშინ,
მერმე დაჰბანოს ფერხნი მან შედგომილთა თვისთა,

კვლად გამოვალს მთაზედ, სად ზეთისხილი ჰყვავის,
და მოწაფეებს ეტყვის, რა განსაცდელთა განსცდის,
და აღასრულებს ყოველს თვით ხელთდამსხმელი წმინდა
60 და წესთა თანა სხვათა ღმერთს შეჰღალადებს ლოცვით:
„მამაო, აწ დიდ სახელს რომ მოიღებდე ჩემთვის,
მარადღე შენად ყოფნის არ მომაკლებდე პატივს,
მე ავმალღლები, – მტერის მიწისაგანის მკვლელი,
შენგნით ყოველის მქონე – წინამძღვარად მყავ ერთა,
65 ოდეს მივიღებ ყოველს, – ვით სანაცვალო ჯილდოს,
სამთავროდ შენად მითვლილს, ხელთ დამარჩენდე შენთავ.
მე სიმამაცით ჩემით სახელიანი მნახო,
მოყვასნი ჰურად დასხი. შენ ნეტრეული ჰგეი,
ნეტრეულადვე დაჰშთე, რა გაასრულო საქმე“.

70 მანაც იქუხა თავად, ხმას გამოსცემდა გრგვინვით;
როგორც დიდების მოწმე, ცას ღალადებით სძრავდა:
„მე განგადიდე უწინ და განგადიდებ უფრო“.
და ეს ხმა რაჟამს მისწვდა მის მოწაფეებს უცხოოდ,
თვით მიეახლა იმათ, სად ნაღვარევი იყო,

75 წალკოტს ეწვია, სადაც იკრიბებოდნენ ხშირად,
ხოლო სცოდნოდა გამცემს, შუალამისას ბაღში
დაესწრო მისვლა, ხროვა კლვით შესვარულთა ახლდა,
მანვილშებმულთა ჰქონდათ ამპარტავნული ზრახვა.
როგორც მოყვასი, მოძღვარს მიეახლა და „რაბი“,

80 კვლავ სიტყბო ჰქონდა ხმაში, „გამარჯობაო“, – უთხრა.
ღვთისმშობელი: უფრო სამძიმოს, აბა, ვინ იკადრებდა აუგს?
და შვილმა ჩემმა გამცემს რა უჰასუხა, მითხარ.

მაცნე: „მოყვასო“, – ჰრქვა მას მხოლოდ, – „ვის ჰხლებიხარო შენ აქ“.

და ხელი სტაცეს მოძღვარს კლვით შესვარულთა მყისვე,
85 განვიხნივით მაშინ ჩვენ, დამგდებელნი მისნი.
და უარყოფდა სიტყვით სახელგანთქმული პეტრე;
მხოლოდ მიკრული მკერდზედ სულ უდრტვინველად მიჰყვა,
თუმცა ჰხედავდა ცხადად, რომ შესმენილი იყო,
ჩუმიად იტყოდა და ეს მას მიჰმართავდა მშვიდად,

90 ვინაც მოძღვარი თვისი ზნენაკლულობით გასცა:
„უმოკრძალებოდ ბედშავს არ გეშინია ღვთისა?
არც ადათისა გრცხვენის ადამიანთა მოდგმის?
არც ადამს ჰრიდე, მთესველს მიწისმიერი ხორბლის,
და არც კრძალვა გაქვს რჩეულ მამათმთავართა გვარის?“

- 195 მოწაფეობით უჩნდი თანა-მოწაფეთ კდემად:
ვერცხლზე გასცაღე ურცხვად შენ ხელთდამსხმელი წმინდა,
კლვით შესვარულთა რომელ მოსაკვდინებლად მიეც.
არცრა წინასწარ უთქვამს? არც ნაგულეები ჰყავდი?
რის გამოც ნებით იღმო, არ უფიქრია მასზედ?
- 200 შენ ვერ ამაღლდი სურვით; მაშ, გულისხმა-ჰყო ძაღე.
სატფურებაა მამის კეთილმოსავი გეარის.
რომ არ შეეკრა პირი თვით აბრაჰამსაც ფიცით,
არ ექნებოდა არცრა გადაუხდელი როსმე,
არ ეგებოდით თქვენაც გამოუტანლად მსჯავრის.
- 205 მიუკერძებდი განა ამ განსაცდელის თმენას,
რომ არ გენახა დიდად სარგებლიანი საქმე?
და კვლავ რომ შეძლოს სწრაფად ამოვიდოდეს მიწით,
ახლად ამოვა. ჩუმად, მან სამართალი საჯოს
მამისა თანა, ცოდვას ვის განუცხადებს შენსას,
- 210 უშიშობასაც ამცნობს თავაწყვეტილი ერის,
ვითარ დავითის ენით ჰრქვა წინაისწარ ძველად
მას, ვინ ყოველი უწყის, ჰრქვა უშიშობის გამო.
აღვსებას მთელი ქვეყნის იქმს დიდებული სიტყვა
და სანაქებო საქმე და სასწაული ბევრი.
- 215 კვალად იხილაეთ, მოვა ის სიდიადით მამის,
მოვა სამართლის მსჯელი ცოცხალთათვის და მკვდართა
და თითოეულს მისცემს ღირსებისამებრ კუთვნილს.
როგორ შეხედავთ შენ და კლვით შესვარულნი კაცნი
და ან რა სასჯელს დაგდებთ, რომ უსამართლო იყოს?
- 220 დაისჯებოდით დღემდეც სამართლიანი მსჯავრით,
რომ არა მუდმივ ბანა კლვით შესვარულთა ხელთა
/ხოლო ამ ხელთა ცნობას თუ ინებებდით დღესაც,
ჩამორეცხდა თავად ნიაღვარების წყალით/.
აწ შეისწავე, თვისის გამბედაობის მცდელმა,
- 225 კგულისხმობ შენთან ერთად ბოროტმოქმედთა ზროვას.
ერთი დღე დარჩი ახლა, თუ საჭიროა დარჩე,
თუკი არცარას განსცდი, რაც საშიშია მეტად,
მნახავ სიტყვათა ამათ წინასწარმეტყველს მაშინ.
გამეცლებოდე ოღონდ და იფიქრებდე შენთვის,
- 230 რადგან თავისთავს კაცი მსჯავრს გამოუტანს უკეთ.
ბოროტს სიკვდილიც გელის, ვით ბოროტმოქმედს შეპფერს,
პირველ ყოვლისა, მაღლად ჩამოგვიდებენ ყულფზე,
სწრაფი შთასხლდომით შთაჰსხლდე შენ ჯოჯოხეთის ცეცხლში,

- 235 გახევებული ჯავრით, ვით გამყიდველი ვერცხლზე,
 ყოვლის დამნთქმელი ცეცხლის ძირს დაგიტანოს ღვარძა.
 შენ ზომ არც გინდა ახლა, რომ განერიდო სასჯელს.
 რაც ვთქვი, გადაგზდეს ყველა. მე მოგახსენებ ამას:
 თეალს არ მოჰხვდები ნათელს ამიერიდან ღვთისას,
 ვერცა აღმდგარის მკედრებით გამოღვიძებას ნახავ,
- 240 უგუნურებას რადგან მიწვეწული ხარ იმგვარს,
 რომ შესაძლოა ისევ ძველ ნათათბირვეს მიჰყვე,
 რაც გაპატია, ყველა კვლავ შეამთხვიო მოძღვარს
 და თეალებიდან ცხელი გადმოაფრქვიო ცრემლი
 ჩამოსახრჩობად ყელზე გამონასკეული ყულფით
- 245 და განუტევეო სული მოშურნეობით გვემის !?/.
 არ მოგიშორა მაინც, შენს დასარჩენად მხოლოდ
 მან წინასწარვე სული გამოიძია შენი,
 რადგან არ შესწევს კეთილს უსიკეთობის ძალი;
 არც მოპოვება ჰსურის, თუ უწადინოდ გპოვებს:
- 250 არც სჯულისმღებელს ძალად არ დაუდვია სჯული,
 არც სარგებელი მისი ტირანიული ქმნილა.
 შენს გულს განჰკაფავ ბოროტს, ვინ სამარცხვინოდ გააფხვს, -
 არა მით, რითაც კიდევ /არ გეჩვენება არსად/
 ასპარეზზე ხართ შენ და კლვით შესვარულნი კაცნი,
- 255 მცირე არ ჰხვდება შრომა თანამოსაქმეს არცერთს;
 განსცდიდეს შრომათ მათვე აზვაკებული ერი,
 რა მომკვდარ იქმნეს [ქრისტე] ან მომზირალი ნათლის,
 დაიტანს იმათ მერმე ის ნაღვარევი ცეცხლი.
 სიტყვა უმცთარი ესე გამოიგება სწორად.
- 260 იუდა, გესმას შენთა ბოროტებათა გამო,
 თუნდ ვერ წაეწიო საქმე, საფუძველიდა დამრჩეს,
 გონს მოსაგებად არცრას დაგისაბუთებს ღმერთი;
 არჩევაში კი საქმის, ნებისყოფაში კაცთა
 იგულისხმება მუდამ გონიერულობა სრული“.
- 265 ეს უთხრა და მან ვერ ცნა, ანგელოზი თუ კაცი
 მას მიამართავდა, რომელს ძე გაეყიდა ღვთისა.
ღვთისმშობელი: ჰოი, დედაო მიწავ და სხივგაშლილო მზეო,
 ეს რა სიტყვათა მესმა გამოუთქმელი ძალი!
 იქნებ გასრულდა საქმე იმ მოწაფისგან, შვილო,
 270 შენ იგავებით მოყვასთ რომ ანიშნებდი ხშირად;
 დაეიწყებიხარ განა ბოროტებათა მიზეზს?
 ეს მაქვს სათქმელი შენთვის, ო, მწიკვლევეანო ყოვლად,

- რომ შენ გაჰყვიდე სწორედ წყალობიანი შენი.
 უშენოდ ამას, ეშმაკ, ვინ ჩაიდენდა როსმე?
- 275 შენი საქმეა, რადგან ეს გითათობირა მტერმა.
 მაშ, დამნაშავე წარხდეს; მას განაჩენი ელის
 და შედგომილი გლისპი ღირსს გადაიხდის სასჯელს.
 ვერცხლზე გამცვლელო, რისთვის ემოწმებოდი ლოგოსს?
 შენ ცოცხალი ხარ კიდევ, საშინელების მქმნელი?
- 280 ტარტაროსს, მიწის ქვეშე, არ დამარხულხარ ჯერაც?
 გარდუვალთა ანუ მიწისქვეშეთში დანთქმა,
 ან მოკვდინება შენი აწ აითერის ცეცხლით.
 ო, საძაგლობავ მძიმევე, უბოროტესო მტერო!
 სათქმელი ჩემი – უფლის გამყიდველობა თვისის.
- 285 მოყვსურის წესით მოძღვარს შენ მიახლება ჰკადრე?
 მიხვედი მასთან? მიხველ მოკიდებულნი მტერად
 თავად მამის და მთელის ადამიანთა მოდგმის?
 ან როგორ უთხარ? გაეც ამბორის-ყოფით როგორ?
 ენით უთხრობდი, ხოლო მწიკვლს ინახავდი გულში?
- 290 ეს ჩაიდინე და თან მომზირალობას მზისას
 და დედამიწის, ურცხვო, არ შეიკდიმებ კვალად?
 ეს არც სიმხნეა და არც გამბედაობად ითქმის,
 როცა გამცემი ბედავს წყალობიანის ვნებას;
 აღმატებული ყველა ადამიანურ სნებას –
- 295 უკდემელობა არის, სულ არაფრისთვის სარგოდ
 მომეგონება შენი სირცხვილეული ყოფნა,
 გინდ მოჰკვდებოდე შორად, გინდ უყურებდე ნათელს.
 რაკი ამოვთქვი, ესლა აღვისუბუქებ სულით,
 სიმართლე გითხარ; ნუთუ არც დამტირებელს გესმის?
- 300 გაიგებ, როცა ჰპოვებ შენ შესაფერის სასჯელს.
 უპირველესი საქმის მე შევეუდგები თხრობას.
 გესმას, იუდა, შენთვის რა სიკეთენი ქმნა მან.
 შეუცნობლობის წყვდიადს გამოგარიდა მხსნელმა,
 ნათლის ჩვენებად ღირს-გყო მაცხოვარების თვისის,
- 305 ვით მადლს, გაწვდიდა ისე საკვირველებას მრავალს.
 ჰრქვა მოწაფეებს, მათთან რა დაგიპირა დასმა
 განსჯად გვართა და ტომთა ისრაელისა სრულად;
 კერცხლი ხელთათვის შენთა მისანდობელად სურდა,
 უკერცხლობისა შენის ჩასჭიდებოდა მიზეზს.
 ნუ ჰფიქრობ იმის მალეას, რომ იპარავდი მუდამ;
 არ გიმეტებდა იგი სამხილებელად სიტყვით

- არც მაშინ, როცა შენგან უსამართლობა ნახა
და ცხადად გიცნა, არცლა ამპარტავენებით გაგთქვა;
დაგბანა კიდეც ფერხნი მან მეწიხარნი ყოვლად,
15 ლუკმა ნატეხი პურის მტრად მოკიდებულს მოგცა
და შეამთხვიე ვნება – უბოროტესმან კაცმან,
გაჰყიდე იგი, ჯილდო შენ მოიხვეჭე მოკვლის,
დამსწრე ბევრია; ხოლო თუ უვერცხლობას ერჩი,
მოიძიებდი ძალედ მაგ მისწრაფების მიზეზს.
- 20 არც პირობა გაქვს რამე გასამართლებლად თავის,
პირს ვეღარ გახსნი ისე, რომ საფუძველი გქონდეს.
ქმნას ამგვარისა საქმის ვერ შეუძლებდე როსმე,
ემმაკთა მთელი გვარი შემოგიერთდეს თუნდაც
და აღავსებდეს სოფელს საგულბოროტო სიტყვით,
- 25 რამეთუ უწყის ქმნილმან, რომ სახიერი ჰგიეს,
და გულისხმა-ჰყო ყველამ და საქმეთაგან იცნა.
ხოლო ვერცხლისკენ ლტოლვამ ხარბს შეგიხუთა სული,
ყველა ბოროტი თითქმის ამ ძირიდანვე ქმნილა,
ვერცხლმა გააქრო რწმენა, რომ დაგიგდია უწინ.
- 30 და უბადრუკი ნათელს მომზირალობას ჰკადრებ?
არც უწინდელი ღმერთის კვლავ მეუფების გჯერა?
უქმად მიიჩნევ განა მართლმსაჯულების სასწორს?
შენ, ბოროტ ნაყარს, კაცის არ გაგაჩნია ძირი,
მწარე ძირთაგან ვიტყვი აღმოცენებას შენსას:
- 35 უწმინდურების, შურის, მკვლელობისაგან იშვე, –
რა ბოროტების თესლსაც ეს დედამიწა ჰკვებავს.
ვერასდროს ვიტყვი, თითქოს ხარ ღმერთისაგან ქმნილი,
თუნდ ვუწყოდე, რომ ყველა გამოირჩიე ნებით;
სულ უწადინოს ღმერთი არ გადაარჩენს ძალად.
- 40 ო, უბადრუკო ყოვლად, კლვით შესვარულო ბილწით,
როგორ გაჰყიდე იგი, წყალობიანი გაეც!
მან, რომელს უჩნდი, შვილს რომ ეიმედება მამის,
თავად შეგმუსროს ცეცხლით და ძირიანად აღგფხვრას.
შორს, უსირცხვობის მქმნელო, ვინ მეგობრობას ჰბღალავ,
- 45 მომძაგებიხარ, უნდა დაგეუმძრახო მკვდარსაც,
რამეთუ თავად ღმერთიც არ გაიკარებს მზაკვარს.
შვილო, რას ნიშნავს ოქრო, ნაყალბევი რომ იყო¹,
შენ ხომ ნიშანი მიეც ადამიანებს ცხადი,

¹ ლათინური თარგმანით: quod sit adulterinum /მოაკვებული სიძვით?/.

- რითაც ბოროტი კაცი გამოარჩიონ უნდა;
- 350 არცრა ქარაგმა როსმე უტარებია სხეულს?
თავად უწყვი და არ გსურს, რომ გულისხმა-ჰყოს ყველამ.
წარხდეს ბოროტის მქმნელი, სამართლიანად წარხდეს!
განვედ, ბოროტო ყოვლად, კლვით შესვარულო, განვედ.
მოისპობოდე! და მე შვილს დავინახავ ცოცხალს,
- 355 ვინ აწ მკენესარე ფრიად და დარდისაგან გვემით
ვარ დაღალული, ცრემლი მდის შესაბრალისს ყოვლად,
დედაკაცი ვარ რადგან და ცრემლვისათვის ვიშევე.
ქირო: აჰ! აჰ! აჰ! აჰ!
იყურე, შენს შვილს მეტად ვერ დაინახავ ცოცხალს.
- 360 **ღვთისმშობელი:** ვაი! რად სტირი, მითხარ; რად მისცემიხარ
წუხილს?
ქირო: არ ვიცი, მაგრამ მაცნე, რომ მოგეახლა, ალბათ
გეტყვის იქაურ ამბავს შენ საყვარელი შვილის.
მაცნე: რომ მოგკელომოდა ამ დღით, გადაეწყვიტა თურმე
მოხუცებულთა მამრთა და მწიგნობართა კრებას.
- 365 **ღვთისმშობელი:** ო, სასოება მავსებს, რომ ვეშიშვოდი უწინ;
მყოობადისთვის გული მე განვიკაფე მოთქმით.
ქირო: რა შერკინება იყო ან ებრაელთა სიტყვით
რად ედებოდა ბრალი? რად მოითხოვდნენ სიკვდილს?
ღვთისმშობელი: დიაცნო, რომელ ქმნილხართ უბედურების
მომსწრედ,
- 370 თქვენ ვერ გაუძლებთ ამას, ვერ დავითმინო ვერც მე.
აჰა, დავაგდებ სხეულს, განვეშორები ლტოლვით
სიცოცხლისაგან შორად; გემშვიდობებით, ვქრები.
მითხარ, მიხჯილი ჰქონდა შვილს რანაირი კვდომა,
უსაჯეს განა კვდომა ქვის დამკრებელი ხელით,
- 375 ანუ მახვილით მიჰხვდა მას განტყვება სულის?
მაცნე: მინდვრიდან მიველ, შინა შემიღწევი ბჭეთა,
დიაღ, ამბავი მიხი რომ მომესმინა, მსურდა:
მუდამ ძის მიმართ შენის კეთილმოსურნე ვიყავ,
ეუყურე, კაცთა შორის რა სასწაულებს იქმდა,
- 380 ჩინი მიეცათ თვალებს და აღმეხილნენ მისგან.
ვხედავ, მოგროვდა ხალხი, მიეშურება მთისკენ,
კვითხე ქალაქელს ვისმე, თავშეყრილნი რომ ვნახე:
„რა მოუვიდა ციხეს? დამტერებულებს ნუთუ
უცნობებიათ, რაიც სძრავს ებრაელთა ქალაქს?“
- 385 მითხრა: „ოესო ვერ სცან შენ ახლობელი განა?
50

განმზადებულ არს იგი, რომ შეერკინოს სიკვდილს“.
 არ მოვსწრებოდი ნეტავ ამ მოულოდნელ ხილვას!
 ქრისტე მწუნარედ იდგა დადუმებულის პირით,
 ვხედავდი, ვითარ ძაღლებს, მოსწყურებოდათ სისხლი,
 390 შემოსდგომოდნენ ირგვლივ და დასცინოდნენ მწარედ;
 ოდეს კმა იყო რიცხვით იუდეველთა ხროვა,
 ბედშავ მთავარსაც ფლიდი გამოეძებნა სიტყვა,
 შეუფერებელ სათქმელს ის უგუნურად გრეხდა.
 თქვა შვილის გამო შენის განცვიფრებულმა ბოლოდ,
 395 რაკი უნაკლო ნახა და შეუმღვრეველად წმინდა,
 რომელი ბრძნულად ყოველს მოიმარჯვებდა სიტყვას,
 ქება არ უთქვამს მთავარს მათ ურჯულოთა მკვლელთა;
 „მე ვერ ვპოვებო, — უთხრა, — მის მოსაკლავად მიზეზს“.
 დიად, იკითხა ესეც: ვინ ისურვებსო გვითხრას,
 400 საჭიროა თუ არა, რომ აღესრულოს ქრისტე.
 მისი გაშვება სჯობს თუ კლვით შესვარულის კაცის,
 ავაზაკთაგან ერთის, ბორკილები რომ აღევს.
 ბრბო კიჟინებდა, ქრისტე მოვაკვდინოთო ძელზე,
 ხოლო გაშვება სურდა ავაზაკის და მკვლელის.
 405 და თქვა მთავარმა სიტყვა ბრბოს წინააღმდეგ მაშინ,
 ვერ დააჯერა, თუმცა ეუბნებოდა მართლად;
 რამეთუ წართქვა სხვამან საპირისპიროდ მთავრის,
 ბრბოს ღაღადებას და ბრმა კადნიერებას ენდო.
 არ შეუქია მთავარს, წინააღმდეგომნი მისნი
 410 დრტვინავდნენ და მათს ენას არ ედებოდა ძვალი;
 ძის მოკვდინება შენის ბრბოს განაჩენი იყო.
 მრავალთა შორის მარჯვედ ბოროტმოქმედი იტყვის,
 რომელი ითხოვს შენის ძის მოკვდინებას ძელზე.
 გათენებულმან დღემან რა განაქარვა ბნელი,
 415 კარიბჭის გარეთ უმაღ გამოათრიეს ქრისტე
 და, განუმზადეს რაჟამს სრბად ასპარეზი სულის,
 მისთვის სიკვდილი უკვე განჩინებული იყო
 და ჭეშმარიტად იგი სულს განუტევებს იმ დღეს.
ღვთისმშობელი: ო, ბოროტების ძირად გამოაჩინებ სიტყვას.
 420 ვაი, საბრალო ვხედავ ზღვას ბოროტების ისეთს,
 ვეღარასოდეს კვალად გამოვერიდო მისგან,
 უბედურების ტალღას ვერ დავაღწიო თავი.
 ჰოი, სადამდე აღწევს ურცხვ ებრაელთა ზრახვა!
 ამპარტაენებას ეგზომს რა დაედება საზღვრად,

- 425 თუ ჩაიფიქრეს მოკვლა და გაუბედეს ღმერთსაც?
 მე არა ვნაღვლობ მისთვის, დაემეტება რადგან
 ვერსით სიკვდილი იმას, ვინ მოაკვდინებს სიკვდილს.
 როგორ დავბადე იგი – დამბადებელმან ვუწყვი,
 როგორ ვეველტოდი, მაჩსოვს, მკაცრ საშობაო ტკივილს.
- 430 ვიგლოვ, ვინც უნდა ზიდოს უბედურების ტვირთი;
 მისთვის მოელის მკვლელებს სამართლიანი ზღვევა,
 რაც ღმერთს ურჯულოდ ჰკადრეს უმოკრძალებო შურით.
 აჰ! აჰ! აჰ! აჰ!
- განა პირველად მოხდა, ანაკლულებდა მრავალს
- 435 ხშირად უწინაც არა ღვთის მოყვასობის შური, –
 სულ სხვა, რომელი ავნებს აწ ებრაელთა კრებულს.
ქორი: რატომ აღვიძებ სიტყვებს და ძირიანად რად სძრავ?
 შეილმკვდარი დედა ისევ ბევრს ატრიალებ სიტყვებს.
ღვთისმშობელი: საშინელს რასმე მამცნობ; არ შეგეკვრება პირი?
- 440 მაცხოვარს ქვეყნის ნუთუ შენ დაღუპულად ჰგონებ?
ქორი: მაშ, დაიცადე წუთით, შვილს გაწამებულს ნახავ.
 სრბად განუმზადეს რაჟამს მას ასპარეზი სულის,
 აწ ჰნახო, იქავ მოკვდა თუ გადაგირჩა ცოცხლად.
ღვთისმშობელი: ვაი, რას ვხედავ, ვაი! ბოროტმოქმედთა ხელში,
- 445 ძვე ღვთივ შობილო ჩემო, შენ სათრეველად ქმნილხარ.
 შებორკილებულს გსურის, მაგ ბორკილებით მიჰყვე,
 ვინც ხალხს საკრველი აჰხსენ, ათავისუფლე ვინაც.
 აჰ! აჰ! აჰ! აჰ!
- მაცნის წინათვე ნათქვამს არ ეხამება ესე
- 450 და არც იმედებს ჩემსას ესადაგება, შვილო.
ქორი: შესატყვისია ოღონდ ის წინაისწარ თქმულთა,
 რომ გვაუწყებდა თვითვე ავაზაკთაგან ვნებას.
ღვთისმშობელი: ვაჰაჰაიმე, რა ვქნა, რომ ვალაღაებს გული.
 საით მიდიხარ, საით? მე ვილუპები, შვილო.
- 455 რა მიზეზი გაქვს სრბოლის აწ გასრულების სწრაფად?
 კვლავ ქორწილია განა, რომ ეშურები კანას,
 იქ წყალი უცხოდ რათა გარდააქციო ღვინოდ?
 შენ თან გამოგყვე, შვილო, თუ დაგელოდო კიდევ?
 ლოგოსო მამა ღმერთის, მაშ, მიზიარე სიტყვა,
- 460 შენი მხევალი დედა არ მიმატოვო უბრად,
 რადგან პირითგან შენით ხმას გამომაგვალს ახლა
 რომ მივაყურო, შვილო, და გესაუბრო, მიმჭირს.
 და თავად მამის ნებით ნუ მიუარებ ამას,

- რომ მივაკარო ხელი შენს მოსაკრძალებ სხეულს,
 465 ანუ შევეხო ფერხთა და შემოგველო, შვილო.
 რა გავაკეთო? ღღეება ეს დაღალული გული.
 მოდით, დავაგდოთ შიში, ო, საწადელნო, მოდით,
 გარს შემოველეთ ყველა და დაუჰამბვეთ და თან
 მარჯვედ ჩაჰკიდეთ ხელი. რა შესაბრალო გაეხდი,
 470 რომ ვცრემლოოდე ამ წუთს მე, აღვსებული შიშით.
 აჰ, დაღუპული სრულად, საბრალობელი კკედები.
 ქალნო, ვიხილე რადგან დაღონებული შვილი,
 ვერ გამიძლია ცოცხალს და სიკვდილიდა მინდა.
 ხელთ გასასხლტომად ხალხის რა გავაკეთო, ვაჰმე!
 475 ხმარობენ ყოველ ღონეს მოკიდებულნი მტრებად
 და ამ ჭირითგან არ ჩანს გამოსავალი სწორი.
 როგორ ვარიდო თავი მტრის ღონეობას ამგვარს?
ქორო: არ ვუწყვი, მით რომ ვშიშობ, უსათნოესო დაო,
 მეც ამის გამოთ ცხელი არ დამედინოს ცრემლი.
 480 [ქრისტეს] მხლებელი, განვედ, იარებოდე ჩუმაღ.
 გასცდი საშინელ საქმეს; შენს სულგრძელებას სცდიან,
 ხოლო მოგყვებით უკან სვლით უძმიმესით ჩვენაც.
 მას შემორტყმია ირგვლივ თავაწყვეტილთა გუნდი
 და უჯერო ჩანს ყოფნა გულისხმიერთა თანა,
 485 რადგან ვერ შესძლებს ხილვას დამძიმებული სული.
 მოკიდებული მტერად, კლვით შესვარული ხროვა
 საშინელია სწრაფვით, მკაცრს შეწონილი ნებას;
 ბუნებითა მისთვის ბარბაროსული განსჯა.
 იმას ვეშიშვი, ახლად არ განიზრახოს, რაიც
 490 დაემეტება სიმწრით უბედურებას შენსას.
 თანთან მეშინის მეტად, ამ განსაცდელის მხილველს,
 ბასრად ნალესი ხრმალი არ გამიყარონ გულში
 და არ შევიქმნე მეტის უბედურების კერძიც,
 არ შეერიოს გზაზედ მტკვრს შიგნეული შვილის.
 495 გადაუხვიეთ მცირედ ბოროტმოქმედთა ამბავს,
 მოდით, გაესინჯოთ საქმე კლვით შესვარულთა კაცთა.
 მოდით, ხეობას ტყიანს, მაშ, მივაშუროთ კვალად.
ღეთისმშობელი: სჭრის თქვენი სიტყვა, რადგან ეს ეამება ყველას;
 მო, გავემართოთ იქით, სად გეჩვენებათ სარგოდ.
 500 **ქორო:** იქიდან ვზომოთ საქმე, ვით სამზერიდან შორით.
ღეთისმშობელი: ძეს რომ ვერ ვხედავ ჩემსას, მოწამეობით დიადს,
 სანამ მიიღებს მიწა, ვარ დაზაფრული რხევით,

მისაწვდომობის რიდით გავრიდებივარ ბრბოთა.

ჩემს სიცოცხლეში განა რამ სარგებელი ყრია?

- 505 ო, განაჩენი ბედის დამარღვევინა ნეტავ,
მე დაბერება თუკი ლაზათიანი არ მხვდა,
ძე რომ აღდგება მკვდრეთით, ის საიმედოდ რჩება,
შეყაროს ყველა ტომი და სამართალი საჯოს,
ვის ებრაელნი ჰკლავენ, მეთვისტომენი, შურით.
- 510 ჩემთა, ბედშავი დედის მეთვისტომეთა, ვიტყვი,
და არა მამის, ვისიც განკაცებულ არს სიტყვა,
ჩემგან უთესლოდ იშვა, უზესთაესად სიტყვის,
და მე ვევლტოდი, მახსოვს, მკაცრ საშობაო ტკივილს.
და მოწამე ვარ, რაგინდ სატკივრიანი ვიქმნე,
- 515 და ვედარ ვუძლებ მისი დასათმენელის ხილვას.
ვშევ იგი თავად, მასთან, ვით გაგაჩინე, ვუწყვი.
და უბრალო ვარ წმინდა საიდუმლოთა განთქმად,
უბედურების ჟამს კი გარდაუვალი იყო,
რომ დამეკარგა ენაც. ჯერ შევეუდგები თხრობას,
- 520 რაც მომაგონებს პირველ, რომ შევიქმენი დედა,
ღღემდე უმანკო იგი მე დავიტიე ხორციით.
არც დაამება ვუწყვი, არც გაგონება სიტყვის,
ვერც ნაწერს ვარჩევ და ვერც მოვიწადინებ, ესე
დასაკვირვებელ იქნას; მაქვს ქალწულებრი სული.
- 525 მე დავიფიცებ ყოველის გაცხადებულად მცოდნეს,
არც სანატრელად მქონდა, არც მიფიქრია წამით,
რომ, მოკლებული პატივს, დავლუპულიყავ ისე,
სხეული ჩემი არც ცას, არც ღედამიწას, არც ზღვას
რომ არ მიედო, ხოლო განაწამები შვილის
- 530 ხელთ ყოფილიყო სული, ვით ლოცვანიდან დამრჩა.
იმედი მანვდის საზრდელს და უკვლემლად მარჩენს.
ვუწყვი ყოველი ესე; აწ შეიძლება გითხრათ
მგლოიარობის წესით. მე დაცრემლების ღირსი
სრულად ყოველი ჭირი და განსაცდელი ვნახე.
- 535 ჯერი დგებოდა თუმცა კეთილვნებობის ჩემის,
ბოროტის მქმნელთა უფრო მეტ სადარდებელს მიმცეს.
მე ქალწულადვე დაერჩი, მამრს შეურთველი მდედრი;
რაც საპოვნელად უნდა ქალს გონებიერს უჩნდეს¹,
მიძილწვევია მისთვის, წყალობიანი ღმერთი

¹ ეს და შემდგომი აწკარები ანდრომაქეს სიტყვაა /Troad. vers. 640 და ა. შ./ და ღუთის-მშობლის სათქმელისათვის მისდაგება ძალიან ჭირს.

540 მით მადლს განჰზომავს მარად და უშურველად გასცემს.
გინდ შეხებოდა საქმე, არ შეხებოდა თუგინდ
შესაკდომებელს ქალთა, გამოჩნდებოდა ესე
ბოროტად მისთვის, სიტყვის ვის შემოზღუდვა არ სურს.
უსურვებლობა დავთმე, არ გადაემცდარევი მიტომ

545 იმ წმინდა საზღვარს. მდებრთა მე მოხდენილი სიტყვა
არ გავიკარე ახლოს და განმსწავლელი მისი /ავის?/.
გონი ცხებული ვირგე და ვიმყოფინე სრულად.
ყველა საქმეში სიბრძნის მშვენიერება ვიცან,
სიდიადე და ქება მას ყოვლით-კერძო მოაქვს,

550 ყველას უჩუმებს ენას, მეც მიწყნარებდა თვალებს,
ეუწყოდ, რითაც უნდა დავმეტებოდი ასულთ,
რითაც დამეთმო უნდა ხან გამარჯვება მათთვის.
მიმილო ღვთისგან კაცმა ხელუხლებელად წმინდა,
ხელუხლებელი მქონდა კვლავ სიქალწულის ბჭენი,

555 ოდეს მას მიმცა, ხოლო არ იპოვება სიტყვა,
იმ საქმეთათვის ჩემდა სასაყვედუროდ ვარგი.
და დავიმარხე თავი დაწინდებულმან ღმერთის.
შვილი როგორ ვშევ მერე, მე დამიჰამბვეთ, მოდით.
ყოფილა ქალი, შობით არ მოეწონოს თავი?

560 **ქორი:** დედაე-ბატონო, ლამაზს, სათაყვანებელ ქალწულს,
დედად უსძლოოდ გიცნობთ, შეუუღლველად მამრთან.
გამოერჩევი მხოლო მიწისაგანთა დედათ;
ხელს ხომ ბებია-ქალის მოლოგინებად შენთვის
არ უშველია, ვითარ დამტკიცებულ არს სანდოდ,

565 ღმერთის და კაცის შობა ანგელოზისგან გესმა.
მომხდარი არ ჰგავს საქმეს მიწისაგანთა ჯიშის
და ვნება კაცთა ვნებით საკვირველია ღვთისგან.

ღვთისმშობელი: შენ საოცრად სთქვი, თუკი უჩნს მართებულად
მამას,

სიკეთე ღმერთის ვნებით ადამიანთა ჰპოვონ,

570 ეს წამალი აქვთ რადგან სიკვდილისაგან შველის,
სიავეთაგან ხრწნისა რომ დააწყნარებს ბედშავთ.
და მეც გასწავლით, ამას რა სილამაზე ჰმშენის,
რადგან ლოგოსი, კაცის მეცნიერებით მწვრთნელი,
რათა გამიყოს მადლი, დაკარგებულა ჩემში.

575 რაც მიწისაგან კაცი თვით შემოქმედმა შექმნა,
ოსტატად ქმნილთა მოვლის ღიმონარ-მდელოს დასვა,

მერმე აყვანა სწადლა სასუფეველში ცათა
და აღიშურვა გველმა, აცთუნებინა დიაცს,
რომ მოსწყვეტოდა მდელოს, ღმერთს გადმოემხო ციდან.

580 და გასაზრავდა ღმერთი საპირისპიროდ ზაკვის,
რომ დაჰბადებდა მდედრი და დარჩებოდა ღმერთად,
ხოლო ხორცუმესხმულს, ცოდვით მას სამოკვდავოდ აღვსილს,
სრულ აჰკაფავდნენ მსხვერპლად, გადათელავდნენ ფეხით.

მაშ, იწამე და ღმერთი შენ შეიწყნარე, ქვეყნად
585 მოსული, რათა კაცთა ცად აიყვანოს მოდგმა.
აქე სიწმინდის მცვრევით და აკურთხევედე ამას.
შენი სამზერი ქვეყნის ჰგავს საქორწინო პალატს,
ჰნახავ ასხლეტილს მიწით და ამაღლებულს ზეცად, —
ვით თქვა, უწინაც უთქვამთ ღვთის შესაფერის მამებს

590 და მეც ამიტომ თავი იმედიანად ვიგრძენ.
ზესთა ყოველთა, ვინც კი მსასობელი რჩება,
მშთება იმედი და არც ნაცთუნები ვარ სულით,
რომ დავინაღვლო; ტყბილი არს საფიქრალი ესე.

ხოლო იმედი მტკიცე რომ ყოფილიყო უფრო,
595 რა ხარებაა! მაგრამ გულს სატანჯველი მაწევს
და ვჭკვრებ წინასწარ ყოველს, მოსალოდებელს მალედ,
და მწუხარება დიდი სძლევს სასობას ჩემსას.

ქირო: შენ, სახელიან ასულს, უმშვენიერეს ქალწულს,
მუცლად-გიღია რომელს დაუნჯებული ღმერთი,
600 გიცვნია ესე, ხოლო აწ დანარჩენი ნახე,
რამეთუ სიბრძნით მოკვდავთ დამეტებულად გიცნობთ,
მხილველმა ამის, უნდა წარმოიდგინო ბოლოც.
ვითარ ეშიშვის ყოველს ადამიანთა მოდგმა!

გაუგონარი ვინ ცნას, თუ ღედღვთისამ არა.
605 **ღვთისმშობელი:** რარიგ ბედშავი კქმინილვარ სატკივართაგან ჩემთა!
ბევრი რამ ვუწყი, ოღონდ, ვით განვაცხადო, ვერ ვცან.
საკვირველია რარიგ, შვილს ვუყურებდე ჯვარცმულს,
თანავე მომკვდარს, იყოს თუნდ ნაწამები ნებით.
ვაიმე, ვაი! აჰ, აჰ!

610 **ნახევარი ქირო:** რას გააკეთებ, გვითხარ, მაშ, უსაშველოდ ვნებით.
ღვთისმშობელი: გზა არ ჩანს, გარდა კვდომის, თუ მოსწრაფებით
საშველს

მე არ მოვნახავ ჭირთა დღეს მოწვევულთა გამო.
და უმტკიცესი ყოველის სასობაა ჩემი.

ხოლო ერთი დღე მმართებს, რომ მარტოდმარტო დავრჩე,

615 რათა დამთავრდეს სრულად, რა საზრუნავიც მტანჯავს.

უშენოდ ნუ მხდი ტიალს, ო, საყვარელო შვილო.

ნახევარი ქორი: არას გვანიშნებ ნათლად შენ, მგოდებელი ფრიად.

როგორ მაუწყებ იმას, რის გაგონებაც მზარავს?

როგორ ენდობი სიტყვებს, შემაშფოთებელს მეტად?

გვაძინეებს, მაგრამ ცხადი აღარაფერი დარჩა

და ა. შ.

ტიმარიონი ანუ მის პნემათა უესასეპ

წინასიტყვა

„ტიმარიონი“, რომელიც სატირული κωμῆματα-ის ჟანრს განეკუთვნება, საინტერესო ნაწარმოებია. იგი ლუკიანეს მშრალ მიბაძვას კი არ წარმოადგენს, არამედ თვითმყოფადობით გამოირჩევა. მისი უცნობი ავტორი, ვისი ვინაობის დადგენაც ძნელია, ნიჭიერი მწერალი და საინტერესო პიროვნება უნდა იყოს.

ის ფაქტი, რომ „ტიმარიონის“ ავტორის კრიტიკის ობიექტები ისინი არიან, ვისაც კომენოსების კარზეც აკრიტიკებდნენ, გვაფიქრებინებს, რომ ეს ნაწარმოები იმპერატორის კართან დაახლოებული პირის მიერ არის შექმნილი. მწერალი იზიარებს ანა კომენეს თვალსაზრისს იოანე იტალოსსა და მის მიმდევრებზე, ასევე ემთხვევა მისი აზრი მიქაელ პსელოსზე ანა კომენეს აზრს. კომენოსების საკარო ლიტერატურასთან „ტიმარიონს“ აახლოებს ჰომეროსის ციტატების ფართო გამოყენებაც. ეს პოემა ხომ კარზე დიდი პოპულარობით სარგებლობდა, მას კითხულობდნენ და მიბაძვის საგანიც იყო. აღსანიშნავია ისიც, რომ მწერალი მხოლოდ თესალონიკეს ჰეგემონს, იმპერატორის ოჯახის ნათესავს, პალეოლოგოსს — ახსენებს სათანადო მოწიწებითა და აღფრთოვანებით. ყოველივე ამის გამო არ არის გასაკვირი, რომ ნაწარმოებში ვერსად ვერ ვნახავთ უკმაყოფილებას, გამოთქმულს არსებული საზოგადოებრივი წყობის გამო.

საიქიოს აღწერისას ავტორი აღნიშნავს, რომ იქაც, როგორც მიწაზე, არსებობენ მდიდრები და ღარიბები. ამათგან უკანასკნელნი არ არიან მწერლის ყურადღების ღირსი. ნაწარმოების ენაც ძალიან არის დაშორებული სალაპარაკოს; ლუკიანეს მიბაძვაა. ეს ფაქტები მეტყველებს იმაზე, რომ ავტორი მაღალი სოციალური ფენის წარმომადგენელია.

„ტიმარიონის“ ავტორი თავისუფლად მოაზროვნეა რელიგიის საკითხებში, რაზეც ჯერ მარტო ის მიგვანიშნებს, რომ მიწისქვეშა სამეფო სატირულადაა დახატული. ქრისტიანები და წარმართები თანაბარი უფლებებით სარგებლობენ ჰადესში, ხოლო მიცვალებულთა სასამართლოზე ერთადერთი ქრისტიანი მოსამართლე ხატო-მებრძოლი თეოფილეა.

ავტორის სუბიექტური დამოკიდებულება გმირებისადმი, მისი იდეები გამოძახილია XII ს. ბიზანტიის საიმპერატორო კარზე გავრცელებული შეხედულებებისა.

ტიმარიონი ანუ მის ვნებათა შესახებ

1. **კიდიონი.** ტიმარიონ, კეთილო მეგობარო! „შენ, ჩემო სინათლე, ტელემაქე დაბრუნდა“. აქამდე რა გიშლიდა ხელს, რომ დაბრუნებულიყავი? ხომ დაგვიბრდი, რომ მალე გამოჩნდებოდი. „თქვი, ოცნებაში ნურაფერს მალავ, დაე, ორივემ გავიგოთ“. ახლა კი მოკელის საუბარი შენს ძველსა და ახლად მოპოვებულ მეგობართან.

ტიმარიონი. ძვირფასო კიდიონ, რადგან ჩემს უბედურებათა მოსასმენად მომზადებულმა, გამახსენე ჰომეროსის ქმნილებები, მეც მომიხდება ჩემს თხრობაში გამოვიყენო ტრაგიკოს პოეტთა ლექსები, რათა ამაღლებულ ტანჯვათა ამბავი გადმოგცე ისეთივე ამაღლებული სიტყვით.

კიდ. მაშ, ილაპარაკე, ტიმარიონ, ნუ აყოვნებ, ამით ნუ ახელებ ჩემს წყურვილს და მეტს ნულარ მანამებ.

ტიმ. „ვაი, რისთვისღა შეეზე, კვლავ გინდა გახსნა“. და რატომ, „რატომ გვარიდებ ილიონის კედლებს?!“ დე, ჩემი მოთხრობის პროლოგი გახდეს ეერიპიდეს ლექსი, მისგან ხომ ადვილი იქნება გადასვლა იმდენადვე სევდიან ამბავზე. „არ არსებობს საშინელი უბედურებანი და არც სიტყვა მათ გამოსახატავად, მძიმე ტანჯვა-წამებისა, რომელსაც ღმერთი გვიგზავნის და რომლის ტვირთვაც არ შეუძლია მოკვდავის მხრებს“. „არ არსებობს ქვეყნად ადამიანზე ბედკრული არსება“. დაიჯერე, ძვირფასო მეგობარო, მე რომ გიამბო ყოველივე, რაც გარდამხდებოდა დღითი-დღე, შენ რა თქმა უნდა არჩევ, რომ გავჩუმდე და საერთოდ აღარ ვილაპარაკო, თუშეცა ეხლა მოუთმენლად ელი ჩემს მოთხრობას.

II **კიდ.** მაშ დაიწყე, ძვირფასო, შენი ამბავი, სანამ არ ჩაესვენა მზე და არ დადგა ხარების აშვების დრო; მე ხომ აუცილებელი საქმის გამო გამთენიისას სახლში უნდა ვიყო.

ტიმ. კიდიონ, მეგობარო, შენ ჩემგან გაგიგია, იქამდეც, სანამ დაგემშვიდობებოდი, თუ რაოდენ სასიამოვნო და ღვთისათვის სასურველი იყო ჩემი მოგზაურობის მიზანი, ამიტომ არ არის აუცილებელი, რომ მე გავიმეორო, შენ კი ისმინო უკვე ნაცნობი სიტყვები. მაშ ასე, მას შემდეგ, რაც დაგემშვიდობე და დავტოვე ქალაქი, ღვთის წყალობა მღევდა, რამაც გამიმზადა ბედნიერი გზა და იზრუნა ყოველ წვრილმანზე, რაც გზად შემხვდებოდა. მოკლედ რომ ვთქვა, მიუხედავად ჩემი, ფილოსოფოსის, საწყალობელი შესახედაობისა, მეფურად მიღებდნენ და მეფერებოდნენ.

ღვთის მფარველობამ მომცა შესაძლებლობა მენახა ყველა ჩემი ძველი მეგობარი, ვინც გზად ცხოვრობდა. ერთი მინდორში მიმავალი მხვდებოდა, მეორე – სახლისაკენ გზაზე, მესამეს ჩემს მოსვლას ატყობინებდა მონა, რომელიც შემთხვევით გაივლიდა და წამაწყდებოდა ან იმ მინდორში მუშაობდა, სადაც მე გზად გავივლიდი; მოკლედ, არ მინახავს არავინ, რომ ჩემს დანახვაზე დიდი სტუმართმოყვარეობა არ გამოეჩინა, რატომღაც ჩამოვთვალა ყველა არაჩვეულებრივი და უმდიდრესი მიღება, მე ზომ უკვე ვუწოდე მათ მეფური და ბრწყინვალე. აქედან შენ შეგიძლია დაასკვნა, ძვირფასო მეგობარო, რომ არსებობს რაღაც განგება, რომლის შესაბამისადაც ცხოვრების სიკეთენი იმათ ეძლევათ, ვინც ფილოსოფოსობა არჩია. მეც კი, რომელმაც თან არაფერი არ წავიღე და არ მოვიმარაგე არც საჭმელი, არც სასმელი, გზად პირველი გაჩერებიდანვე არ ვიყავი მაგ სიკეთეს მოკლებული, არაფერი არ მაკლდა. თესალონიკემდე ყველაფერი კარგად და ბედნიერად იყო; ხოლო რაც შეეხება ჩემს დაბრუნებას, იგი იყო ზომაზე მეტად სამწუხარო, და მართლაც რომ ტრაგედიას მოგაგონებდათ.

III. კოდ. როგორ ჩქარობ, ჩემო მეგობარო, როგორ კვეცავ შენს მოთხრობას და ყველაფერს ზედაპირულად ეხები, არაფერს არ მიყვები დაწვრილებით! ჯერ არ დაგიმთავრებია სახლიდან გამგზავრების ამბავი და სიტყვაც არ გითქვამს უცხოეთში შენი ცხოვრების შესახებ, „ფიქრით უკან მიქრიხარ“, თითქოს ძაღლები ან სკვითები მოგდევნენ, ჩქარობ დაბრუნდე ბიზანტიონში, თითქოს იქ არის შენი ერთადერთი ხსნა და თავშესაფარი. დამშვიდდი, ძვირფასო; არაფერი საშინელი არ მოხდება, თუ დაწვრილებით მომიყვები ყველაფერს, რაც თავს გადაგხდა.

ტომ. რა ცნობისმოყვარე ხარ, ჩემო მეგობარო: ვერ ძღები უცხო ქვეყანათა შესახებ მოთხრობის სმენით. კარგი, მაშინ თანამიმდევრობით მოგიყვები ყველაფერს, მაგრამ ნუ განაწყენდებით, თუ გამომჩრება რომელიმე ყვავი, რომელმაც გვერდით გამიფრინა, ქვა, რომელიც ცხენს ფლოქვებში შეუგორდა, და გზისპირა ეკალი, რომელიც ტანსაცმელზე გამომედო. ასე რომ, მივდიოდი სახელგანთქმულ თესალონიკეში და მინდოდა იქ მოხვედრა წმინდა დიმიტრის დღესასწაულამდე. სული ჩემი ღზენით იყო აღსავსე, სხეული კი სიმხნევით. უსაქმურობა, შენ კარგად იცი, ჩემთვის იგივეა, რაც ღორის ხორცი იუდეველისათვის; წიგნების კითხვა შეუძლებელი იყო, სამაგიეროდ ნადირობის შესაძლებლობა მქონდა და დავდიოდი აქსიის ნაპირას. ეს არის ყველაზე დიდი მაკედონიის მდინარეთა შორის; იგი სათავეს იღებს ბულგარეთის მთებში, პატარა ნაკადულებად, ჩამოსვლისას ერთდება ერთ დიდ კალაპოტში და მიე-

დინება, როგორც ჰომეროსი იტყოდა: „ფართოდ და მძლავრად“, ძველი მაკედონიის გავლით პელისაკენ და მის მაჩლობლად ზღვას უერთდება.

ეს მხარე ღირს იმად, რომ მასზე შეეჩერდე: მხვნელს იგი მიწის მრავალ ნაყოფს ჩუქნის, სტრატეგობებს — სივრცეს ცხენებზე საჯირითოდ, სტრატეგოსებს — მეტ სივრცეს ჯარების დასაწყობად და გადასაწყობად; იგი თითქოს შექმნილია სამხედრო გარჯიშებისათვის, რადგანაც რიგები არ წყდება: ადგილი ხომ სწორია, არსად არ არის არც ქვა და არც ბუჩქი. ყველა, ვისაც კი იქ უნადირია, გაიგებს, რომ ფედრას იპოლიტე რომ არც ყვარებოდა, მაინც სიამოვნებით იჯირითებდა ამ დაბლობზე, მოიხმობდა ძაღლებს და დაედევნებოდა ჭრელ ფურირმებს.

IV. ასეთია აქსიის შემოგარენი. აქ ვცხოვრობდი მე ძველსა და ახალს მეგობრებთან ერთად და დღესასწაულამდე გართული ვიყავი ნადირობით, ხოლო როდესაც იგი დადგა, დაებრუნდი თესალონიკეში. მას შემდეგ რაც მოვინახულე იქაური წმინდა ადგილები და ტაძრები და ვეცი მათ სათანადო პატივი, გავემგზავრე ბაზარზე, რომლის კარვებიც ქალაქის ტიშკარს იქით არის გაშლილი; ეს ბაზრობა იწყება დღესასწაულამდე ექვსი დღით ადრე და კვირა დღის შემდეგ მთავრდება.

კიდ. ჩვენი ტიპარიონი ისევ თავის თავს ემსგავსება. როგორც კი მეთვალყურეობა მოაკლდება, უბრუნდება თავის ძველ ჩვეულებას: მოთხრობაში სცნობს მხოლოდ დასაწყისსა და დასასრულს და ტოვებს ყველაფერს, რაც მათ შორისაა. აი ეხლაც, თითქოს დაივიწყა ჩემი თხოვნა და თავის დაპირება, ისე რომ არც მოუყოლია ყველაფერი ბაზრობის, მრავალრიცხოვანი კარვების, ბრწყინვალეების, ტომების, სიმდიდრისა და საქონლის მრავალფეროვნების შესახებ, პირდაპირ გადავიდა მისი დასაწყისიდან დასასრულისაკენ და გადაწყვიტა ამით შემოფარგლულიყო, მაგრამ „ვერ გაექეცი არესის რჩეულის მზერას“.

ტიმ. ძვირფასო კიდიონ, მეშინია, რომ, თუ შენ მოგისმენ და ჩემს მოთხრობას შენი გემოვნების მიხედვით ავაკებ, დილაამდე მოგვიხდება აქ ყოფნა. მაგრამ რა გაეწყობა. მეგობართა თხოვნა, როგორც ჩანს, კანონია და ტირანთა ბრძანებისაგან დიდად არ განსხვავდება. არ შეიძლება არ დავემორჩილოთ მას, როგორც არ უნდა იყოს, ამიტომ დავიწყებ.

V. წმინდა დიმიტრის დღე ისეთივე დიდი დღესასწაულია, როგორც პანათენები ათენში, და პანიონიები მილეტში, ეს უდიდესი მაკედონური დღესასწაულია და მასზე ხალხი მოედინება არა მხოლოდ იქაური, მაკედონელები, არამედ ყველანაირი და ყველა ადგილიდან; ბერძნები — ელადის სხვადასხვა კუთხიდან, მისიური ტომები, რომლებიც ცხოვრობენ ისტრამდე და სკეითების საზღვრებამდე, კამპანელები, იტალიელები, იბერები, ლუსიტანელები, კელტები ალპებს იქიდან. მოკლედ რომ ვთქვათ, ოკეანეს სანაპიროც კი გზავნის მლოცველებს, რათა თავყანი სცენ ამ

წმინდანს — იმდენად დიდია მისი სახელი მთელ ევროპაში. მე კი, შორეული კაპადოკიის მაცხოვრებელი, არ ვიყავი ნამყოფი ამ დღესასწაულზე, მხოლოდ გაგონილი მქონდა მასზე და გულით მინდოდა თვითმხილველი გაემხდარიყავი ამ დიდებული სანახაობის. მე ვიზრუნე იმაზე, რომ არაფერი არ გამომრჩენოდა. ამისათვის ავედი გორაკზე, რომელიც აღმართულიყო საბაზრო მოედნის გვერდით, და დაუბრკოლებლად ყველაფერს ვათვალიერებდი. ბაზრობა ასე გამოიყურებოდა: ერთმანეთის პირისპირ აღმართული ვაჭართა კარვები სწორ რიგებად იყო გაჭიმული; ერთმანეთისაგან დაშორებული ეს რიგები შუაგულში ქმნიდნენ ფართო გასასვლელს მრავალრიცხოვანი ხალხისათვის, რომელიც ბაზარზე მიდიმოდიოდა. ამ გადატვირთული სწორი ქუჩების შემყურე, იტყოდი, რომ ისინი პარალელური ხაზებია სხვადასხვა წერტილებიდან შორს გადაჭიმული.

მათთან კუთხეს ქმნიდნენ სხვა კარვების სწორი რიგები; ისინი არ იყო ბევრი, ასე რომ უმნიშვნელოდ ჩანდა და გამოიყურებოდა როგორც რომელიმე ქვეწარმავლის მოკლე საცეცები, ეს ძალიან საყურადღებო სანახაობა იყო: კარვები სინამდვილეში ორ რიგად იყო განლაგებული, მაგრამ მათი განლაგების სიმეტრიულობა და სიხშირე ერთიანი სხეულის შთაბეჭდილებას ქმნიდა, თვალწინ წარმოგიდგებოდა ზანღუკებისაგან შემდგარი ურჩხული, რომელიც თათებივით ეყრდნობოდა კუთხეში განლაგებულ კარვებს. ჩვენს მეგობრობას გუფიცები, რომ, როდესაც გორაკიდან ამ ფარდულთა რიგს ვუყურებდი, ისინი წარმომიდგებოდნენ მრავალფეხად გრძელი სხეულით და უამრავი მოკლე საცეცებით მუცელზე.

VI. ხოლო თუკი შენ, ჩემო ცნობისმოყვარე მეგობარო, გაინტერესებს, რით იყო სახეს დახლები და რა დავინახე მე, როდესაც დავეშვი გორაკიდან, — მაშინ წარმოიდგინე ყველაფერი ამ ქვეყნად, რაც იქმნება ფიქართა და მრთველთა ხელით, ყველა შემოტანილი საქონელი ბეოტიიდან და პელოპონესიდან, ყველაფერი რაც სავაჭრო ხომალდებს მიაქვთ ელინებისათვის იტალიიდან. დიდი წილი შეაქვს ასევე ფინიკიას, ეგვიპტეს, ესპანეთს და ჰერაკლეს სვეტებს, რომელიც განთქმულია მსოფლიოში საუკეთესო ხალიჩებით. ყველაფერი ეს ვაჭრებს ჩამოაქვთ პირდაპირ ძველ მაკედონიასა და თესალონიკეში, ხოლო ევქსინის პონტოს ქალაქები თავის საქონელს ჯერ ბიზანტიაში გზავნიან და მხოლოდ ამის შემდეგ ამდიდრებენ ბაზარს: მრავალ საუღლე ცხენსა და ვირს მიაქვს ბიზანტიიდან მათი ძღვენი. მართალია, ყველა ეს ნივთები მე მოგვიანებით ვნახე, როდესაც ჩამოვედი, მაგრამ ჯერ კიდევ ზემოთ ყოფნისას მათი ცხენი უამრავი სხვადასხვანაირი ცხოველი, რომელთა ხმები, გაერთიანებულ

მკლავრ მრავალხმოვან ღრიალად, სმენას მიხშობდა: ცხენები ჭიხვინებდნენ, ხარები ბუბუნებდნენ, ცხერები ბლაოდნენ, ღორები ღრუტუნებდნენ, ყუფდნენ ძაღლები, რომლებიც პატრონებს ახლდნენ და იცავდნენ ხან მგლებისა და ხან მძარცველებისაგან.

როდესაც გული ვიჯერე ყველაფრის ყურებით და დავტკბი ნანახით, სხვა სახის სანახაობათა და პირველ რიგში საეკლესიო დღესასწაულთა მოთაყვანემ ქალაქს მივაშურე. წმინდა დიმიტრის დღესასწაული გრძელდება სამი ღამე ზედიზედ; მღვდელთა და ბერთა დასი, რომელიც ქმნის ორ ნახევარგუნდს, წმინდანს უგალობებს. ამ დასს თაოსნობს მღვდელმთავარი, რომელიც აწყობს დღესასწაულს, როგორც შეჭურვის, და მეთვალყურეობს წეს-ჩვეულებების შესრულებას. დღესასწაული მთელი ღამე გრძელდება სანთლების და ჩირაღდნების შუქზე. „გამობრწყინდა როგორც ვარდისფერი ცისკარი ადრეული ბინდიდან“ – ჰომეროსის სიტყვებით რომ ვთქვათ; ტაძრის კარიბჭეში გამოდის თესალონიკეს ჰეგემონი, მცველთა ბრწყინვალე ამალით გარშემორტყმული; მრავალი ცხენოსანი და არამცირე ქვეითნი შეადგენენ ამალას და ამზადებენ მის ბრწყინვალე გამოსვლას.

VII. რადგანაც ხალხი ქალაქის ჭიშკარს იქით დარაზმული ელოდებოდა ჰეგემონს, ცნობისმოყვარეობით იგრძელებდა კისრებს დიდი ხნით ადრე მის გამოჩენამდე, მეც შევერიე უსაქმურთა ჯგუფს, დაახლოებით სტადიონის სიშორეზე შევაძრნიე სადღესასწაულო მსვლელობა და დიდად ვისიამოვნე ამ სანახაობით. რაღატომ აღვწერო ჯგუფი, რომელიც ჰეგემონს მოჰყვებოდა, არაფრით არ არის აღსანიშნავი იგი, შემდგარი ნაწილობრივ გლეხებისაგან და ნაწილობრივ ქალაქელებისაგან. სამაგიეროდ ჰეგემონის დაახლოებული პირნი, რომელთაც უნდა ვუწოდო „ერთგულთა მწყობრი“, არაჩვეულებრივ სურათს წარმოადგენდნენ. ყველანი ჭაბუკები, ძალით აღსავსენი, მებრძოლი არესის მოსწავლეები და თანამოღვაწენი, აბრეშუმის ჭრელი მოსასხამებით მორთულნი, ხუჭუჭები და ქერები იყვნენ, ნებისმიერისათვის რომ შეგეხედა, გაგახსენდებოდა სიტყვები „ოდისეადან“: ბუნებამ ხომ მათ კეფაზე „დალალები რგოლებად გიაციხტის ყვავილებივით დაუხვია“. ცხელი არაბული იორლები ყრმების ქვეშ ამაყი ნაბიჯით მომავალნი, ჭენებისას თითქოს მიწას სწყდებოდნენ და ზეცისაკენ მიისწრაფოდნენ. თითქოს ისინიც თვლიდნენ თავს მონაწილეებად ამ ბრწყინვალეებისა, რომელიც მათს ოქრო-ვერცხლით მორთულ აკაზმულობაშიც იგრძნობოდა; თითქოს თავის სილამაზით ერთობიანო, ისინი მკვეთრად ატრიალებდნენ კისრებს, რათა თავისი ოქროს და ვერცხლის ბრწყინვალეობა დაენახათ. ყმაწვილები თანაბარი ნაბიჯით ახლოვდებოდნენ და მწყობრით ამთავრებდნენ გზას. მათ მცირე მანძილით ჩამორჩებოდა და საზეიმოდ მოემართებოდა ჰეგემონი, რომელსაც

ახლდნენ და წინ უსწრებდნენ ეროტები, მუზეები და ქარიტები. ძვირფასო კიდიონ, რომელი სიტყვებით გადმოგვცე ის ნეტარება და სიხარულით თრობა, რამაც ჩემი სული ალაგსო.

კიდ. მითხარი, მეგობარო, ვინ არის ჰეგემონი, როგორია, როგორ შეამჩნიე იგი გზაზე და საერთოდ ყველაფერი დანარჩენი, მომიყევი და შეასრულე ჩემი ძველი თხოვნა.

VIII. ტომ. რაც შეეხება ჰეგემონის წარმომავლობას, როგორც ჩემს შეკითხვებზე მიპასუხეს, მამისა და დედის მხრიდანაც იგი მდიდარი და დამსახურებული ოჯახების ჩამომავალია.

მისი პაპა, მამის მხრიდან, მნიშვნელოვანი სიმდიდრის მქონე და გამოჩენილი კაცი, პირველთა შორის პირველთაგანი იყო დიდ ფრიგიაში.

ძველი თქმულებების ან მონათხრობების მიხედვით ამ პაპას მეტსახელიად *πυλαιστος* დაერქვა. ჰეგემონის მამა არა მარტო „ძველი სიბრძნის ხელოვანია“, არამედ იგი მამაცი მეომარია და სახელგანთქმულია როგორც სტრატეგოსი. ჯილდოდ გმირობისათვის მან მიიღო მშვენიერი მეუღლე, რომელიც ასევე წარჩინებულთა შორის წარჩინებული გვარისაა, მის ძარღვებში მეფური სისხლი ჩქეფს, იგი ჩამომავალია დუკების სახელგანთქმული საგვარეულოსი (ეს გვარი, როგორც მოგეხსენება, დიდი საგმირო საქმეებითაა ცნობილი; მრავალთა აზრით, იგი დასაბამს იღებს იტალიაში ენეასის შთამომავლებისაგან, ხოლო შემდეგ დასახლებულია კონსტანტინეპოლში). არ არსებობს ადამიანი, რომ მისი მამის შესახებ არ სმენოდეს, რომელიც შემკულია ჰიპატოსის ღირსებითა და სტრატეგოსის უდიდესი დამსახურებით. მან უბოძა თავის ქალიშვილს არა მარტო წარჩინებული ჩამომავლობა, არამედ ყოველგვარი სულიერი სრულქმნილებაც. ყოველივე ეს მე გავიგე ჩემი მაშინდელი თანამგზავრებისაგან, რომლებიც მისი გვარის ისტორიას იცნობდნენ. ალბათ ბევრიდან ცოტაოდენი და დიდიდან მხოლოდ მცირე შევიტყვე დროის უკმარისობის გამო, მაგრამ ისევ დაეუბრუნდეთ შეწყვეტილ მოთხრობას და განვაგრძოთ.

IX. ამ საზეიმო სვლის სათავეში, როგორც აღვნიშნე, მეომართა რაზმი მოდიოდა, რომელიც გზას კაფავდა. მხოლოდ შემდეგ, თითქოს გაწყდაო ეს ერთიანი ჯაჭვი, ყმაწვილებს ოდნავ ჩამორჩენილი ბრწყინვალე დუკა გამოჩნდა. არც საღამოს ვარსკვლავი, არც ცისკრის მნათობი არ გამოჩენილა ისე საოცრად, როგორც მაშინ გამოგვეცხადა იგი. „მისი თვალები თითქოს ღვინისგანაა გაბრწყინებული, კბილები კი რძესავით თეთრია“. დუკა ტანადია, მაღალი, მშვენიერი და თანაზომიერი აქვს სხეულის ყველა ნაწილი, ასე რომ მასზე შეგვიძლია ვთქვათ ცნობილი სიტყვები: „ვერაფერს ვერც გამოაკლებ და ვერც მიუმატებ“. მაღალია და ტანადი, როგორც კვიპაროსი, მაგრამ კისერს იმდენად ლამაზად ხრის,

თითქოს ბუნებამ, რათა მისი უზარმაზარი სიმაღლე გაეზომიერებინა, მოაღუნინა, იმისათვის რომ დუკა თავისუფლად მიტრიალებულიყო ყველას შესახვედრად. ყველაზე ადრე, ჯერ კიდევ შორიდან შეამჩნევდი მის მზერას. ხოლო როდესაც დუკა მოგვიახლოვდა, გზაზე მდგომთ და მისი გამოჩენის ბუნებრივი მოწინებით მომლოდინეთ, ყველაფერი მასში მოგვეჩვენა ცვალებადი და შეუმჩნეველი. ემსგავსა სასმელს, რომელიც „სასარგებლო წამლებთან ერთად ბევრ სიმწარესაც შეიცავს“. მისი თვალეზის გამომეტყველება იცვლებოდა, იგი ხანდახან აფროდიტეს მშვენიერებას გამოაჩენდა. თუ დაჟინებით ჩააცქერდებოდი, მისი გამოხედვა არესის სიმკაცრეს გამოხატავდა, ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ თვით ზევსის სიდიადეს. შემდეგ ჰეგემონის თვალეზი, რომლებსაც იგი დაჟინებით მიაპყრობდა თავის გარემომცველ სამყაროს, ემსგავსებოდნენ ჰერმესის თვალთ — იმდენად მახვილნი და ცოცხალნი იყვნენ ისინი, გამოხედვა თითქოს ხსნიდა მის მეტყველებას და მას დამაჯერებლობას აძლევდა. ღირსებათა ასეთი ბრწყინვალეობით წარმოიშობდა დუკა ამ დღეს. მისი თმები, არც მთლად შავი და არც ძალიან ღია, ამ ფერთა სიმკვეთრეს არბილებდა და მათი შერევა ქმნიდა რაღაც საოცრად სასიამოვნო ელფერს. შავი თმა ხომ აწეწილი და უშნო გვეჩვენება ხოლმე, ქერა კი ქალურია და ზედმეტად ნაზი, ხოლო ამ ორივე ფერის აღრევას ვაჟკაცურ იერში რაღაც სირბილე შეაქვს.

არა ნაკლებმა ხელოვანმა, ვიდრე თვით საფოა, — ბუნებამ, ბრილიანტების ოქრომჭედლის გულმოდგინებით შეამკო მისი მეტყველება, სრული დამაჯერებლობით, მშვენიერით და მუსიკალური თანაზომიერებით. მისით აღფრთოვანებული, აუცილებლად შესძახებდი სპარტელების მსგავსად; „მართლაც ღვთაებრივი მამაკაცია“. რა თქმა უნდა, შენც გესიამოვნებოდა მისი მოსმენა.

X. და აი, როგორც კი ამ სახელოვანმა კაცმა ფეხი შედგა წმინდა ტაძარში და ლოცვით მიმართა წამებულს, ხალხმა ჩვეულებისამებრ დაიწყო თავისი ჰეგემონისათვის ხოტბის შესხმა. დუკა დადგა მისთვის განკუთვნილ ამაღლებაზე და არქიერევსს თავისთან მოუხმო, — ეტყობა, ასე იყო დაწესებული კანონით ან ადათით. შემდგომ, როდესაც უდიდესი გულმოდგინებით (რადგანაც ესწრებოდნენ ესოდენ მაღალი წოდების წარმომადგენლები) შეასრულეს ამ დღისათვის შესაფერისი ყველა წესჩვეულება, გაისმა ნამდვილი ანგელოზის გალობა, რომელიც თავის რიტმის, ტონის და ელფერის ცვლის სრულყოფილებით თანდათან უფრო ტკბილი ხდებოდა. მღეროდნენ არა მარტო კაცები; ქალები, წმინდა მონაზვნები, ტაძრის მარჯვენა ფრთაზე მყოფნი და ორ ნახევარგუნდად გაყოფილნი, ასევე მონაწილეობდნენ წამებულისათვის ხოტბის შესხმაში. წირვისა და სულის მოსახსენებელი წესების დამთავრების შემდეგ მე 5.

შევკვლია და წმინდანს და შევთხოვე მას ბედნიერი დაბრუნება, შემდგომ ხალხთან და ღუკასთან ერთად გამოვედი ტაძრიდან და სახლისაკენ გავემართე. რა სიტყვებით გადმოვცე, კიდონ, ყველა ის საშინელება, რომელიც შემდგომ დამემართა? თუ მხოლოდ მათ ხსენებაზე საშინელი სევდა მიპყრობს, წარმოიდგინე, თუ რა გადავიტანე საშინელ უბედურებასთან და დამღუპველ სნეულებასთან შეხვედრისას.

კიღ. ილაპარაკე, ძვირფასო ტიმარიონ, და მოყევი შენი ტანჯვა-წვალების შესახებ, მე ხომ მათ გამო მინდოდა შენი ამბის მოსმენა. ყოველივე სხვა შენ უკვე საკმაოდ დაწვრილებით მიაძებე.

XI. ტიმ. ასე რომ, კიდონ, როდესაც ღვთისმსახურების შემდეგ ჩემს სასტუმრომდე მივედი, თავს დამატყდა საშინელი ციებ-ცხელება. ერთ დამეში მან ლამის სიკვდილამდე მიმიყვანა და, როგორც არ ვცდილობდი მალე დავბრუნებულყავი მშობლიურ მხარეში, მაგრად მიმაჯაჭველოვნზე. სწორედ იგი, ძვირფასო მეგობარო, იყო მიზეზი შეფერხებისა, რომლის შესახებაც შენ მეკითხებოდი ჩვენი საუბრის დასაწყისში. აუცილებლად მიმაჩნდა დაკლოდებოდი შეტყვის დასასრულს, რათა ავადმყოფობის ხასიათის დადგენის შემდეგ დამეწყო სათანადოდ მკურნალობა. ის დღე ასატანი იყო ჩემთვის, ალბათ, იმის გამო, რომ მხოლოდ მწვანელით და ძმრით ვიკვებებოდი, ხოლო შემდეგ (ე. ი. მესამე დღეს ავადმყოფობის დაწყებიდან) ციებ-ცხელება კვლავ განმეორდა და ნათელი გახდა, რომ იგი შენაცვლებადი თვისებისაა, რადგანაც საექიმო ხელოვნებამ ზუსტად დაადგინა მისი თავისებურებანი. ამ წუთიდან მე ჩავთვალე ჩემი ავადმყოფობა უსაფრთხოდ და იმედი მქონდა, რომ მეხუთე შეტყვის შემდეგ იგი მთლიანად გამივლიდა (რადგანაც ასეთია მისი ბუნება), ყოველივე ამის გამო თამამად დავადექი გზას იმის იმედით, რომ მალე გამოემჯობინდებოდი და მშვიდობიანად დავბრუნდებოდი სახლში. მაგრამ ეს შეება მხოლოდ წამების დასაწყისი და სიკვდილის მაუწყებელი აღმოჩნდა. როდესაც ციებ-ცხელების შეტყვამ გამიარა, მას მოჰყვა ღვიძლის ანთება და ძლიერი სისხლიანი ფაღარათი, რომლის შედეგადაც სისხლთან ერთად კვარცხვილი ორგანიზმის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ელემენტს — ნაღველს; ფაღარათი ღრღნიდა ჩემს სხეულს და გველივით გლეჯდა ჩემს კუჭს.

XII. ამგვარად, მრავალი უბედურება ერთად დაეუფლა ჩემს სხეულს. უპირველეს ყოვლისა — მოგზაურობის სიმძიმეები, რომელთაც ავადმყოფობაზე არანაკლებ შეუძლიათ ჩემზე უფრო ძლიერი ადამიანის დაგდებაც, შემდეგ — ღვიძლის ანთება, ეს გაუთავებელი შინაგანი მხურვალეობა, ფაღარათი, რომელიც სიკვდილს უდრიდა, ტკივილები (ჩხვლეტები) შინაგან ორგანოებში, თითქოს რკინის ბრჭყალებით გსერავენო, და ამას-

თან ერთად — ხანგრძლივი მარხვა, რომელსაც პირდაპირ მიუყავდი სამარეში.

საუღლე ცხენი მიმათრევდა ბიზანტიონში, გატანჯულს მთელი ამ უბედურებით, ისე როგორც უსიცოცხლო ფუთას. რაღაც დროის განმავლობაში, ძვირფასო კიდიონ, გზის უმეტესი ნაწილი, ჩემი საცოდავი და უძლურებული სხეული ამას იტანდა, მაგრამ როდესაც მიუჯახლოვდით ჰებროსს, თრაკიაში ყველაზე სახელგანთქმულ მდინარეს, მოგზაურთა ხასთან ერთად შეწყდა ჩემი არსებობაც. მე არ მეწერა მეტხანს სიცოცხლე.

აქ ძიღმა, მამამ..... სიკვდილის, მომიცვა და არც ვიცი, როგორ მოგიყვებ ამის შესახებ, თავისთან ერთად ჰადესში ჩამიყვანა. მე კვანკალებ შიშისაგან, როდესაც მახსენდება ყოველივე განცდილი და თავზარდაცემულს ხმა მერთმევა.

ქიდ. ჩემგან ვერ წახვალ, ძვირფასო მეგობარო, სანამ არ მომიყვები შენს ყოფნას მიწისქვეშეთში.

XIII. ტომ. ასე რომ, კიდიონ, რადგან ჩემი სხეული საბოლოოდ იყო დასუსტებული ფაღარათით, უფრო მეტად კი ოცდლიანი შიმშილით, მე თავი მივეცი, როგორც ჩანს, უკანასკნელ ძიღს. ქვეყნად, როგორც ცნობილია, არსებობენ დემონები — შურისმაძიებლები, რომლებიც ღვთის განგებით სჯიან მის კანონთა დამრღვევთ, ასევე არიან კეთილები, სიკეთით რომ უზღავენ ღვთისმოსავთ, არსებობენ დემონი — გამცილებლებიც, რომლებსაც სხეულისაგან გამოცალკეებული სულები პლუტონთან, ეაკოსთან და მინოსთან ჩაჰყავთ, რათა მიწისქვეშა სამეფოს წესჩვეულებების მიხედვით გამოცდის შემდეგ განისაზღვროს იქ მათი ბედი და ადგილი. ასე დამემართა მეც; შუალამემდე ჩემს საწოლთან, რომელზეც მწოლარე მხოლოდ მაშინ მივდიოდი ბურანში, ზემოდან ჩამოვიდნენ ბნელი სახის აჩრდილისმაგვარი არსებანი. როგორც კი შევამჩნიე ისინი, გავიყინე მოულოდნელობისაგან და წამერთვა მეტყველების უნარი; როგორ არ ვძაბავდი ხმას, მაგრამ იგი არ მემორჩილებოდა.

ცხადი იყო ეს თუ სიზმარი, მე ვერ გეტყვი, რადგან შიშისაგან წამერთვა ნათელი განსჯის უნარი. ყოველ შემთხვევაში, ეს მოლანდება იმდენად მკაფიო და განსაზღვრული იყო, რომ დღემდე თითქოს თვალწინ მიდგას. დიახ, აი ასეთი საშინელებანი დამემართა მაშინ, კიდიონ, მეგობარო, ჩემი საწოლის თავზე მდგარმა დემონებმა თითქოს დაადეს ჩემს ბაგეებს ურღვევი ბორკილი, ან თავის საშინელი შესახედაობით, ან რაღაც ფარული ძალის მეშვეობით, წამართვეს მეტყველების უნარი და დაიწყეს ერთმანეთში ჩურჩული: „ეს სწორედ ის არის, — თქვეს მათ, — ვინც დაკარგა თავისი არსების ერთი ელემენტი, რადგანაც დაკარგა მთელი ნაღველი; მას არ შეუძლია მეტხანს სიცოცხლე, რადგანაც მხოლოდ სამ დანარჩენს ფლობს. ჰადესში ხომ სტელაზე ამოტვიფრულია ასკლე-

პიოსის და ჰიპოკრატეს გამონათქვამი, რომელიც ამბობს, რომ ადამიანი ვერ იარსებებს, თუ დაკარგავს ორგანიზმის შემადგენელ ოთხ ელემენტთან ერთ-ერთს, თუნდაც მისი სხეული სხვა მხრივ ჯანსაღი იყოს. ამიტომ, უბედურო, — დაამატეს მათ ეხლა უკვე ხმამაღლა, — მოგვევიჩვენე და როგორც მიცვალებული შეუერთდი მკვდრებს“.

XIV. მართალია, ჩემი სურვილის წინააღმდეგ, მაგრამ მაინც გავყევი მათ (ან კი რა დამრჩენოდა, ყოველგვარი მხარდაჭერის გარეშე მყოფს?). მათ მსგავსად მივექროდი ჰაერში, მსუბუქად, ძალდაუტანებლად, უწონადი, ისე რომ ფეხსაც კი არ ვამოდრავებდი, ზურგის ქართ მსრბოლავი გემივით, დაბრკოლების გარეშე, მივისწრაფოდით სულ წინ და წინ, ისე რომ გაიგებდი ჩვენი ფრენის მსუბუქ სტვენას, რომელიც მშვილდიდან გასროლილი ისრის ხმას ჰგავდა.

როდესაც ჩვენ, სრულიად დაუსველებლად გადავლახეთ მდინარე, რომელსაც აქერონტს უწოდებს ხალხი და ასევე უწოდებდნენ ჩემი თანამგზავრები, მიეუახლოვდით რაღაც ხერულს, რომელიც ოდნავ დიდი იყო ჩვეულებრივ ჭაზე. იქიდან გამომჭოლი უკუნეთი იმდენად საზიზღარი და საშინელი მომეჩვენა, რომ არაფრით არ მინდოდა იქ ჩასვლა. მაგრამ დემონებმა მაიძულეს, მათ შორის ცყოფილიყავი, და შემდეგ ერთ-ერთმა მათგანმა, რომელიც თვით გაექანა წყვილიაღში, მუქარის გამომხატველი გამოხედვით მიბრძანა, რომ მიეყოლოდი მას. მე წინააღმდეგობის გაწევა ვცადე, ხელებით და ფეხებით ვეჭიდებოდი ჭის კიდეებს, ამ ხნის განმავლობაში ზედაპირზე მყოფი დემონი მირტყამდა ლოყებში და ზურგზე, რის შედეგადაც ჩამაყუდა ამ შავ ხერულში. შემდეგ ჩვენ გავიარეთ დიდი გზა, პირქუში უდაბნოს გავლით, და ბოლოს მივაღწიეთ რკინის ჭიშკარს, რომელიც მიწისქვეშა სამეფოს შესასვლელს ეკატავს. კერავინ ვერ გაიქცევა აქედან, ჭიშკარი საზარელია, როგორც თავის სიდიდით, ისე სიმძიმითა და მტკიცედ ნაჭედი გარეშემოსვით. მასში არაფერია ხისა, ყველაფერი მტკიცე რკინისაა; იგი ყრუდ იკეტება რკინის ურდულებით, რომლებიც უჩვეულო ზომის, სიმძიმისა და სისქისაა.

XV. ჭიშკარის წინ დაცვაა: ურჩხულები ცეცხლის მფრქვეველი თვლებით და ეშვებიანი ძაღლი, რომელსაც ელინები კერბერს უწოდებდნენ, — მეშინია ვთქვა მისი მრისხანების და საშინელების შესახებ, იქითა მხარეს კი, აჩრდილების მსგავსი პირქუში მცველები ამაზრზენი სახეებით, თმით დაფარულნი და გამხმარნი, თითქოს აქ პირდაპირ მთებში მყოფი ავაზაკების ბუნაგიდან ჩამოვიდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ესე საშინლად გამოიყურებოდნენ, ჩემი მეგზურების დანახვისას მათ თავაზიანად გაჩსნეს ჭიშკარი. კერბერი, აქეთ-იქით კუდის ქნევით, ალერსიანად აწკმუტუნდა, ურჩხულები მშვიდად აშიშინდნენ და დემონებმა შემიყვანეს მე, უკვე სრულიად დამორჩილებული. ან კი როგორ უნდა გა-

მეწია წინააღმდეგობა, როდესაც კერავისგან ვერ ეპოვებდი მხარდაჭერას და უკვე განწირული ვიყავი საშინელი და ჩემთვის უცხო არსებობისათვის? როგორც კი ჭიშკარს იქით გადავდგი ფეხი, მცველებმა, რომლებიც დაკვირვებით მიყურებდნენ, თქვეს: „ეს სწორედ ის არის, ვის შესახებაც საუბრობდნენ გუშინ ეაკოსთან და მინოსთან, რომ იგი ორგანიზმის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილის დაკარგვის შემდეგ ცოცხლობდა დანარჩენი სამით, ე. ი. ნაღველის გარეშე, იგი რჩებოდა დედამიწაზე ჰიპოკრატეს, ასკლეპიოსის და მთელი საექიმო დასის მოძღვრების საწინააღმდეგოდ.“

მაშ, შემოიყვანე ეგ სულელი, რომელიც თავს უფლებას აძლევს იმსჯელოს ადამიანის ორგანიზმის თავისებურებების შესახებ! სად ნახულა, რომ მოკვდავი ერთ-ერთი მთავარი სითხის გარეშე აგრძელებდეს არსებობას დედამიწაზე და იქაური ცხოვრებით ცხოვრობდეს?!“

XVI. კილ. ყველაფერი ეს, ძვირფასო ტიმარიონ, ძალიან საშინელია, მე მესმის და მაკრთობს შენი მონათხრობის მოსმენაც კი, მაგრამ, მითხარი, როგორ შესძელი ასეთ უკუნეთში მცველების საჩეების და სხვა ყველაფრის დათვალიერება?

ტიმ. ჰადესი, ჩემო მეგობარო, ჩაძირულია სრულ და თვალშეუვალ უკუნეთში, მაგრამ იქ სარგებლობენ ხელოვნური სინათლით — კვარცხანტით, ნახშირით, ჩირაღდნებით — ამას იყენებენ უბრალო ადამიანები, ხოლო ისინი, ვინც წარსულ ცხოვრებაში სახელოვანნი და მდიდარნი იყვნენ, ლამპრებს ანთებენ და კაშკაშა განათებით ცხოვრობენ. მე ბევრს შევხვდი ასეთს, როდესაც მკვდართა საცხოვრებლებს და მათ ტრაპეზებს ვეწვეოდი ხოლმე.

კილ. ეხლა ყველაფერი მომიყვიე, თუ შეგიძლია!

ტიმ. ასე რომ, როდესაც რკინის ჭიშკარი ჩვენს ზურგს უკან დაიკეტა, ჩვენ შევწყვიტეთ ჰაერში ქროლა, როგორც ადრე, სტენითა და სიჩქარით, თითქოს ვცდილობდით, რომ მტერთა სამფლობელო გაგვეარა, და ვიწყეთ ნელა გადაადგილება, ფეხით, აუჩქარებელი ნაბიჯით, შეიძლება იმიტომ, რომ ჩემი მეგზურნი დაიღალნენ შეუწყვეტი სრბოლით, ან შეიძლება იმიტომ, რომ შეუბრალებლებს მაინც შეეებრაღე. ჩვენ ჩავუარეთ უამრავ უბადრუკ ლატაკთა ქოხს, ყველგან გამოდიოდნენ მათი მცხოვრებნი, ეგებებოდნენ ჩემს მეგზურებს და მოწინებით ეჭიმებოდნენ მათ, როგორც ბავშვები მასწავლებელს.

XVII. უეცრად მიუჯახლოვდით სინათლით გაცისკროვნებულ სახლს; მის წინ, პირდაპირ მიწაზე, იწვა მოხუცი, რომელსაც ჰქონდა პატარა წვერი. გვერდით ედგა დიდი სპილენძის თასი, რომელიც სავსე იყო დამარილებული ღორის ხორციით და ფრიგიული კომბოსტოთი, რომელიც ცურავდა ცხიმში. ჩაფიქრებული მოხუცი ყოფდა ამაში ხელს და საჭ-

მელს იღებდა არა ორი ან სამი თითით, არამედ ხუთივეთი და ხარბად მიჭქონდა ტუჩებთან, თითქოს ფრენისას იჭერდა. გარეგნულად იგი კეთილგანწყობილი და უბოროტო ჩანდა და გამეღვლებს კეთილად და თითქმის ალერსიანად უყურებდა. მან შემომხედა მშვიდად და მეგობრულად და მითხრა: „მოდი აქ, დაჯექი ჩემს გვერდით და მიირთვი, გასინჯე აქაური საჭმელი“.

მაგრამ მე არ დავთანხმდი — იმიტომაც, რომ ბედის ცვლილებამ წონასწორობიდან გამომიყვანა, და იმის შიშითაც, რომ ჩემი გამცილებლები მუშტიკრივზე არ გადასულიყვნენ. ისინი ყოველ ნაბიჯზე ესალმებოდნენ მიცვალებულებს, თითქოს ხანგრძლივი მოგზაურობიდან დაბრუნდნენ, და ყოველ წუთს ჩერდებოდნენ სალაპარაკოდ, რითაც მეც მამლეედნენ საშუალებას დაგვიკვირობოდი აქაურ ცხოვრებას.

სანამ ამ მოხუცს კათვალეურებდი, მომიახლოვდა ვიღაც უბრალო კაცი, რომელიც თითქოს რიგიანად გამოიყურებოდა და დაწვრილებით ყველაფერი გამომკითხა: ვინ ვარ მე, საიდან ვარ წარმოშობით, რა სახის სიკვდილმა მიმიყვანა ჰადესში. მე მას ყველაფერი მოუყევი გულწრფელად და თანმიმდევრობით.

XVIII. რადგანაც ეს კაცი გამომელაპარაკა, მე, ჩემის მხრივ, კკითხე, თუ ვინ იყო ეს მოხუცი და რა ერქვა მას. ხოლო ჩემმა კეთილმა თანამოსაუბრემ, რომელიც ჩემი მეგობარი გახდა, მითხრა: „ნუ მეკითხები, გადამთიელო, მის სახელს, იმიტომ რომ შენთვის უხიფათო არ არის ამ შეკითხვის დასმა, ჩემთვის კი — მასზე პასუხის გაცემა. ეაკოსის და მინოსის კანონებმა მკაცრი სასჯელი განუსაზღვრეს მათ, ვინც კითხულობს ან ატყობინებს ვისმე ამ მოხუცის სახელს. მათი ბრძანების თანახმად, ბევრი რამ, რაც მასთან არის დაკავშირებული, საიდუმლოდ უნდა იყოს შენახული, ხოლო, რაც შეიძლება, იმას მოგიყვები. წარმოშობით იგი დიდი ფრიგიიდანაა და, როგორც ამბობენ, დიდგვაროვანი და სახელგანთქმული ოჯახის ჩამომავალია. მან ღირსეულად განვლო სიცოცხლე, ჭარმაგი მოხუცი იყო, როდესაც გარდაიცვალა, და ესლა, როგორც ხედავ, აქ ცხიმში ბანაობით ატარებს დღეებს“. ასე თქვა ჩემმა ახალმა ნაცნობმა; ამ დროს მე მოვიხედე და შემეფუთა ორი ქონიანი, მსუქანი, ბზინვარე თაგვი, რომლებიც ისეთ გოჭებს გავდნენ, პატრონები პურის ფქვილსა და ქატოს რომ აჭმევენ. ამ მოულოდნელი სანახაობით აღელვებულმა, მე კვლავ დავიწყე ლაპარაკი: „კეთილო მეგობარო, ეს ჰადესი მართლაც რომ ისევე საშინელი და საძაგელია, როგორც ამას ცოცხლები გამოხატავენ წყველა-კრულვაში. მაგრამ ის, რომ თქვენთანაც არის თაგვები, აუტანლად მეჩვენება. მე ხომ თაგვები იმდენად მეზიზღება, რომ აქ გადმოსახლებასთან იმის იმედით ვიყავი შერიგებული, რომ მათგან დავისხნიდი თავს. რადგანაც მე აქაც მიწერია მათთან ომი,

დაე, ხელახლა მოგვედო და მეორეჯერ ჩავედო, უკვე აღარ ვიცი, რომელ სამეფოში!“

XIX. ცოტა ხნის ღუმილის შემდეგ გულკეთილმა კაცმა ისევ მოძმართა: „მე მაკვირვებს, მეგობარო, შენი გაუნათლებლობა და გაურკვეველობა ყველაზე მარტივ რაღაცეებში. ნუთუ არ იცი, რომ თაგვები მიწისანი არიან და რომ გვალვის დროს, როდესაც მინდვრები ბზარებით იფარება, ისინი ამ ბზარებიდან ამოდიან ზედაპირზე? მათ ხომ უფრო მიწისქვეშ გეუთვნით ყოფნა და ჰადესში ცხოვრება, ვიდრე ზევით, ცოცხალთა სახლებში, რადგანაც ისინი აქ იბადებიან და შემდეგ აქედან ცოცხლებიან ზედაპირზე. ამიტომ გიკვირდეს არა ის, რომ აქ თაგვები გვყავს, არამედ ის, რომ ისინი მოშინაურებულები არიან და ადამიანების გვერდით ცხოვრობენ კატების შიშის გარეშე. ნუთუ ვერ ხედავ, როგორი სიხარულით ადევნებენ ისინი თვალს მოხუცს, რომელიც დამარილებულ ხორცს ჭამს, როგორ მხიარულობენ, აცმაცუნებენ ყბებს და ილოკავენ ენით დრუნჩხს, თითქოს მათ ერგებათ მეტი ცხიმო, ვიდრე მათ პატრონს“. და მართლაც, როდესაც დაკაკირდი თაგვებს, ყველაფერი ისე აღმოჩნდა, როგორც მან მითხრა. „ამჩნევ სუ არა, — აგრძელებდა ჩემი თანამოსაუბრე, — როგორ უმიზნებენ მის წვერს და მხოლოდ იმას უცდიან, როდის დაიძინებს. როგორც კი გაიგონებენ ზვრინვას, რომელსაც მოხუცი ძილში გამოსცემს, ისინი უკვე იქ არიან; ლოკავენ მის ნიკაპს, რომელიც ცხიმოვანი საჭმლითაა დასვრილი, მიირთმევენ უამრავ შერჩენილ ნამცეკვებს და ნარჩენებს და, როგორც ხედავ, არც თუ ისე ცუდად ცხოვრობენ ამით“.

XX. ჩემ გამცილებელთა მცირედმა შეფერხებამ მომცა მე საშუალება, ეს ყველაფერი გამეგო; მალე ისინი დაიძრნენ ადგილიდან და კვლავ გაუდევრით გზას, ჩვენ გავიარეთ ოთხ სტადიონამდე და მრავალი სახლი გამოვიარეთ, სანამ არ აღმოჩნდით ქათქათა კარავთან, რომელიც გაჩირაღდნებული იყო კაშკაშა ლამპრების შუქით. იქიდან მძიმე კენესა ისმოდა. მე ირგვლივ მიმოვიხედე და, როდესაც დავინახე, რომ ჩემი თანამგზავრები ისევ შეჩერდნენ მკედრებთან სასაუბროდ (რომლებიც, როგორც ჩანს, მათი კარგი ნაცნობები და მეგობრები იყვნენ), შეუძინეველად, მათ თვალს მოფარებული, მივედი კარავთან და დავიწყე თვალთვლება, თუ რა ხდებოდა შიგნით, ვინ კენესოდა ასე მტანჯველად და მწარედ. იქ ძიწაზე იწვა ვიღაც თვალმდებლობითი კაცი, იგი ესვენა მარცხენა გვერდზე, იდაყვზე დაყრდნობილი; სარეცლის მაგივრობას ლაკონური ხალიჩა უწევდა. უცნობი იყო საემაოდ მაღალი და, თუმცა არა ჩანდა ძალიან მკეროვი, მაგრამ მსხვილძეგლა და მძლავრი მკერდის პატრონი იყო.

„მთელ სიგრძეზე იყო გართხმული, დაევიწყებინა თავისი ეტლები“.

„...ჰგავდა იგი არა კაცს... არამედ ფრიალო, ტყით დაფარულ კლდეს“.

მის გვერდით იჯდა ვიღაც მოხუცი, რომელიც რჩევა-დარიგებებითა და შეგონებებით ცდილობდა მისი უმძიმესი ტანჯვის შემსუბუქებას. მაგრამ უბედურს თითქოს არ უნდოდა მისი შესმენა; იგი აქნედა თავს და ერიდებოდა მოხუცს. მისი პირიდან ნაკადად მოედინებოდა შხამი.

XXI. როდესაც კარგად დავათვალიერე კარვის შიგთავსი, მოვბრუნდი ჩემი გამცილებლების მხარეს, სწრაფად გამოვედი და დავიწყე მათი ძებნა, შევხვდი ვიღაც ძველ, თუ ვიმსჯელებდით მისი შესახედაობით, აქაურ მცხოვრებს, სრულიად გამხმარს, როგორებიც არიან ხოლმე ისინი, ვისაც სამარეში აწვევს დამაუძღურებელი ციებ-ცხელება. როგორც კი შემომხედა, სახის ფერით მაშინვე მიხვდა, რომ აქ ძველი მაცხოვრებელი არ ვიყავი (მიცვალებულები ხომ ჰადესში მოხვედრისას რაღაც დროის განმავლობაში ინარჩუნებენ ცოცხალ სიწითლეს და ამ ნიშნით მათ ადვილად ასხვავებენ). მომიახლოვდა და მითხრა: „მოგესალმები, მოსულო, მომიყვები, თუ რა ხდება ზევით; რამდენ სკუმბრიას იყიდი ერთობოლად? რამდენია სხვადასხვა ჯიშის თინუსი და ქაშაყი? რა ღირს ზეითუნის ზეთი, ღვინო, პური და სხვა დანარჩენი? კინალამ დამაიციწყდა, რომ მთავარი მეკითხა — როგორაა წელს სარდლების საქმე? ოდესღაც, იმ ცხოვრებაში, მათ მივირთმევედი და უპირატესობას ვაძლევდი კბილანებთან შედარებით“. ასე მეკითხებოდა ის და ყველა შეკითხვაზე სწორი პასუხი გავეცი. მას შემდეგ, რაც მოუყვები, თუ როგორია მდგომარეობა ღედამიწაზე, მე მოვისურვე გამოგო, თუ ვინ იყო კარვის ბინადარი, ვინ იყო ის მოხუცი, მას რომ ედგა თავს, და რა იყო მიზეზი კენესისა.

XXII. ამ კეთილმა კაცმა დაიწყო მოყოლა: „ამ კარვის მცხოვრები, რომლის გოდებაც შენ გესმოდა, — ცნობილი დიოგენე კაპადოკიელია.

იცოცხლეში შენ, რა თქმა უნდა, იცოდი მისი ისტორია: როგორ მიადღწია მან მეფობას, როგორ წავიდა სალაშქროდ აღმოსავლელი სკვითების წინააღმდეგ, როგორ ჩავარდა ტყვედ და შემდგომ როგორ მოიპოვა თავისუფლება, მაგრამ ბიზანტიონში დაბრუნებულმა ვერ დაიბრუნა ტახტი. ომის დროს იგი ჩავარდა თავის მტრების ხელში და ეხლა, როგორც ხედავ, დაბრმავებულია მათი ღალატის გამო და ამასთან ერთად მზაკვრულად აქვს მიწოდებული დამლუპკველი შხამი. მის გვერდით მჯდომი მოხუცი ერთ-ერთი გამოჩენილი კაცთაგანია დიდ ფრიგიაში, იგი დიოგენეს უახლოესი მრჩეველი და თანამოღვაწე იყო სიცოცხლეში. და ეხლა, მის ხვედრზე დადარდიანებული, იგი ძველი სიახლოვის გამო, მუდმივად დიოგენესთანაა და მიისწრაფის, შეძლებისდაგვარად შეუმსუბუქოს მას გადატანილი ტანჯვის მოგონებები შესაფერისი სიტყვებით და შეგონებებით“.

ასეთი რამ გამანდო მე ამ გულუბრყვილო კაცმა. ამ დროს ისევ გამოჩნდნენ ჩემი მეგზურები და დამიწყეს დაჩქარება, თან მეუბნებოდნენ: იჩქაე სასამართლოს წინაშე წარსადგენად და გაგათავისუფლე“.

„აქაც, — შეეძახე მე, — სასამართლოები, განხილვები და მსჯავრია, — აუსტად ისე, როგორც დედამიწაზე!“.

„მათი ადგილი აქ არის, — მიპასუხეს დემონებმა, — რადგანაც აქ უკლმოდგინედ იწონება ადამიანის მთელი ცხოვრება, და ყველას მიჩნდება დამსახურების მიხედვით, ამ სასამართლოს გადაწყვეტილებანი კარდაუკვლია“.

XXIII. ასე ვსაუბრობდით გზადაგზა, ხოლო კიდევ ცოტა რომ გავიარეთ, შეგვხვდა მაღალი კაცი, სრულიად თეთრთმიანი და ღონემისდილი; სხვათა შორის, იგი ძალიან კეთილმოსურნე და მოლაპარაკე იყო, ლაპარაკის დროს კი ლოყებს ბერავდა და ფართოდ იღიმებოდა.

„სალამი თქვენ“, — უთხრა მან ჩემს მეგზურებს და ჰკითხა: „ვინ არის ეს ჰადესის ახალი მკვიდრი, რომელიც ეს-ესაა შემოგვყავთ აქ?“ ამ სიტყვებით უცნობი მომიტრიალდა და დაჟინებული მხერით დაიწყო ჩემი სახის შესწავლა.

ცოტა ხნის ღუმილის შემდეგ მან ხმამაღლა და სიხარულით შესძახა: „მოწყალეო ღმერთებო, ეს ხომ ტიმარიონია! ჩემი ძვირფასი ტიმარიონი, რომელთან ერთად არაერთხელ გამიზიარებია ბრწყინვალე ტრაპეზები, რომელიც ესწრებოდა ჩემს ლექციებს იმ დროს, როდესაც მეჭირა რიტორიკის კათედრა ბიზანტიაში“. იგი მომეხვია ორივე ხელით და მთელი სულითა და გულით მაკოცა. მე კი გავირინდე — ესოდენ მეგობრული მიღების გამო იმ კაცის მიერ, რომელიც მნიშვნელოვანი ფიგურა იყო, და რომელსაც მე, მიუხედავად ამისა, ვერ ვცნობდი. მე ვერ გავიგე, თუ ვინ იყო იგი და ვერც ის, თუ როგორ უნდა მივსალმებოდი. მან შეამჩნია ჩემი დაბნეულობა და შეეცადა ვეხსენი მისგან სიტყვებით: „ნუთუ, ძვირფასო მეგობარო, ვერ ცნობ თეოდორე სმირნელს, ცნობილ რიტორს, ვისი დიდებაც ბრწყინვალე, საზეიმო სიტყვების წარმოთქმის ხელოვნებაში მთელ ბიზანტიაში ქუხდა?“.

ეს რომ მოვისმინე, შემზარა თეოდორეს ეხლანდელმა სიგამხდრემ და მისმა სახემ.

„მასწავლებელო, — ვთქვი მე, — მახსოვს ხმაც, მეტყველების ბრწყინვალეობაც, ლაპარაკის მანერაც და მოხდენილობაც, რომელიც სიცოცხლეში ახასიათებდა თეოდორე სმირნელს. მაგრამ რომ მისი სხეული ნეკრესის ქართაა შეპყრობილი, რომ იმპერატორის წინაშე იგი ლაპარაკობდა მხოლოდ მაშინ, როცა იგი მიჰყავდათ საკაცით, რომ ჭამაც კი მას ლოგინში უჩნდებოდა, იდაყვზე დაყრდნობილს — ამას ვერ ვუკავ-“

შირებ მე შენს ძველ ჯანმრთელობასა და ჯან-ლონით საესე შესახედაო-
ბას“.

XXIV. „ძვირფასო მოსწავლევე, მე გაეფანტაჲ ამ შენს გაუგებრობა-
საც, — თქვა თეოდორემ. — მიწაზე, იმ ცხოვრებაში, იმპერატოროთა ყუ-
რის საამებლად წარმოთქმულ სიტყვებში მე ჯილდოდ ვლებულობდი
უამრავ ოქროს და მივაღწიე მნიშვნელოვან სიმდიდრეს, რომელსაც
კიარჯავდი ბრწყინვალე სუფრებსა და სიბარიტულ ნადიმებში.

შენ ხომ თვითონაც, როგორც ჩემმა ჩვირმა სტუმარმა, იცი, როგორი
მართლაც რომ მეფური ფუფუნებით გამოირჩეოდა ეს ტრაპეზები. აქედან-
ნაა ჩემი ნეკრესის ქარი, ნასკვები თითებში, უხვი ღორწო, რომელიც
ბორკავს ჩემს სახსრებს და მათ უმოძრაოდ აქცევს. ამან წარმოშვა ტვი-
ვილები, რომლებიც მიღრღნიდნენ სულსა და სხეულს; მას შემდეგ და-
ვიწყე ავადმყოფობა და დაკუძლურდი. აჲ, ქვემოთ, ყველაფერი სხვანაი-
რადა მაქვს: ფილოსოფიური ცხოვრების წესი, უბრალო სუფრა, მშვიდი
და, შეიძლება ითქვას, უზრუნველი ცხოვრება. მე ავლაგმე ჩემი გაუ-
მადლარი კუჭი წინმატით, ბალბითა და ასფოდელოსით და მხოლოდ ეს-
ლა ჩაეწვდი ბრძენი ბეოტიელის სიმართლეს. ხალხმა ხომ არ იცის, რომ
„ძლიერ სასარგებლოა ასფოდელოსი და ბალბა“. მოკლედ რომ ვთქვათ,
ჩემი წარსული მიწიერი ცხოვრება — ეს იყო სოფისტური ხრიკები და
ბრბოს გამახალისებელი სიტყვათა თამაში. ეხლანდელი კი ფილოსო-
ფიაა და ჭეშმარიტი ცოდნა, რომლისთვისაც უცხოა ყბედობა და ამიო
პატიემოყვარეობა.

ეს ყველაფერი გაგანდე შენი გაკვირვების გასაფანტად და რათა გაგვე-
ახლებინა ჩვენი ყოფილი სიახლოვე, ეხლა შენ ჩემს შესახებ ყველაფერი
იცი; შენის მხრიდან, მომიყევი შენს მასწავლებელს, თუ როგორი სიკ-
ვდილით მიბარდი სამარეს და რა არის მიზეზი შენი აჲ გადმოსახლები-
სა“.

XXV. „სიმართლე რომ ვთქვათ, — ვუპასუხე მე, — არანაირი საბაბი
საამისოდ არ ყოფილა, ძვირფასო მასწავლებელო; არც მტრის მაჩვილი,
არც ყაჩაღების თავდასხმა, არც უბედური შემთხვევა, არც ხანგრძლივი
ავადმყოფობა, რომელიც ჩემს სხეულს შეღრღნიდა, არამედ, როგორც მე
მგონია, მიზეზი მხოლოდ თვითნებობაა ამ ჩემი მეგზურებისა, რომლებ-
მაც ძალით განმდევნეს სხეულიდან, როდესაც ჯერ კიდევ სიცოცხლისუ-
ნარიანი ვიყავი. ყველაფერი რომ თანმიმდევრობით იცოდე, თავიდან ბო-
ლომდე, გეტყვი, რომ თესალონიკეში ყოფნის შემდეგ უკან გასამგზავ-
რებლად რომ ვეშაღებოდი, დამცა სასტიკმა ციებ-ცხელებამ, რომელიც
გამოწვეული იყო ღვიძლის ანთებით და მასზე დართული საშინელი ფა-
ლარათით. მე ვიცლებოდი ნაღველისაგან, რომელიც ოდნავ იყო შეფერა-
დებული სისხლით. ფალარათი მაწამებდა განუწყვეტლივ ჰებროსამდე,

ქს, რა თქმა უნდა, გახსოვს ეს ფართო და სანაოსნო თრაკიული მდინა-
ე. მის ნაპირზე მე გაკვირდი რომელიღაც სასტუმროში, მინდოდა და-
სკვნებიანა ჩემი თავიც და ცხენებიც; ამ საღამოს მე არ მაწუხებდა
კადმყოფობა. ამის გამო იყო, რომ გადავწყვიტე იქ კიდევ ერთი დღე გა-
ტარებინა და მართლაც რომ ასე მოვიქეცი. დადგა ღამე, სახლში ყვე-
ლაფერი ღრმა ძილმა მოიცვა; მეც დავიძინე. არასასიკეთო ჟამს — შუა-
ამისას, როდესაც მე ჯერ კიდევ სიზმრებში ვიყავი, ეს ბოროტი დემონე-
ი ჩემს საწოლთან მოვიდნენ. ისინი რომ დავინახე, ხმა წამერთვა და
ერ შევძელი ბურანიდან გამოფხიზლება. სწორედ ამ მდგომარეობაში მე
ანმაცალკევეს სხეულისაგან, ვერ გავიგე ამის მიზეზი, გარდა შემდეგი
იტყვებისა: „ეს არის ადამიანი, რომელსაც აღარა აქვს ნაღველი — ერთ
რთი უმთავრესი ორგანიზმის შემადგენელ ელემენტთაგან; ასკლეპიო-
სს, ჰიპოკრატეს და მთელი საექიმო კრებულის განაჩენით მას მეტხანს
ღარ შეუძლია სიცოცხლე“ და შემდგომ „უბედური უნდა განეცალკე-
ვოთ სხეულისაგან“.

XXVI. ასე თქვეს მათ. რაღაც იდუმალი ძალით დევნილი, გავისრისე
აკუთარ სხეულში, როგორც მატყლის გორგალი, და უეცრად გამოვი-
დევნე ნესტოებიდან და პირიდან, სუნთქვასავით. ეხლა კი, როგორც ხე-
დავ, ჩამომიყვანეს ჰადესში და ვიხსენებ ლექსს: „სწრაფად განვიდა სხე-
ულისაგან სული და ჰადესში ჩაეშვა“. მაგრამ თუ სამართლიანია ჩვენი
ბედკრული სოფისტების მსჯელობანი ბედისწერის შესახებ, მე ჯერ არ
ამომიწურავს დედამიწაზე ყოფნის ვადა და სხეულისაგან ძალით განმა-
შორებს. ეხლა, რადგანაც მიწისქვეშა სამეფოში არსებობს სასამართლო-
ები და საქმის გარჩევა, რომელიც უსამართლობას ასწორებს, მხარი და-
უჭირე შენს მოწაფეს, როდესაც იგი შეიტანს საჩივარს ამ დამნაშავე დე-
მონების უკანონობის შესახებ“.

ამ საუბრის განმავლობაში მე ცრემლს ვღვრიდი და თეოდორემ, ამით
გულაჩვილებულმა და თანაგრძნობით აღსავსემ, მიპასუხა: „გამხნევი,
ჩემო მეგობარო: მე შენთვის იმასაც კი გავაკეთებ, რაც ჩემს ძალებს აღე-
მატება, თამამად შემიძლია დაგპირდე, რომ დატოვებ ჰადესს, რათა
იცხოვრო მეორედ და განახორციელო შენთვის ესოდენ სასურველი აღ-
დგომა. მხოლოდ არ დაგავიწყდეს, რომ გამომგზავნო მიწიდან ყველა-
ფერი ის, რაც მომენატრა — ჩემი საყვარელი საჭმელი“.

XXVII. „შენი სიტყვები, ძვირფასო მოძღვარო, — ვთქვი მე, — სანამ
ისინი განხორციელებას მოასწრებდნენ, მეჩვენებიან შეუძლებლად,
არაჩვეულებრივად და ვამსგავსებ იმ იდუმალ არსებებს, რომლებითაც
მოქანდაკენი და ფერმწერნი ამკობენ შენობებს, — ჰიპოკენტავრებს,
სფინქსებს და სხვა მითიურ ქმნილებებს ძველ ხალხთა. მაინც ამიხსენი,
რატორთა შორის სახელგანთქმული, რისი იმედი გაქვს, როდესაც

მპირდები აქედან განთავისუფლებას, ყველაფერთან ერთად ხომ მოსამართლეები — ეაკოსი და მინოსი — ელინები არიან და ჩემს მიმართ მტრულად განწყობილნი, რადგანაც გალილეელი ვარ, შენ თვითონ კი ქრისტეს მოწაფე და მიმდევარი ხარ“.

„რისი იმედიც მაქვს, — მიპასუხა თეოდორემ, — შენც კარგად იცი. მე ხომ მოქნილი გონება მაქვს, რომელიც ადვილად ამარცხებს მოწინააღმდეგის ყველა საბუთს და მეხმარება სწრაფად ეუპასუხო ნებისმიერ შეკითხვას და ნებისმიერ წინააღმდეგობას, მაქვს ასევე მიხვედრილობა სათანადო საშუალების არჩევაში, ჩემი მეტყველება მწყობრია და ამასთან ერთად ნათელი და, ბოლოს, მე ხომ მედიცინის მცოდნე ვარ.“

ამ ყველაფრის გამო შევძლებ ყველაზე უმნიშვნელო შესაძლებლობების პირობებშიც კი დავამარცხო სახელგანთქმული ელინი ძეგურნალი ღმერთები.

XXVIII. ასკლეპიოსი ხომ თავის გაზვიადებული დიდებით და ცრულ ღვთაებრიობით უკვე რამდენი წელია ხმას არ იღებს; ხოლო როდესაც იგი იძულებულია (საერთოდ გულდასმით იცილებს თავიდან ყოველგვარ საბაბს საუბრისას), რომ შეკითხვაზე უპასუხოს, შემკითხველმა თავის შეკითხვა დადებითი ან უარყოფითი პასუხის მიღების ანგარიშით უნდა ააგოს, და ასკლეპიოსი თავის გადაწყვეტილების მიხედვით აქნევს თავს ან დასტურის ან უარყოფის ნიშნად, ასეთი არის მისი წინასწარმეტყველება. ჰიპოკრატე კი, თუ ლაპარაკობს, ძალიან ცოტას, ერთს ან, ყველაზე მეტი, ორ წინადადებას თუ იტყვის, იმასაც ფრიად იღუმალს, რომელიც სულ არ შეეფერება სასამართლო სიტყვებს და ამასთან ერთად აზიარებულს, მაგალითად როგორცაა: „დარბილებული გაიწმინდოს და მოიყვანოს მოძრაობაში, მოუნელებელი არამც და არამც“. ან „კუჭის აშლილობისა და პირღებინებისას“. ეს მხოლოდ ართობს მოსამართლეებს, რომლებიც სხვა ენაზე მეტყველებენ. მინოსი ხომ კრეტელია, ეაკოსი კი თესალიელი, ნამდვილი ელინი ძველი ელადიდან; თუ რომელიმე იონიელი ან დორიელი ჰადესში მოხვედრილ მიცვალებულთაგან შეეცდება მათთან თავისებურად ისაუბროს, ისინი დასცინიან მას და ხარხარებენ.

რაც შეეხება ერასისტრატეს, იგი არ არის ზიარებული არცერთ სიბრძნეს, მისთვის უცნოა გრამატიკა; არც თუ ისე მტკიცეა მედიცინაში, ხოლო თავისი საცოდავი და ცარიელი დიდება მოიპოვა გამოცდილების, ბუნებრივი საზრიანობის და იმის წყალობით, რომ ყველაფერს ჰკიდებდა ხელს. მხოლოდ ამიტომ ამოიცირო მან ანტიოქეს ვნება სტრატონიკესადმი და მას შემდეგ იყო ესოდენ განდიდებული.

XXIX. ხოლო ღვთაებრივი გალენოსი, რომელსაც მე ვუფრთხი უფრო მეტად, ვიდრე სხვებს, ალბათ ღვთის განგებით არ მონაწილეობს ეს-

ლა ექიმთა საბჭოში; მიზეზი, რომლითაც იგი ამას ხსნის, როგორც მე ქლახანს გავიგე, — მისი წიგნი „ციებ-ციხელების სახეების შესახებ“ არის. ეხლა იგი ზის სადღაც კუთხეში და, რომტრიალისა და ხმაურისაგან დამალული, თავისი თხზულების პრობლემებს ავსებს. ერთხელ მან თქვა კიდევაც, რომ დამატება მეტი იქნება, ვიდრე ის, რაც უკვე დაწერილია. ასე რომ, რადგანაც გალენოსი არ იქნება, მე არ გამიძნელდება გამარჯვება ამ უტყვ სახელგანთქმულ პირებზე.

ნუ შეგეშინდება იმისი, რომ მოსამართლეები წარმართები არიან; ისინი უმაღლეს ხარისხში არიან სამართლიანობის ერთგულნი, რითაც დაიმსახურეს მოსამართლის სკამი. მათ წინაშე წარმოდგენილთა სარწმუნოება მათ არ აწუხებთ, რადგანაც ყველას თავის სურვილით აქვს უფლება თავის სარწმუნოება დაიცვას.

ეხლა, როდესაც გალილეელთა სარწმუნოება მთელს დედამიწაზე გავრცელდა და დაიმორჩილა ევროპა და აზიის დიდი ნაწილი, განგებას უნდოდა, რომ უწინდელი ელინი მოსამართლეებისათვის მიემატებინა ერთი ქრისტიანი. თეოფილე, რომელიც ოდესღაც ბიზანტიის იმპერატორი იყო, ასამართლებს მათთან ერთად და არცერთ გადაწყვეტილებას არა აქვს ძალა მისი თანხმობის გარეშე. შენ, რა თქმა უნდა, იცი იმათგან, ვინც მის ცხოვრებას აღწერდა, თუ რაოდენ სამართლიანი იყო იგი, ამიტომ არ არის საშიშროება, რომ ჩვენ ყურადღებას არ მოგვაქცევენ და ან ვერ მივაღწევთ სამართალს; მთავარია, რომ ჯერ წარვსდგეთ სასამართლოს წინაშე.

მხოლოდ, თავი შეიკავე გამოსვლისაგან, რადგანაც შენთვის უცნობია სასამართლო საქმეთა წარმართვა, და მომეცი უფლება, რომ ვილაპარაკო შენ მაგივრად“.

XXX. ამ დროს მოვიდნენ ჩემი მეგზურები და დაიწყეს თეოდორეს გამოკითხვა, მიცნობს თუ არა მე. მან უპასუხა, რომ მე მისი მოწაფე ვარ, და დაამატა: „ეხლა მე თქვენთან ერთად წამოვალ. იმისათვის, რომ მის დასაცავად გამოვიდე სასამართლოზე, თქვენ წინააღმდეგ, რომლებმაც ასეთი უსამართლობა ჩაიდინეთ და ვადაზე აღრე მოიტაცეთ იგი ცხოვრებიდან“. ასე თქვა და ჩვენ ყველანი ერთად წაკედით წინ; თხუთმეტ სტადიონამდე რომ გავიარეთ ამ პირქუშსა და ბნელ მხარეში, უცებ შევამჩნიეთ, რომ რაღაც შუქი კიაფობდა.

რაც უფრო ახლოს მივდიოდით, შუქი სულ უფრო კაშკაშა ხდებოდა; ასე თანდათანობით გამოვედით წყვილიადიდან და აღმოვჩნდით შუქით მოფენილ დაბლობზე, რომელიც წყლით იყო გარშემორტყმული, ყოველნაირი ხეებით გაბარდული, და იკვეთებოდა წყალუხვი მდინარით. ჭრელ კორომებში ხმამაღლა და ტბილად გალობდნენ ჩიტები, მიწა დაფარული იყო ბალახით. როგორც გავიგე თეოდორესაგან, რომელსაც უკვე დი-

დი ხანია ჰადესში ყველაფერი შესწავლილი ჰქონდა, აქ არასოდეს აღგებოდა ზამთარი და არც ამ ყვავილობის დასასრული; ყველაფერი უჭკნობი და უბერებელი იყო. იქ ხეები ყოველთვის დამძიმებულია მწიფე ნაყოფით (ყოველთვის გაზაფხულია, არაფერი არ იცვლება და არ განიცდის ჰკნობას). ეს იყო დედამიწაზე სახელგანთქმული ელისეს მინდვრები და ასფოდელოსის მდელი. ასე გამანათლა ჩემმა სოფისტმა, როდესაც პირველად შევამჩნიეთ შორიდან აქ მოფენილი ბრწყინვალეობა.

XXXI. როდესაც ამ შუქით გაცისკროვნებულ ადგილს მივაღწიეთ, ჩვენ თეოდორეს თხოვნით ბალახზე ჩამოვსხედით, რათა ცოცხა შეგვესვენა, შემდეგ კი გავაგრძელებთ გზა სასამართლოსაკენ. როგორც სასამართლო სიბრძნესთან უზიარებელი ადამიანი და, ამასთან ერთად, ლაპარაკს მიუჩვეული, ძლიერ მოუსვენრობას ვგრძნობდი; მასწავლებელთან მოსულმა გავანდე მას ჩემი შიში. ხოლო მან ბრძნული სიტყვებით ჩამბერა სიმხნევე და მარწმუნებდა, რომ ყველაფერი ჩემს სასარგებლოდ გადაწყდებოდა. „მხოლოდ გახსოვდეს, — ამბობდა ის, — რომ შენ, ხელმეორედ გაცოცხლებულმა, გამომიგზავნო მიწიდან ის, რაც მენატრება. მას შემდეგ რაც აქ მოვხვდი, მე ჯერ ღორის ქონით შენელებული შეჭამანდიც კი არ გამისინჯავს. ყველაფერს, რაც საჭიროა, იმის შემდეგ აგისხნის, როდესაც მოსამართლეები მოგცემენ მიწაზე დაბრუნების უფლებას“.

სანამ ამდაგვარად ვსაუბრობდით და წინ მივიწვევდით, ისრის გასროლის მანძილზე გამოჩნდა სასამართლო, სადაც მაშინ დამთავრდა კასიუსის და ბრუტუსის მიერ კეისრის უსამართლოდ მკვლელობის საქმის გარჩევა.

როგორი იყო გადაწყვეტილება, ვერ ვეტყვით, რადგანაც მე ვიყავი მოცული ფიქრებით ჩემს საკუთარ ბედზე და მთლიანად ამით ვიყავი გატაცებული.

XXXII. სანამ კასიუსი და ბრუტუსი გამოდიოდნენ სასამართლოდან, მე მომიახლოვდნენ იქაური მსახურნი და მკითხეს: „შენ რას იტყვი, მიცვალბებულო? არა უშავს, მალე შეგიყვანენ!“ ჩემმა სოფისტმა იდაყვით ოდნავ გამწია და თვითონ აიღო სიტყვა. „ო, კანონის მსახურნი, — მიმართა მათ, — სწრაფად შეგვიყვანეთ სამართლიან მოსამართლეებთან და თქვენ გახდებით ადამიანის მეჩსიერებაში შემონახულ დანაშაულთაგან უმძიმესის და უბიწიერესის მოწმენი, რომელიც ჩაიდინეს ამ კეთილმა ადამიანებმა უბედური ტიმარიონის მიმართ.“

მაგრამ რადგანაც ჩვენ, აქაური კანონით, თქვენი მფარველობა გიცავს, ჩვენ, თავისუფალნი ვერაგი მეგზურებისაგან, ვიჩივლებთ მინოსთან, ეაკოსთან და თეოფილე ბიზანტიელთან ამ კანონისა და სამართლის დამრღვევი კაცების წინააღმდეგ.

შეიპყართ ისინი და წარუდგინეთ სასამართლოს, გვიპასუხონ, რის საფუძველზე უგულებელყავს მიწისქვეშეთის წესები. ნუთუ ჰადესში ნე-
ხადართულია, რომ განაცალკევო სული სხეულისაგან, რომელიც იმდე-
ნად სიცოცხლისუნარიანია, რომ ავადმყოფი უნაგირზე ზის და ყოველ-
დღე თითო ქათამს მიირთმევს?!“.

XXXIII. როგორც კი თეოდორემ ეს სიტყვები წარმოთქვა, მსახუ-
რებმა ხელი სტაცეს ჩემს მეგზურებს, შემოიყვანეს ჩვენთან ერთად შიგ-
ნით და ყველანი წარესდექით ეაკოსის, მინოსის და გალილეელი თეო-
ფილეს წინაშე. ელინებს ფართო ტანსაცმელი ეცვათ, თავები, როგორც
არაბ მხედართმთავრებს, ჩალმებით ჰქონდათ დაფარული, ფეხზე ემო-
სათ მაღალი იისფერი კრეპიდები.

ამის საწინააღმდეგოდ, არაფერი ბრწყინვალე ან კაშკაშა არ იყო თე-
ოფილეს ჩაცმულობაში; მას ეცვა ძალიან უბრალოდ, თითქმის დაუდევ-
რად, მუქი ტანსაცმელი. გადმოცემით იგი თავის მეფობის ხანაშიც ასე-
თა იყო — უშნოდ და ბრწყინვალეების გარეშე ჩაცმული, სამაგიეროდ
ბრწყინავდა და განთქმული იყო მართლმსაჯულებითა და მაღალი ზნეო-
ბით. თუმცა თეოფილე ესოდენ დაუდევარი იყო ჩაცმაში, თვალები მისი
ბრწყინავდა, ხოლო პირისაზე სუფთა და მშვიდი ჰქონდა. მის გვერდით
იდგა ვიღაც თეთრ ტანსაცმელში გამოწყობილი, უწვერო, იმპერატორის
მეუღლის განსასვენებლის საჭურისების მსგავსი, ისიც ნათელი იყო და
მისი სახეც ელავდა მზის მაგვარად. შიგადაშიგ იგი რაღაცას ჩასჩურჩუ-
ლებდა ყურში იმპერატორს. მე დაუწყე ლაპარაკი ჩემს მასწავლებელს:
„მასში, ვინც მოსამართლის ტახტზე ზის, შენი მონაყოლის წყალობით,
შევიცანი თეოფილე ბიზანტიელი, მაგრამ ვინ არის მის გვერდით მდგო-
მი საჭურისი, ვერ ვხვდები“. თეოდორემ მიპასუხა: „ნუთუ, ძვირფასო
ტიმარიონ, შენთვის უცნობია, რომ ყველა ქრისტიანი იმპერატორს ჰყავს
ანგელოზი, რომელიც მის მოქმედებას ხელმძღვანელობს. აქაც, ჰადესში,
ისინი მოჰყვებიან იმპერატორებს, ისევე, როგორც სიცოცხლეში არ ტო-
ვებენ მათ“.

სანამ ჩვენ ამგვარად ვსაუბრობდით, სასამართლოს მსახურებმა მის-
ცეს ნიშანი, რომ სიჩუმე ჩამოვარდნილიყო, ჩემმა სოფისტმა დაბერა ჩვე-
ულებისამებრ ლოყები, მისცა თავის სახეს მნიშვნელოვანი გამომეტყვე-
ლება და ხელების სრესვით ხმამაღლა დაიწყო ლაპარაკი.

XXXIV. „ტიმარიონი, ტიმონიკეს ძე, ბრალს სდებს ოქსიბანტეს და
ნიქტიონს, მიცვალებულთა გამცილებლებს. მიწისქვეშა სამეფოს კანო-
ნები არაორაზროვნად აცხადებენ, რომ სული იქამდე არ უნდა იქნას ჩაყ-
ვანილი ჰადესში, სანამ სხეული მთლიანად, ან მისი ერთ-ერთი უმნიშ-
ვნელოვანესი ნაწილი არ იქნება დაშლილი და არ წაერთმევა სულიერი
ძალები, და რომ მათი განცალკევების შემდეგაც კი სული, რომელიც
79

სხეულის გარეთ იმყოფება, სამი დღის განმავლობაში მის გვერდით უნდა იყოს; მხოლოდ ამ კადის გასვლის შემდეგ აქეთ უფლება მიცვალებულთა გამცილებლებს, რომ მას დაეუფლონ, და მაინც ოქსიბანტემ და ნიქტიონმა არად ჩააგდეს ეს ღვთაებრივი წესები და, როდესაც ტიმარიონი ჯერ კიდევ ჯანმრთელი იყო, ჭამდა, სვამდა და უნაგირზე იჯდა, ისინი, ეს უზომოდ თავგამოდებული და წესიერი მეგზურები, სასტუმროში მდინარე ჰებროსის ნაპირას გამოეცხადნენ მას ღამით და ძალით განაშორეს სხეულისაგან სული, რომელიც ჯერ კიდევ განუყრელად იყო მასთან დაკავშირებული და არ ემორჩილებოდა მათ სურვილს, რის გამოც იგი აქამდე არ მოშუშებულია და მისგან სისხლი მოჟონავს; ტიმარიონის სული ხომ, მაშინ როცა გამცილებლებმა ძალადობით ჩაიგდეს ხელში, მტკიცედ იყო სხეულთან დაკავშირებული.

ამიტომ, ო, მოსამართლეებო, სამართლიანია, რომ ტიმარიონი კვლავ დაუბრუნდეს მიწას, მოიპოვოს საკუთარი სხეული და მთლიანად განვიდეთ მისთვის განგებით განკუთვნილი ვადა. მხოლოდ ამის შემდეგ, როდესაც დადგება მისი არსებობის ბუნებრივი აღსასრული, იგი უნდა იყოს განცალკევებული თავისი სხეულისაგან, კვლავ ჩაყვანილი ჰქონდეს და მაშინ კი უნდა მიათვალონ მკვდართა დასს“.

მან დაამთავრა, მინოსმა რისხვით შეხედა ჩემს მეგზურებს და თქვა: „ეხლა თქვენი პასუხის ჯერია, მკვნიებო! იცოდეთ, რომ საზღაური მძიმე იქნება, თუ აღმოჩნდება, რომ მართლა დაარღვიეთ კანონი“.

ამაზე უფრო თავხედმა ნიქტიონმა აღნიშნა:

XXXV. „ო, ღვთაებრივო მოსამართლეებო, ჩვენ კრონოსის უხსოვარი დროიდან ვასრულებთ ამ მოვალეობას, კარგად ვართ გათვითცნობიერებულნი ყველაფერში, რაც მიცვალებულებს ენება, და ვიცით მიზეზები, თუ რას ჩაჰყავს სულები მიწისქვეშეთში. ამ ბედკრულმა ტიმარიონმა, როგორც აღვნიშნეთ, თესალონიკედან დაბრუნებისას დიდ თრაკიის მდინარემდე ფალარათის შედეგად დაკარგა მეოთხედი ნაწილი სიცოცხლისათვის აუცილებელ ელემენტთა, ე. ი. ნაღველი. უსახელგანთქმულესმა ექიმებმა გვასწავლეს, რომ ჩავთვალოთ ბუნების კანონისათვის შეუფერებლად ისეთი ადამიანის სიცოცხლე, რომელიც ორგანიზმის მხოლოდ სამ ძირითად ელემენტს ფლობს. როდესაც გავიგეთ, რომ ტიმარიონი ოცდაათი დღის განმავლობაში ნაღველისაგან იცლებოდა, ჩვენ მივედით და მისი სული გავიხმეთ, დარწმუნებულებმა იმაში, რომ მას არ ერგებოდა მეტხანს დარჩენა ასეთ დასუსტებულ სხეულში. ეხლა კი წარმოთქვით, სამართლიანო მსაჯულებო, თქვენი განაჩენი და ჩვენ შეუსიტყველად დავემორჩილებით კანონებს“.

ასეთი იყო ჩემი მეგზურების თავის მართლება. მოსამართლეებმა ცოტა ხანი იჩურჩულეს ერთმანეთში და გადაწყვიტეს, რომ ამ დღეს არ მიე-

ლოთ არავითარი გადაწყვეტილება. „აქ, — ამბობდნენ ისინი, — აუცილებელია დასწრება დიდი ექიმების: ასკლეპიოსის და ჰიპოკრატესი; მხოლოდ მათი მონაწილეობით შეიძლება აქნეს გამოტანილი სამართლიანი განაჩენი, რადგანაც საქმე მოითხოვს საექიმო ცოდნას. ამიტომ ჯერჯერობით გადავდოთ საქმის გარჩევა. ორი დღის შემდეგ ჩვენ ისევ შევიკრიბებით და ექიმებთან ერთად გადაწყვეტთ თქვენს დავას“.

ამ სიტყვებით მოსამართლეები ადგნენ თავისი ადგილებიდან და გაემართნენ მდელს უფრო შორეული ადგილისკენ. ჩვენ ორივენი კი ჩემს მეგზურებთან ერთად იქაურმა მსახურებმა წაგვიყვანეს ეხლახანს მიტოვებულ პირქუშ მიჯნასთან, მაგრამ არა მის სიღრმეში, არამედ იქით, სადაც იგი ესაზღვრება ელისეს მინდვრებს. და მათი მოსაზღვრეობით მიფენილი შუქი ბინდიანი გეჩვენება.

XXXVI. სანამ მოსამართლეები წინასწარ განიხილავდნენ საქმეს, თოღორე დაიხარა ჩემს ყურთან და ჩამურჩულა: „მიდი აი იმ ხესთან (მან თითოთ მაჩვენა მაღალი, დაბურული ფიჭვი), მის ქვეშ შენ იპოვი სხვადასხვანაირ ბოსტნეულს, ჩვეულებრივსაც და შენთვის საკვირველსაც. მოაგროვე ყველანაირი, — არაფერი მავნებელი აქ არ იზრდება, არამედ ყველაფერი გემრიელია და გამოდგება საჭმელად. რადგანაც შენ აქ შეყვონება მოგიწევს, ჩვენ ერთად სიამოვნებით ჩავიტყბარუნებთ პირს. აქაურ ბოსტნეულს, რომელიც იუღინთება კეთილსურნელოვანი მსუბუქი ქროლვით და ჰაერით, აქვს სასიამოვნო სუნი იქამდეც, სანამ კუჭში მოხვდება, და შემდგომაც“.

მე მზადყოფნით გაუგონე მასწავლებელს და ფიჭვთან მისულმა იმდენი ბოსტნეული შევაგროვე, რამდენის წამოღებაც შემეძლო. უკან დაბრუნება ვერ მოვასწარი, რომ ჩვენი ეხლანდელი გამცილებლები და ჩემი ძველი მეგზურები, რომლებთანაც დავა გვექონდა, — ყველანი გზას გაუდევით. ნათელი და ბნელი ზღვრების მიჯნაზე ორი დღე გავატარეთ, მესამე დღე რომ დადგა, როგორც ცოცხალი იტყოდა, თითქმის მამლებთან ერთად ავდევით და კვლავ სასამართლოსაკენ გავემართეთ. უცებ გავიარეთ გზა ისე, რომ ვერაეინ ვერ მოგვასწრო და აღმოვჩნდით მოსამართლეების წინაშე.

„ზაფრანისფერ შესამოსელში ავერა ცისკარი მიწას“. ასკლეპიოსი და ჰიპოკრატე ისხდნენ მოსამართლეების გვერდით, ისინი ბჭობდნენ და წყვეტდნენ, თუ რა განაჩენს ვიმსახურებ მე; მათ მოითხოვეს, რომ სასამართლოს მაუწყებელს გაეცნო ნიქტიონზე და ოქსიბანტეზე სამი დღის წინ საჩივრის შეტანა, და მან, როგორც წესი მოითხოვს, წარმოთქვა: „მოგვიახლოვდნენ პირები, რომლებმაც სამი დღის წინ შეიტანეს საჩივარი ნიქტიონსა და ოქსიბანტეზე, რათა მოისმინონ ღვთაებრივი სასამართლოს გადაწყვეტილება“.

XXXVII. მსახურებმა შეგვიყვანეს ჩვენ ყველანი: მოსარჩლეებიც და მოპასუხეებიც — მოსამართლეთა წინაშე. ჩემი მასწავლებელი ფიქრობდა თავისი სიტყვის შესახებ, მე კი ყურადღებით ვათვალისწინებდი ასკლეპიოსს და ჰიპოკრატეს, მაგრამ პირველი ამათგანის სახე მაინც ვერ დავინახე: იგი დაფარული იყო ოქროს ძაფებისაგან დართული მოელვარე საბურავით, რომელიც მხოლოდ იმდენად იყო გამჭვირვალე, რომ ასკლეპიოსს ყველაფერი დაენახა, თვითონ კი უხილავი დარჩენილიყო — ფუჭი სიამაყე უგულვებელყოფილი ღვთაებისა. ჰიპოკრატე კი არაბს წააგავდა თავისი მაღალი, ზემოთკენ წაწვეტილებული ჩაღმით, მას კოჭტის ქვემოთ სწვდებოდა ტანსაცმელი, უქამროდ, ერთიანი — თავიდან ფეხებამდე, ამოუჭრელი; მას ჰქონდა გრძელი წვერი, რომელიც გაჭაღარაკებას იწყებდა და სტოიკოსების მსგავსად მთლად იყო გაკრეჭილი. შეიძლება მისგან გადაიღო გაკრეჭვის ასეთი წესი ძენონმა და შემდეგ ანდერძად დაუდო თავის მიმდევრებს. სანამ მე მოსამართლეებს ვათვალისწინებდი, მდივანმა ოქში აიღო და დაიწყო ხმამაღლა კითხვა:

„ტიმარიონი, ტიმონიკეს ძე, ბრალს სდებს ოქსიბანტესა და ნიქტიონს...“ ამას მოჰყვა ყველაფერი თავიდან ბოლომდე და მე კვლავ მოვისმინე საქმის წინასწარი განხილვის და მოსამართლეების გადაწყვეტილების შესახებ, რომ გადაედოთ იგი იმ დღემდე, სანამ ჰიპოკრატე და ასკლეპიოსი მიიღებდნენ მონაწილეობას საბჭოში.

კითხვის დამთავრების შემდეგ ცნობილმა ექიმებმა გამართეს ხმადაბალი ბჭობა, მოიწვიეს ასევე ერასისტრატე ამაში მონაწილეობის მისაღებად და შემდეგ ცოტა ხანს დუმდნენ. ჰიპოკრატემ დაარღვია სიჩუმე, მრისხანე მზერა სტყორცნა ჩემს მეგზურებს და წარმოთქვა: „მოპასუხეთ, ნიქტიონ და ოქსიბანტე, რომელი ავადმყოფობით იტანჯებოდა ტიმარიონის სული? თქვენ რომ მიხვედით, იყო თუ არა იგი უკვე სხეულისაგან მოწყვეტილი? ძალით ხომ არ განაშორეთ იგი ხორცისაგან, როდესაც ისინი ჯერ კიდევ მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებულნი, მხოლოდ იმისთვის, რომ ამ მხარეში ჩამოგვეყვანათ?“

XXXVIII. ხანმოკლე ღუმილის შემდეგ მათ შემდეგი სიტყვებით დაიწვეს თავის მართლება: „ჩვენ არ ჩაკვიდენია, ყველაზე დახელოვნებულ ექიმთაგან, არაფერი უკანონო ან თქვენი მეცნიერების მიერ დაწესებულ წესთა საწინააღმდეგო. თქვენ ხომ თვითონ უმკაცრესად განსაზღვრეთ, რომ არცერთ არსებას არ შეუძლია დედამიწაზე სიცოცხლე და დაბადებაც კი, თუ არა აქვს თავისი ფუძემდებელი ელემენტი: სისხლი, ღორწო, ნაღველი შავი და ყვითელი. ხოლო თუ ვინმე ცოცხალთაგანი დაკარგავს ერთ-ერთს ამ ოთხ ელემენტთაგან, იგი არასიცოცხლისუნარიანი ხდება. ჩვენ ამით ვხელმძღვანელობდით, მიწაზე ვასრულებდით ჩვენზე დაკისრებულ მოვალეობას და, როდესაც შე-

კატეგორიით, რომ ბედკრული ტიმარიონი ოცდაათი დღეა გაუჩერებლად, დღისით და ღამით, იცლება ნაღველისაგან, რომელშიც თითქმის ყოველთვის სისხლია შერეული, ჩვენ ჩვენი ხელოვნებით დაბრძენებულებმა გადაეწყვიტეთ, რომ მისი სიცოცხლე უკვე წარმოუდგენელია. მართლაც, როგორ მოხდა, რომ მას ყოველივე ამის შემდეგ, განუწყვეტელი ფაღარათის შედეგად შეუწარმუნდა ამ ძირითადი სასიცოცხლო სითხის ნაწილი მაინც? ამიტომაც იყო რომ არ დაგვჭირვებია არანაირი ძალდატანება, რომ ტიმარიონის სული სხეულისაგან გაგვეცალკეებინა. როგორც კი მის ნესტოებთან დავიხარეთ, წინააღმდეგობის გარეშე, ტუჩების ერთი ოდნავი მოძრაობით ამოვაგდეთ იგი სიღრმეებიდან, რადგანაც სხეული დაუძღვრებული იყო ხანგრძლივი ავადმყოფობით“.

ეს რომ თქვენს, ნიქტიონი და ოქსიბანტე გაჩუმდნენ, სასამართლოს მსახურნი კი მოგვიტრიალდნენ ჩვენ: „თქვენც მოყვებით, თქვენის მხრივ, რასაც საჭიროდ თვლით, მაგრამ რაც შეიძლება მოკლედ, რომ პირველმა ექიმთაგანმა, ექიმობის ღმერთმა ასკლეპიოსმა შესძლოს დატოვება საბჭოსი, სადაც იგი დიდი ხანია არ ყოფილა და სადაც წლობით არ მოდის ხოლმე, მას შემდეგ, რაც უკვდავთა დასს არის შერაცხული და ადამიანებთან ურთიერთობას გაურბის“. აქ ჩემმა სოფისტმა დაბერა ლოყები და ასე დაიწყო.

XXXIX. „ღვთაებრივო მსაჯულნი და მეცნიერების სახელოვანო მესვეურნი! ის, რის შესახებაც ორატორობდნენ ეს სულმდაბალი ადამიანები და სამართლიანობის საზიანოდ უხმობდნენ მთელ თავის მჭევრმეტყველებას უბედური ტიმარიონის დასალუპავად, თქვენ უკვე მოისმინეთ. ეხლა მხოლოდ იმაში დაგვრჩენია დარწმუნება, რომ ეს მზაკვრობა მათ მიერ გამზადებულია მხოლოდ მათთვის საზიანოდ“.

ამ დროს ჰიპოკრატე დაიხარა ერთ-ერთი მსახურის ყურთან და გათვითცნობიერდა, თუ ვინ არის ეს მამაცი კაცი, რომელიც მე მიცავს, და საიდან არის წარმოშობით. მან კი დაიწყო მოყოლა, რომ არის თეოდორე, წარმოშობით სმირნიდან, გაიზარდა ბიზანტიაში, დაიკავა იქ რიტორიკის კათედრა, აღავსო კარი თავისი სიტყვის გრგვინით, დაიმსახურა უდიდესი პატივი და იმპერატორების წყალობა. აი, რისი გავება შევძელი იქიდან, რასაც იგი ჰიპოკრატეს მოუთხრობდა. თეოდორე ამ დროს აგრძელებდა: „რომ ტიმარიონი ჯერ კიდევ არ იყო სასიკვდილოდ განწირული, ამას, იმედი მაქვს, თვით მეგზურებიც აღიარებენ; როგორ შეიძლებოდა მომხდარიყო ის, რომ სხეული კაცისა, რომელმაც ცხენზე ამხედრებულმა დატოვა თესალონიკე, მკვდარი აღმოჩნდა და სიცოცხლესთან კავშირი გაწყვიტა. ყოველივე ამას გვერდით გადავდებ და შეგახსენებთ, მკვდართა სამეფოს წესები ბრძანებენ, რომ სულის სხეულისაგან განცალკეების შემდეგ მკვდრებისათვის სრულდებოდეს, მისი სარწმუნე

ნოების მიხედვით (ყველა სარწმუნოებას ხომ სხვადასხვანაირი აქვს), სულის მოსახსენებელი წესი (ქრისტიანები ასრულებენ მას მესამე, მეცხრე და მეორმოცე დღეს) და მხოლოდ ამის შემდეგ ჩადის სული მიწისქვეშა სამეფოში. ამის მიუხედავად, ნიქტიონმა და ოქსიბანტემ არ დააცალეს წმინდა, სულთა მოსახსენებელი წესის შესრულება, ისე ჩაიყვანეს ტიმარიონის სული ჰადესში“. მაშინ ნიქტიონმა გაცხარებით წამოიძახა: „ტიმარიონის გვერდით არ იყო არაეინ, ვინც მისი ხსოვნისათვის გააკეთებდა ყველაფერს, რაც კი საჭირო იყო, თრაკიაში ხომ იგი გავლით იყო, და როგორც ყველასათვის უცხო, არ ჰყავდა ადამიანი, რომელიც გაუკეთებდა“¹.

„ხოლო თუკი თქვენ ამტკიცებთ, რომ ვერაგულად არ განგიდევნიათ ტიმარიონის სული, დაე, მცოდნე პირებმა დაათვალიერონ იგი; მასზე აქამდე ჰკილია ხორცის ნაფლეთები, რადგანაც იგი ძალით იყო სხეულს განშორებული“.

XL. ამისათვის მაშინვე გამოყვეს ოქსიდერკიონი და ნიქტოლევსტი. ჩემი სულის გულდასმით დათვალიერების შემდეგ მათ შეატყობინეს სასამართლოს თავისი შემდეგი დასკვნა: „ტიმარიონის სულის ზედაპირს ყველგან, თვალის ერთი შეველებითაც, ამჟღავნებს ბრძოლის კვალს, იმას, რაც ჩვეულებრივია ბრძოლის ველზე დაცემულთათვის: ოფლს და სისხლს. მის ცალკეულ ნაწილებზე გულმოდგინედ დაკვირვებისას ჩვენ შევამჩნიეთ ზოგიერთ ადგილებზე ახალი სისხლი და ვიგრძენით ცოცხალისათვის დამახასიათებელი სუნი; ამის გარდა, გამოირკვა, რომ მასზე დარჩა ხორცის ნაგლეჯები, ასევე გასისხლიანებული, რომლებსაც ჯერ ვერ მოესწროთ სიკვდილი“.

„აი ჩემი სიტყვის დასტურიც, მსაჯულნო, — ნიშნის მოგებით დაიყვირა თეოდორემ. — როგორ შეეძლო ტიმარიონის სხეულს, როცა სული ჯერ ასე მტკიცედ იყო მასთან გადაჯაჭვული, ერთ-ერთი თავისი ძირითადი ელემენტი დაეკარგა, მაშინ როდესაც, უდიდესი ექიმების აზრით, ნებისმიერი მათგანის დაკარგვისას ბუნება ოდნავი წინააღმდეგობის გარეშე წყვეტს სხეულისა და სულის კავშირს?“

და ის გარემოებაც, რომ ტიმარიონის მიერ გადმონთხეული სითხე თავისი წარმოშობით იყო არა ელემენტარული, არამედ წარმოადგენდა ღვიძლის ანთების შედეგად ნაღველად გადაქცეულ ყოველდღიურად მიღებულ საჭმელს, და ისიც, რომ აკადემოფის ექსკრემენტები გარდაუვლად იმავე ბუნებისა იყო, ე. ი. შეიცავდა ნაღველს და სიმუყავეს, — ნათელი გახდება გამოკვლევის შემდეგ. მის სულში თქვენ აღმოაჩენთ ნაღველს ღვიძლის არეში, სადაც ხდება სისხლის წარმოქმნა; ამის შედეგად

¹. აქ წინადადება დაუმთავრებელია.

მიღებული საკვები იწამლებოდა ნაღველით და ნაღველი შედიოდა ამონათხევის შემადგენლობაში. ამიტომ ის წარმოადგენდა არა ელემენტარულ სუფთა ნაღველს, არამედ ჩვეულებრივ ექსკრემენტებს, აღრუულს ნაღველთან, რომელიც ღვიძლის ანთების გამო გამოშუშავდებოდა ნორმალურზე დიდი რაოდენობით“.

XLI. ამით თეოდორემ დაამთავრა თავისი სიტყვა. მოსამართლეები ცოტა ხანი ჩუმად იყვნენ, რადგანაც მაუწყებელმა სრული სიჩუმე მოითხოვა, ხოლო ექიმებთან ხანმოკლე თათბირის შემდეგ, როდესაც კენჭი ყარეს და წესისამებრ ჩაუშვეს აქვე მდგარ ურნებში, გამომიტანეს გამამართლებელი განაჩენი.

ამის შემდეგ დაიწყეს ოქმის შედგენა. აქ სცენაზე გამოვიდა ვილაც სოფისტი ბიზანტიიდან, იგი, როგორც მოსამსახურებმა მითხრეს, თავის ნიჭის და სიმარდის წყალობით, უკვე დიდი ხანი იყო ასრულებდა სასამართლოში ამ მოვალეობას. „ეხლა თვითონ ნახავ, — დაამატეს მათ, — რა სწრაფად უკარნახებს მწერალს ეხლახანს გამოტანილ განაჩენს“.

ასე რომ, ხანმოკლე შესვენების შემდეგ მოსამართლეებმა ვილაც გააგზავნეს მის მოსაყვანად და, როდესაც გამოჩნდა სოფისტი არისტარქეს თანხლებით, სიტყვასიტყვით ჩამოუთვალეს მას თავისი გადაწყვეტილების ცალკეული პუნქტები. სოფისტმა მაშინვე მიჰყო ხელი კარნახს, აშკარად ბორძიკით, რადგანაც აქაც ვერ დააღწია თავი მრუდე ტურს. არისტარქე იწერდა მის სიტყვებს, ხოლო ფრინიქე მას დამხმარედ ჰყავდა.

მზა განაჩენი გადასცეს მდივანს და შემდეგ ხმამაღლა, ისე, რომ ყველას გაეგო, საჯაროდ წაიკითხეს:

„უდიდესი ექიმების ღვთაებრივი საბჭოს და ექიმობის ღმერთის ასკლეპიოსის მიერ დადგენილია, რომ ნიქტიონმა და ოქსიბანტემ, მიცვალებულთა გამცილებლებმა, რომლებმაც მიწისქვეშა სამეფოს კანონები დაარღვიეს, ღღვიდან დატოვონ თავისი სამსახური, ტიმარიონი კი იყოს დაბრუნებული მიწაზე და მოთავსებული საკუთარ სხეულში; მხოლოდ მისთვის განგებით განკუთვნილი ვადის ამოწურვის და მასზე საჭირო მოსახსენებელი წესის აგების შემდეგ უნდა ჩამოიყვანონ ტიმარიონი ისევ ჰადესში მათ, ვინც იქნება მაშინ ამ მოვალეობის შემსრულებელი“.

XLII. შემდეგ მოსამართლეებმა თავიანთი ადგილები დატოვეს და საბჭო დაითხოვეს. ეაკოსი, მინოსი და თეოფილე გაემართნენ თავისი ჩვეული თავშესაფარისაკენ ასფოდელოსის მდელზე, რომლის მეორე ნაწილისაკენაც საზეიმო სვლით მიემართებოდა ასკლეპიოსი სხვა ექიმებთან ერთად.

ქრისტიანები ხარობდნენ, ისმოდა ხმამაღალი შეძახილები, გულში იკრავდნენ ჩემს სმირნელ ბრძენს და ცაში აჰყავდათ სიტყვის ასეთი სა-

სურველი ბოლოსათვის, მისი აგებულებისა და ნაწილების გახლაგებისათვის. ის მომსახურები, რომლებმაც თავის დროზე შემოიყვანეს სასამართლოში, ეხლა ჰადესიდან გვაცილებდნენ, რადგანაც მათ დაეკისრათ ჩემი მიწაზე აყვანის მოვალეობა. და აი, როდესაც ჩვენ იქ მივედით და დავიწყეთ წყვდიადის ზღვარის გადაკვეთა, მივალწიეთ მიწისქვეშა სამეფოს იმ ნაწილს, სადაც ფილოსოფოსთა და რიტორთა საცხოვრებელი იყო. ჩემმა მასწავლებელმა, გადაღლილმა თანაბრად როგორც მოგზაურობით, ისე გონებრივი დაძაბულობით, სთხოვა მეგზურებს, რომ მე მასთან ერთად გამეტარებინა ეს ღამე ბრძენთა სავანეში, რადგანაც ჩემი მიწაზე გამგზავრება დილისთვის იყო დანიშნული, მას კი აქ მუდმივად ყოფნას უწყესებდა ბედი.

შემდგომ მოხდა ისე, რომ „ღმერთებს, ისევე როგორც კაცებს და ეტილიან მებრძოლებს ეძინათ მთელი ღამე, მხოლოდ მე არ გამახარა უდრტყინველმა ძილმა“. იმის წყურვილით შეპყრობილს, რომ რაც შეიძლება მეტი გამეგო მკვდართა სამეფოს შესახებ, მთელი ღამე თვალი არ მიმიხუჭავს, დაუღლეად ვაკვირდებოდი ყველაფერს, რაც ირგვლივ ხდებოდა.

XLIII. მე ენაზე პარმენიდე, პითაგორა, მელისე, ანაქსაგორა, თალესი და სხვა ფილოსოფიურ სკოლათა დამაარსებლები; ყველანი ისინი მშვიდად ისხდნენ ერთმანეთის გვერდით, მშვიდობიანად და კამათის გარეშე საუბრობდნენ, განიხილავდნენ თავისი მეცნიერების ზოგიერთ დებულებებს. მხოლოდ დიოგენეს ყველა ზიზღით ერიდებოდა და თავის დაჯგუფებაში არ უშვებდა, ასე რომ იგი მოუსვენრად დადიოდა აქეთ-იქით და თავისი აულაგმავი და თამამი ხასიათის გამო მზად იყო წაჰკიდებოდა პირველივე შემხვედრს. მე იმის მოწმეც ვიყავი, რომ პითაგორამ უკმეხად ჰკრა ხელი იოანე იტალოსს, რომელსაც უნდოდა ბრძენთა ამ დასს შეერთებოდა. „ო, თავხედო, — თქვა მან, — ჩავიცვამს ნამდვილი გალილეელის სამოსი, რომელსაც მონათლულები ღვთაებრივ, წმინდა შესამოსლად ასაღებენ, და ცდილობ ურთიერთობა დაამყარო ჩვენთან, ვისი სიცოცხლეს გონებით ჩასაწვდომი სიბრძნის შეცნობას მოუნდა? ან გაიხადე ეგ უხამსი ტანსაცმელი, ან ესლავე დატოვე ჩვენი ძმობა!“. იოანემ არ მოინდომა თავის სამოსთან განშორება. მას ფეხდაფეხ მიჰყვებოდა საჭურისის მსგავსი კაცი, ალბათ მასხარა, ძალიან გონებამახვილი და ენამოსწრებული, რომელიც ყველა შემხვედრს იამბებს სტყორცნიდა. სხვათა შორის, იგი სრული ქარაფშუტა იყო, თუმცა ღმერთმა იცის, რით აღარ ტრაბახობდა და ატყუებდა უმეცარ ბრბოს. ვინც არ უნდა შეხვედროდა, ვერავინ ვერ პოულობდა მასში სიბრძნის მარცვალს ან სასიამოვნო წვეთსაც კი. ეტყობა მან მთლიანად შეითვისა თავის ბატონის ხასიათი: იგი ხომ ასეთივე შურიანი, აყვია და ქარაფშუტა იყო და ასევე უყ-

ვარდა უსაფუძვლო ტრაბახი; ამასთან ერთად ჰქონდა კიდევ სხვა ნაკ-
ლოვანებაც, რომელიც ჩვეულებრივ ახლავს ხოლმე აქ ჩამოთვლილებს.

XLIV. ჰადესში იოანეს ეწერა ღირსეულ მოწინააღმდეგესთან, შეხ-
ვედრა; როგორც კი დიოგენეს ძაღლთან გაიარა, რომლის სითამამეც
სიკვდილის შემდეგ მნიშვნელოვნად გაიზარდა და დაიწყო თავისებურად
ტრაბახი, მას მოულოდნელად ეზღო ძაღლიან სასტიკად. დიოგენე, რო-
მელმაც ვერ აიტანა იოანეს ყოყორობა, ყეფითა და ღრენით ეცა მას რო-
გორც ავი ნაგაზი; ისიც თავის მხრივ უყეფდა დიოგენეს, რადგან თვითო-
ნაც კინიკოსების სკოლიდან იყო. საბოლოოდ ისინი შეებნენ ერთმანეთს.
იოანე კბილებით ჩააფრინდა დიოგენეს მხარში, მან კი მოუჭირა ყელში
და აღბათ დააჩრჩობდა, რომ რომაელ კატონს ფილოსოფოსთა საზოგა-
დოებაში არ გადაერჩინა თავისი თანამემამულე. „არარაობავ, — დაიყვი-
რა დიოგენემ, — თვით დიდი ალექსანდრე, რომელიც მთელ აზიას რო-
გორც საკუთარ მამულს ისე მართავდა, კორინთოში ჩემთან რომ მოვი-
და, როდესაც მზეზე ვთბებოდი, მორიდებით და პატივისცემით მომეპყრა.
შენ კი, კონსტანტინეპოლელი ნაძირალავ, შენი გალილეელებისთვისაც
კი საძულველო, ლაპარაკობ თავხედურად და ყოყორობ?! კინიკურ ფი-
ლოსოფიას ვფიცავ, რომლის ფუძემდებლადაც მე ვარ აღიარებული
ყველგან, თუ კიდევ ერთხელ გაბედავ ჩემთან დალაპარაკებას, მოგიხდება
შეორედ ჩაძაღლება საძაგელი სიკვდილით“. აქ კატონმა ხელი მოჰკიდა
იოანეს და შორს წაიყვანა; როდესაც მათ მიაღწიეს არეს, სადაც სახ-
ლობდნენ სოფისტები და რიტორები, ისინი წამოხტნენ თავისი ადგილე-
ბიდან და მას ქვებს ესროდნენ, თან ყვიროდნენ: „მოაცილე ეგ, კატონ!
ჩვენთვის იგი სრულიად მიუღებელია, რადგან მთელი თავისი სი-
ცოცხლის მანძილზე ვერაფერს მიაღწია გრამატიკაში, მისი ნაწერები კი
საერთო დაცინვის საგანი იყო“. ასეთი მძიმე შეურაცხყოფის გამგონე
იოანე ყვირილით გაიქცა. „ო, არისტოტელე, არისტოტელე, — ამბობდა
იგი, — სადა ხართ, სილოგიზმებო და დიალექტიკის ხრიკებო? ეხლა რომ
დამხმარებოდით, საბოლოოდ გავანადგურებდი აქაურ კვიმატ ფილოსო-
ფოსებს, სოფისტებს და პირველ რიგში ამ პაფლაგონიელ მელორეს,
დიოგენეს“.

XLV. ამ დროს დაბრუნდა წელანდელი ბიზანტიელი სოფისტი და მიუ-
ახლოვდა ფილოსოფოსებს, მას სიხარულით შეხვდნენ; „გამარჯობა!“ —
ისმოდა ყველა მხრიდან. მიუხედავად ამისა, იგი ფეხზე მდგარი ესაუბრე-
ბოდა მათ, არც ფილოსოფოსები სთავაზობდნენ დაჯდომას და თვითო-
ნაც არ ჯდებოდა. სოფისტებმა კი, როდესაც მათ სამყოფელს მიაღწია,
დიდად სცეს მას პატივი. ყველა როგორც ერთი ადგილის გამოჩენისას.
როდესაც ბიზანტიელი იღლებოდა, იგი ან იქვე ჯდებოდა, მათ წრეში, ან
ამაღლებულ ადგილას განისვენებდა სკვარძელში, რომელიც მისთვის
მოჰქონდათ. ყველა აღფრთოვანებული იყო მისი სიტყვების სიმშვენიე-

რითა და სიტყვობით, ენის სისადავით და სიმარტივეთ, მეტყველების სიმწყობრით და უნარით — შეერჩია სიტყვები, ნებისმიერი შინაარსის შესაბამისად და შესაფერისად. ხშირად სოფისტები მისი დანახვისას იმეორებდნენ: „ო, ნათელმოსილო იმპერატორო!“ ეს, როგორც მე გამოკითხვიდან გავიგე, აღმოჩნდა პირველი მიმართვა მისი სიტყვიდან იმპერატორისადმი.

კლ. როგორ, კეთილო ტიმარიონ, მეტს აღარაფერს არ მომიყვები შენი სმირნელი მასწავლებლის შესახებ? როგორ ეპყრობოდა მას ფილოსოფოსთა კრებული?

ტმ. მთელ სკოლათა ამ ბრწყინვალე დამაარსებლებთან, ჩემო მეგობარო, თეოდორეს თითქმის არ ჰქონდა ურთიერთობა, თუ არ ჩავთვლით მის იშვიათ შეკითხვებს მათი მოძღვრების რაღაც წვრილმანებზე. ჩვეულებრივ იგი ესაუბრებოდა რიტორებსა და სოფისტებს: პოლემონს, ჰეროდეს და არისტიდეს. მათთან, როგორც თანამემამულეებთან, მას თავი თამამად ეჭირა და ძალდაუტანებლად საუბრობდა; ხოლო ისინი ეპატიუებოდნენ მას თავის წრეში, როგორც კი იგი გამოჩნდებოდა, და ხდიდნენ მას მრჩეულად და მოსამართლედ ყველანაირი რიტორიკული ფიგურებისა, აღწერებისა და ამ ხელოვნების სხვა დეტალებისა.

XLVI. ყველაფერი ეს, ჩემო მეგობარო, მე შევიტყვე ზაფხულის იმ დამეს, რომელიც სასამართლოს მსახურებთან და თეოდორესთან ერთად გაეატარე. მათ მოგვიანებით დაიძინეს, მაშინ როცა მე მთელი დრო მოვანდომე დაკვირვებას. დილით ჩემი სოფისტი მოვიდა და დაჩქარება დამიწყო: „ჩქარა, მოემზადე, ძვირფასო ტიმარიონ, დედამიწაზე გასამგზავრებლად. იცოდე, რომ მრავალი წლის განმავლობაში მიცვალებულთაგან სხვას არავის არ რგებია წილად ასეთი ბედნიერება. მხოლოდ არ დაგაიწყდეს ჩემთვის ყველაფერი იმის გამოგზავნა, რაც მიზიდავს“.

„დიდი სიამოვნებით, — ვუპასუხე მე, — მოგართმევ ყველაფერს, რაც შემიძლია. მითხარი, რა გინდა, რით გასიამოვნო; ჩამომითვალე ყველაფერი, რაც გჭირდება“.

„გამომიგზავნე, ძვირფასო, ხუთი თვის ბატკანი, წყვილი ახალი ქონიანი სამწლიანი ქათამი, როგორებიცაა ეპტრობენ ფრინველთა რიგებში ბაზარზე და რომლებსაც საკვები, ხალხის ხელოვნების წყალობით, სქელ ფენად ედება ფეხებზე; გამომიგზავნე ასევე ძუძუთა გოჭი არაუმეტეს ერთი თვისა და ახალგაზრდა ღორის ცური, რაც შეიძლება ქონიანი და წვნიანი“.

აქ თეოდორემ გულში ჩამიკრა და გამომშვიდობებისას მითხრა: „ბედნიერი მგზავრობა, დაბრუნდი მიწაზე! დაბრკოლების გარეშე და სრულიად ჯანმრთელი შეეცადე მიაღწიო შენს სახლს, სანამ ხმა შენი სიკვდილის შესახებ ბიზანტიამდე მივა და ყველანი, ახლობლები და მეგობრები, 88

რომლებიც, როგორც მახსოვს, ბევრი გყავს, მოასწრებენ შენს დატირებას“.

ამის შემდეგ მე მას დავმორდი და ჩვენ დროის დაუკარგავად გავუღე-ქით გზას, მეტი არსად არ შევჩერებულვართ. გზიდან მარცხნივ მე მაინც მოვასწარი შემემჩნია ფილარეტე არმენიელი, ალექსანდრე თერელი და ბოროტმოქმედი ნერონი, რომელიც იქექებოდა ადამიანთა ნაკელის გროვაში, რომლის სიმყრალე ჩემს ცხვირამდე აღწევდა. მალე მივედით ჰადესში მიმაველ გზაზე მყოფი ჭის პირს, გაუჭირვებლად ავედით მისი გავლით ჰაერში და ჩემს თვალწინ გაიშალნენ პლეადები და დიდი დათვის თანავარსკვლავედი.

XLVII. მე ესლა არ ვიყავი გარკვეული, საით ამელო გეზი, ჩემი სხეული რომ მეპოვა, მაგრამ მიეჭროდი ჰაერში, თითქოს ქარი მიმერეკებოდა, სანამ არ მივალწიე მდინარის ნაპირს და არ ვიცანი სასტუმრო, სადაც ჩემი ცხედარი დარჩა. აქ, ჰებროსის ნაპირას, გამცილებელმა დამტოვა და მე სახლში შევალწიე სახურავის ხერელიდან, საიდანაც კვამლი გამოდის. ჩემს სხეულთან დავინარე და მასში შევედი ნესტოებიდან და პირიდან. იგი სრულებით გაციებული იყო ყინვისაგან და სიკვდილით იყო გაშეშებული, ასე რომ იმ ღამეს მე გაყინვის საშიშროება შემუქრებოდა. დილით სასწრაფოდ შევაგროვე ჩემი ნივთები და გავემგზავრე ბიზანტიონში.

და, აი, მთელი და უვნებელი, ძვირფასო კიდიონ, გიყვები ჩემს თავგადასავალს. შენ კი ერთი სამსახური გამიწიე – მიპოვე ჯერ დაუსაფლავებელი მიცვალებულები, რომლებსაც შეიძლება რომ გადავცე თეოდორეს მიერ შეკვეთილი გემრიელი საჭმელი, რათა ამგვარად გავუგზავნო ჩემს მასწავლებელს. მაგრამ ნუ იქნებიან ისინი წესიერი ადამიანები, სისუფთავესა და სიფაქიზეს მიჩვეულები, რომლებსაც, რა თქმა უნდა, შეეზიზღებათ ასეთი დავალება, არამედ იყვნენ ვინმე ჭუჭყიანი პაფლაგონელები, ბაზრიდან, რომლებიც პატივად ჩათვლიან ჰადესში ღორის ხორციით იღლიის ქვეშ ჩასვლას. უკვე ძილის დროა. მოდი, ჩემო მეგობარო, დავემშვიდობოთ ერთმანეთს და სახლებში წავიდეთ.

თეოდოროს პროდრომოსი

თეოდოროს პროდრომოსი შეიძლება პტოხო-პროდრომოსის იდენტუ-რიც იყოს, ანუ გლახაკ პროდრომოსისა. იგი 1166 წ. გარდაიცვალა კონ-სტანტინეპოლში. თეოლოგიური ნაშრომებით უფრო ნაკლებად იყო ცნობილი, ვიდრე პოეტური თხზულებებით /ეპიგრამებით და სხვ./ საკ-ვირველია, რომ თავის დამდაბლების ბიზანტიური ყაიდა /თვით „პტოხო-პროდრომოსობა“/ თეოდოროსს ხელს არ უშლის, თავისი გალობათა განმარტება საგალობლებზე მაღლა დააყენოს. ენამჭვერი სწავლული XII ს. კულტურულ ცხოვრებას საინტერესოდ არეკლავს. ამასთან, შეიძ-ლება ითქვას, თეოდოროს პროდრომოსის თხზულებათა მნიშვნელობა მარტოოდენ ისტორიული ღირებულებით არ იზღუდება. მისი ლოგიკის საფუძველი სადღეისოდ ფუძვეს.

წმინდა ბრძენ პოეტა - კოზმანის და იოანე დამასკელის - საუფლო ღღესასწაულებზე დასაძებელი კანონების განმარტება შესავალი ხიტყვა ობოლთა გამზრდელისადმი

ღვთისნიერო, ჩანს, გვიხმე, რათა განემარტოთ საყოველთაო საუფლო
ღღესასწაულებზე წმინდა კაცთა და სულიწმინდის მსახურთა მიერ გა-
ლობით შესასრულებელი აზმანი. აქ უნდა მოვიშველიო საღვთო იგავი
სახარებიდან: მოწვეული ვარ ბრწყინვალე და მეფურ ნადიმზე, რომელ-
საც გამორჩევა შეპფერის ყველაზე გემრიელი და დიდებული საჭმელე-
ბით; ბუნებრივია, გონს-გადასულად ჩამთვლიდნენ, თუ უღელი ხარის ან
ცოლის ან სახნავის მომიზეზებით, მსგავსად იმ მოლაქლაქეთა და წმინ-
და ტრაპეზის მომძაგებელთა, მოვიკლებდი ასეთ ფუფუნებას და სიამოვ-
ნებას და ესოდენ უხვად გამასპინძლებაზე უარს ვიტყვოდი. ამით არა
მხოლოდ უკვდავთა საზრდელს მოვიმშობიდი, არამედ დამნაშავეც შევიქ-
მნებოდი და შერისხულიც უნდობლობის თუ დაუყოლიებლობის გამო; ეს
მელოდა, თუ შენს მოწვევას არად ჩავაგდებდი და გეტყვოდი, ნეტარო: შე-
იწყნარე-მეთქი ჩემი თხოვნა და მიპასუხე, დაგჭირდებიან განა უპოვარ-
ნი, დასახიჩრებულნი, მკელობელნი და ბრმანი, ჩვენს ნაცვლად რომ
90

სტუმრად მიიწვიო? ასეთებით მთლად გაიკვებოდა ეს შენი სახლი, თუ ამ დასახინრებულებს იმისთვის დაჰპატიებდნი, რომ ქალაქში ჩამოსულს არ გაგძნებოდა ქუჩებსა და შესახვევებში გზის გაგზნება. მაგრამ ეს სიტყვა მხოლოდ სადილად დაჰპატიებამ მოიგანა და უმაღლვე მრავლად და გუნდ-გუნდად მოწვევას დაუკავშირდა. თუმცა არ დაუშვებ გაუქმებას ყველა იმ მიზეზისას, რომლითაც თავი უკვე ვიძარტლე; შენ რომ მიხმობ. პახუნად მაინც მოვალ. მიმიღე პურობად, როგორც ინებებ, და შევექცეთ ზეციურ საზრდელს და ანგელოზთა პური ვიგემოთ კაცთა; ხარიც ან ნახუქი ზვარაც, როგორც სახარებაშია, რომ არ აკლდეს ტრაპეზს. ეს საჭმელი უფრო მახვილი და ნათელი გონებით და უფრო დახვეწილი სიტყვით უნდა დავლექოთ და დავფქვათ, რამდენადაც დასაშვებია, ლოგიკის საფქვაკებით, რათა ასე, თუ ღმერთი შეგვაძლებინებს, დაფქვილი საზრდელი მთხოვნელთათვის მოვიძარაგოთ.

უნდა დავიწყოთ იქიდან, საიდანაც სათქმელს შეეწონება. შესაწონად წელიწადის მოქცევიდან მოვევებით და შემოვწერთ საუფლო კანონების ზედმიწევნითი განმარტების ზოდიაქალურ წრეს თუ პერიოდს, თვით კანონთა საწელიწადო ციკლზე უფრო ამაღლებულს. რადგან წლიური მოქცევის პირველ თვეს წმინდა-ჰყოფს ჯვარის ამაღლების დღესასწაული, პირველად გამოვარჩევთ ღვთაებრივი კოზმანის გალობის-მოქმედებას, რომელიც ამ დღესასწაულს უკავშირდება. ამ წმინდა კაცმა /თუ ვინმე სხვამ?/ დიდი კანონით წინ წასწია ისტორია. დიდი საშინელება იფარება მის პოეტურ სიტყვაში, რომ ვერ შეძლოს ვინმემ, ადვილად მიჰყვეს მის კვალს. სრულად განსწავლულიც გახლავთ მთელს საეკლესიო /წმინდა/ ისტორიაში, ძველსა თუ ახალში. ასე რომ აქედან უნდა შევედგეთ საქმეს და ერთგვარად გავაცხადოთ ის, რაც რთულად არის თქმული; სხვარიგად არ ეგების ჩვენთვის, ღვთისმოსავთათვის, რომ რჯული, მამათაგან ჩვენამდე გაუყალბებლად მოსული, როგორც ყოველი მწიგნობრობის სათავე, წარმოვიდგინოთ გადარჩენის ნიშნად და, რაკი მწერლის შეწვენა რჯულისმიერია, წერილი ადვილად და უპიროდ მისანიშნებელი გაეხადოთ. გალობის მადლი ღვთის წინაშე კრძალვას წინ უსწრებს და გონებას მტაცებს. ო, როგორი მომხიბლველობით და მუხათა ხელოვანების შარავანდით არის შემკული კანონი. წინათვე ვიგალობებდი განმარტებას, რომ არა განზრახვა — ვინმე არაჩვეულებრივი გგონებოდი და შრომის მეტი ნაწილი მეორეხარისხოვნად არ გეცნო. მაშასადამე, რამდენადაც დასაშვებია, შიშველ, უმოსართავებო კანონს უნდა მივყვეთ და მის სიღრმეში მდებარე აზრი უნდა განვმარტოთ და ოსტატის საჭრეთელით გამოვკვეთოთ სიტყვა. პირველად საჭირო იყო კანონის კიდურწერილობის შესახებ გვეთქვა; რადგან მასში არაფერია ბუნდოვანი,

მხოლოდ სიტყვასიტყვით უნდა წარმოგვედგინა: ჯვარს მინდობილს სა-
გალობელი წარმომედინა. მართალია ჭეშმარიტად მგალობელი, ბუნებ-
რივად მიმნდობი და ლომის სახე /საღვთო წერილის მიხედვით/, ჯვარის
საგალობლის წარმოდინებას რომ იტყვის არა მხოლოდ ფრიადი წამები-
სა და ვნებისაგან, არამედ ლომებრი ზახების გამოც. ნათქვამია, ღრია-
ლით გადმონათხვესო ლომი და ვინ არ შეშინდებო. ო,საკვირველო მგა-
ლობელო, ლომთა გარეშე „გადმონთხვეა“ აქ საშინლად უადგილოა და
სულის შემამღვრეველი და არცრად საჭირო სრულიად. ხოლო რაც შენ
ჯვარის საგალობლად წარმოგედინა, ყოველსავე აღემატება სიამით, მუ-
სიკობით და სულიერი სურნელის გამოღებით. იგი, სწორედ რომ საფ-
სალმუნებელი, არასოდეს მიესადაგება შინაარსით შენ მიერ „გადმონ-
თხვეას“; წაიკითხება, ეთქვათ, ასე: წარმოედინა გულს ჩემსას კეთილი
სიტყვა. ამრიგად ჩვენც, ჯვარს მინდობილთა, ჯვარის საგალობლის გან-
მარტება წარმოგვედინოს.

გაღობა პირველი ხმა მეოთხე კვერდითი. ძლისპირი:

ჯვარი გამოსახა მოსემ კვერთხით და მეწამული განუპო ისრაელის
ძეთა განსავალად და ეტლს ფარაონისას დაუძღვევლი ნიშნით სძლია
და დაანთქა. მო, ვუგალობოთ ქრისტეს, ღმერთს ჩვენსას, რამეთუ დიდე-
ბულ არს.

განმარტება

მელოდიის ნებიერი ნაეარდით იწყებს მგალობელი, კეთილშობილთა
სახვედრი და საგმირო ნაეარდით. კიდურწერილობის თანახმად ეს ლო-
მებრი ზახებაა. ნახე დასაწყისიდანვე. პირველ გალობას ჰარმონიის და
შენაწევრების მაგალითად უღებს ძლისპირს, თანაც ისე, რომ აღებული
ტექსტი /ძლისპირისა/ საგნობრივად /შინაარსით/ არ არის დაშორებული
ჯვარის დღესასწაულისაგან: ერთი თემაა დამუშავებული - „მოსეს კვერ-
თხი“ და „მეწამული“, რომელსაც მოკვეთილი აქვს „ზღვა“; ოდის აგების
დაკანონებული წესისათვის მგალობელს თავისი მიუზღავს და ძლისპი-
რად ჯვარის მადლის საგალობელი აუღია; მეტიც შეიძლება ითქვას -
პირველი გალობის თემად ჯვარის წინა-სახე (πρωτοπαμια, archetypum)
არის წარმოდგენილი. მაგრამ ახლა სიტყვასიტყვით განვჩხრიკოთ
ძლისპირი. რადგან გაუგებრობა, როგორც ამბობენ, გაუგებრობის სათა-
ვეა, თუ რამ საეჭვოა ამთავითვე, მასზე საუბარი ცუდუბრალოდ არ მი-
მაჩნია.

სამართლიანად იტყოდა ვინმე, მგალობელის მეტყველებით გაოგნებულნი: როგორ თქვა, ჯვარი გამოსახაო მოსემ, გამოსახვა/სიტყვით როგორ დააქარაგმა და როგორ დაურთო, კვერთხით მეწამული განუპოო. რა თქმა უნდა, ჯვარის გამოსახვის შემდეგ არ განუპია მოსეს მეწამული და ეს განპობა ჯვარის გამოსახვას კი არ ერთვის, არამედ განპობისა და გამთლიანების შემდეგ გამოისახა ჯვარი. ასე რომ პირუკუ უფრო მართებული იყო ეთქვა: კვერთხით მეწამული განაპო მოსემ და კვალად შეაერთა განკვეთილნი და ამრიგად გამოსახა ჯვარი. ხოლო პირველადვე შეუქცევლად /არა პირუკუ/ თქმა იმისა, რომ მოსემ ჯვარის მთელი ქარაგმა ზღვის განსაკეთად გამოიყენა, განა ენობრივ გაუმართავობას არ მიეწერებოდა, ან გადაძვება არ იქნებოდა, ან უაზრობა და ან პოეტური ენისათვის შეუფერებლობა? ასეთი რამის თქმა პირდაპირ იმას მოგვაგონებს, თითქოს ამბობდნენ, რომ მავანმა ხერომ ააშენა სახლი და ჯერ ზევით გაასრულა ფრიად დაურღვეველად, შემდეგ საძირკველი ჩაყარა, კედლები აიყვანა და გადაჭხურა. ამ გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად უნდა ითქვას, რომ ორმაგია „გამოსახვა“ /χαράρις/ სიტყვის მნიშვნელობა: ეს არის, ჯერ ერთი, შეგრძნებითი, ხელით გამოსახვა, როგორც, ვთქვათ, ხატი მოგვეპოვებოდეს და წერილით /წიგნით/ გამოვსახავდეთ ან სხვა რამ გამოისახებოდეს ან აღინიშნებოდეს; და, მეორე, რამის გამოსახვა და წინა-სახედ მყოფობაა, ვთქვათ, ცეცხლმოდებული და შეუწველი მაყვლოვანი რომ გამოსახავდა მარად-ქალწულ დედალეთისას, ხოლო მაყვლოვანი არა შესაგრძნებად ან ვისმე ხელის მოძრაობით აღნიშნავდა ქალწულს, არამედ სიმბოლურად, სახისმეტყველებით. მაშასადამე, როგორც ითქვა, ორკეცად გამოსახვაა χαράρις. ამ ორი მნიშვნელობიდან მეორის მიხედვით შეურჩევია ეს სიტყვა პოეტს და, თუ მას ასე გავიგებთ, არავითარ გაუგებრობას არ გამოიწვევს; რადგან ჯვართით მოსემ წინასწარ გამოსახა, წინასწარ გააცხადა და ანიშნა, რომ კვერთხის პირველი გავწვლით მეწამულ ზღვას განუპობდა ისრაელის ძეთა განსავალად და განსვლის შემდგომ, ანუ მეორედ, იმავე კვერთხის ირიბად, გარდიგარდმო დაცემით განპობილსა და განკვეთილ წყლებს შეაერთებდა ფარაონის ეტლთა წინააღმდეგ, ზღვის სივრცეზე თვალით შესაგრძნებად რა გადასწერდა დაუძლეველ ნიშანს /ცხადია, ჯვარს/ იოტით და რქის მოხაზულობით.

ღვთიური ჯვარის საკვირველმოქმედება მეწამულ ზღვაზე რომ სიმბოლური იყო, ყველასთვის ცხადია. ხოლო თავისებური კვერთხით /ჯვარი იგულისხმება/ ახალმა მოსემ, მაცხოვარმა, ვისი პირდაპირობის და სამართლის კვერთხიც სამეუფო კვერთხია, როგორც ფსალმუნში იკითხება, მეწამული ცოდვა გაკვეთა. მეწამულია ყოველგნით ცოდვა არა მხოლოდ იმის გამო, რომ სისხლთან შედარებულია, სისხლს უდრის საღ-

კთო წერილში, მაგალითად: „კაცნი სისხლთანი და მზაკვრობისანი“, ან ეს: „სისხლის მეძიებელს ისინი მოაგონდა“, და სხვა წინასწარმეტყველ-
 თანი: „თქვენი ხელები სისხლით საკვება“; ცოდვა მეწამულია, რადგან ესა-
 იაც, ფრიად მალლად მხმობელი, მის სიმეწამულეს გამოკვეთილად გვიჩ-
 კენებს: თუ გაქვთო ცოდვები, მეწამულთა — ვითარცა თოვლს განვასპე-
 ტაკებო, ან მეწამულთა — ვითარცა მატყლს განვასპეტაკებო. ასე რომ მე-
 წამული, როგორც მოგახსენეთ, ცოდვა გაკვეთა მაცხოვარმა და ჩვენ, ვი-
 თარცა ისრაელის ძენი, გამოკვეყვანა უდაბნოში, რომლისთვისაც ცოდ-
 ვის გრძნობა უცხოა, და დაანთქა ფარაონის ეშმაკეულნი ძალნი, რომ-
 ლებზედაც სამართლიანად შეიძლება ეტლებიც ითქვას მისადაგების წე-
 სით, ოღონდ არა [ახალ მოხესთან] დასაკავშირებლად, რამდენადაც ეს
 სიტყვა არათუ არაფრით არ უდგება [ქრისტეს] გამცემლურ ძალებს, ყოვ-
 ლად შეუთანხმებელი და შეუფერებელიც არის მათთვის.

მართებული იქნებოდა ეს ძალები [ე.წ.] სამ-მდგომ¹ მთავრებადაც
 /*τροπαιχία*/ ხმობილიყვენენ, რადგან ადამიანური ბუნებისათვის უფრო ნი-
 შანდობლივი სამი მდგომარეობიდან სამ-მდგომნი მთავარნი აღძრავენ
 შფოთსა და ბრძოლას: რისხვაზე ვამბობ და აკად ლტოლვაზე და
 სიტყვიერებითს შემთხვევაზე; უმანკო სულისაგან კი შენაწევრება
 სრულდება.

მო, ეუგალობოთო, მგალობელი ამბობს, ქრისტეს, ღმერთს ჩვენსას,
 რამეთუ დიდებულ არსო. ძლისპირის ეს ბოლო მონაკვეთი პირდაპირ
 აღებულა მოსეს გალობიდან, მოსეს თვით-სიტყვაა /*αυτοσηξεί*/ და საგსე-
 ბით ბუნებრივად მისადაგებულა ჯვარის დღესასწაულთან; რამდენა-
 დაც, თუ დიდება უფლისა არის ჯვარი და დიდებად უფლისად ითქმის,
 შესაბამისად, ჯვარცმა ამაღლებაა, რაკი „ამაღლდა“ იგივეა, რაც „იდი-
 და“, თანახმად თავად მისგან თქმულისა: „აწ იდიდა ძე კაცისა“. არა
 მარტო მხოლოდ-შობილის დიდება ეწოდება ჯვარს, არამედ მთავრობაც,
 როგორც იკითხება ესაიასთან: „მთავრობა მისი მჩარსა ზედა მისსა“,
 რადგან ჯვარის თანა-მტვირთველია, დიდი ღვთისმეტყველის გრიგოლის
 თანახმად, და ა.შ.

განსამარტებულა:

**„და იგი თავადი პირველად განვიღეს წინამე მისსა ხულითა და ძალი-
 თა ელიამხითა“ /*ლუკა*, 1, 17/.**

მეგობარო, ეკვი მეცნიერების საწყისად არის მიჩნეული და ამ აზრი-
 საგან არც ჩვენ ვიჭერთ თავს შორს ამ სიტყვაში, ოღონდ არ ვიყო მოქა-

¹ იხ. ბერძნულ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონის მასალები, s.v. *τροπαιχία*.

სული და ცოდვიანი მკვლევარი, ოღონდ გონებას პაექრობა უყვარდეს და ბევრს ეძიებდეს, ხოლო ცნობას და საგონებელს სწავლა სწადოდეს და სული ღმერთს ესავდეს. ხოლო მათ, ვინც ასე წვალებით კითხულობს, სხვებზე ბევრად უფრო ადრე იღებს სამოწყალებოდ მაცხოვარიც; რადგან სიბრძნის მეტოფეობით და სწავლის მოწადინებით ეჭვის შეტანა წინასწარვე განსაზღვრულია საღვთო წერილის საძიებლად შეგონებულისათვის; მეორე მხრივ, ესე არცერთი მცირე ნიშნით, არცა იოტისოდენად ცუდუბრალოდ და ამაოდ არ ჩაივლის მისთვის, ვინც წმინდა წერილი წარსაწყმედად მონიშნა და დასახა, დაუჭირვებლად რომ არ აღმოჩენილიყო მათ შორის, ვინც წინასწარვე მზაკვრულით რითმე საფანელით სულიწმინდის გამომეძიებელნი არიან. ასე რომ უკიდურესად საჭირო იყო ეგზომ ძალად ყოფნა ასეთთა შორის, თუ სირთულეთა დაძლევა გველოდა და ჭეშმარიტების მათ შორისვე შეძენა. თუ თვით პავლემ, ამა სოფლის დიდმა მოძღვარმა, რომელმაც მთელი გონება მოახმარა საღვთო გონებითთა ხედვათა უღრმესი საფუძვლის ძიებას, ესლა თქვა: „მ სიღრმე სიძლიდრისა და სიბრძნისა და მეცნიერებისა ღმრთისა! ვითარ გამოუძიებელ არიან განკითხვანი მისნი“¹. ხოლო მით უფრო გამოუძიებელნი არ არიან პავლეს სიტყვათა მსმენელთათვის? მათი ძიება, ერთი მხრივ, მისაწვდომიცაა ღმერთშემოსილისათვის, მაგრამ, მეორე მხრივ, გამოძიება და გამოსაკვლევად დათმობა შეუძლებელია. საქებელი ხარ შენც, ჩემთა მეგობართა შორის უმშვენიერესო, ვისთვისაც განურჩევლობის და გულგრილობის დაყვედრება მაინც ბევრად უფრო უპრიანია. მაგრამ რაღად მისტიროდი წმინდა ელჩობას, რომელსაც ის სკლა უნდა გაერკვია; რად მისტიროდი მოსეთა და აარონთა, რომელთაც ღვთის პირად მართებულად უხმობდნენ, მქუხარეთა იოვანეს თანა და პავლეს თანა-მესაყვირეთა, წმინდა წარმოდგენების სცენაზე განწყობილთა და დადგრომილთა და საღვთო აღთქმის მომტანთა. ჩვენ, მატერიალურს და ნივთიერს დაქვემდებარებულებმა, სიცოცხლის მეტი წილი ისე გაეატარეთ, რომ ჩვენს დასაქცევად შემოჭრილ და სამბრძანებლო მძიმე და უსიხარულო ჩვეულებებს ვემონებოდით; თითქოს ფეხზე სანდლის კარგად მორგებაში ყოფილიყოს საქმე, და არა ტოვის ხელახლა შემოსარტყლევაში /ანუ ხელახლა სიქალწულის შეძენაში/, თუ არ დავაყოვნებდით და სილის გასაწნავად შევეშვერდით ღოყას სამეფო სახლში გაზრდილ მონებთან ერთად, როცა მთერალნი აბუჩად აკვიგდებდნენ და მისი მიზეზით შეურაცხვეოფდნენ, ვინც ფილოსოფიაში მეძავის სანდლებით მოვიდოდა². თავის დროზე ამას გამოვაპარებთ, რასაც გარემე

¹ რომაელთა მიმართ, 11,33.

² აქ და შემდგომ აზრის გამოსაკვთად ლათინურ თარგმანსაც ვიშველიებთ.

ფილოსოფიაში მიმოვახეხეთ. ჩვენ, ვინც წმინდა ღვთისმსახურების განმარტებლებად დაგვსხი, წმინდა საქმეთა მოძღვრებად აკვირჩიე — უწმინდურნი? ამ მიზეზით მე მმართველად შენი თხოვნის წილ დამეხშო ბჭენი სასმენელთა და სახლისანი. მაგრამ, რამდენადაც მეგობრობა გვაკავშირებს, არც შენ გაგვიცხადებ, რომ ასეთ გადასახადს გვაკისრებ, არც ჩვენ ვიქნებით შეგინებულნი, თუ ხელს მივეყოფთ ასეთ დიდ საქმეს. ხოლო თუ რასმე შეუსაბამოს ვიტყვი, შენ ყოვლადი მიხვედრილობით შეცნეულად რა გამოარჩევ ურიგოდ და უადგილოდ ნახმარ სიტყვას, ან ცეცხლს მიეც წიგნი, ან

„ტალღას ზღვისას აზავებულს“¹.

და თუ სიტყვა მწყობრი იქნება და მოსმენის ღირსადაც მიიჩნევ, შენს სიმაღლეს შეეფერება, რომ უფროვე გულმოდგინენი მას აზიარო. დე, ესმათ კვალად ლაპარაკი ბალაამის სახედარისა².

და იგი თავადი პირველად განვიდეს წინაშე მისსა სულითა და ძალითა ელიაჲსითა. ამის დამწერი ლუკა არის მოციქული, მოწაფე, დიდი პაელეს მოწაფე და თანამოწაფეც და მთელი ქვეყნის მოძღვარი, ჯეროვანი და მღაბალი მებისტორიე, რიტორი ფრიადი მწერლობაში. მოუბარია ანგელოზი ღვთისა; იგი ეუბნება ზაქარიას დიდი მქადაგებელის და მისი სიტყვის ძალმოსილი ხმოვანების შესახებ, წინასწარ აუწყებს, რომ დაებადება ყრმა, განმარტოების მეტრფე, ამა სოფლის საქმეებს არ გაეკარება, არც ღვინოს შესვამს, არც თაფლუჭს, ვითარცა სახელოვანი სამფოსონი, და დედის წიაღიდანვე აღივსება სულიწმინდით და, რაც მთავარია აქ, მისი წინამავალი იქნება ელიას სულით და ძალით. *προελεσθηται* ომონიმი; ხშირად ხმარებული გამოცდილთა მესიტყვეთაგან, იგი წინამავლობაზე მიგვანიშნებს იმავე აზრით, რა აზრითაც მხედრისაგან მხედართმთავრის წინამავლობას ვიტყვი და ხელისმომკიდისაგან ნეფისას და ქვეშევრდომისაგან მთავრისას. დამოწმდება სიტყვა ვითარცა ზედწოდება „წინამორბედი“, რადგან წინამავლობისა და წინამორბედობისაგან სახელდებულ არს წინამორბედად /პროდრომოსად/. სამი გარემოების მიხედვით განიხილება იოვანეს წინამავლობა: პირველი დაბადებაა, შობილი იყო ქრისტეს უწინ; იგულისხმება მეორე შობა, განხორციელება. მეორე გარემოება სიკვდილია და ჯოჯოხეთს შთასვლა, რადგან პირველი აღმოვიდა იქიდან იოვანე, უქადაგა რა ჯოჯოხეთს მყოფთა, ვფიქრობ, მომავალის შესახებ. მესამე არის ქადაგება და „შეინანეთით“ უფლის გზათა განმზადების წინასწარი ღაღადისი. ეს მესამე გარემოება წი-

¹. კობეროსი, ილიადა, II, 200.

². რიცხვთა, XXII, 28: „რამე გიყავ შენ, რამეთუ მეც მე? ესე სამ-გზის ყო“.

ნამორბედად სახელდება ყველაზე უკეთ განსაზღვრავს, რადგან დაბადებით წინა-უსწრო ქრისტეს წინასწარმეტყველმაც, მაგრამ არ მოსულა ელიას სულით და ძალით. ან რა მნიშვნელობა აქვს ამ შემთხვევაში, ქრისტეს თანამედროვე იქნებოდა თუ უწინარესთა მამათა მისთა. ვინც წინა-უსწრო სიკვდილით, წინამავალ ექმნა არა ასე, ელიას სულით და ძალით. ანუ რა აქეთ საერთო ჰეროდესგან თავმოკვეთილს და მას, ვისაც სიკვდილი გემოთი არ უხილავს. მათს შუაში წინამავლობა ვთქვით და ამის მიხედვით უნდა განვმარტოთ.

რომ „πρωτεύεται“ წინამავლობას აღნიშნავს, ამას მომდევნო სიტყვებიც ცხადყოფენ. თქვა „πρωτεύεται“ და დასძინა „წინაშე მისსა“, რითაც ნათლად გამოკვეთა „წინამავლობის“, „პირველად განსჯვის“ მნიშვნელობა...

და იგი თავადი პირველად განვიდეს წინაშე მისსა სულითა და ძალითა ელიამსითა. სულად ითქმის სულიწმინდაც, რომელიც ანაწილებს მადლთა, ცხებულად შეიქმს წინასწარმეტყველებს და მოციქულებს აღირჩევს. და სულადვე ითქმის მისგან მიღებული ყოველი მადლი, როგორც არის სული შიშისა, სიბრძნისა, სული აქვს შეიღებას და სხვ. ამგვარად, სულითა ელიამსითა, ვფიქრობ, ან მიგვანიშნებს წინასწარმეტყველების მადლით შემოსებაზე, რადგან წინასწარმეტყველნი არიან ორნივე: იოვანე და ელია – და წინასწარმეტყველთა შტონი; ან მათი ცხოვრების და მოქალაქობის ხასიათს აღნიშნავს, რადგან, ვითარცა თეზბიტელი, მთიელი იყო ზაქარიას ძეც; ან, რასაც უფრო შესაძლებლად ვთვლი, აქ შურის, დაშურების, გულმოდგინების სულს მიგვანიშნებს სიტყვა, რადგან ორივე წინასწარმეტყველში სწორედ ასეთი შურის და მოწადინების სულია და თვით მოქალაქობით გამორჩევის და განსხვავებულობის მნიშვნელობა და აზრიც ამაში მდგომარეობს; სათითაოდ გამოკვლევის შედეგად მკითხველებს ეს დასკვნა გამოგვაქვს, თუ ინებებთ. ელია კარმელოსში დამკვიდრდა, კაცი ულაზათო, შესახედავად სწორედ რომ ნადირის მსგავსი, ფაჩვნიერი, ვითარცა ესავი. იოვანემ რაღა ქმნა თავის ქალაქში? ღვინოს და თაფლუჭს შეექცეოდა? გაიპარსა? არა და არა. მაშ, ყური უგდე ანგელოზის სიტყვებს: დიდი წარდგებაო უფლის პირისპირ. არათუ არ შეექცევა ღვინოს და თაფლუჭს, სულიწმინდითაც აღივსებაო ღედის წიაღიდანვე. დიდი ეწოდა იოვანეს, რომელსაც ეხილანაწინასწარმეტყველენი ქრისტე. და განა არ იხილა იგი ელიამ, როდესაც ფერნაცვალეებს ესაუბრა თაბორზე? ელიამ დაბეჭდა ცანი, ადამიანთა ბოროტების გამო ღმერთის საწადელი შურით აღვსილმა. ხოლო იოვანემ განხსნა იგინი „შეინანეთით“. ელიამ წყალი დამოადინა ციდან, იოვანემ კი წყალი ცად აღზიდა, უფრო უჩვეულო, აშკარაა, ჩემი მაცხოვრის - ქრისტესი - ზესთაციისიერი თავი. შენ ელიას რქას მახსენებ? სა-

ნაცვლოდ ამისა იოვანეს წაღღს მოგაგონებ, უნაყოფო ხეების გასაკაფად რომ არ იხმარა, თუმცა იქადოდა. შენ ელიას ცხერის ტყავს იტყვი? სწორედ იოვანეს ტოვას მოგაგონებ, აქლემის თმისაგან თხზულს. სხვაც მაქვს თავის უფრო მეტად მოსაწონები. დე, დააბრკოლოს ჩემდამო რისხებ. ღმერთის სიყვარულით მოშურნემ. თუ იქ ხორცია და პური და ნადამი მსახური და დიდი ფუფუნება და შვება ელიას ირგვლივ, აქ ველური თაფლია და ხეთა ნაყოფნი, რომლებსაც შეექცევა იოვანე, როდესაც სხეულს შველა სჭირდება. ამან განაჩმო ნაწილობრივ იორდანე და ამანაც უწინარეს მენამული რომ განაპო მოსემ და შემდგომ თავად თეზბიტელმა იორდანე მოჰკვეთა მენამულს, იორდანეზედ განიყრა ხელი. ამხილა და გაკიცხა ელიამ მრუში აქაბ მეფე, როდესაც ეს უთხრა მეზობელი ნაბუთეს ეენახისათვის: არა ჯერ-არსო შენდა დაპყრობა მეზობლის ეენახისა. და ამხილა და გაკიცხა იოვანემაც მეფე ჰეროდე, რომელიც საკუთარ რძალთან მრუშობდა, და უთხრა: არა ჯერ-არსო შენდა გესვას ცოლი ფილიპესი, ძმისა შენისა. ელია იეზაბელმა განდევნა და ღტოლვითაა ღობაში ჰოვა ხსნა წინასწარმეტყველმა. იოვანეც განდევნა ჰეროდიამ, მეძაემა დიაცმა, მისი სურვით გარდარეულმა, რადგან იოვანეს სიტყვათა ელვარებას ვერ გაუძლო, და, ითხოვა რა მისი თავი, ბიწიერი როკვის ჯილდოდ მიიღო; თანახმად განგებისა, იოვანე ქრისტეს წინ უნდა მომკვდარიყო, რათა ჯოჯოხეთში მყოფთათვისაც მზე ეხარებინა ცისკრის კარსკვლავს. ელიას სიტყვით მხედარნი აღესრულნენ, იოვანემ სიტყვით თითქოს გააცოცხლა მხედარნი, რა შეაგონა: „ნუვის აჭირვებთ, ნუცა ცილსა შესწამებთ და კმა გეყავნო როჭიკი თქუენი“¹. იგი ხომ თეზბიტელზე უფრო მშვიდი იყო და ყოვლად მშვიდის უფრო ახლობელი. აღადგინა ელიამ მკვდარი ყრმა და მოიქცა ყრმისადვე მისი საფუშინველი. აღადგინა იოვანემაც, ჯოჯოხეთს მყოფმა, ადამიანთა მრავალი სული, რათა ძალედ მომავალს შეჰკებებოდნენ, მოაქცია იგინი და დაალოდინა. გარდამოაგდო ელიამ ცეცხლი ზეცით და შეჭამა იმ ცეცხლმა მსხვერპლი და მრგულიად შესაწველნი. ხოლო იოვანეს არ გარდამოუგდია; გარდამოსული ზეგარდამო უშრეტი ცეცხლი აჩვენა, რომელი არცა მსხვერპლსა სჭამდა, არცა მრგულიად შესაწველთა, არამედ ბზე დაწვა, — ცოდვისაგან ამონახეთქი ნიეთი, რომელიც სუბუქად განიბნევა. ცეცხლად ღმერთს იტყვის, ცოდვათა შემწველ ცეცხლად. არ შეუწირავს მსხვერპლად კრავი, არამედ უწინ შეუცნობელი გააცნო ხალხს: აჰაო, იტყვის, კრავი ღმერთისა, იგი დაიდრიკაო სოფლის ცოდვით. და რას დასძენს? „აჰა, ეტლნი ცეცხლისანი და ცხენნი ცეცხლისანი... და აღიტაცა ელია ძრვით ზეცად“². და განა ცეცხლისა არ იყო იოვანეს საგვარო

¹. ლუკა, 3,14.

². IV მუფთა, 2,11.

ეტლი, რომლითაც ცად ავიდა? მოწამეობით და სისხლს დადენით განა ცეცხლის მეეტლედ არ მივიღეთ? არ კმაროდა, შეხებისათვის იმ ღვთიური ცეცხლისა /რომლის გაკარებასაც თივა ვერ უძლებს/ ცეცხლოვანი ეტლით სრბოლა გვეწოდებინა? საკსებით შესაძლებელი იყო.

მშვენიერად არის ნათქვამი, რომ იგი თავადი პირველად განვიდეს წინაშე მისსა სულითა და ძალითა ელიაჲსითა. მაგრამ მე აქ სიტყვა შემომაკლდა, რომ განემარტო, თუ რატომ დასაჯა ანგელოზმა უფლისამ სახარებისადმი უნდო ზაქარია დადუმებითა და უენობით, და არა სხვა რამ სასჯელით. დაეფიქრდი და გამოსაკვალს საპასუხოდ შემდეგში ცხედავ: ჩვეულებრივ, ხმამაღალი ღაღადების მოსურნენი ჯერ სულს მოითქვამდნენ, საკმაო ხანს დადუმდებოდნენ ხოლმე, რათა შემდეგ მეტის სიძლიერით ამოეღოთ ხმა და, რა თქმა უნდა, მკაფიო მეტყველება ჰქონოდათ. ვფიქრობ, ზაქარიაც ხმამაღალი ღაღადების წინ ჯერ უნდა დადუმებულიყო, რომ შემდეგ, როგორც შეჭფეროდა, საკვირველი ხმა აღმოხდომოდა.

უბრძნესო ნაზირეველო, იქნებ ეს ეჭვის გასაფანტად დაგჭირდეს. თუ რამ გეამება, მაღლი ღმერთს; და თუ არა, აქ გამოსვლა სხვა ჰეფესტოსს მიანდე.

მიქელ ჰსელოსის

განმარტება „ქებისა ქებათაჲსა“

წინასიტყვა

ბიზანტიურ ლიტერატურაში იშვიათად თუ მოიძებნება ავტორი, რომელიც იმდენს ჰყვება თავის თავზე, რამდენსაც მიქელ ჰსელოსი, ავტორი, რომლის პიროვნული თვითშეგნება ისე მკაფიოდ იკვეთება მის თხზულებებში, როგორც ჰსელოსისა. ეს გარემოება ერთი მხრივ აადვილებს XI საუკუნის ამ გამოჩენილი თეოლოგის, ფილოსოფოსის, რიტორისა და სახელმწიფო მოღვაწის პორტრეტის დანახვასა და მისი მსოფლმხედველობის მთლიანობაში წარმოდგენას, მეორე მხრივ კი ართულებს, რაკი მის მიერ დაჩატული ავტოპორტრეტი, ზოგის აზრით დამახინჯებული, ზოგისა კი - უბრალოდ, იდეალიზირებული, რბილად რომ ვთქვათ, ობიექტურობასაა მოკლებული და სანდო არ არის. განსაკუთრებით გართულება ეს იმ მოკლე შესავალში, რომელიც უნდა დაერთოს მისი დიდი და მრავალფეროვანი შემოქმედებიდან აღებული თხზულების ძალიან მცირე მონაკვეთის თარგმანს. მაგრამ ჩვენ მაინც ვეცადოთ ჰსელოსის რამდენიმე თხზულებისა და მათ ავტორზე დაწერილი არცთუ ისე ფართო ლიტერატურის მიხედვით მცირეოდენი წარმოდგენა მაინც შევიქმნათ ბიზანტიის ისტორიისა და კულტურის ამ უსათუოდ მნიშვნელოვანი, მაგრამ რთული, ტრალიზმითა და წინააღმდეგობებით აღსავსე მოღვაწის შესახებ, რომელიც თავისი ბიოგრაფიითა თუ შემოქმედებით ძნელად თუ იმსახურებს ვინმეს სიმპათიას.

მიქელ, ერისკაცობაში კონსტანტინე ჰსელოსი დაიბადა 1018 წელს, კონსტანტინეპოლელი საშუალო მოხელის ოჯახში. ხუთი წლისა, როგორც მიღებული იყო, სკოლაში მიიბარეს, რომლის დამთავრების შემდეგაც, სწავლის გაგრძელების გარეშე, მას იმის შესაძლებლობა მიეცემოდა, რომ ნელ-ნელა მამის თანამდებობისთვისაც მიედწია. მაგრამ ბავშვის ნიჭმა, მისმა სწავლისადმი სიყვარულმა და, კიდევ უფრო მეტად, დედის სიზმარმა, რომელშიც იოანე ოქროპირი შვილის წინამძღოლობას და მფარველობას ჰპირდებოდა, მშობლები აიძულა ჰსელოსისთვის

სწავლა გაეგრძელებინებინათ. არა გვეონია, მიქელ ჰსელოსის შემდგომი მოღვაწეობა იოანე ოქროპირის იდეალებით იყოს შთაგონებული, მაგრამ, ასეა თუ ისე, ღრმა და ფართო განსწავლულობა იყო ის მიზეზი, რამაც ჰსელოსს საერო თუ სასულიერო მოღვაწეობის კარი გაუხსნა. განსაკუთრებული დამსახურება იმაში, რომ 19 წლის ჰსელოსს უკვე ათვისებული ჰქონდა მთელი იმჟამინდელი ცოდნა ანტიკური და ბიზანტიური კულტურის შესახებ, მიუძღვის იოანე მავროპუსის სკოლას და იქ კითხვა-პასუხის პრინციპზე აგებულ სწავლების ტრადიციას, რაც, შემდგომში, როგორც ჩანს, საქართველოში დაარსებულმა გელათის და იყალთოს აკადემიებმაც აითვისეს და სწავლების წესად აქციეს. სკოლის დამთავრების შემდეგ ჰსელოსი ორ წელიწადს თემის მოსამართლედ მუშაობდა პროვინციაში, მაგრამ ფართო გაქანებამ და, ამავე დროს, პატივმოყვარეობამ იგი მალე სასახლის კარს დააახლოვა და ჰსელოსი, რომელიც შემდგომ მკაცრად აკრიტიკებს მდაბიოთა უეცარ აღზევებას, სულ მალე თვითონ ხდება პირველი ორატორი სასახლის ყველა ცერემონიალზე, ფილოსოფიის იპატრონობას იღებს კონსტანტინეპოლის უნივერსიტეტში და ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური წევრია პირველი მინისტრის, კონსტანტინე ლიხუდეს ირგვლივ შემოკრებილი ინტელექტუალების წრისა, ასე მნიშვნელოვან როლს რომ ასრულებდა კონსტანტინე მონომახის დროის ბიზანტიის სახელმწიფო პოლიტიკაში. ამის შემდეგ ჰსელოსი, ერთადერთი თავის თანამედროვეთა შორის, შვიდი იმპერატორის დამხობასა და ტახტზე ასვლას უძღვება და 30 წლის მანძილზე /თუკი რამდენიმე დაცემას არ ჩავთვლით, რასაც სწრაფი აღდგინება მოსდევდა ხოლმე/ იგი იმპერატორის კარის ყველაზე თვალსაჩინო ფიგურაა. ის ყოველთვის იმპერატორის გვერდითაა: ფილოსოფიური საუბრებით ატკობს /საუბრებით, რომლებიც ყოველთვის შეეფერებიან მსმენელთა სრულიად განსხვავებულ სიმპათიებს/, განაცვიფრებს თავისი ცოდნით მეცნიერების სხვადასხვა დარგში /და ამ დროს საოცარი თვითდარწმუნებულობით ეკამათება ამა თუ იმ საქმის სპეციალისტებს, მაგ. ექიმებს/, შუამავლად ეგზავნება მოწინააღმდეგესთან მოსალაპარაკებლად /და მდგომარეობის შეცვლასთან ერთად, მოლაპარაკების პროცესშივე, მოპირდაპირე მხარეს გადადის/, უძღვნის ხოტბებს, რომელნიც ყოველთვის როდი არიან გულწრფელნი, განმაქიქებელ სიტყვებს წერს მათი მტრების წინააღმდეგ, სიტყვებს, რომლებშიც უამრავ ტყუილს ურევს და რომლებიც საჭიროების შემთხვევაში ძალიან მალე მიაქვს უკან. და, ბოლოს, თვითონვე ზრდის იმპერატორს – მიქელ VII-ს. ამგვარი ფაქტები ჰსელოსის ბიოგრაფიიდან ყოველთვის იქცევა ხოლმე ყურადღებას ამ მოღვაწით დაინტერესებულთა შორის და თითქმის ყოველთვის უარყოფით რეაქციას იწვევს მისდამი. თუმცა არც ისაა მხედველობიდან გამოსარჩე-

ნი, რომ იგი არასოდეს არაა ბიზანტიის სახელმწიფო პოლიტიკის წამყვანი ფიგურა და სწორედ ეს და არა მისი კონფორმისტული ხასიათი, ბიზანტიელი პოლიტიკოსის არცთუხეივ იშვიათი თვისება, მიაჩნია ლუბარსკის პსელოსის არაორდინალური ბედის მიზეზად /Михаил Пселл. Хронография, გვ. 207/.

ცხოვრების ეს გზა, რომელიც ჩვენ გვაკვირვებს, თვითონ პსელოსისთვის განხორციელება იყო იდეალური სახელმწიფო მმართველობისა: ჰარმონიულ სახელმწიფოში წონასწორობა და წესრიგი უნდა დაეცვა მეფეს, რომლის მოღვაწეობაც ბრძენი ფილოსოფოსის მიერ უნდა წარმართულიყო. ასეთ ფილოსოფოსად მას, რასაკვირველია, თავისი თავი მიაჩნდა და, როცა იმპერატორები მის აზრს არ ეთანხმებოდნენ, პსელოსი იძულებული იყო ხოლმე მონასტერში წასულიყო, სადაც ეს, დედაქალაქის ამოი ცხოვრებას მიჩვეული კაცი, უცხოდ და გარიყულად გრძნობდა თავს.

ჩვენ არ ვიცით, თუ რამდენად ბრძნულ რჩევა-დარიგებას აძლევდა პსელოსი თავის მმართველებს, მაგრამ ის, რომ იგი მართლაც უკიდევანო ცოდნის პატრონი იყო, ფაქტია. მის უშველებელ მემკვიდრეობას შეადგენს ტრაქტატები ღვთისმეტყველებაში, ფილოსოფიაში, დემონოლოგიაში, გრამატიკაში, მითოლოგიაში, მედიცინაში, სამხედრო საქმეში, ფიზიკაში. ამათგან მკვლევრები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ მის ფილოსოფიურ და საღვთისმეტყველო ტრაქტატებს, რადგან სწორედ აქაა მოსალოდნელი, რომ იგი უკვე არსებულ შეხედულებათა გადმოცემას გასცდეს და საკუთარი, ორიგინალური მოსაზრებები შემოგვთავაზოს. თუმცა ხშირ შემთხვევაში ასე არ ხდება და ამიტომაცაა, რომ ბოლო ხანებამდე მას მხოლოდ კომპილატორის სახელით იცნობდნენ, ფილოსოფოსად, რომლის შემოქმედებაც ისეთივე უპრინციპოა, როგორც მისივე სახელმწიფო მოღვაწეობა. მაგრამ თანდათანობით, რაც უფრო მეტად იკვლევენ პსელოსის შრომებს, მათში ორიგინალურ მეტაფიზიკურ სისტემასაც აღმოაჩენენ, არისტოტელეს ღრმა და საინტერესო ანალიზსა და კრიტიკასაც, პლატონისა და პლატონიზმის აღორძინების ცდასაც. თუმცა ყოველივე ამის შესახებ უფრო კონკრეტული და სერიოზული მსჯელობა ჯერ კიდევ წინაა და მისი უშველებელი მემკვიდრეობის ათვისებასთანაა დაკავშირებული. მანამდე კი ალბათ სწორი იქნებოდა გვეთქვა, რომ იგი „განვითარებული სქოლასტიკის წარმომადგენელია, რომელიც მიზნად ისახავს ქრისტიანობის სამსახურში ჩააყენოს მთელი ანტიკური მეცნიერება“ /შუა საუკუნეების ფილოსოფიის ისტორიის პრობლემები. ნაწ. I, გვ. 190/. მაგრამ აქაც უნდა შევნიშნოთ, რომ ის, თუ რამდენად ახორციელებს პსელოსი ამ მიზანს, ასევე ცალკე კვლე-

ვის საგანია, ყოველ შემთხვევაში, მართლმადიდებელ ღვთისმეტყველთა დამოკიდებულება მისდამი დაფიქრების საფუძველს იძლევა.

წინამდებარე თარგმანი, რომელიც მინის პატროლოგიის ტექსტიდანაა შესრულებული /ტ. CXXII, col. 540-686/, წარმოადგენს ნაწყვეტს მისი საკმაოდ ვრცელი კომენტარისა „ქება ქებათას“ ტექსტზე, რომელშიც ერთმანეთის პარალელურად არის მოთავსებული, ერთი მხრივ, საში წმინდა მამის (რომელთაც ტრადიცია გრიგოლ ნოსელთან, ნილოს ანკვირელთან და მაქსიმე აღმსარებელთან აიგივებს) მოკლე პსელოსისეული შეჯამება და მისივე პოლიტიკური ლექსით დაწერილი კომენტარი. ჩვენ ვთარგმნეთ განმარტება ტექსტის იმ მუხლებისა, რომელთა კომენტარებიც, შესრულებული თეოდორიტე კვირელის მიერ, უკვე შესულია ამავე კრებულის I ტომში, რაც, ვფიქრობთ, მკითხველს მცირედენ წარმოადგენას მაინც შეუქმნის ბიბლიის ამ ყველაზე მეტად საკამათო ტექსტის კომენტირების ტრადიციაზე, თითოეული ავტორის განმარტების სტილზე და მასში მოცემული მოსაზრებების ურთიერთშედარების საშუალებასაც მოგვცემს.

„ქება ქებათას“ განმარტება

„შავ ვარ მე და შუენიერ, ახულნო იერუსალიმისანო, ვითარცა საყოფელნი კედარისანი და ვითარცა კარაენი ხოლომონისნი“.

სამი წმინდა მამა

ამრიგად, ქრისტეს ეკლესიის სძალი წარმართებსა და იუდეველებს შეუერთდა. წარმართნი, უწინაც სრულიად შუქმოკლებულები, ჭეშმარიტების ნათებით ჯერაც ვერ გაებრწყინებინათ სჯულსა და წინასწარმეტყველთა წიგნებს. ისრაელელნი კი, ამათ მიერ უკვე ნათელმოსილები, სიმშვენიერეს ნაზიარებნი იყვნენ. აი, ამ ორ მხარეს წარმოდგენს სძალი თავის ფიქრებს და ამბობს: „შავ ვარ მე და შუენიერ, ახულნო იერუსალიმისანო“. შავი – რადგანაც წარმართთაგანი ვარ, სრულიად შუქმოკლებული და წარმართული ღვთისმოსავობის სიბნელით გარემოცული. მშვენიერი კი ისრაელელთა გამო, სჯულისა და წინასწარმეტყველთა მიერ ღვთისმოშიშების სიმშვენიერით შემკული. შემდგომაც იგაგებრივად განაცხადებს უშავესობას და სიმშვენიერეს: „ვითარცა საყოფელნი კედარისანი და ვითარცა კარაენი ხოლომონისნი“, ანუ – როგორც სიბნელის მკვიდრი, მეც შავი ვარო წარმართობის გამო /კედარი ხომ სიბნელის სახეა/, ისრაელისგან გამოსულობის მიზეზით კი – მშვენიერიო, მშვიდობიანი მეფის საყოფელივით /რაკი ტყავი საყოფელის, ხო-

ლო სოლომონი მშვიდობიანობის სიმბოლოა, ყოვლად მშვიდობიანი კი არის სჯულითი წინასწარმეტყველებითი სიტყვა, რომელიც ისრაელზე მეუფებს და მისგან ღვთისა და მოყვასის სიყვარულს მოითხოვს/. მიმართა — „ასულნო იერუსალიმისანო“ — თუმცა წინ უძღვის სიშავის და სიმშვენიერის პირველსახეთა ხსენებას, მაგრამ შემდეგი სიტყვებით გადმოცემულ აზრს უკავშირდება: „ნუ მხედავთ მე, რამეთუ დაშავებულ ვარ“ და ამით ამბობს, რომ ეკლესიის ერთი ნაწილი მეორის წინაშეა წარმდგარი /უეჭველია, რომ წარმართები — ისრაიტელთა წინაშე/. იერუსალიმის ასულნი არიან ისინი, ვისაც ისრაელიდან გამოსულებისა სწამდა და წარმართებს არ იწყნარებდა. იმ შფოთისა არ იყოს, დასაწყისში რომ ატყდა მოციქულთა თავის, პეტრეს წინააღმდეგ, როცა მან კორნელიუ შეიწყნარა, და მანამ არ შეწყდა, სანამ თავად პეტრესგან არ შეიტყვეს ტილოს ხილვის შესახებ. აღმაცერად უყურებენ ისრაიტელნი თავისი სიშავის მსურველ წარმართთა ეკლესიას, რომელიც ამის გამო არ განიკვეთა მათგან. ამ სიტყვებს ეუბნება სძალი იერუსალიმის ასულთ და შემდგომ გაშავების მიზეზსაც აუწყებს: რამეთუ უგულვებელს-მყო მე სიმართლის მზემ, უღმერთოების ღრუბელმა შემომიცვა მე, ღვთისმცნოერების სხივებმა არ დაუშვეს ჩემი გაბრწყინება იმათ მსგავსად, ვინც სჯულითა და წინასწარმეტყველებით ღვთისმცნოერებაში არიან განსწავლულნი.

პხელოსი

ამას ეუბნება სძალი ანგელოზებს, რომელთაც წმიდა წერილში სიონის ასულები ეწოდებათ: „შავ ვარ მე და შუენიერ, ასულნო იერუსალიმისანო, ვითარცა საყოფელნი კედარისანი და ვითარცა კარავნი სოლომონისნი“. ამ სიტყვებით მიმართავს სძალი ანგელოზებს უპირველეს ყოვლისა, ამდენად, სწორედ ისინი უნდა წამოეწიოთ წინ, შაირს კი არ მოეყვით და აზრი შეეცვალოთ! ისმინეთ ჩემი, ყველაზე ღირსებაშემოსილის, ზეციური იერუსალიმის ასულნო! მე ერთდროულად მშვენიერიცა ვარ და შაეიცო. შავს რომ წარმოვსახავ, როგორც კედარის საყოფელს, უპირველესი მცნების გარდასვლას კგულისხმობ /კედარი ხომ წყვდიადისა და სიბნელის სახედ ითქმის/, მშვენიერი კი აწ სინანულის გამო შევიქენ, ყოვლადმშვიდობიან ქრისტესთან ერთად მომკვდარი /აკი სოლომონი ღირსეულად მიიჩნევა მშვიდობიანობის სახედ/. შენ კი სრულიადაც არ გაკვირვებს სძლის სიტყვები — ერთსადაიმავე დროს აწ შაეიც ვარ და მშვენიერიცო: ყოველ სულს, რომელიც სათნოებისკენ მიისწრაფის და სინათლისაკენ აღსვლა სურს, მყისვე როდი ძალუძს ბრწყინვალეებისა და სიწმინდის მიღწევა; რამდენადაც მეტი შრომით მიდის იგი სათნოების-

კენ, იმდენად სცილდება სიბნელის საცდური და ბრწყინვალე/და კაშკაშა ხდება. შემდეგ სძალი იმავე ასულთ ეუბნება: „ნუ მხედავთ მე, რამეთუ დაშაკებულ ვარ, რამეთუ უგულვებელს-მყო მე მზემან“. ნუ მიმიჩნევთო, ამბობს, ჟამად და ბნელად და შავად შექმნილად, რადგან შექმნილი ვარ ბრწყინვალედ შემოქმედისაგან ჩემისა, მაგრამ კაშკაშა მზემ, განსაცდელთა დუღილმა საშინლად უგულვებელს-მყო მე და დამაშავა. შემდგომ განგვიმარტავს, რატომ შეხედა ამას აღმაცერად სიმართლის მზემ.

„ძენი ღედისა ჩემისანი მლაღვილეს მე. დამადგინეს მე მცველად ვენახისა. სავენახე ჩემი არა დავიცეე“.

ხამი წმინდა მამა

ამრიგად, მათ, ვინც განუდგა ყოველთა დედას, მყოფთა სიბრძნის მიზეზს, მისკენ არ წამიყვანეს, რადგან მოვტყუვდი ხილულთა გარეგნობით: მწვალებლებმა, რომლებიც სხვადასხვაგვარად წარმომიდგნენ, ათას წვალებად დამანაწილეს. შემდეგ – „დამადგინეს მე მცველად ვენახისა“ მათო, ვინც ერთგულნი რჩებიან ნახსენები წვალებებისა და შეურიგებელნი თავის თავთან და ჭეშმარიტებასთან. ასე მომიხდა, რადგან „სავენახე ჩემი არა დავიცეე“, არ დავიცეე ის, ვინც სახარებაში უკვე თქვა: „მე ვარ ვენახი და თქვენ რტონი“ /იოანე 15. 15/ – მხოლოდშობილი ძე ღვთისა და სიტყვა, რომლის ხატადაც შეიქმნა კაცობრივი ბუნება და რომელსაც ყოველივეში, როგორც ყველა ქმნულთა ნაზავი, ერთგვარონად აქვს დაცული ლოგოსები. ამრიგად, სძალმა ვერ დაიცვა ერთი ლოგოსიც კი საკუთარი ბუნებისა. მრავალ წვალებად დანაწილებულმა და მრავალი ღმერთის თაყვანისმცემელმა ვერ დაიცვა საკუთარი ვენახი. ამდენად, აღარც პირდაპირ, ყოვლობის, როგორც ხატის მეშვეობით იხილება პირველსახე და არც მიზეზოანის მეშვეობით – მიზეზი.

მხელობი

შემდგომ სძალი ამბობს: მე მებრძვიანო და და დამნაშავედ წარმომსახვენ განდგომილი დემონები. ამბობს, რომ ისინი მისი დედის ძმები არიან და ყოველივე სხვასთან ერთად ღვთისაგან შექმნილნი. რადგან ყველა ქმნილება ქვეყანახე – ანგელოზები, ადამიანები, დემონები, ქვეები, ძმებივით ვართ შემოქმედების ლოგოსებისა: ყველანი ზომ ყოვლისშემოქმედი ღვთისაგან ვართ შექმნილნი. შემდგომ საბრძოლო კილოთი ამბობს: „დამადგინეს მე მცველად ვენახისა. სავენახე ჩემი არა დავიცეე“. მე, სამოთხეში შექმნილმა და დანერგილმა, რათა მცნება დამეცვა და ნა-

ყოფი უკამოდ არ მეგემა, სჯული არ დავიცავი, მცნებას გარდავედ. და სწორედ ამას ტირის იგი ანგელოზების წინაშე.

„მითხარ მე, რომელი შეგიყვარა სულმან ჩემმან, სადა ჰქნესი, სადა დააწვინნი შუკა სამხრის. ნუუკუ ვიქმნა მე, ვითარცა ვინ გარემომიცვა კოლტსა სხვისასა.“

სამი წმინდა მამა

ჩემო სავენახევ, რომელსაც მე მრავალმერთიანობის საცდურმა მომწვევითა და რომელშიც ახლა რწმენით ვარ დანერგილი, „მითხარ მე, რომელი შეგიყვარა სულმან ჩემმან“: გრძნობათა გამოვლენის აღმატებულობით და გასაგონოთა ლოგოსების ჭვრეტით ჭეშმარიტებისაკენ მიჰყავთ სძალი კეთილად მხედველთ. „სადა ჰქნესი“ შენ, რომელიც სათნოებით აპურებ და შემეცნებით, მარადმდინარი წყაროს ცხოველი წყლით უკლავ წყურვილს გონისმიერ ცხოვარს. რადგან შენა ხარ არა მხოლოდ კენახი, არამედ, როგორც სახარებაში წერია, მწყემსი კეთილი, ცხოვართათვის სულის დამდებელი /ინ. 10.11; 10.14-15/. „სადა დააწვინნი შუკა სამხრის?“ ჩქარა მითხარი, სად მწყემსავ, სად წვებიო შენ, სიტყვავ, რომელიც სულმა შეგიყვარა. სამხარზე ხომ არ დაწვებიო, სიძევ. გემუდარები, უბიწოდ დამტოვო შენს სამხარზე, რადგან მიუწვდომელ ნათელში სრულიად არ მაქვს საგრილი. აქ მწყემსავ შენს ცხოვართ, სიტყვავ ღვთისაო და შენი სახის ნათელით ჭეშმარიტად დააწესებ მათ, რომ იქ გიგალობონ შენ, ჩაძინებულს. შემდგომ, შეშინებული, რომ მისკენ მიმავალ ბილიკს არ გადაუხვიოს, ეუბნება მას, სიძეს: „ნუუკუ ვიქმნე მე, ვითარცა ვინ გარემომიცვა კოლტსა სხვისასა?“ მაშ, ეკითხება – სადააო შენი ცხოვართა ფარა, რადგან შეშინებული ვარ, რომ დაიმედებულმა, ხირბილში, კოლტისაკენ და თიკანთა ფარისკენ არ გადაუხვიო, სრულიად არ დავეცილდე შენს ცხოვართ და თიკანთა მარცხენა კვალი მოვიძეო – შენ ხომ ადამიანთა მოდგმის მსაჯულად ხარ მჯდომარე. აი, ამ სიტყვებით მიმართავს სიძეს ქალწულებაშენახული და მასთან ქორწინებით შეუღლებული სული, ქრისტესთან ერთად მსწრაფლად სიკვდილის მსურველი. შენ კი ჩემში სძალი შეიცანო, როგორც პირველსახეში – ქალწულებაშენახული სული, რომელიც დიდი პაველს მსგავსად ზეციური იერუსალიმის მესამე ცადაა ზეაწეული, ანგელოზების ცად.

ახლა კი ვნახოთ, თუ რას ამბობენ სიძის მეგობრები და როგორ მიასწავლიან სძალს სიძის სარეცელს ისინი, ვინც დასაწყისში სიტყვის ასულებად მოვიხსენიეთ. ამრიგად, წმინდა ქალწულს ეუბნებიან:

„უკეთუ არა იცნა თავი შენი, კეთილო დედათა შორის, განვედ შენ ჟალსა სამწყხობათა შენთასა და დამწყხენ თიკანნი შენნი საყოფელსა წყემსთასა“.

ამბობს: ქალწული ხულო, ღირხო თავყანისცემისა. თუ გხურს მადწიო კოლტს ცხოვართა, შეიცან თავი შენი, ვინც შექმნილი ხარ, ვინც უწინ ხრულად არაფერი იყავი და აწ, როგორც ხატი, ღირხე-ხით შეიძობე უფლისაგან. მოელს ამქვენიურ ხიცრუეს გაქეცი და აქ მოიხილე ცხოვართა კვალი, დიდ და ფართო გზაზე მყოფნი შეი-ხიხლე და შეიჯავრე, რადგან თიკანთაგანნი არიან. ხოლო ვიწრო ბი-ლიკზე შემდგარნი შეიფარე და შეითვისე, რადგან ცხოვართაგანნი არიან. მაშ, ფრთხილად იყავი, თიკანთა კვალზე არ იხეტიალო.

სამი წმინდა მამა

ასე პასუხობს წარმართთა ეკლესიას მისი სიძე, მწყემსი კეთილი: „უკეთუ არა იცნა თავი შენი“. შენ, თუ შეუცნობელი გაქვსო შენი თავი, რომელშიც შემოვიწერები შემოუწერელი, რომელშიც წარმოვჩნდები, როგორც ხატში პირველსაზე, რომელშიც ვალაგებ შენს უგუნურ გრძნობებს, მუქართ, როგორც კვერთხით და ბრძანებით, როგორც საყვირით მიმყევხარ მარადიულ ბაგაში და იქ განგისვენებ ჩემი მეორედ მოსვლისას, როცა უხრწნელებისა და უცოდველობის წყალობით ვნებების ჩრდილქვეშ ვეღარ მოექცევი. „კეთილო დედათა შორის“ – მშვენიერო, ჩემდამი სიყვარულისა და რწმენის გამო ყველა, ურწმუნოებით დაავადებულ და ხორციელი სიამოვნებით დასუსტებულ წარმართებში „განვედ შენო“, ანდა – რამდენადაც შენთვის შეუცნობელია, გონებით მიუწვდომელია შენი საიდუმლო, განვედ გონისმიერი სიღრმიდან გრძნობებისაკენ, შენ, რომელიც ყოველად გონიერად ხარ შექმნილი. მაგრამ, თუკი მართლაც გინდა გაიგო, სად ვმწყემსავ, სრულებითაც არ გმართებს ასეთი განსვლა და უგუნურებისაკენ მიქცევა. „განვედი“ სამწყსოთა კვალზეო, განსხვავებულ ბუნებათა შინაგანი ქმედების შესაბამის ნაბიჯებს მიჰყევი, რომელთა მიერაც სათითაოდ განისაზღვრა მაძიებელი ლოგოსები დამწყსილებისა. სამწყსოდ კი მყოფთა ბუნება იწოდება, რათა თითოეული ამათგანის წილხედომილი განგებულება ღირსეულად იქნეს მიღებული, როგორც ყოველთა წინასწარგანმგებელისა და ღმერთისმიერი. „დამწყხენ თიკანნი შენნი“ – საესებით ცხადია, რომ აქ მარცხენა მხარეს სწრაფვა იგულისხმება. „საყოფელთა მწყემსთათა“ – ნათელია, რომ ბუნების საუფლო იგულისხმება: საკუთარი ნებით ბრუნდებო ყველა ბოროტების უზრუნველი მიზეზისაგან ზრუნვისაკენ, რომელიც ბუნების საუფლოში ჭიანჭველებსა და ფუტკრებს ახასიათებს, რადგან შენც

აწმყოში ამზადებო მომავალ სიამოვნებას, როგორც ესენი – გაზაფხულზე და ზაფხულში ზამთრის საკვებს /რადგან ზრუნვის გამო სამწილი ზრუნვისაგან მოვიმკით სამართლიანობას, განმზადებას მომავალი სიამოვნებისა/. უგუნურებიდან /რაც გონებითი ძალის მიქცევაა იმისაგან, რაც ბუნების შესაბამისია, იმისაკენ, რაც ბუნებას ეწინააღმდეგება/ გონიერებისაკენ, გველის გონიერების მსგავსისა – სარწმუნოების ლოგოსის დასაცავად შენც ისევე სწირავ საკუთარ თავს, როგორც გველი სხეულს, სიცოცხლე რომ შეინარჩუნოს. რისხვისაგან /რომელიც გულისწყრომითი ძალის მიქცევაა/ უვნებლობისაკენ, მტრედის უვნებლობის შესაფერისისა – შენც ისევე ვერ უკუგაგლო მტრების წინააღმდეგობამ, როგორც მტრედს, ათასსაც რომ შემოეჭია, ბარტყიც რომ დალუპოდა, ვერ უკუაგდებდნენ თავდამსხმელნი. უხამსობისაგან /რაც გულისსიტყვითი ძალის მიქცევაა/ სიწმინდისაკენ, რომელიც გვრიტის სიწმინდის მსგავსია – შენც, აუცილებელი საჭიროებებით ნაიძულები, ისევე თავშეკავებულს ეძლევი სიამოვნებას, როგორც გვრიტია ცალუღელა მშობელობის გამო.

მიქაელ ჰსელოსის ეპისტოლე-ტრაქტატი საღვთისმეტყველო სტილის შესახებ¹

მიქაელ ჰსელოსის რიტორიკული ტრაქტატით საღვთისმეტყველო სტილზე წარმოვადგენთ ბიზანტიური რიტორიკის თეორიას. რიტორიკა გვიანანტიკურობიდან მოყოლებული შუა საუკუნეებშიც პოეტიკასა და სტილისტიკას მოიცავდა. ლიტერატურის თეორია და მჭევრმეტყველების თეორია განუყოფელი იყო ბიზანტიაში.

ბიზანტიური რიტორიკის თეორია არ ყოფილა თითქოს ისეთი მრავალფეროვანი, როგორც ელინური. ამის მიზეზი იყო ქრისტიანულს მოძღვრება, რომლის მიხედვით მშვენიერება თავად საღვთო აზრშია, ღვთის სიტყვაშია და არა მისი გამოსახვის ფორმაში, სიტყვაკაზმულობაში. ეს აზრი ასე აქვს გამოხატული პავლე მოციქულს: „დადაცათუ უცებ ვარ სიტყვთა, არამედ არა ცნობითაცა“ (II კორ. 10,6), გრიგოლ ღვთისმეტყველისათვის მშვენიერება ჭერეტაშია (PG 37, carmen II, 1,39, V.51), ფოტიოსი ამას უწოდებს ჭეშმარიტების მშვენიერებას (ეპისტოლე p. 20, 1, 1, Pap.-Keram.), ჰსელოსი კი – ზეციურ მშვენიერებას.

¹ ეს ნაშრომი (წინასიტყვა და თარგმანი) შესრულდა ჩვენი ქრესტომათიისათვის. რამდენადაც მკითხველს მხოლოდ სარგებელს მოუტანს მისი დაბეჭდვა, ვარდევთ ქრესტომათიის ჩვეულებრივ პირობით ფორმას და სრულად ვათავსებთ მიქაელ ჰსელოსის ტრაქტატის თარგმანს ვრცელი კომენტარებით და შესავლითურთ, რომელიც საგნის სირთულემ და ამ საკითხებზე დაგროვილი მეცნიერული ცოდნის დღევანდელმა დონემ ასე ვრცლად მოითხოვა (რედ.).

რებას და სიდიადეს (განსახილველი ტრაქტატი, §6) ან საღვთისმეტყველო და ჩვენს მშვენიერებას (§12) და ა.შ.

ბიზანტიური რიტორიკის ისტორიას, ჩვეულებრივ, გაცოლებით გვიანდელი პერიოდის მოღვაწით - ფოტიოსით (IX ს.) იწყებენ, რომელსაც ეკუთვნის თეორიული მოსაზრებები წმ.წერილის, კერძოდ, პავლე მოციქულის ეპისტოლეთა წიგნის სტილზე¹. ასეთი დიდი შუალედი ლიტერატურულ-თეორიულ აზროვნებაში III-IX სს. შორის აიხსნება იმით, რომ პირველი ქრისტიანი სწავლეულები საფუძველს უყრიდნენ უპირველესად ახალ კულტურას, ქრისტიანულ მსოფლმხედველობას, ღვთისმეტყველებას. მაგრამ მანამდეც ცალკეულ ქრისტიან მოღვაწეთა თხზულებებში, განსაკუთრებით წერილებში, აქა-იქ ჩანს მსჯელობა ლიტერატურის თეორიის საკითხებზე. რიტორიკა თეოლოგია-ლოგიკასთან ერთად დაფარულად თანაარსებობდა მათ ნაწერებში². ბიზანტიური რიტორიკა იყო არა მხოლოდ სასკოლო ნორმა (ელინური განათლებიდან გამოყოფილი), არამედ ქრისტიანთათვის, განსაკუთრებით ადრეული ბიზანტიური ლიტერატურისათვის დამახასიათებელი სურვილის გამოხატულება, გარკვეული ანტიკურისაგან სრულიად განსხვავებული ქრისტიანული მწერლობის სტილის ნორმებში და განესაზღვრა წმ.წერილისა და წმ.ამათა თხზულებათა ფორმა, ელინური რიტორიკის წესებიდან გამომდინარე ნორმირებული გაეხადა იგი. ამის ერთ-ერთი მაგალითია თუნდაც გრიგოლ ღვთისმეტყველი, რომელმაც ზოგ თავის ეპისტოლეში თეორიულად ჩამოაყალიბა წერის ნორმები (იხ.წერილები ნიკობულოსისადმი - ep. 51, 54, ბიზანტიური მწერლობის ქრესტომათიის I ტომში გამოქვეყნებული³).

ფოტიოსის შემდეგ ბიზანტიური ლიტერატურულ-ესთეტიკური ნააზრევის ყველაზე დიდ წარმომადგენლად მიქაელ პსელოსს (X ს.) ასახელებენ. უფრო გვიან იოსებ რაკენდიდის (XIII-XIV სს.) „რიტორიკა“ ცნობილი. გარდა ცალკეული მცირე გამონაკლისებისა (გვიანანტიკური რიტორიკის თეორიის - ჰერმოგენეს კომენტატორები, არეთა IX-X სს.

1. Amphilochia 91-93... PG 101. G. L. Kustas, The Literary criticism of Photius. A christian definition of style. - *Ελληνικά, t.17, 1962, p. 132-169.

2. С. С. Аверинцев, Литературные теории в составе средневекового типа культуры. - Проблемы литературной теории в Византии и латинском средневековье, М., 1986, с.16.

3. აქ საუბარია სათქმელზე, შინაარსზე (τὰ πράγματα - ep. 51) და შემდეგ სტილისტურ მახასიათებლებზე: ლაკონურობა, სიმოკლე, ზომიერება (λακωνίζειν - ep. 54; συντομία - ep. 51; τὸ μέτριον. შდრ. αμετρία - არათანაშეზომილება - ep. 51), სიცხადე (σαφήνεια ep. 51), მშვენიერება, საბურობა, სიტკობა (κάλλος, χάρις, καταγλυκάζω - ep. 51), დახვეწილობა (κομψόν - ep. 51); ტრაქებიდან დასახელებულია: იგაური გამონათქვამები (ἀνύγμα - ep. 51) და სხვ. ფიგურებიდან: დაპირისპირება (ἀντιθεσις - ep. 51), სიტყვათა შეთანაბრება (πάρισον - ep. 51), ნაწილთა თანაშეზომილება (ἰσοκάλον - ep. 51) და მისთ.

და სხვ.) ამით ამოიწურება თითქოს ბიზანტიური რიტორიკის თეორია, მაგრამ სანამ უშუალოდ პსელოსზე გადავიდოდეთ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ფოტიოსსა და მიქაელს შორის არის კიდევ ერთი დიდი ფიგურა - X ს. მოღვაწე ბასილი მინიმუსი (მცირე ან „უნდო“ ქართული წყაროებით), იმპერატორ კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიერ წამოწვებული ენციკლოპედიური კომპილაციების განმხორციელებელი, გრიგოლ ნაზიანზელის ჰომილიათა კომპილაციური კომენტარების ავტორი, მათი ლიტერატურულ-თეორიული (რიტორიკული) თვალსაზრისით შემსწავლელი, მაგრამ დაწვრილებით ვერ განიხილავენ მას, რადგან თითქმის გამოუქვეყნებელია მისი შრომები. ეს კომენტარები ეფრემ მცირისეულ ქართულ თარგმანშიც არის დაცული¹.

საგულისხმოა, რომ როგორც ბასილი, ასევე მიქაელი თავიანთ თეორიას აყალიბებენ ერთი უდიდესი ქრისტიანი წმ.მამის - გრიგოლის შრომათა საფუძველზე, რადგან მას მიიჩნევენ ნორმად და ნიმუშად ბიზანტიური რიტორიკისა. განსაკუთრებით ასე ფიქრობს მიქაელ პსელოსი, რომლის თეორიულ ნაშრომებში (კრიტიკულ თხზულებებში) ყველაზე მეტად წმ.გრიგოლის სახელი და შემოქმედება ფიგურირებს, როგორც სამაგალითო ნიმუში საღვთისმეტყველო, ანტიკურისაგან განსხვავებული სტილისა. მიქაელ პსელოსი გრიგოლის ჰომილიათა ერთ-ერთი ნაყოფიერი კომენტატორიცაა². იგი, გარდა კომენტარებისა, სპეციალურ მონოგრაფია-ტრაქტატს უძღვნის გრიგოლის შემოქმედებას - Τὸν ὑπερτίμου Φέλιου λόγος σχεδισθεῖς πρὸς Πόθιον βεσιάρχην ἄξιόσταντα αὐτὸν γράψαι περὶ τοῦ θεολογικοῦ χαρακῆρος (საღვთისმეტყველო სტილის შესახებ)³ და ბასილი დიდთან, გრიგოლ ნოსელთან და იოანე ოქროპირთან ერთად სანიმუშოდ მიაჩნია იგი - „სტილს გრიგოლ ღვთისმეტყველისა, ბასილი დიდისა, იოანე ოქროპირისა და გრიგოლ ნოსელისა“⁴.

მიქაელ პსელოსს ეკუთვნის კიდევ რამდენიმე საყურადღებო შრომა რიტორიკაზე და რიტორიკის საკითხებზე, ქრისტიან მოღვაწეებზე - სვი-

¹. თ. ოთხმეზური, გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა კომენტარების ისტორიიდან. მრავალთავი XV, თბ., 1989, გვ. 18-31.

². J. S a j d a k, *Historia critica scholiastarum et commentatorum Gregorii Nazianzeni*, I, Cracoviae, 1914, p. 176-187.

³. A. M a y e r, *Psellos' Rede über den rhetorischen Charakter des Gregorius von Nazianz*. BZ 20, 1911, s.27-100. პსელოსის ამ ტრაქტატის მნიშვნელობას შუა საუკუნეებში ცხადყოფს ისიც, რომ იგი თავად გრიგოლის თხზულებათა კრებულებში იყო ზოგჯერ მოთავსებული (იხ. ი. საიდაკის და ა. მაიერის დასახ. შრომები, აგრეთვე P. Levy, *Michaelis Pselli de Gregorii Theologi caractere iudicium*, Lipsiae, 1912, p. 1-21).

⁴. PG 122, col. 901-908. Psellos, *De operatione daemonum*. E d. F. B o i s s o n a d e, Nurenberg, 1838, p.124-131.

მეონ მეტაფრასტზე, იოანე ქსიფილინოსზე, იოანე მავროპუსზე, იოანე იტალოსზე და სხვა¹, მაგრამ საღვთისმეტყველო სტილის განსაზღვრებას იგი მხოლოდ გრიგოლის მიხედვით აყალიბებს.

განსახილველი ტრაქტატის ერთ-ერთმა პირველმა მკვლევარმა ა.მაი-ერმა გახსნა მდიდარი ანტიკური რიტორიკული წყარო გრიგოლისა და პსელოსისა², ტ.მილერმა შეისწავლა მისი ლიტერატურულ-კრიტიკული მეთოდი, რომელსაც პსელოსი უპირისპირებს ანტიკურ რიტორთა მე-თოდს (§1). მილერის აზრით, პსელოსის სიტყვა არის ენკომია (შესხმა) გრიგოლისა, ამიტომ არ არის მასში ტექსტის ანალიზი. ამასთან, პსე-ლოსი ასაბუთებს გრიგოლის თვითმყოფადობას და არქექტიპულობას ან-ტიკურისაგან განსხვავებით, სადაც ბაძვა (და არა ორიგინალობა) იყო უმაღლეს საზომად მიჩნეული (§2,10,12) და გრიგოლს თვლის პანეგირი-კის ყველაზე რთული სახეობის შემქმნელად, მაგრამ როგორ შეესაბამება პსელოსის ტექსტი თავად გრიგოლის ტექსტს? რატომ განადიდებს იგი გრიგოლის თვითმყოფადობას? ტ.მილერის მიხედვით, ეს კითხვები სპეციალურ კვლევას და პასუხს მოითხოვს³. ი. ლიუბარსკის აზრით, მი-ზეზი ის არის, რომ პსელოსი თავად განიცდიდა გრიგოლის რიტორიკუ-ლი ხელოვნების გავლენას, - XI საუკუნეში, ინტელექტუალური ცხოვ-რების აღმავლობის ეპოქაში, აღდგა ადრე-ქრისტიანული რიტორიკის სუბიექტური საწყისი, განცდათა სითბო და ტონის სიწრფელე, ეთიკა, ჰუმანიზმი⁴.

ზოგი მკვლევარის მიერ მიჩნეულია, რომ პსელოსის გატაცება გრიგო-ლით და მისი დასახვა კლასიკურ ნიმუშად ახალი საღვთისმეტყველო სტილისა ტენდენციურია. ანტიკური რიტორიკის სისტემა აღარ შეეფე-რება ახალ შინაარსს და ქრისტიანი ავტორისათვის ამ შემთხვევაში სრულიად შეუსაბამოა⁵. პსელოსის დამოუკიდებლობა განისაზღვრება მხოლოდ ქრისტიან ავტორთა შეტანით ანტიკურ ავტორთა ნაცვლად ძველი რიტორებისაგან ნასესხები მოსაზრებების საილუსტრაციოდ⁶. მაგრამ გასათვალისწინებელია ის უმნიშვნელოვანესი გარემოება, რომ შუა საუკუნეების რიტორიკას, მიუხედავად იმისა, რომ იგი კლასიკური

¹ მათ შესახებ იხ. Я. Н. Любарский, Литературно-эстетические взгляды Михаила Пселла. - Античность и Византия, М., 1975, с.114-119.

² იხ. შწმ. 3, გვ. 110: ა. მაიერის ფუნდამენტური გამოკვლევა და ტექსტის პუბლიკაცია აღნიშნული ტრაქტატისა.

³ Т. А. Миллер, Михаил Пселл и Дионисий Галикарнасский. - Античность и Византия, М., 1975, с.146,150,153-154.

⁴ Я. Н. Любарский, Михаил Пселл. Личность и творчество, М., 1978, с.153-174.

⁵ ა. მაიერის დასახ. შრომა, გვ. 61-63. გ. კუსტასის დასახ. შრომა, გვ. 168.

⁶ ი. ლიუბარსკის დასახ. სტატია, გვ. 122.

რიტორიკის ნორმებს ემყარებოდა, თავისი განსხვავებული ესთეტიკურ-პოეტიკური კრიტერიუმები აქვს, რაც ქრისტიანულ ღვთისმეტყველებას ეფუძნება და მისი უგულებელყოფა შეუძლებელია. გრიგოლისადმი სპეციალური შრომების მიძღვნა შუა სს. ორი დიდი მოღვაწის (ბასილი მინიმუსისა და მიქაელ კსელოსის) მიერ, აგრეთვე გრიგოლის შრომების ჩვენი დამოწმება რიტორიკის სახელმძღვანელოების კომენტატორებთან, დაწყებული იოანე სიკელიოტესით (XI ს.)¹, შემთხვევითი არ არის და ყურადღებისა და განხილვის ღირსია.

განსახილველი ტრაქტატი, ისევე როგორც აღნიშნული ჟანრის სხვა თხზულებები კსელოსისა, ქრისტიანული ლიტერატურულ-თეორიული ნააზრევის საუკეთესო და ტიპიურ ნიმუშად შეიძლება მივიჩნიოთ, ერთადერთ ბიზანტიურ მონოგრაფიად ერთი ავტორის შესახებ, რომელიც, რათქმაუნდა, ანტიკურ ლიტერატურულ-ესთეტიკურ ნააზრევს ეფუძნება, იყენებს მის ფორმებს, კატეგორიებს, მეთოდებს, ტერმინოლოგიას, მხოლოდ ახლებური შინაარსით (რადგან ბიზანტიურ მწერლობაში მისაბამ ნორმად ანტიკური ფორმა ითვლებოდა ყოველთვის²), უკვემდებარებს მათ ახალი კულტურის განსხვავებულ თვალთახედვას, ისევე როგორც ქრისტიანულმა ღვთისმეტყველებამ გამოიყენა ანტიკური ფილოსოფია თავისი ცნებებით, კატეგორიებით, ტერმინებით, როგორც მხეველი თეოლოგიისა.

ანტიკურობა ყოველთვის იყო საზომი არა მხოლოდ კლასიკური დახვეწილობისა და ესთეტიკური ნორმებისა (მის მიერ შემუშავებული ესთეტიკური კატეგორიები, ფორმები, ტერმინოლოგია და სხვ. ნორმად და ნიმუშად რჩებოდა დიდხანს), არამედ საზომი დაპირისპირებისაც. მასთან დაპირისპირებაში წარმოაჩენენ, მაგალითად, შუა სს. სრულიად განსხვავებული ქრისტიანული აზროვნების ნიმუშებსაც. საინტერესოა, რომ ეს მეთოდი დაპირისპირებისა, ასე ფართოდ გავრცელებული თანამედროვე ფილოლოგიურ მეცნიერებაში, შეინიშნება შუა სს. მწერლობაშივე, მაგალითად, ამ მეთოდს იყენებენ წმ.მამები (წმ.იუსტინე ფილოსოფოსი, წმ.გრიგოლ ღვთისმეტყველი და სხვ.), როცა განაქიქებენ ანტიკურ მითოლოგიას (ე.წ. ზღაპრობას) ქრისტიანული რელიგიის მაღალზნებრიობისა და სრულიად განსხვავებული სულიერი საფუძვლის წარმოჩენის მიზნით. ამ მეთოდს იყენებენ შუა სს. ე.წ. „ლიტერატურათმცოდნეობაში“ - თეორიულ ტრაქტატებში, სადაც უკვე ანტიკურ ავტორებს უპი-

¹ A. B. Poynton, Gregory of Nazianzus and the Greek Rhetoricians (A Supplement to the Index of Walz, Rhetores Graeci, vol.9), Oxford, 1933, p.1-13.

² H. Hunger, On the Imitation (Μίμηση) of Antiquity in Byzantine Literature. - DOP, 23-24, 1969-70, p.17-38.

რისპირებენ ქრისტიან ავტორს, რათა გვიჩვენონ მისი განმასხვავებელი ივისებები სულიერი შინაარსის და, აქედან გამომდინარე, მასზე დაქვემდებარებული ფორმის, სტილის თვალსაზრისით. როგორც აღნიშნავენ, ბიზანტიური ლიტერატურის გაზომვა, მართალია, არ შეიძლება ანტიკური საზომით, მაგრამ თავად იგი ზომავდა თავის თავს ამ საზომით¹. ამ შეთოდს მიმართავს მიქაელ პსელოსიც.

ბიზანტიური რიტორიკის თეორიაში ამგვარი დაპირისპირების უმთავრესი მიზეზი ისიცაა, რომ ბიზანტიურ მწერლობას მთელი თავისი არსებობის მანძილზე გასდევს წინააღმდეგობა - ერთის მხრივ, უარყოფა კლასიკური რიტორიკული სამკაულებისა და, მეორეს მხრივ, მისი რაღაცა ზომით მიღება. რადგან მიუხედავად წმ.წერილის და ქრისტიანული მწერლობის შეუღლამაზებელი ჭეშმარიტების უპირატესობის აღიარებისა რიტორიკაზე, როგორც მჭევრმეტყველებით მოკაზმულ სიცრუეზე, ბიზანტიურ მწერლობაში ბაძვის საგნად მაინც მიჩნეულია ანტიკური რიტორიკის ნორმები, როგორც დახვეწილი ფორმა და სტილისტური ღირებულება². გადაულახავ წინააღმდეგობას ქმნიდა ბიზანტიურ მწერ-

¹ С. С. Аверинцев, Школьная норма литературного творчества в составе византийской культуры. - Проблемы литературной теории в Византии и латинском средневековье, М., 1986, с.58.

² I. Sevcenko, Levels of style in Byzantine Prose. - Internationale Byzantinischen Kongress. Akten I,1, Wien, 1981, p.298.

თავად გრიგოლ ღვთისმეტყველს ეს გამოხატული აქვს პოზიციებში, სადაც, ერთის მხრივ, უარყოფს ქრისტიანი რიტორიკის მიერ წარმართული სამკაულების გამოყენებას (განსწავლულობას სძულს ყოველგვარი სიტყვის მოკაზმულობა: το εν λόγους κόμψον...) და მიისწრაფვის გონებით შესამეცნებელი მშვენიერებისაკენ (του καλλους των νοουμένων) - or.43, §XI, PG 36, 508 C 1; ღვთისმოსაობად მიჩნეულია სისადავე და კეთილშობილება სიტყვისა - το δε απλους τε και ευγενης του λόγους - or. 21, §XII, PG. 35, 1093 C), მეორეს მხრივ კი, უშუბებს მათ ზომიერ ჩართვას (შდრ. Gr.Naz. ep. 51) და თუ სადმე იყენებს მას (საერო მჭევრმეტყველებას), იგი გაკეთილშობილებულია საღვთო სიტყვით (tois εἰςθεοῖς...λόγους τοis θεοῖς εἰςευευστοιαμεν - or.36, §IV, PG 36, 269 B4). ეს სიტყვა (λόγους) ღვთის სიტყვის მსახურია (Λόγους θεραπευτής - or. 6, §V. PG 35, 728 B. შდრ. PG 37, c. II, 2.5, v. 158-222). კაპადოკიელები თავად იყენებდნენ ანტიკურ რიტორიკულ წესებს, ელინისტური სასკოლო ნორმით აღზრდილნი (შდრ. M. Guignet, St.Grégoire de Nazianze et la Rhétorique, Paris, 1911). პსელოსსაც ამ პრინციპის მიხედვით წმ.მამები მოჰყავს საილუსტრაციოდ ელინისტური რიტორიკული წესებისა, რთავს მათ ანტიკური რიტორიკის სისტემაში, რომლის წინააღმდეგნიც ისინი თავად იყვნენ (იხ. ი. ლიუბარსკის დასახ. სტატია, გვ. 133). ეს იყო შუა საუკუნეებში გავრცელებული ტენდენციის გამოხატულება - ანტიკურ რიტორიკულ ტრადიციებზე აღზრდილი ეკლესიის მამები თავის მოვალეობად თვლიდნენ თეორიაში უარყოფთ ქრისტიან მწერალზე ანტიკურის გავლენა (L.Meridier, Influence de la seconde sophistique sur l'oeuvre de Grégoire de Nysse, Paris, 1906, p. 242 sq. H.G.Beck, Antike Beredsamkeit und byzantinische Kallilogia. - Antike und Abendland, 15, 1969, s 93 H. Я. Н. Л ю б а р с к и й, назв. статья, с.133). პსელოსიც ასე იტყუა.

ლობაში გაბატონებული აზრი შუა სს. რიტორიკული კულტურისა, ქრისტიანული აზრის, სიბრძნის სიმაღლის და მისი გამომხატველი სიტყვის სტილის სისადავისა და, მეორეს მხრივ, წარმართული ლიტერატურის ფორმის, სტილის ბრწყინვალეების, მაგრამ შინაარსის უსუსურობის შესახებ. ცხადია, ვინც მოახერხებდა ქრისტიანული მაღალი აზრის წარმართულ მაღალ სტილთან შეხამებას, ბრძენკაცად, ზემთასოფლური სიბრძნის მქონედ და უმაღლეს სტილისტად ჩაითვლებოდა (შდრ.: განსახილველი ტრაქტატი, §5 დასაწყისი). ამდენად, ბიზანტიური რიტორიკისათვის დამახასიათებელი ეს „წინააღმდეგობა“, ს. ავერინცევის აზრით, სინამდვილეში იყო ანტირიტორიკა, ბიზანტიური რიტორიკის აზრობრივი სტრუქტურის საფუძველშივე ჩადებული¹.

ცხადია, ქრისტიანულ ბიზანტიაში, სადაც წმინდა წერილი არასოდეს ყოფილა მოდელი სტილის რომელიმე სახეობისა (ერთადერთი გამონაკლისია იოსებ რაკენდიდის რიტორიკის სახელმძღვანელო, სადაც მხოლოდ ერთხელაა ნახსენები ძველი აღთქმა - *Walz, Rhetores Graeci III, 525*), სტილის ქრისტიანული კანონი, შემოღებული მაღალი სტილის მომხრეთა მიერ, ეფუძნებოდა იმ ქრისტიან მწერლებს, ვინც სრულყოფილად შეითვისა ელინისტური რიტორიკისა და II სოფისტის (II ს.) მიერ შემუშავებული წესები. ესენი იყვნენ უპირველესად კაპადოკიელები და იოანე ოქროპირი, რომლებიც ფორმის დახვეწილობით განსხვავდებოდნენ ადრექრისტიანული მწერლობის სისადავისაგან (ამისდა მიხედვით, მაქსიმე აღმსარებლის სტილი რიტორიკულ კრიტერიუმებზე დაბლა მდგომი აღმოჩნდა, განსხვავებით მისი აზრისაგან - *Phot. Bibl. 156b-157a, Cod. 192A*). ბუნებრივია, რომ პსელოსისთვისაც ისინი არიან უპირველესად მაღალი, ე.წ. საღვთისმეტყველო სტილის წარმომადგენლები, განსაკუთრებით კი - გრიგოლ ღვთისმეტყველი, ვინც საუცხოოდ შეურწყა ანტიკური ფორმა (რიტორიკული ხერხები, საზომი...) ახალ, ქრისტიანულ შინაარსს პროზაშიც და პოეზიაშიც. პსელოსი არაერთგზის უწოდებს მას საუკეთესო სტილისტს, ღემოსთენეზე ან ისოკრატეზე აღმატებულს.

ჩანს, რომ ბიზანტიური მწერლობისათვის მისაღები იყო სხვადასხვა სახეობის სტილი, მაგრამ კლასიკურ ნორმებზე დამყარებულ მაღალ სტილს მაინც უპირატესობა ჰქონდა ბიზანტიური მწერლობის მთელი არსებობის მანძილზე. მისგან სრულიად განსხვავდებოდა წმ.წერილის და პირველ ქრისტიან ავტორთა სისადავე, რომლისთვისაც ფოტიოსმა მოგვცა სრულიად ახალი ორიგინალური ქრისტიანული თეორია სტი-

¹ ს. ავერინცევი, *დას.პროზა*, გვ.51.

ისა, დაფუძნებული სისადავისა და წონასწორობის პრინციპზე (არც ხელმეტი ატიციზმები და არც მეტისმეტი უბრალოება - *ταπεινός*). მან შე-
ქმნიტანა სპეციალური კატეგორია „საეკლესიო სტილისა“ (კლიმენტის
რომაელისა და პოლიკარპე სმირნელის მაგალითზე) - *εκκλησιαστικός*
χαρακτήρ ან *εκκλησιαστικόν της ερημείας τύπον* (*Bibliotheca*,
cod.126)¹. ხოლო წმ.პავლეს სტილის ღირსება ჰერმოგენეს თეორიის
ტერმინებით დაასაბუთა (*Amphilochia* 86,91-93, PG 101, 570D-
557AD) და ცხადყო როგორც მისი საღვთო სიღრმე, ისე ლიტერატურუ-
ლი ბრწყინვალეობა. წმ.პავლე მისთვის არის მჭევრმეტყველების კანონი -
κωνσταντίνος (PG 101, 592A)².

ფოტიოსმა ბერძნულ ლიტერატურულ-თეორიულ აზროვნებაში ახა-
ლი ლიტერატურული ორიენტაცია შეიტანა, რომლის გაუთვალისწინებ-
ლად შეუძლებელია პსელოსის ტრაქტატზე საუბარი. ეს არის ქრისტიან-
ობისათვის დამახასიათებელი ინტერესი პიროვნულობისადმი შემოქმე-
დებაში, ინდივიდუალური სტილისადმი საზოგადო კატეგორიების ფონ-
ზე. მანვე ელანურ ლიტერატურულ კრიტიკაში გავრცელებული ბუნებ-
რივი ნიჭისა (*φύσις*) და რიტორიკული ხელოვნების (*τέχνη*) კავშირი
საღვთო ჭერეტის, ღვთიური საბოძვარის, ღვთივგანბრძნობილობის (*ο*
πλουτος αὐτῶν τῆς ἐμφύτου γνώσεως καὶ τῆς ὑπὲρ τὸ ἀνθρώπινον
ἀγχινοίας καὶ φρονήσεως - PG 101, 601A, 580C, 584B) და სიტყვის
ბუნებრივი მშვენიერების (*ἐμφυτον κάλλος τοῦ λόγου*) ცნებათა კავში-
რით შეცვალა (PG 101, *op.* 91-93, 576B-577C, 584BC). ყოველივე ეს
შერწყმულია წმ.პავლეში. იგი არის ეკლესიის ჭეშმარიტების რიტორი
(*ῥήτωρ ἐκκλησίας* - PG 101, 332C), *ἀληθείας* (PG 101, 689A, 701B),
(*ὕψιστος*) რიტორი (*πνευματοπόρος ῥήτωρ* - PG 102, 164A). მისივე

¹ ი. შ. ე. ე. ე. ე. ე. დასახ. ნაშრომი, გვ. 296 და შემდეგ.

² სიტყვიერი ქსოვილის ამ სისადავეს (ἀπλότης ფოტიოსის ტერმინის მიხედვით, შდრ. გ.
კ. ე. ს. ს. დასახ. შრომა, გვ. 156) შეესაბამება „ლიტონითა სიტყვით აღწერილი“ ეფრემ
მცირის ტერმინოლოგიით, რომლითაც იგი ახასიათებს წმ. საზარებას, პავლე მოციქულის ეპის-
ტოლებს და წმ. მართლმადიდებელ მამათა აღწერილს. „ლიტონი“ აქ არამც და არამც არ ნიშ-
ნავს მღარეს, „მღაბრიონულს“ იოანე პეტრიწის „განმარტებათა“ ბოლონიტყვაობის მიხედვით.
იოანე დამასკელის „დიდოქტოკის“ ამ ანდერძ-შესავალშივე (A 24, 3v) ეფრემი „ლიტონისაგან“
განსხვავებს „სიოფლურითა და უშეურიითა სიტყვითა აღწერილს“ (რაც უფრო *ταπεινός*-ის ფარ-
დი ცნება უნდა იყოს - შდრ. გ. კ. ე. ს. ს. დასახ. ნაშრომი, გვ. 162, შდრ. ქვემოთ § 13.
სტილთა თეორიაში მას *ἰσχυάς* - მწიერი სტილი შეესაბამება) და, მეორეს მხრივ, „განსუენ-
ბულს და გარდაკაზმულს“ (შდრ. „ენაა გალექსებულს“ (წიგნური) იოანე პეტრიწის მიხედვით,
„ღრმა წიგნური სიტყვა“ სამოციქულოს თარგმანების ეფრემისავე ანდერძში (Jer. 16, 2r), რა-
საც ბიზანტიური რიტორიკის თეორიაში *μεγαλοπρεπής* - მაღალი სტილი შეესაბამება (შდრ.
ი. შ. ე. ე. ე. ე. დასახ. შრომა). ჩანს, რომ ბიზანტიური ლიტერატურულ-თეორიული მო-
საზრებანი შესაბამისად აისახა ქართულ მწერლობაში და ეფრემ მცირეც თავისა ეპოქის ბი-
ზანტიური განათლების სიმაღლეებს აზიარებს ქართულ საზოგადოებას.

აზრით, ქრისტიან მწერლებში - გრიგოლში, ბასილში შერწყმულია სიმ. დიდრე წმინდა ჭვრეტისა და ხელოვანი რიტორი (ταυ ἱερωσ θεωρημάτων ο πλουτας καί ρήτωρ τέχνη - PG 101, 700B; 102,861 BD)¹.

ასევე ახალია ფოტიოსთან ელინური რიტორიკის მშვენიერების კატეგორიების - κάλλος - χάρις ცნებების შინაარსიც. ეს არის საღვთო, ზეციური მშვენება, მაღლი - θεία χάρις პავლე მოციქულთან (PG 101, 945C), ἀνωθεν χάρις დიონისე არეოპაგელთან, რაც ერწყმის რიტორსა და ფილოსოფოსს მასში (PG 101, 697D), ο κάλλους εργάτης გრიგოლთან, γλυκὺς ბასილთან (PG 102, 861 D). მშვენიერების (κάλλος) და სასიამოვნოს (γλυκὺς) ცნებები აქ ქრისტიანულ ღირსებადაა მიჩნეული. ეს არის მართალი, წრფელი სიტყვა - ὀρθὸς λόγος. Αλήθεια-ს (სიმართლის) ცნებამ მიიღო საღვთო ჭეშმარიტების მნიშვნელობა. ქრისტიანული ეთიკა და ლიტერატურული ესთეტიკა ეჯაჭვება აქ ერთმანეთს. აღნიშნავენ, რომ ჰერმოგენეს 7 იდეის თეორიიდან ფოტიოსმა მხოლოდ ის ლიტერატურული ხერხები გამოიყენა, რაც მიესადაგებოდა ქრისტიანულ ეთიკას (სტილის ნიშნებიცაა და ქრისტიანი პიროვნებისაც): καθαρότης - სიწმინდე, λαμπρότης - ბრწყინვალება, χάρις, κάλλος - მშვენიერება (PG 102, 657D). კარგი სტილის ნიშნებია აგრეთვე βραχύτης - ლაკონურობა, σαφήνεια - სიცხადე, απλότης - სისადავე, γλυκύτης - საამურობა, სიტკბობა².

ფოტიოსმა ქრისტიანული თხზულების სტილის ღირსებად დასახა აგრეთვე ბუნებრივი დარწმუნება (ἐμφυτος πειθῶ - PG 101, 581AB), რი-

¹. ასევე განიჩქვა და უწყვილდება ერთმანეთს ძველ ქართულ მწერლობაში საღვთო სიბრძნე, ღვთიური შთაგონება და ე.წ. „სწავლაჲ კაცთაჲ“ (მთ.15,9), „სიბრძნე ამის სოფლისა“ (1 კორ.2,6-7) და მისი ერთ-ერთი სახეობა - ნასწავლი მჭკერამეტყველება (იგივე ტέχνη). ასეთია მაგ. გიორგი მერჩულის „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ წმ.გრიგოლის „მარილითა მადლისაჲთა შეზავებული“ სიტყვა (თ.2) და გუარამ მამფალის ოდენ ნასწავლი „სიტყუაჲქლოვნება“ (თ.42); უფრემ მცირის მიხედვით (ფსალმუნთა განმარტების შესავალი - Jer.1,6), „ენაჲ ღმრთისმეტყუელისაჲ“ და „ყოველი ქლოვნება სიტყუათაჲ ან „სიტყუამჭკვრობა“; რუსთაველის „სიბრძნე“ და ამ „სიბრძნის ერთი დარგი“ - საღვთო შთაგონებით ნასაზრდოები პოეტურ ხელოვნება და „ხელოვნება“, „სიბრძნე“ და „რიტორება“ ვუფხისტყაოსნის ვახტანგ VI-ისეულ განმარტებაში („ხელოვნება“ და „რიტორება“, როგორც ტέχνη, შემოქმედებითი პროცესის მეორე აუცილებელი პირობაა, პირველზე, ღვთიურ შთაგონებაზე დაქვემდებარებული). მეორეს მხრივ, რიტორება ფართო გაგებით, როგორც შუა სს. მწერლობის ყველა სახეობის მომცველი (მათ შორის პოეზიისაც) და თეოლოგია-ფილოსოფიისაგან განუყოფელი (ს. აკერინცივიის დასახ. შრომა, გვ.66), თავის თავში აერთიანებს „სიბრძნეს ორსავე სოფლისა“ - ღვთიურსაც და საეროსაც, ამქვეყნიურსაც, „სიბრძნის დარგისა“ და „ქლოვნებასაც“ მოიცავს. ასეთია მაგ., „რიტორებ გონება-სიბრძნე მცირითა“, „ღმერთო...მოვეც...რიტორთა ლექსი გულისა, სიღრმე სიბრძნისა ზოამანი“ და სხვა დ.გურამიშვილთან. ყოველივე ეს რიტორიკის საყოველთაო სასკოლო დანიშნულების გამოხატველია შუა საუკუნეებში.

². G.Kustas, op.cit.

თაც იგი მიმზიდველი უნდა ყოფილიყო განსწავლულთათვისაც (რიტორიკის და მისი ტექნიკის მცოდნეთათვის) და განუსწავლულთათვისაც (ვინც მოძღვრების შინაარსს უგდებდა ყურს)!

ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილ ახალ ნიშნებს რიტორიკის თეორიაში კვდებით მიქაელ ჰსელოსთანაც, მაგრამ ფოტიოსთან მთლიანობაში და ამავე დროს ცალკეული ავტორისათვის ინდივიდუალურად წარმოდგენილ სტილურ მახასიათებლებს ჰსელოსი კვლავ ანტიკური აბსოლუტური მეთოდის ქვეშ აქცევს, მხოლოდ ამჯერად იდეალური ავტორი ქრისტიანია.

მიქაელ ჰსელოსის ლიტერატურულ კრიტიკას განიხილავენ როგორც განსწავლული კლასიკოსი ფილოლოგის (კარუმბახერი) კონცეფციას, რომელიც დიონისე ჰალიკარნასელის მაგალითით ჟანრის ლიტერატურულ ნიმუშად იყენებს მონოგრაფიის ფორმას, მაგრამ დემოსთენეს ნაცვლად (რომელმაც აითვისა წინამორბედ რიტორთა საუკეთესო თვისებები) გრიგოლს სახავს ლიტერატურული სტილის ნიმუშად, რომელთან მიმართებაში ყველა ავტორი გაკიცხულია (პლატონი და თუკიდიდეს კი). ჰსელოსის მიზანია აჩვენოს გრიგოლი, როგორც მწვერვალი კლასიკური ლიტერატურის განვითარებისა ბერძნული ლიტერატურიდან მოყოლებული, ამისათვის ადარებს მას საფოს, არქილოქეს, ანაკრეონტს და სხვებს, რომლებთანაც საეკლესიო მამების საღვთისმეტყველო სტილს (θεολογικὸς χαρακτήρ), რომლის ჩვენებასაც ეს ტრაქტატი ემსახურება, არაფერი საერთო არა აქვს.

გაკუსტასი თვლის, რომ ჰსელოსმა ისე მისადაგებულად, ბუნებრივად, შერჩევით ვერ გამოიყენა ელინისტური რიტორიკის ლექსიკონი, როგორც ფოტიოსმა ჰერმოგენესი, მან ფოტიოსისვით ვერ დაამყარა წონასწორობა ქრისტიანულ შეხედულებებსა და კლასიკურ ტერმინებს შორის, ვერ ჩააყენა ისინი ქრისტიანობის სამსახურში. თავის მხრივ, ფოტიოსის იმავე მეთოდზე სულ სხვას ამბობს ი.შევეჩენკო, რომელიც ფოტიოსის მიერ მოციქულის სტილის გამართლებას შემდგომ მარცხად მიიჩნევს წმ.წერილის ლიტერატურულ ნორმად აღიარების საქმეში². ა.მაიერის მიხედვით, ჰსელოსისეული ცოდნა ტექნიკისა (τέχνη) მისი ნიმუშისას (დიონისე ჰალიკარნასელი) აღემატება კიდევ, მაგრამ ჰსელოსის ნაკლი ისაა, რომ იგი არ ადგენს რიტორიკის კატეგორიების (ὁἰσία, ὑπόμνημα, ὑποθέσεις, χαρακτήρες და სხვ.) მთელი აპარატის მიმართებას მის მიერ

¹. შდრ. კვლავ უფრემ მცირე: „ვაქებ წესსა სწინასწარმეტყველოთა წიგნთა მთარგმნელისასა, რომელთაგანი მცირედი რამ გაიგონების უსწავლელთა, გინათუ ზოგს-რე სწავლულთა მიერ“ (A 24,1 v).

². იხ. გ. კუსტასის (გვ.167-168) და ი. შევეჩენკოს დასახ. შრომები.

განხილულ ავტორთან¹. ზემოთ ვნახეთ, რომ პირიქით, გ.კუსტასი ფოტიოსთან შედარებით ჰსელოსს ნაკლად უთვლიდა მთელი ელინური რიტორიკული სისტემის გამოყენებას და არა შერჩევით მისადაგებას ქრისტიან ავტორთან მიმართებაში.

ჰსელოსი ითვლება აგრეთვე „ქრისტიან ჰუმანისტად“, მეცნიერ-ენციკლოპედისტად, რაციონალისტად, ყოველივე ანტიკურის შემოქმედებითად ამთვისებლად, რომელმაც მიიღო კიდეც შუა სს. სპირიტუალისტური ქრისტიანული ესთეტიკა და შინაგანად მაინც განდგომილია მისგან. იგი მიჩნეულია ორ რადიკალურ პოზიციას – ანტიკურობის, საერო ლიტერატურის მიღებასა და მის ჩელაღებით უარყოფას შორის მდგომად, ერთი სიტყვით, კონსტანტინეპოლის ინტელექტუალური წრისათვის მიღებული ქრისტიანიზებული გვიანანტიკური ესთეტიკის მატარებლად (ი.ლიუბარსკი)². ს.ავერინცევის მიხედვით, ი.ლიუბარსკი გამუდმებით აღნიშნავს ჰსელოსის თეორეტიკული პოზიციის ორგვარობას – დაპირისპირებას გვიანანტიკურ რიტორიკულ თეორიასთან და, მეორეს მხრივ, მის მეთოდოლოგიურ გამოყენებას, შემოქმედი პიროვნების ორიგინალობის, ინდივიდუალობის ჩვენებას, რაც დაპირისპირება კი არა, ბიზანტიური კულტურისათვის დამახასიათებელი ზემოთ განხილული ანტიკონომიურობაა³.

ყოველივე ზემოთწარმოდგენილი ურთიერთგამომრიცხავი შეფასებების გათვალისწინებით შეიძლება სულ სხვაგვარად მიუდგეთ აღნიშნულ საკითხს და როგორც ფოტიოსის, ისე მიქაელ ჰსელოსის ნაღვაწი განვიხილოთ ახალი, ანტიკურისაგან სრულიად განსხვავებული კულტურის კანონზომიერებებით. მაშინ ბერძენ კლასიკოსთა გაფერმკრთალებასაც წმ.მამათა ნააზრევის ფონზე აბსოლუტური მნიშვნელობით კი არ აღვიქვამთ, არამედ ქრისტიანული მწერლობისათვის დამახასიათებელი ანტიკონომიურობიდან გამომდინარე და განსხვავებული მსოფლმხედველობითი და ესთეტიკური კრიტერიუმებით. ამასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია ისიც, რომ ცნობილ ანტიკურ მოღვაწეთა ზოგი სტილური ნაკლის აღნიშვნას არ ერიდებიან არც კლასიკური რიტორიკის თეორეტიკოსები. გარდა ამისა, თავის მეორე ტრაქტატში წმ.მამათა სტილის შესახებ (PG 122, col. 901; Boisson. 125-127) ჰსელოსი ყურადღებას ამახვილებს არა განსხვავებაზე, არამედ მსგავსებაზე, ბაძვაზე და, ადარებს რა იოანე ოქროპირს და კაპადოკიელებს ანტიკურ მოღვაწეებს, აღნიშნავს, რომ ზოგ საკითხში წარმართ მწერლებს უპირატესობაც კი აქვთ ქრისტიანებთან შედარებით. ასე რომ, ზემოთ წარმოდგენილი აზ-

¹ იხ. ა. მაიერის დასახ. შრომა, გვ.61.

² იხ. ი. ლიუბარსკის დასახ. სტატია, გვ.133-136.

³ ს. ავერინცევი, დასახ. შრომა, გვ.30,51.

რომ სხვადასხვაობის მიზეზი, ცხადია, სულ სხვაგანაა საძიებელი - ფოტოსიცი და მიქაელ პსელოსიცი სულ სხვა კანონზომიერებით უდგებიან ელსნური რიტორიკის თეორიას.

ისინი არც წინააღმდეგობაში ვარდებიან და არც არიგებენ ერთმანეთთან ორ განსხვავებულ პოზიციას, არამედ იყენებენ ელსნურ თეორიას, როგორც ფორმას ქრისტიანული შინაარსისათვის, ანტინომიისათვის. ამითვე აიხსნება პსელოსის გატაცება, როგორც ზემოთ ითქვა, კაპადოკიელებით, რომლებიც ანტიკური რიტორიკის და II სოფისტის მიმდევრები იყვნენ ფორმის მიხედვით, ხოლო შინაარსის თვალსაზრისით ქრისტიანული სულიერი აზრის მატარებლები. პსელოსის ალტერნატივა განსახილველი ტრაქტატის მიხედვით (§2: თუ მართალია, რომ გრიგოლმა ზეშთა სამყაროდან მიიღო ფილოსოფიის საწყისები და სიტყვის მშვენიერება...) მისი ეპოქის ლიტერატურული წრის ინტელექტუალური მოთხოვნილებებით უნდა იყოს განპირობებული, ვისთვისაც გამიზნულია ეს ტრაქტატიც, მაგრამ იგი ცდილობს კლასიკურ კრიტერიუმებზე აღზრდილთა, სიტყვის გარეგნული მშვენიერებით გატაცებულთა დარწმუნებას სულიერი საღვთო აზრის და მშვენიერების, როგორც უმაღლესი ჰარმონიის უპირატესობაში (იხ. §2,3,6). ყურადღება გამაჩვილებულია, რომ ყოველივე ეს განხილულია არა ქრისტიანობის უპირატესობის აღიარების სულისკვეთებით წარმართობაზე, არამედ გრიგოლის უპირატესობის აღიარებით როგორც ანტიკურ წინამორბედებთან შედარებით ზოგად-ლიტერატურული, ზოგადრიტორიკული კრიტერიუმების¹ - აზრისა და მშვენიერების, სიკეთისა და სიტყვის (ენის) შეწონილობის შემძუმეებისა (οπισθός και χαρίτων... ἀρετών και τὴν γλῶτταν - პსელოსი, „ზოგიერთ თხზულებათა სტილის შესახებ“, Boisson. p. 50,51). ზემოთ განხილული ბიზანტიური კულტურისათვის დამახასიათებელი ანტინომიურობიდან გამომდინარე, პსელოსი გრიგოლის სტილს ახასიათებს როგორც სტილთა კლასიკური სახეობების თვალსაზრისით (რომლის მიხედვით იგი სხვებზე ბევრად წარმატებულია), ისე საღვთისმეტყველო განსაზღვრებების თვალსაზრისით (რომლის მიხედვით იგი სხვებზე ბევრად ამაღლებულია).

ბიზანტიური სტილისტური ტერმინოლოგია კლასიკურის საფუძველზე შექმნილი, მაგრამ როგორ გაიგებოდა იგი თავად ბიზანტიელთა მიერ? - ამ თვალსაზრისით თვით ფოტიოსისა და პსელოსის ტერმინოლოგია არ არის ერთგვაროვანი, როგორც თანამედროვე ლიტერატურულ კრიტიკაშია მიღებული. ასევე დაუზუსტებელია საკუთრივ პსელოსის

¹ А. Д. Алексидзе, Византийская литература XI-XII вв. - Культура Византии (II пол. VII-XII в.), м., 1989, с.170-172.

ტერმინოლოგია¹. შევეცდებით წარმოვაჩინოთ მიქაელ ჰსელოსის თეორიის ახალი თავისებურებანი.

მიქაელ ჰსელოსმა შემოიტანა „საღვთისმეტყველო სტილის“ ცნება (θεολογικὸς χαρακτήρ), ისევე როგორც ფოტიოსმა „საეკლესიო სტილისა“ (ἐκκλησιαστικὸς χαρακτήρ). ეს ზოგადი მახასიათებელია ანტიკური-საგან სრულიად განსხვავებული ქრისტიანული თხზულების თავისებებისა, ამიტომ ჰსელოსთან ცალკეული ინდივიდუალური ავტორის სტილზე კი არ არის საუბარი მხოლოდ, არამედ ზოგადად საღვთისმეტყველო სტილზე (რაც სათაურშიც ჩანს), რომლის საუკეთესო ნიმუში კაპადოკიელი მამები, განსაკუთრებით, გრიგოლ ღვთისმეტყველია (მღრ. §12).

რომ წარმოვიდგინოთ, თუ როგორ შეესაბამება ჰსელოსის ტრაქტატის მიხედვით გრიგოლის თხზულებები საღვთო ცოცხალ სიტყვას, შეიძლება მოვიტანოთ პარალელი ხატწერის თეორიიდან. საუკეთესო მხატვართა ტილოებიც კი შეიძლება განხილულ იქნეს ანალიტიკურად (შემადგენელი ნაწილებისა და დეტალების მიხედვით), ხატი კი აღიქმება მხოლოდ სინთეტურად, როგორც ცოცხალი არსება². ჰსელოსის ტრაქტატშიც არის ცდა ასეთი მთლიანობისა - როგორც გრიგოლს ახასიათებს მრავლის ერთქმნა, ერთიანი სიტყვიერი სირინგისაკენ წარმართვა ყოველივესი, ნაწილებად დაყოფის ნაცკლად სიმფონია და კეთილშეზავებულობა, ასევე ჰსელოსიც ცდილობს მთლიანობაში განიხილოს გრიგოლის სტილის თავისებურებები და ღირსება და არა ნაწილ-ნაწილ ძველ თეორეტიკოსთა დარად (იხ. §2,7,16). ასეთ „მთლიანობას“ თავისი ნაკლიც აქვს, მაგალითების ნაკლებობა, თუმცა ეს მონოგრაფია, როგორც ჰსელოსი ამბობს (§23 ბოლო ნაწილი), მხოლოდ დასაწყისია სხვა სიტყვისა. მეორეს მხრივ, ცხოველი სიტყვა არ გამოირიცხავს ესთეტიკურ აღქმასაც (იხ. §3,5,7-8), სტილის გარეგნულ დახვეწილობას (§13,15,20,23;), რიტმულობა - კეთილხმოვანებას (§7,10,12,17;). გრიგოლთან ორივე - გრძნობადი და სულიერი მშვენება ჰარმონიულადაა შერწყმული, რადგან სიტყვა აქ სიმბოლოა საღვთო აზრისა (§13,16,20,21,22,23).

მიქაელ ჰსელოსმაც, ისევე როგორც ფოტიოსმა, ამავე დროს როგორც არა მარტო განსწავლულმა მწიგნობარმა და ბიზანტიის მაღალი ინტელექტუალური ლიტერატურული წრის წარმომადგენელმა, არამედ როგორც სასულიერო პირმაც, ბუნებრივია, გრიგოლის განსაკუთრებული სტილური ღირსების წყაროდ დასახა არა მისი ბუნებრივი ნიჭი (φύσις, როგორც კლასიკური რიტორიკისა და პოეტიკის სახელმძღვანელოებში იყო მიღებული) არისტოტელეს „პოეტიკიდან“ მოყოლებული, რითაც მან

¹ ი. ლიუბარსკის დასახ. სტატია, გვ.130.

² იხ. Αρχιμανδριτ Рафаил, об иконе (II), Проповеди и лекции. кн. 4, Тб., 1991, с.132.

შეკვალა პლატონის მოძღვრება შემოქმედების მესიური წარმოშობის შესახებ. გამონაკლისია ანტიკური პოეზია და, ნაწილობრივ, ფილოსოფია), არამედ ზემთა წყარო - ღვთიური შთაგონება (იხ. §2,3,4,5,6,10,15,17). ამდენად, მისთვის გრიგოლის სტილის მშვენიერება და ინდივიდუალობა ბუნებაზე აღმატებულია (σπερ φθον - §2).

რიტორიკის თეორიაში ბუნებრივ საწყისს თუ შთაგონებას, რა თქმა უნდა, ყოველთვის უპირატესობა ჰქონდა τέχνη-სთან შედარებით. აქვე აღსანიშნავია, რომ ჰერმოგენიდან მოყოლებული, რიტორები სიტყვიერი ხელოვნების ინდივიდუალობის და განუმეორებლობის აღსანიშნავად მიმართავდნენ პლატონის სიტყვებს ტრანსცენდენტურ ღვთიურ საწყისზე. ს.ავერინცევი ამბობს, რომ ეს აზრი ერთნაირადაა გამოხატული დემოსთენესთან (დიონისე ჰალიკარნასელის მიხედვით) და გრიგოლთან (პსელოსის მიხედვით¹, რადგან დიონისე ამ შემთხვევაში პსელოსის უშუალო წყაროა). პსელოსი გრიგოლზე ამბობს: მისი კითხვისას გამოუთქმელი სილამაზითა და მშვენიერებით ვივსებო, გრიგოლის მშვენიერება მიემსგავსება ჰარმონიულ მუსიკალურ მშვენიერებასო და ა.შ. (§3). მაგრამ პსელოსი, როგორც სასულიერო პირი (ეს თხზულება ბერობის დროს უნდა ჰქონდეს დაწერილი, რასაც მიუთითებს სასულიერო წოდების პირთათვის დამახასიათებელი ტიტული „პიპერტიმოსი“) აქ რომ ქრისტიანულ საღვთო სიბრძნეს გულისხმობს და არა მხოლოდ პლატონისას, ჩანს რამდენიმე ფაქტორითაც:

1. პსელოსი განიხილავს რა მშვენიერების კატეგორიას, ანტიკურ ავტორებთან შედარებით გრიგოლის მშვენიერებას უწოდებს „საღვთისმეტყველო და ჩვენს მშვენიერებას“ (§12), რაც ქრისტიანული საღვთო სიბრძნის და მისი მშვენიერების ფარდი ცნებაა.

2. სიმართლის, სინამდვილის, ჭეშმარიტების (ἀλήθεια) რიტორიკულმა ცნებამ, როგორც სიტყვის იდეის სახეობამ, ფოტიოსთან ქრისტიანული შინაარსი - რელიგიური ჭეშმარიტების მნიშვნელობა მიიღო². ასე უნდა იყოს პსელოსთანაც, რომლის მიხედვით, გრიგოლი ჭეშმარიტებით პლატონსაც აღემატება (§15: „ჭეშმარიტ და ცნობილ თემებს იგი უკეთ წარმოადგენს, ვიდრე პლატონი“).

3. პსელოსი ისევე საუბრობს ქრისტიანული მწერლობის სისადავეზე (απλότης), როგორც ფოტიოსი, რაც ქრისტიანული საღვთო სიბრძნის მშვენიერებას გულისხმობს და რიტორიკული სამკაულების ნაკლებობას (§3).

4. პსელოსი საუბრობს, რომ ამქვეყნიური მშვენიერებანი იმქვეყნიურის მიბაძევაა, მაგრამ პსელოსთან ბაძვის ცნება არ არის ნახმარი არც

¹. ს. ავერინცევის დასახ. შრომა, გვ.49.

². გ. კუსტასის დასახ. შრომა, გვ.146-150.

პლატონისეული და არც არისტოტელესეული შინაარსით (არისტოტელემ განსაზღვრა პოეზიის არსი, ბუნება, როგორც ბაძვა არსებული სინამდვილისა, განსხვავებით პლატონისაგან, რომლის მიხედვით შემოქმედება ბაძვა იყო ამქვეყნიურისა, როგორც იდეათა სამყაროს ლანდისა, როგორც თავის მხრივ, იმქვეყნიურის მიბაძვისა. ამდენად, ბაძვა პლატონის მიხედვით იყო ტყუილი (Republ. X 595a - 603b) ხოლო არისტოტელეს მიხედვით, ტიპიზაცია, განსახოვნება, განზოგადება, მრავლის ერთქმნა, ჰარმონია (Metaph. 1078a 36; Poetica). ბაძვის ცნებას პსელოსთან რომ ქრისტიანული შინაარსი აქვს, ჩანს ფრაზით „ბაძავს თავის პავლეს“ (§15). პსელოსის მიხედვით, გრიგოლის ბაძვის საგანი „მისი პავლეა“ (ისევ ზემოთ განხილული ალტერნატივა ჩანს ამ ნაცვალსახელში), ანუ ქრისტიანული უმაღლესი აზრი, საღვთო სიბრძნე. ბაძვის პავლესეული მნიშვნელობაა ქრისტეს ბაძვა, უმაღლესის, უზენაესის, საღვთო სიბრძნის და მისი მშვენიერების ბაძვა (I კორ. 4,16; 11,1; გალ. 4,18. μαθηταί, ζήλουσθα), „გამოუთქმელი“ სულიერი მშვენიერების, პირველსახის ბაძვა (§12,15).

5. გრიგოლის თხზულებათა საღვთო აზრზე, სულიერ შინაარსზე პსელოსი ქრისტიანული სახისმეტყველებით მსჯელობს: შდრ. სახარების იგავი ძვირფასი მარგალიტის მოყიდვაზე (§5); ორატორული სიტყვის ცეცხლოვნება (§17. შდრ. წმ.პავლეს ფოტიოსისეული დახასიათება - πνευματιοφόρος πῦρ - PG 102, 164A. იხ.ზემოთ) და სხვ.

6. პსელოსის მიხედვით, გრიგოლის სიტყვა უბრალო ხატოვანი სიტყვა კი არაა, საღვთო ცოცხალი სიტყვაა, რადგან მას სულიერი ცხოველყოფელობა ახასიათებს, თავად გრიგოლი ზეციდან მოვლენილია, ზეციური მშვენიერება კი თავისთავად განსაცვიფრებელია (§6, §12 ბოლო).

7. გრიგოლის მიერ შერჩეული სიტყვებიც ზეციური წარმომავლობისაა (§2,3,10 - ზემთა სამყაროდან მიიღო მშვენიერება და ძალი სიტყვისა), მაგრამ ერთგან დაკონკრეტებულია ეს ზეციური წარმომობა როგორც ბიბლიური, სამოთხისეული (§4).

8. პსელოსის მიხედვით, გრიგოლის თხზულებათა სულიერი საღვთო მშვენიერება და ჰარმონიული ერთიანობა არის გამაერთიანებელი ცალკეული ნაწილების ღირსებებისა და მითვე აცილებულია დანაწევრება (§7). ამით გრიგოლის საღვთისმეტყველო სტილი ზეციურ საღვთო სიმწყობრეს და ჰარმონიას (§12), შესაძლოა, სამების ერთარსებობასაც (შდრ. §16) უახლოვდება და ბაძავს.

სტილის შემქმნელი უპირველესი ელემენტი და სიტყვის წარმმართველი რიტორიკის ყველა თეორიაში აზრია, შინაარსია (vox, vox, ὁμός - იხ. §13,21...), რომელიც წესს განუწესებს ორატორულ ენას, ხე-

ლოცვებას, მჭევრმეტყველების სახეს, ფორმას („გრიგოლმა თავისი ორატორული ენა გონების აღვირით მართა“ - §13)¹, გვხვდება მოულოდნელობით (§19) და სხვ. ყოველგვარი ნაწარმოების იდეალად შიზნეულია არა მარტო სიტყვიერი (λόγος, οἶσμος, φράσις, λέξις-λεκτικόν), არამედ შინაარსობრივი (το πρᾶγματικόν) ამალღებულობა და მშვენიერება და მათი სრულყოფილი ჰარმონიული შეთანხმებულობა, მაგრამ პსელოსთან ეს მაღალი აზრი სულიერ ზეციურ წესებს ემორჩილება, საღვთოა (θεῖα ἰδέα) და, აქედან გამომდინარე, როგორც დაფარული საღვთო სიბრძნე (§2,3,13,15,16,23) ამქვეყნიურ ყველა სიბრძნეზე აღმატებულია (მღრ. I კორ. 2,6-7, იხ. §2,5,10,15,17), მისი მშვენიერება ქებათა გარეშეც განსაკვიფრებელია (§6). შესაბამისად, ზეშთა წარმოშობისაა ამ მშვენიერი სიბრძნის გამომხატველი გრიგოლის სიტყვაც (§2), მისი მშვენიერებაც (§3) და უმაღლეს ღვთიურ კანონებს და ზეციურ ჰარმონიას ექვემდებარება ისეთი უმნიშვნელოვანესი სტილური მახასიათებლები, როგორიცაა ნაწილთა ჰარმონიულობა, მრავლის ერთქმნა, შეთანხმებულობა, კეთილხმოვანება (§2,3,5,7-10,16,19), კომპოზიცია (§19-20). გრიგოლთან სრული ჰარმონია სუფევს ფორმისა და შინაარსისა, რიტორიკისა და ფილოსოფიისა (§7,13). მასში შერწყმულია ზეშთა ღვთაებრივი სიბრძნე და რიტორიკული ხელოვნების ისეთი ფლობა, რომ ვერც კი ამჩნევ ამას (§12).

აქედან გამომდინარე, საყურადღებოა პსელოსის ტრაქტატში მრავალი ფარული თუ აშკარა დაპირისპირება, მაგ., წარმართ სოფისტებს და ფილოსოფოსებს ენაზე ზრუნვა აჩასიათებდათ (§1), გრიგოლისათვის კი ენა მხოლოდ მხევალია გონებისა (§13); ანტიკური რიტორიკის თეორიისათვის ბაძვა (μίμησις) უმაღლესი საზომი იყო მწერლის ღირსებისა (იგულისხმება არა მარტო სინამდვილის, არამედ წინამორბედი მწერლების ღირსებათა ბაძვა უმთავრესად), პსელოსისათვის გრიგოლთან მთავარია არა ძველების მიბაძვა (μη κατα ζῆλον ἀρχαίων - §2,12), არამედ ორიგინალობა, თვითმყოფადობა და არქეტაპულობა სტილისა, ახალი სიტყვიერი ტექნიკისა (ἀρχέτυπος χαρᾶκτηρ - §2,10,12). გარდა ამისა, ბაძვას პსელოსთან ახალი ქრისტიანული შინაარსიც აქვს - ბაძვა არა ფორმისა, ძველ მწერალთა გარეგნული გამომსახველობითი ხერხებისა, ექსპრესიულობისა (ანტიკური ლიტერატურის თეორიის მიხედვით), თუმცა ითავსებს ძველების სტილურ ღირსებებს (§1,2,10-12), არამედ უპირველესად, სულიერი ღირსებისა ქრისტიანული აზრით (იხ. ზემოთ).

¹ მღრ. გრიგოლ ხანძთელის საღვთო სიბრძნის მაღლით შეზავებული სიტყვა: „სიტყვაჲ მისი იყო შეზავებულ მარიალითა მაღლისაჲთა (მღრ.კოლოს. 4,5-6). რაჟამს იტყვნ, ბრძანად აღადის პირი თვისი და წესი განუჩინის ენასა თვისსა“ (თ.2).

პსელოსი აერთიანებს კიდევ და უპირისპირებს ერთმანეთს (უფრო სწორად, ბიზანტიური კულტურისათვის დამახასიათებელი ანტინომიურობიდან გამომდინარე აერთიანებს) ორიგინალობის, ახალი სტილის მიღების ორ მახასიათებელს: 1. კლასიკური გაგებით ეს არის ძველების საუკეთესო თვისებების გაერთიანება, მათი შემოქმედებითი ათვისება (ასეთია მაგ. დემოსთენე დიონისე ჰალიკარნასელის მიხედვით, გრიგოლი პსელოსის მიხედვით); 2. ახალი სულიერი შინაარსით ეს არის არა ფორმის მიბაძვა, არამედ ზეციურისა, ღვთაებრივისა, „მისი პავლესი“ გრიგოლთან და იქიდან მიღება შთაგონებისა. გრიგოლისათვის ორივე ერთმანეთშია შერწყმული. ასევე ანტინომიურობიდან გამომდინარე ორიგონად განიხილავს პსელოსი გრიგოლის სტილის ღირსებებს: 1. კლასიკური სტილთა თეორიიდან გამომდინარე, რომლის მიხედვით გრიგოლის თხზულებები მაღალფარდოვანი სტილის გამოხატულებაა და 2. წმ.წერილისა და წმ.პამათა თხზულებათა სტილის ევანგელური უბრალოებიდან, სისადავიდან გამომდინარე (წმ შდრ. ფოტიოსის ἀπλότης), რომლის მიხედვით გრიგოლის თხზულებათა როგორც შინაარსობრივი, ისე სიტყვიერი დახვეწილობა და სისადავე, როგორც საღვთისმეტყველო სტილის მახასიათებელი, სანიმუშო და მისაბაძია.

კიდევ ერთ სიახლედ შეიძლება მივიჩნიოთ პსელოსთან რიტორიკული თეორიის უმნიშვნელოვანესი ცნებების κἄλλος - χἄρις (მშვენიერება-საამურობა) ტრადიციულთან ერთად ახალი შინაარსით გამოყენება. გვიანანტიკურ ესთეტიკურ თეორიაში და კონსტანტინეპოლის XI ს. სამეფო კარის ინტელექტუალთა ვიწრო წრეშიც ლიტერატურული ნაწარმოების მთავარ ღირსებად სიტყვით ესთეტიკური ტკბობა, სიტყვის მშვენიერება ითვლებოდა¹. ეს ტერმინები უმთავრესად გამოხატავენ ესთეტიკურ ზემოქმედებას, სტილის ღირსებას, სიტყვის მშვენიერებას, ამიტომ მათ ენაცვლება ტერმინები γλυκύς, ἠδύς (საამურობა, სიტკბობა). ამ თვალსაზრისით პსელოსთან ისინი განხილულია დიონისე ჰალიკარნასელის სქემაში (Dionys. Hal. II, p. 36, 10-37. Ps. Walz, Rh.Gr. V, p. 599, 6 sq.). მის მსგავსად პსელოსთანაც ἠδὸν მოიცავს ἀρα-ს, χἄρις, εὐρομία, γλυκύτης (სილამაზე, საამურობა, სიტკბობა), κἄλλον კი - μεγαλοπρέπεια, βἄρις, ὄγκος, μέγϋθος, ἀξίωμα (დიდებულება, საღვთისმეტყველობა, ღირსება, მშვენიერება-ამაღლებულის აზრით) ცნებებს. გვიანანტიკურ ესთეტიკაში ნაწილთა მშვენიერებაზე, ცალკეულ ფიგურებზე, ელემენტებზე ყურადღება გამახვილებული, ესთეტიკური აღქმა დანაწევრებულია (მაგ., ცალკეა განხილული ბგერის, რიტმის ესთეტიკა და სხვ. შდრ. ფსალმუნთა ჰარმონია, რიტმი პსელოსის მიხედვით. Scripta mi-

¹ ი. ლიუბარსკი, დასახ. სტატია, გვ. 130-131.

pora I, p. 372,8-9), კსელოსის მიხედვით კი, გრიგოლის მშვენიერებას ტრანსცენდენტური წყარო აქვს, არა ჰგავს სხვა რიტორთა მშვენიერებას. იგი მრავლის ერთქმნაში მდგომარეობს (რადგან ერთიან ზეშთა საწყისს ემორჩილება).

ამასთან, კსელოსთან *κάλκλος-χάρυς* ცნებები გამოჩატავენ არა მარტო გარეგნულ, არამედ სულიერ, შინაგან, გამოუთქმელ სილამაზეს და მშვენიერებას, განსაცვიფრებელ აზრებს (§3,19. შდრ. *χάρυς*, *ηδύς*, *κάλκλος* - *Orth. Photiana*, s. 95). ვფიქრობთ, კსელოსთან *χάρυς* ზოგჯერ უკვე ქრისტიანული საღვთო მადლის მნიშვნელობით შემოდის (§2-3) და აზრის, მოძღვრების მშვენიერებას გამოჩატავს. ამ შემთხვევაში *κάλκλος* და *χάρυς*, შესაძლოა, ზოგჯერ უპირისპირდებოდეს კიდევ ერთმანეთს, როგორც მიწიერი და ზეციური მშვენების გამომხატველნი (იხ. §2. §19). მით უმეტეს, მიჩნეულია, რომ კსელოსი ტერმინოლოგიური უზუსტობის გამო ხშირად აღრევს *κάλκλος* და *χάρυς* ცნებებს ერთმანეთში¹. ამადლებული აზრი უცხო არაა ანტიკური ესთეტიკისათვის და მშვენიერი ფორმაც მას უნდა შეესაბამებოდეს, მაგრამ კსელოსთან შინაარსის ქრისტიანულ ესთეტიკაზე გამაჩვილებული ყურადღება, ევანგელურ სისადავეზე (*ἀπλόος*) და გამშვენიერებული ბრწყინვალე ფორმაც გრიგოლთან გამართლებულია მხოლოდ მშვენიერი სულიერი შინაარსით.

ამასთან, სიტყვა აქ ახალი ფუნქციითაც შემოდის, როგორც სიმბოლო, ნიშანი ზეციური მშვენიერებისა. შესაძლოა, ამიტომაც არ არის კსელოსთან შესაბამისობის ცნება (*πρέπον*, რომელიც არისტოტელედან მოყოლებული რიტორიკის თეორიების მოუცილებელი ელემენტი). გრიგოლის სიტყვა ცოცხალი საღვთო შინაარსის მქონეა, ადამიანის აღმყვანებელია სულიერი სამყაროსაკენ (§13,16,21,22,23), ამიტომ მშვენიერების ცნებას გრიგოლთან საღვთო გაგება აქვს და არა უბრალოდ ამადლებული აზრის სილამაზის მნიშვნელობა. ამიტომაც, კსელოსის მიხედვით, ძველ რიტორთა თხზულებები ესთეტიკურ მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს, გრიგოლისა კი - სულიერ მოთხოვნილებებს, თუმცა მისი ფორმაც სრულყოფილების მწვერვალია. ასე რომ, *κάλκλος-χάρυς* ცნებები კსელოსის ტრაქტატში არა მხოლოდ ესთეტიკური, არამედ სულიერი ღირსებების გამომხატველიცაა.

გრიგოლის თხზულებათა დამაჯერებლობა (*πιθανότης* - თავად ეს ტერმინი კსელოსთან არაა) იმდენად დიდია, რომ ყველანაირი მსმენელისათვის არის აღსაქმელი (შდრ. ზემოთ ფოტიოსი). ამასვე სახავს თავად წმ.გრიგოლ ღვთისმეტყველი თხზულების ღირსებად (იხ. მისი *epist.* 51): „ის წერილია სრულყოფილი და მშვენიერი, რომელიც განუსწავ-

¹. იქვე გვ. 130.

და დასკვნა კი არ უნდა იყოს, არამედ დასაწყისი კვლევისა¹. ჩვენც შევეცადეთ, გარდა კლასიკური წყაროებისა, სხვა ახსნაც მოგვეძებნა პსელოსის ტრაქტატისათვის და გვეჩვენებინა მისი სიახლეები.

რაც შეეხება საკუთრივ *τέχνη*-ს (მჭევრმეტყველების წესებს)², ბუნებრივია, რომ აქ პსელოსი ორიგინალური ვერ იქნებოდა და იგი ვერდნობა ელინისტურ თეორიებს, განსაკუთრებით დიონისე ჰალიკარნასელს (ძვ.წ. I ს.) და ჰერმოგენეს (ახ.წ. II ს.), რაც სასკოლო შაბლონი იყო შუა საუკუნეებში და რომელთა მოძღვრებაც მათი შემაჯამებელი ხასიათისა და სიცხადის გამო ადვილად აღსაქმელი და გაერცვლებული იყო ბიზანტიაში (განსაკუთრებით, Hermog. Περὶ ἰδεῶν და Dionys. Hal. Περὶ ὑσθέρειας ὀσιμῶτων და Περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων), თუმცა გრიგოლის *τέχνη*-ც ორიგინალურია, პსელოსის მიხედვით.

ეს სიახლე გამოიხატება: 1. რიტორიკის კლასიკურ თეორიებთან შედარებით ყურადღების გამახვილებით გრიგოლის მიერ რიტორიკული ძეგლიერების შემოქმედებით ათვისებაზე, საკუთარ სულსა და გონებაში გადამუშავებაზე, რითაც თავად ხდება წყარო ხელოვნებისა (§2,3,12).

2. ძეგლებისაგან ნასწავლი ღერხების ორიგინალური გამოყენებით (ფიგურათა, იდეათა თავისებური შერწყმით, სიტყვათა შეკავშირების საკუთარი ოსტატობით, რითაც იგი ცნობილ მწერლებზე აღმატებულია და წარმოუდგენელ კეთილხმოვანებას და სიტყვიერ ჰარმონიას აღწევს (§3,7,8,9,10). ამ ღერხების ფლობით იგი საკუთარ ხელოვნებასაც ქმნის (§9,17), სიტყვიერი ხელოვნების წყაროებს ზომიერად, დახვეწილად იყენებს (§2,5,7,9), რითაც სადა, ბუნებრივ მშვენიერებას აღწევს (§20,23), ისე რომ, სპეციალურად არ ზრუნავს რიტორიკულ ხელოვნებაზე (§12,13).

3. მის მიერვე მიკვლეული ხელოვნებით (*τέχνας αὐτῶ εὐρημένους* - §20).

4. პანეგირიკის ჟანრში მიღწეული ისეთი წარმატებით, რითაც ორიგინალობას უახლოვდება და იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს მან მოიგონა სიტყვის ეს სახეობა (§19).

5. შემოქმედებითი შთაგონებით თუ ზემთა ძალით მრავლის ერთქმნით ზეციურ ჰარმონიას უახლოვდება (§2,7,16).

6. შესაბამისობის, შესაფერისობის (*πρέπον*) ცნების მიხედვით, მაღალზე მაღლად ჩამს საუბარი, უბრალოზე-უბრალოდ. შუა სს. ეგზეგეტიკის, ქრისტიანული ალეგორიის პრინციპიდან გამომდინარე, გრი-

¹ ი. ლიუბარსკი, დასახ.სტატია, გვ.121.

² რიტორიკის სასწავლო სახელმძღვანელოების *τέχνη*-ს (*τεχνηδίων*) ისტორიისათვის იხ. G. A. Kennedy, *Early Rhetorical Handbooks*. - *American Journal of Philology*, v. LXXX, 1959, p.169-177.

გოლს აქვს უნარი ფარული ღრმა აზრის სადად გადმოცემისა, სიტყვიერი ალეგორიით რამდენიმე აზრის გახსნისა, უბრალო, საყოველთაო აზრებისადმი მაღალი მნიშვნელობის მინიჭებისა (§13,16,21,22,23). ასე რომ, ალეგორიულობა აუცილებელი პირობაა შუა სს. რიტორიკისა.

7. კომპოზიციის სიმეტრიის დაფარულებაც გრიგოლთან ახალაა, კლასიკურისაგან განსხვავებული (§19-20).

8. ყოველივე ეს ხსნის გრიგოლის სტილის არქექტიპულობას, ორიგინალობას (§2,3,7,12,23), თითქოს ძველებისაგან კი არ მოიძია და ისწავლა, არამედ საკუთარი წყაროდან წარმოადინა მან სიტყვიერი მშვენიერების ნაკადი (§2,12) ან კიდევ შეჰკრიბა თითქოს ეს ცნობილი ხერხები და კიდევ ერთგულია თავისი თავისა (§2).

ჰსელოსის მიერ გამოყენებული τέχνη-ს სისტემა, რიტორიკული სტილის შემქმნელი ელემენტები (შინაარსობრივი, აზრობრივი და სიტყვიერი მშვენიერება: სიტყვათა შერჩევა, შეწყობა, ფიგურები; თემის დამუშავება, კომპოზიცია, ტოპიკა, სიტყვის მაჩასიათებლები: ღირსებები, იდეები, სტილის სახეები და სხვ.) გზადაგზა განმარტებულია ტექსტის თარგმანის შენიშვნებში.

ჩვენთვის განსაკუთრებით საყურადღებოა ის, რომ ჰსელოსის მონოგრაფიაში დახასიათებულია გრიგოლის პროზის ის თვისებები, რაც შენარჩუნებულია ქართულ თარგმანებშიც და რაზედაც ყურადღება აქვს გამახვილებული ეფრემ მცირეს. ქართული მწერლობისათვის საყურადღებოა ის, რომ ეფრემ მცირე უკვე აქცევს ყურადღებას რიტორიკის თეორიის ამ აქტუალურ საკითხებს და თავადაც მცირე თეორიულ ფორმულირებებს კეთავაზობს მათზე თავის ანდერძებში. ეს არის მეტაფრასტიკის თეორიის საკითხები (A 24. ამ თვალსაზრისით სრულიად შეუსწავლელია და მომავალი კვლევის საქმეა ჰსელოსის ენკომია სემონ მეტაფრასტისადმი და იოანე ქსიფილინოსისადმი), აგრეთვე რიტორიკის თეორიის ისეთი საკითხები, როგორცაა ლაკონურობა, აზრის დაფარულობა-სიღრმე, ალეგორიულობა (Jer.43), სტილთა თეორიის საკითხები (A 24, Jer.43) და სხვ. (იხ. ზემოთ).

და ბოლოს შეიძლება ვთქვათ, რომ რიტორიკის, როგორც შუა სს. სასკოლო ნორმის, სასულიერო თუ საერო განათლების აუცილებელი ელემენტის (ფილოსოფიასთან და გრამატიკასთან ერთად) გავლენა გაცილდა მხოლოდ ჰომილეტიკური ჟანრის ფარგლებს და მწერლობის თითქმის ყველა დარგი მოიცვა, მათ შორის პოეზიაც¹. იგი იყო შუა სს. შვიდი თავისუფალი ხელოვნებიდან ერთ-ერთი - „სიბრძნის დარგი“. რიტორიკის კანონებმა მოიცვა მთელი შუა სს. მწერლობა და გან-

¹ H. Hunger, Aspekte der griechischen Rhetorik von Gorgias bis zum unterg. von Byzanz. Wien, 1972, s. 3-27.

სახლერავდა ცალკეული ლიტერატურული გვარის შინაარსს, ალეგორიულობას თუ კლიშეებად ქცეულ სახეებს და გამონათქვამებს.

XII-XIII სს. პოეზიის თეორიაში შენიშნავენ ჩვეულ ურთიერთგაგენას რიტორიკისა და პოეზიისას¹. ამ მხრივ, ვეფხისტყაოსნის პროლოგი თავისი შაირობის თეორიით, საღმრთოს ბაძვის თეორიით, პროლოგშივე თხზულების ჟანრის განსაზღვრით, ალეგორიულობით - „საკოჭმანები საქმით“, განუსწავლელისა თუ განსწავლულისათვის ერთნაირი მისაწვდომობით („საღმრთო, საღმრთოდ გასაგონი“, „კვლა აქაცა ეამების“), პოეტიკის ტერმინოლოგიით - „საამურობით“ („გვეამების“, შდრ. χάρης, ἦδύς), სიტყბოებით (შდრ. γλαυκῆς. „თქმა ლექსებისა ტკბილისა“), „ენა-მუსიკობით“ (შდრ. εὐγλωττία), სიცხადის - ნათლად თქმის („რაცა ოდენ თქვან ნათელად“) თუ „მოკლედ თქმის“ ხელოვნებით, „სიტყვა-მცირობით“ (სტილთან მიმართებაში)², „გრძელი ლექსით“ თუ „ცოტა ლექსით“ (ჟანრთან მიმართებაში), ერთი სიტყვით, შემკობილი ვენით, „ხელოვნებით“ (τέχνη) თუ ღრმა საღვთო აზრით, სიბრძნით, თავად ტექსტში მეფეთა დახასიათების ტრადიციული რიტორიკული კლიშეებით და სხვ. ბიზანტიურ რიტორიკასთან მიმართებაში ჯერ კიდევ შესასწავლია. ამ მხრივ, რუსთაველის პოეტური შემოქმედება რიტორიკის (ფართო გაგებით, როგორც საღვთო სიბრძნის გამომხატველის და არა მხოლოდ τέχνη-სი) ერთ-ერთი სახეობაა, სიბრძნის დარგია. მასაც ისეთივე საღვთო დანიშნულება აქვს, როგორც ბიზანტიური რიტორიკის თეორიაში საღვთისმეტყველო სტილის გამომხატველი რიტორიკის ახალ სახეობას (შდრ. ფოტიოსი, პსელოსი). ამ თვალსაზრისით, რუსთაველი უშუალოდ ბიზანტიური რიტორიკის თეორიის გამგრძელებელია³.

რიტორიკა, როგორც ფორმა-შინაარსის, ხელოვნებისა და სიბრძნის, ენისა და აზროვნების, გარეგნული თუ სულიერი მშვენიერების გამომხატველი, დღესაც დაფარულად განაგრძობს არსებობას⁴.

1. H. Caplan, Classical Rhetoric and the medieval theory of Preaching. - Classical philology, XXVIII, N2, 1933, p.73-96.

2. სიცხადე (ἰσαφύεια), ლაკონურობა (βραχυτης) და საამურობა (χάρης) სამი ყველაზე გავრცელებული სტილური მახასიათებელია და არისტოტელედან მოყოლებული ლიტერატურული ნაწარმოების მთავარ ღირსებად ითვლება (შდრ. გრიგოლის ეპისტოლე 51,54 - ბიზანტიური მწერლობის ქრესტომათია, ტ.1, 1994).

3. რუსთაველის „ქელოვნება“ τέχνη-ს პირველად ბბრეგვაძემ დაუკავშირა (იხ. მისი თარგმანი: უსეველოვნიე, „ამაღლებულისათვის“, თბ., 1975, გვ.210). ვეფხისტყაოსნის პროლოგის თეორიას ბერძნული რიტორიკის თეორია ადრე დაუკავშირა ნ.სულაჯამ, ზოლო კონკრეტულად გრიგოლის ზემოთ დასახ. წერილებს, როგორც გამაშუალებელს ანტიკური რიტორიკის თეორიასა და შუა სს. შორის - ლ.კვირიკაშვილმა.

4. შდრ. Общая риторика - Rhetorique Generale par le groupe μ, М., 1986.

მიქაელ ქსელოსის წინამდებარე ტრაქტატი, ვფიქრობთ, ერთ-ერთი საფეხური იქნება ბიზანტიური ლიტერატურულ-ესთეტიკური ტრაქტატების ქართულად გადმოღების და ქართულ ლიტერატურასთან მიმართებით კვლევის საქმეში.

თარგმანი შესრულებულია ა.მაიერის დასახელებული კრიტიკული გამოცემის მიხედვით.

ჰიპერტიმოს¹ პხელოსის სიტყვა, სახელდახელოდ შედგენილ² კესტარს³ პოთოხისათვის, რომელმაც ხიზოვა მას საღვთისმეტყველო სტილზე⁴ დაეწერა

1. ნუ გაგიკვირდება, ჩემო ძვირფასო პოთოს, თუ მე [გვერდი აგუარე] ჩემზე უწინდელ რიტორებს⁵, სტილის მშვენიერების განმარტებისათვის სათითაოდ რომ [აღწერდნენ] იმ სოფისტებს და ფილოსოფოსებს, რომლებსაც ენაზე ზრუნვა ახასიათებდათ. მე კი ავიცილე სიმრავლე და ხელი მოკვიდე იმ საქმეს, რომ ერთადერთ კაცში დამენახა მთელი ხელოვნება და ძალი სიტყვისა. რადგან ზემოხსენებული რიტორები არ ეჩებოდნენ რომელიმე ერთი მწერლის სიტყვიერი ფორმის და შინაარსის⁶ ღირსებას, არამედ სხვადასხვა მწერლის სხვადასხვა ღირსებას განიხილავდნენ. მათ სურდათ შემოეთავაზებინათ არა დაუსრულებელი, არამედ დასრულებული და სრულყოფილი განმარტება სტილისა. ამის გამო მათ თითოეული მწერლის მიხედვით შეკრიბეს რაღაც თითო [დამახასიათებელი ნიშანი სიტყვის] სახეობისდა შესაბამისად⁷: პლატონისაგან,

1. ამ უმაღლეს ტიტულს (ὑπεριμος), რომელიც უმეტესად სასულიერო წოდების პირთ ეძლეოდა, „ზეშთაპატიონსად“ თარგმნის აკად. ს.კუხიშვილი (ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, 1973, გვ.257).

2. λόγι οὐ σκευασθέντες სპეციალური ლიტერატურული ფორმა იყო.

3. წერილის ადრესატის პოთოსის საპატიო ტიტულია, რომელიც იმპერატორთან დაახლოებულ პირს ენიჭებოდა სასახლის კარზე.

4. κερὶ τοῦ θεολογικοῦ χαρακτῆρος - ამ თხზულების მოკლე სათურად შეიძლება იქნეს გამოტანილი.

5. დიონისე კალიკარნასელის მსგავსად პხელოსი ცდილობს თავისი თემა აირჩიოს ისე, რომ გრიგოლმა ყველა ἰδέαι λόγι οὐ σκευασθέντες გააერთიანოს, მაშინ როცა ძველი მწერლებისაგან თითოეული მხოლოდ ერთი მიმართებით იყო სანიშნუო (დემოსთენეს დიონისე კალიკარნასელთან de Demost.). წინამორბედი „არასრულყოფილი“ მწერლების ღირსებებს (ἀρεταί) სრულყოფილად აერთიანებს თავის თავში.

6. τὸ λεκτικόν - სიტყვიერ ქსოვილს, ზოლო τὸ πρακτικόν (πραγματικόν) - შინაარსს, აზრს ნიშნავს რიტორიკულ თეორიებში (დიონისე კალიკარნასელი და სხვ.). ამიტომ აქ ფორმისა და შინაარსის მიმართება უნდა იგულისხმებოდეს. ეს უკანასკნელი ფრაზა უთარგმნელია ტმილურთან.

7. ცალკეული „არასრულყოფილი“ მწერლის ყველა იდეის (სტილის მახასიათებელი - იხ. ქვემოთ) გაერთიანების იდეალური სურათისათვის შდრ. კერამოკენე, Περὶ ἰδεῶν - Rhetores Graeci II, 286,24; 270,32 Sp.

მაგალითისათვის რომ ვთქვათ, აიღეს დიალოგური სიტყვა, სოკრატეოსს ესქინესაგან - სიტყვათა მწყობრი შეთანხმება, თუკიდიდესაგან - ამადლებულობა და ზეაწეულობა, ჰეროდოტესაგან - სრულიად ჰარმონიული კეთილხმოვანება, ისოკრატესაგან - სადღესასწაულო და სახოტბო სიტყვათა მოწესრიგებულობა, დემოსთენესაგან - სასამართლო დავის¹ სიმძაფრე და მასთან გონიერება და სავსება ენაწყლიანობისა და აღტყინებისა². არიანელ პოლემონისაგან, მარათონელ ჰეროდესაგან, ეფესელ ლოლიანესაგან³ და სხვათაგან კი, რომელთაც სიტყვებით განითქვეს სახელი, ისინი იღებდნენ იმას, რაც თითოეულისათვის უფრო მახლობელი და ბუნებრივი ჩანდა.

2. მე კი, მათგან განსხვავებით, წილად მხედა უმეტესი ბედნიერება ძრავალთაგან ერთი განმეხილა, ვგულისხმობ ღვთისმეტყველად სახელდებულ გრიგოლს, რომელმაც ისე სრულყოფილად გააერთიანა თავის სიტყვებში თითოეული იმათგანის⁴ გამორჩეული [თვისება], რომ გეჩვენება, თითქოს მან მათი მიბაძვით⁵ კი არ მოიძია ეს ყოველივე, არამედ თავადვე გახდა პირველსაზე და გამოჩატულება სიტყვიერი მშვენიერებისა. ამიტომ გვერდი აუქარე სიტყვის იღებებს სხვა [მწერლებთან] და ვარ-

1. რიტორიკის სამი კლასიკური ჟანრი არისტოტელეს განსაზღვრებიდან (Rhet.) მოყოლებული: სადღესასწაულო პანეგირიკული სიტყვა (γένος επιδεικτικόν και πανηγυρικόν), სასამართლო პოლემიკური (δικαστικόν), შესამე - პოლიტიკური სასაზღვრო (συμφυσλευτικόν) აქ არ არის დასახელებული.

2. ეს არის ე.წ. ἀρχαίαι-ს (ძველი მწერლების) რიგი. დასახელებულია სანიშნო პროზაიკოსების რიგი სამ ჯგუფად: ῥήτορες, ιστορικοί, φιλόσοφοι: დემოსთენე და ისოკრატე (§5-ში მათ ემატება ლისია), თუკიდიდე და ჰეროდოტე, პლატონი და ესქინე. ეს იყო ანტიკურ ტრადიციაში გავრცელებული რიტორების, ისტორიკოსების, ფილოსოფოსების სრულყოფილ მკარ კანონთაგან (დაახლოებით ათ-ათ საუკეთესო მწერალთა კატალოგი) რჩეული. ამ კანონთაგან ასელოსის და მისი უშუალო წყაროს (Longinus, Περὶ ῥητορικῆς. Rhetores Graeci I 211, 25 Sp.-H.) კატალოგები შეიდი ზემოთ ხსენებული პროზაიკოსთა საუკეთესოდ მიაჩნა ა. მ ა ი ე რ ს (სხვა წყაროებისათვის იხ. მასთანვე, გვ.68). სანიშნო ავტორების განსხვავებული სია ასელოსის სხვა შრომაში (Περὶ χαρακτικῶν συγγραμμάτων τινῶν. - Boissonade, De oper. daem. p. 48ff.): დემოსთენე, ისოკრატე, არისტოტელე, თუკიდიდე, პლატონი, პლუტარქე, ლისია, გრიგოლ ღვთისმეტყველი. ე.ი. სოკრატეოსის ესქინე და ჰეროდოტე აქ შეცვალა არისტოტელემ (შდრ. პითოისსადმი, §21-22) და პლუტარქემ (§15, 21).

3. ძველი სანიშნო ავტორების რიგს უერთდებთან ორატორთა ე.წ. მეორე კანონის წარმომადგენლები: პოლინიოსი, ჰეროდოტე ატიკელი, ლოლიანე, ასელოსის წყაროა ფილოსტრატეს „სოფისტთა ბიოგრაფიები“ - VS (I, 23, 25; II, 1. შდრ. პითოისსადმი §6, 12, 18).

4. იგულისხმება ზემოთ დასახ. მწერლები. სიტყვა - λόγος ხან ლექსიკურ ერთეულს ნიშნავს, ხან ქადაგება-პოშილიას, რაც შინაარსით განირჩევა. ზოგჯერ ერთფეროვნების ასაცილებლად „პოშილიას“ ვწერთ.

5. κατά ζῆλον εκεῖνων (იგულისხმება ἀρχαίαι - იხ. §2 ქვემოთ). გრიგოლის დიდ ღირსებად ითვლება ის, რომ ძველ მწერალთა მიბაძვით არ წერდა. შდრ. ასელოსისვე თხზულება „წმ.მამათა სტილის შესახებ“ - Boiss. 127, 20, სადაც გრიგოლის სტილი εκ πολλῶν ῥητόρων ηριστοιται. ეს წინააღმდეგობა გამოწვეულია იმით, რომ ამ ორი ტრაქტატის მიზანდასახულება სხვადასხვაა. განსახილველ ტრაქტატში გრიგოლის ინდივიდუალობა და ორიგინალობა არის წარმოჩენილი, მეორეში კი - მისი წყაროები.

ჩიე მხოლოდ და მხოლოდ ერთი იგი დამეხასიათებინა შენთვის. ჩემს ნაღვაწს კი სხვას ვისმე კი არ ვუძღვნი, თუმცა ვუწყი, რომ მრავალი ამის მოსურნე, არამედ აწ მხოლოდ შენ გაძღვე გულითადად ადრევე დაპირებულს.

თუ მართალია, რომ ამ დიდმა კაცმა, ისევე როგორც ზემთა სამყაროდან მიიღო ფილოსოფიის საწყისები, როცა უხორცო და ღვთაებრივ იდეებამდე აღიყვანა გონება და ერთადერთი წყაროდან მოიპოვა თავისთვის ცოდნის ნაკადი, ასევე საიდანღაც იქიდან დაფარულად მიიღო მშვენიერება და ძალი სიტყვისა და უმაღლესი მუსიკის კანონების მიხედვით შეურწყა იგი თავის თხზულებებს¹, მაშინ საკვირველი უნდა იყოს ეს აზრი, ხოლო ზეციდან უხვ ნაკადად უნდა მოედინებოდეს² სიტყვის წყარო, საიდანაც იგი (გრიგოლი), სხვებთან ერთად მის სავსებას დაწაფებული, ჩვენთვის ადინებდა სიტყვიერი მშვენიერების მდინარეებს. ხოლო თუკი იქ არაფერია არაღვთიური და სხვა [ამქვეყნიური] მშვენიერებანი³, გამოძინარენი სულიერი თუ ბუნებრივი საწყისებიდან,

¹. ასეღოსი, როგორც კლასიკოსი ფილოლოგი, აყენებს ალტერნატივას გრიგოლის მჭევრმეტყველების ღვთიური თუ ადამიანური წარმომავლობის შესახებ (ა. შაიერი) და ვუიქრობთ, როგორც განსწავლული სასულიერო პირი, რიტორიკული ფასეულობების - სიტყვის მშვენიერებისა (κάλλος) და ძალის (δύναμις) ღვთიური საწყისის უპირატესობას წარმოაჩენს, შეარწყმულს იმავე ზემთა სამყაროდან მიღებულ ფილოსოფიასთან. (შდრ. ფოტოლისის აზრი დიონისე არეოპაგულზე: მისი აზრი განუყოფლად უკავშირდება რიტორობას, სიტყვის ზღვოვნებას, ისე რომ თუ მისი ღვთისმეტყველება და ფილოსოფია ზემთა საბოძარია და საღვთო სიბრძნეა, ასეთივე ზემთა ნიჭი და სიბრძნე უნდა იყოს მისი-რიტორობაც - Amphilochia CIX. PG 101, 697D). ამ მოსაზრებას ასეღოსი საკვირველს (καίθόν - ახალსაც ნიშნავს) უწოდებს, შესაძლოა იმიტომ, რომ ახალია იგი კლასიკურ რიტორიკულ თეორიებთან შედარებით, სადაც ბუნებრივი ნიჭია (φύσις) წარმმართველი, ასეღოსი კი მსმენელად თუ მკითხველად მისი ეპოქის ინტელექტუალურ წრეს უნდა გულისხმობდეს.

². ამავე მიზეზით უნდა იყოს გამოწვეული კავშირებითი კილოს ხმარება καίθόν τούτ αν ειή το νόημα. ტმილერი მართებულად თარგმნის ამ ადგილს: и признаем, что (გვ.161), რაც ზემოთ აღნიშნულ ალტერნატივას გამოხატავს (თუმცა ეს სიტყვა დედანში არაა).

³. მშვენიერების გამოხატველი რიტორიკული ცნებები κάλλος-χάρის, როგორც ვთქვით, ასეღოსთან ტრადიციულ სიტყვიერ მშვენიერებასთან ერთად სულიერი მშვენიერების გამოხატველიცაა. ასეღოსი მსჯელობს მათ ზეციურ წარმომავლობაზე (§2). ტრადიციული რიტორიკის თეორიაში ისინი ერთმანეთისაგან განირჩევა იმით, რომ χάρის უფრო საპურობა გამოხატავს (რისთვისაც მას ენაცვლება ἠδονή, ἄρα, ἡλυστήρ), κάλλოს კი - დიდებულებას, ამაღლებულებას (μεγαλοπρέπεια, ὄγκος, μέγεθος). მაგრამ ისევე, როგორც პერმოკენეს ტერმინებმა ფოტიოსთან მიიღო სხვა შინაარსი, ვუიქრობთ, შესაძლებელია ასეღოსთანაც ზოგჯერ ზემოაღნიშნულ ტერმინებს ახალი შინაარსი აქვს ტრადიციულ გაგებასთან ერთად და ამ თვალსაზრისით ერთმანეთსაც უპირისპირდება. მაგ., ამ კონკრეტულ შემთხვევაში χάρის ზეციური, სულიერი, ღვთიური მშვენიერების, მაღლის გამოხატველია, κάλλოს - ამქვეყნიური მშვენიერებისა (ქრისტიანულ ტექსტებში χάρის-ს სწორედ „მაღლის“, „წყალობის“, „ნიჭის“ მნიშვნელობა აქვს, κάλλოს-ს კი „შეუნიერების“, „სიკეთის“, საღვთო სიკეთის აღსანიშნავად მას ემატება განსაზღვრება θείον - იხ. ბერძნულ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი). ქართულად ტერმინთა ზუსტი გამიჯვნა ყოველთვის ვერ მოვახერხებთ მსგავსად გვიანდელი გაგებისა, მაგ., ამ ტერმინთა შინაარსობრივი განსხვავება შესანიშნავად გამოიხატა ქართულ კლა-

იმქვეყნიურის მიბაძევა¹, მაშინაც კი ეს საკვირველი კაცი ბუნებაზე აღმატებული² ჩანს. რადგან სხვას მისებრ არავის მიუღწევია ასეთი ღირსებისათვის, რასაც მან მიაღწია არა ძველების მიბაძვით, არამედ საკუთარი წყაროდან ყველაფრის ერთად წარმოღინებით. იგი მიემართებოდა ერთიანი სიტყვიერი სირინგისაკენ³, სიმრავლეს ერთქმნიდა, ქვედა ხმას შუასთან შეათანხმებდა, ხოლო შუას - ზედასთან⁴ და როცა შემდგომ აზრით ჩამოჰკრავდა მას, სიცოცხლის ისეთ სიმღერას ააჟღერებდა, როგორსაც გვიღაც კი არ მღერის, რაჟამს, მითის მიხედვით, თავის ღმერთთან გამგზავრებას განიზრახავს⁵. გრიგოლი [საკუთარი] ხმით აღემატა ბუნებას⁶.

3. მე კი ყოველთვის, როცა მას კვითხულობ, რაც ხშირად მიხდება, უპირველესად ფილოსოფიის და, შესაბამისად, სულიერი დამოძღვრის გამო, გამოუთქმელი სილამაზითა და მშვენიერებით⁷ ვივსები, ხშირად დაუფტევებ საძიებელ საგანს, გონებით დაცვილდები ღვთისმეტყველებას, ვიშვებ სიტყვათა კარდებით და იღუმაღ კემონები გრძნობებს⁸. როცა მივხვდები, რომ დატყვევებული ვარ, უკვე მიყვარს და ესასოებ დამტყვევებელს, ხოლო როცა იძულებული ვარ სიტყვიდან (τῆς φράσεως) ისევ

სიკურ რომანტიკულ ნაზრევში (ნ.ბარათაშვილი), სადაც „სილამაზე“ (შდრ. κάλλος) ზორციულ ღირსებასთან, ხოლო „მშვენიერება“, იგივე მაღლი (შდრ. χάρις) სულიერ ნიჭთან, ღვთიურ უკვლავებასთან იქნა დაკავშირებული: „სილამაზე ნიჭი მხოლოდ ზორციელების“, „თვით უკვლავება მშვენიერსა სულში მღვობარებს“.

1. ბძვის საგანია არა ამქვეყნიური მშვენიერებანი (ძველი მწერლების სიტყვიერი ხელვნების ღირსებები), არამედ ღვთიური, ზეციური. ამქვეყნიური მშვენიერებანი იმქვეყნიურის მიბაძევა.

2. აქ უნდა იგულისხმებოდეს კლასიკური რიტორიკული თეორიების ცნება - φωνή (ბუნებრივი ნიჭი), რომელსაც ასელოსთან ღვთიუმთავონებულობა, მჭკვრამტყვევების ღვთიური ზეციური წყარო ცვლის, რაც, როგორც ზებუნებრივი, ცხადია, ბუნებრივზე აღმატებულია. განსაკვირებელის, საკვირველის (θαυμάσιος) ცნებაც ასელოსთან ღვთიურს უკავშირდება.

3. გრიგოლმა შექმნა თავისი სტილი არა ძველების მიბაძვით, არამედ იმით, რომ ძველებთან დანწილებული იწაი გაერთიანა (შდრ. Boissonade, p. 59, 7). შდრ. §7. სირინგი - საღამურის, ფლეიტის ყელი. ასეთი მრავალფეროვნებისა და ერთიანობისათვის შდრ. §13, 16, 23.

4. იღვების გაერთიანებას უკავშირდება დაბალი, შუა და მაღალი ტონების გაერთიანების სურათი (შდრ. Plut. de animi pro er. in Tim. c.32, p.1029A; de Mus. c. 30, p. 1142A; de Musici script. p. 363A2), რაც ნიშნავს დაბალი, შუა და მაღალი სტილის გაერთიანებას (ა. მ. ი. ე. რ. ი, დასახ. შრომა, გვ. 71).

5. შდრ. Plat. Phaed. p.85A.

6. გრიგოლის ინდივიდუალობაც იგულისხმება და მისი მშვენიერების ზეციური წარმოშობაც.

7. აქ საუბარია ცნებაზე χάρις, როგორც სიტყვის ღირსების (ἀρετή) ერთ-ერთ კომპონენტზე (იხ. აგრეთვე ზემოთ - λουιχῆ χάρις).

8. აქ ესთეტიკურ ტიპობაზეა საუბარი: ροδωνία... τὰν λείξων გულისხმობს ფერადოვან სიტყვას (ἀσθητὰ ὀσμήματα), როგორც რიტორიკულ ცნებას (შდრ. Dionys. Hal. de Lys. c. 10, 11, p. 19, 1).

გონებაზე¹ გადავიდეთ, ვწუხვარ, რომ კვლავ ტყვე არ გავხდეთ და, როგორც დანაკარგს, ისე ვიგლოვ ამ უკანასკნელს. რადგან გრიგოლის სიტყვის მშვენიერება არ არის იმგვარი, რაშიაც სოფისტობით გატაცებული ბრიყვნი არიან გაწაფულნი², სადღესასწაულო და თეატრალური, რომელიც პირველად აღგაფრთოვანებს, შემდგომ კი, მეორედ გაცნობისას, განგიზიდავს, რადგან ამ რიტორებს ჯერ ბავთა სიმრუდე არ წარუხიციან, ისე გაბედეს თხზულებათა [წერა] და მიმართავენ [თავიანთ] სიტყვებში უფრო სითამამეს, ვიდრე ხელოვანებას. გრიგოლის მშვენიერება ასეთი კი არაა, უმრავლესობის მსგავსი, თუმცა საჭირო, არამედ მიემსგავსება ჰარმონიულ მუსიკალურ მშვენიერებას³. ვიტყვი უფრო ცხადად და მასთან ხელოვანებით⁴, გავხსნი კვანძსაც, რათა უკეთესად გაიგო სისადავე⁵.

4. სიტყვები⁶, ჩემო ძვირფასო შვილო, ისე არიან გაბნეულნი, როგორც ერთმანეთის გვერდით დაყრილი (სიტყვა-სიტყვით – შეუკავშირებელი,

¹ უპირველესად აზრი, შინაარსია (σῶσις, ἔσῳσις, διάσῳσις) წარმმართველი რიტორიკის თეორიაში. ასევე სთავიდანვე საუბრობს გრიგოლის მაღალი აზრის საღვთო წარმომავლობაზე (იხ. ზემოთ §2 და შემდეგ).

² გრიგოლის სიტყვის ამ განსხვავებულ მშვენიერებას უპირისპირდება მდიდრული სოფისტური მორთულობა, რომელშიც დიონისე პლიკარნასელი, ჩვეულებრივ, გორგიასულ ფიგურებს გულისხმობს (de Thuc. 24, p. 362,22; c. 3, p. 424,11).

³ აქ ისევ გრიგოლის თხზულებათა მშვენიერების ღვთიურ, ზეციურ, სულიერ წარმომავლობაზე ყურადღება გამახვილებული, რითაც იგი განსხვავდება უმრავლესობის ნორმირებული შემოქმედებისაგან. (δὲ δέι - საჭიროება, არისტოტელეს მიერ განსაზღვრული იდეალური ნორმა იყო პოეტური ხელოვნებისა (Poet. 1460a 8. Т. Миллер, Аристотель и античная литературная теория. - Аристотель и античная литература, под ред. М.Л.Гаспарова, М., 1978, с.89). ტბილერი ასევე აღნიშნავს, რომ გრიგოლის მშვენიერებას არაა თანაირი გრიგორი: не такова красота Григория: дал ека я от этого... (с.162).

⁴ იგულისხმება რიტორიკული ხელოვნება, აქედან უკვე საკუთრივ τέχνη-ზე (ხელოვნებაზე) გადადის ასევე.

⁵ ἀπλῶς - სისადავე, სინაზობა, მოუკაზმველობა, ასევე სისადავეთ, გრიგოლის სტილის ისეთივე დირსება, როგორც ფოტოისის მიხედვით, წმ.წერილისა და წმ.მამათა თხზულებებისა, სადაც აზრის მშვენიერება წამყვანი და არა რიტორიკული სამკაულებისა (შდრ. ქვემოთ §20 და სხვ.). შემთხვევით არაა ამ ტერმინის აღება საღვთისმეტყველო სტილის სისადავეს, ლიტონობის გამოსახატავად, რადგან სინაზობა, ლიტონობა, განმარტებულება თავად ღმერთის თვისებაა (Ὁ ἄπλῶτος... τὸν θεὸν - II კორ. 1,12; ἐν τῷ ἀπλῶτῳ τῆς θεότητος გენოს.კაც.შეს., θεὸς ἀπλῶτος - ი.დამ.გარდამოც. 792C და ა.შ. შტრ.ბერძნულ-ქართული დოკუმენტრებული ლექსიკონი).

⁶ აქედან იწყება რიტორიკული ხელოვნების მოძიება სიტყვიერ გამოსახულებაზე (λέξις, - λόγος, ὄνομα, φράσις), რაც გამოიხატება: ა) სიტყვათა მოძიება-შერჩევაში, თავმოყრაში (ἐκλογή, συλλογή ὀνομάτων), ბ) სიტყვათა შეწყობა-შერწყმაში, შეკავშირება-შეთანხმებაში (συστήσις), გ) ფიგურებში (σχηματα). მათ სხვადასხვა თვისებებზე დაკვირვებით ირკვევა, რომ მეტყველების ელემენტების სწორ შერწყმაზე დამოკიდებული ἄριστος-ის შექმნა. ასევე სიტყვათა სამ კლასს გამოყოფს. უფრო ქვემოთ ჩანს, რომ ასევე სწორად წყაროში მეოთხე კლასიც იყო (შდრ. გამკვირვალე ქვეთ), რაც დემეტრიოსის ოთხ კლასს შეესაბამება (Demetr. de elocut. 173,176): ἔσθηκα (ὀγκηρόν), λέξις, μεσότης (ἐπιπαγῆ), τραχῆια ὀνόματα. ამ თეორიის ერთადერთი წყაროა დემეტრიოსის (თეორიასტული) თეორია.

გაფანტული) ქვები, რომელთაც არა აქვთ ერთიანი სახე და არც ერთმანეთისაგან განმასხვავებელი [ნიშანი]. მათგან ერთნი დიდრონნი არიან და ყელს ავსებენ, ძალუმად ეჩლებიან ირგვლივ ჰაერს, ერთიანად აწყდებიან მსმენელთა ყურებს, შემდეგ კი ხმაურობენ ლაბირინთის მსგავს სასკლელეებში და სულს შესძრავენ (გადმოგვიმ თვალნათლივ, რათა თავად უკეთ წარმოიდგინო მათი სიტყვებზე); მეორენი გლუენი არიან ბუნებით და [თავიდანვე] თანაბარნი წარმოიქმნენ, არც ფრიად კეთილზმონი არიან, არც სასმენელს მიიზიდავენ; სხვანი კი შუაში არიან მოთავსებულნი და ჰარმონიის წესებს შეესაბამებიან, ისე რომ, არც შემაშფოთებელნი არიან და არც დამატებობელნი. ერთნი შეედრება მწვანე ქვებს, მეორენი - ცეცხლისებრს, სხვანი - მანათობელთ, დანარჩენნი კი - გამჭვირვალეთ. ეს სიტყვები არა ერთად, არამედ ყველგან არიან [მიმობნეულნი]. მათ კი შეჰკრებს ხოლმე, ჩვეულებრივ, ყველაზე მეტად მოწადინე სული¹. ამის გამო ერთნი ზღვის გაღმა აბარებდნენ მას, სხვანი ხმელეთზე ვიღოდნენ, ზოგმა ლიბიიდან, ზოგმა ეგროპიდან, სხვებმა კი სხვა ადგილებიდან მოივაჭრეს ეს მშვენიერი ქვები. შიშველი სულები ერთმანეთისაგან არ განსხვავდებიან, ხოლო სხეულებით [შემოსილნი] სხვადასხვაგვარნი არიან და სხეულისდა მიხედვით იცვლიან მისწრაფებებს². ამიტომ ერთნი ევილათის მხარეში გაემგზავრნენ ღია-მწვანე ქვისათვის და, როგორც საღვთო წერილი ამბობს³, დიდი მონდომებითა და ბრძოლით მოიყიდეს იგი, მეორეთ არჩიეს ციური ფერის ქვის ქონა, სხვათ მოიწადინეს ცეცხლისებრი ქვა, ზოგიერთისთვის პანტარკე⁴ გახ-

¹. სიტყვისიტყვით „მოვაჭრე სული“ - αἰ εμπορεύσασθαι τὰς ψυχὰς. სიტყვათა შერჩევის (συλλέξω) შექმნა-ვაჭრობასთან შედარება ჰგავს ქრისტიანულ მწერლობაში გავრცელებულ სულიერ ღირებულებათა მოსყიდვა-მოვაჭრების სახეს, რაც ქვემოთ უფრო გამილილია (§5) და რასაც სახარების იგავი უდევს საფუძვლად (მათე 13,45-46). შდრ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის გნობური ოთხტკეპედი 1,2,მმ, v.33-36: სავაჭროდ მიიზნიე ამქვეყნიური ცხოვრება. თუ დაიწყებ ვაჭრობას, დაგრება ნაცვლად წარმაჯალისა მარადიული. შდრ. „მოვივაჭროთ წარმაჯალითა საუკუნოთა ცხოვრება“ (გრიგოლის „სწავლანი სულიერნის“ ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი 62,87 - S 1696,155r, 159r) და სხვ. შესაძლოა, ამ ტერმინის გამოყენებით პსელოსი მიაჩნებდეს შესაბამის სიტყვათა შერჩევის მნიშვნელობაზე საღვთო აზრის გამოსახატვად.

². შდრ. Theophrastii Περὶ λέξεων, fragm. p.24f. ინდივიდუალური განსხვავებულობის მიხედვით ზოგი ამ სახის სიტყვებს ირჩევს, ზოგი - იმ სახისას.

³. შდრ. „ხოლო მდინარე გამოვალს ედემით, მომრწყველი სამოთხისაჲ, მიერ განიყოფის ოთხად თავად. სახელი ერთისა - ფისონ. ესე გარე-მოვლის ყოველსა ქუეყანასა ევილათისასა. მუნ უკუე არს ოქრო. ხოლო ოქრო მის ქუეყანისა - კეთილ, და ანთრაკი და ქვაჲ მწუანე“ (დაბადება 2,10-12). აქ ისევ სიტყვიერი მშვენიერების ზეციურ წარმომავლობაზეა მინიშნება (შდრ. ზემოთ, §2).

⁴. შდრ. Philostratos V. Apoll. III 46. Heliodor. IV, 8; VIII, 11.

და ფრიად სასურველი, მრავალთ და უდებთ კი მოხელთებული მასა-
ლისაგან შეკრიბეს სახით მცირე და თავიანთი მემორიალური სვეტის
თავში მოათავსეს იგი, როგორც რაღაც განსხვავებული ნიშანი.

5. ეს დიდებული კაცი კი გახდა დიდი ვაჭარი და, მისივე სიტყვებით
რომ ვთქვათ, მოიყიდა ძვირფასი მარგალიტი¹. შემდგომ საჭირო იყო
მხოლოდ მისი ოქროთი მოვარაყება და პატიოსანი ქვებით მოპირკეთება.
სამარცხვინო იქნებოდა მისი შეერთება და შეკავშირება რომელიმე
უუბადრუკეს ქვასთან და არა ნაირფერთან და ყოვლად ბრწყინვა-
ლესთან, ან უბრალო ოქროსთან და არა სუფირულთან². ამის გამო,
მრავალსიტყვაობის გარეშე რომ ვთქვა³, მან სიტყვათაგან, აი, ასეთები
შემოიტანა და შეურწყა ერთმანეთს⁴ თავის ჰომილიებში, — ფორმით
მომრგვალებული და დასრულებული, არც ყალბად გაგრძელებული და
ყოველი მხრით მდინარი, გარეგნულად სასიამოვნო და მშვენიერი, სიმ-
ყარით მტკიცე და მსუბუქი, არა ისეთი, როგორსაც ოლორის ძე თუ-
კიდიდე ან ნიკიტა სმირნელი ან სკოპელიანე შეარჩევდნენ, ან რო-
გორსაც ათენელი ლისია, ისოკრატე, დემოსთენე, სოკრატეოსი ესქინე
ან თვით პლატონი⁵, არას ვიტყვი სოპატროსებზე, ფენიქსებზე⁶ და სხვებ-
ზე, რომელთაც [თავიანთი] სტილის გამო (διὰ τὰν λείξαν) მიიხვეჭეს
სოფისტთა სახელი⁷, არამედ ვამბობ იმათზე, ვისაც ვთვლი ყველაზე
სახელგანთქმულად სიტყვათა მოძიებაში, მათზე, ვინც შევადარე და-
ნარჩენ რიტორებს და განვადიდე, რადგან არავინაა სრულიად შეუმცდა-
რი [სიტყვათა] შერჩევისას⁸. მე მათ ვამსგავსებ ფოსფორებს, სტილბო-

¹. შტრ. „მსგავს არს სასუფიველი ცათაჲ კაცსა ვაჭარსა, რომელი ეძიებნ კეთილთა მარგა-
ლიტთა, და პოის რაჲ ერთი მარგალიტი მრავალ-სასიდილისაჲ, წარვიდა და განყიდა ყოველი,
რაცა ედვა, და მოიყიდა იგი“ (მათე 13,45-46). პხელოსი ყურადღებას ამახვილებს ისევ საღ-
ვთო აზრზე, სულიერ შინაარსზე გრიგოლის თხზულებებისა, რომელიც შემდგომ პატიოსანი
ქვებით - შესაფერისი სიტყვიერი ხელოვნებით — უნდა შეიმოსოს.

². იგულისხმება პატიოსანი ოქრო. შტრ. „ოქრო სოფერით“ (III მეფეთა 10,11; II ნეშტთა
9,10).

³. სიტყვასიტყვით „ტროპათა (τροπολογία) სიმრავლე რომ ავიცილო“ - შტრ. ქვემოთ მსჯე-
ლობა გრიგოლის სიტყვის დახვეწილობაზე, ლაკონურობაზე („არა ყალბად გაგრძელებული“).

⁴. §5-ში სიტყვათა შეერთება-შეკავშირებაზე, შერწყმაზე უკვე საუბარი (συσσύνδεσθαι, κα-
τάδεσθαι, συμπαραίσι).

⁵. პროზაიკოსთა კანონისათვის შტრ. §1. პეროდოტეს ნაცვლად §5-ში დასახელებულია ნი-
კიტა და მისი მოწაფე სკოპელიანე, ილიოისტიკის აკადემიის ხანის მოღვაწენი, რომლებიც ერ-
თმანეთთანა დაკავშირებული სხვა წყაროებშიც - Philostr. VS I, 10,1; 19,21.

⁶. სოპატროსი, ა. მ ა ი ე რ ი ს მიხედვით, უნდა იყოს ავლიანეს (ep.27) და ეენაპიოსის
(VS 12,16) მიერ დასახელებული ამაზლიზოსის მოწაფე, იმპერატორ კონსტანტინეს დროისა.
იმავე წყაროდანა ფენიქსი (II, 22).

⁷. შტრ. Lucian. Rhet. praec. I და სხვ.

⁸. საუბარია ὁνόματα καλλὰ-ზე. ზემოთ წარმოდგენილი ჩამონათვალის მიხედვით ამ კატე-
გორიის სიტყვებში შედის სიტყვათა შერწყმისათვის და შეხამებისათვის (συσθεσις) შესაფე-
რისი, მაგ., ὁνόματα στρογγύλα და ა.შ. ან ისეთები, რომელთა მშვენიერებაც იმ ცნებაშია მო-

ნებს¹ და სხვა [ციურ] სფეროთა კლანეებს, რადგან სხვა სოფისტებზე მეტად ბრწყინავენ, მაგრამ როცა მზის ამოსვლისათვის უკვე გაუნათები-ათ აღმოსავალის მხარე, გაკლილი აქვთ აღმოსავლეთი და თხუთმეტი მობირა, უკვე სრულიად ჩამქრალნი გამოიყურებიან².

6. შესაბამისად, ბედნიერი იყვნენ ისინი, ვინც ღვთისმეტყველამდე ცხოვრობდა³ და განიხილავდა ცალკეული მწერლის სტილს. არ ვკიცხავ არც დიონისიოსს, რომელმაც პირველ ადგილას დააყენა ლისია და დემოსთენე, არც თეოფრასტეს, არისტოტელეს მეგობარს, არც ფილოსოფოს ქრისიპეს, არც კრიტიკოს ლონგინეს, არც ლემნოსელ ფილოსტრატეს, არც ვინმე ლესბონაკტებს, ჰერმოკრატებს, ევლოქებს, დიონებს ან სხვებს⁴, რომლებიც მანამდე ცხოვრობდნენ და სახელი განითქვეს დანარჩენთა შორის, რადგან ჯერ კიდევ არ იყო ქვეყნად მოსული ზეციდან

ცეული, რასაც ისინი გამოხატავენ - τοῖς εἰθεῖσι ἐπιτεροῦν καὶ χαρίεντα. ა. მ. ა. ი. რ. ის მიხედვით (გვ.74), ეს დაყოფა დემეტრიოსის თეოფრასტული განმარტების გამარტებება: κάλλος ὁῖομάτος ἔστι το πρὸς τὴν ἀκρίβην ἢ πρὸς τὴν ὀψιν ἢ τὸ τὴν διανοία ἐπιμον (Demetr. §173,176). აქ სიტყვიერი მშვენიერების სამ სახეობაზე საუბარი: სენითი (აკრი), რომელსაც ელერადობით სὺνθεσις უკავშირდება, გარეგნული (ὀψις) და გონებით საცნაური (διανοία), რისი ფარდით არის τοῖς εἰθεῖσι პსელისია.

1. შტრ. Cic. de nat. deor. II,53. სტილობონი-ჰერკური Plut. Moral. p. 430, 1029B (οἰοδομοῦσιντες ἡλίω). Ptolem. in Lydus de ostent. p. 20,2 (εὐὰ ἀνατολῆ).

2. გრიგორის სტილის დახვეწილობის ფონზე ისე ფერმკრთალდება სხვა სოფისტთა და რიტორთა ღირსება, როგორც მზის ფონზე - მნათობებისა.

3. იგულისხმება ღვთისმეტყველამდელი რიტორები. პსელისი უბრუნდება გრიგორის წინამორბედთა შეფასებას და ამბობს ამ თემას. იგი ასკვნის, რომ გრიგორის მიერ ნიშნულად აღებული ავტორებს: დიონისე კალიკარნასელს (de Lysia, de Demost.), თეოფრასტეს, ქრისიპეს, ლონგინეს, ფილოსტრატეს ეს შენიშვნა არ ეხებათ, რადგან გრიგორამდე მოღვაწეობდნენ. გაუგებარია ზემოთ ჩამოთვლილ ავტორთა გვერდით ქრისიპეს დასახელება, რომლის მიღწევი-ბი რიტორიკაში უცნობია. ა. მ. ა. ი. რ. ის აზრით, შესაძლოა, აქაც დიონისე კალიკარნასე-ლია წყარო (de comp. verb. c.4), სადაც იგი ქრისიპეს დასახელებს თავის წინამორბედად. დი-ონისე კალიკარნასელი და თეოფრასტე ერთად დასახელებული, რადგან ორივე მუშაობდა χερσῶν ἰσοτιῶν κρισις შესახებ, ანუ ერთი ავტორის სტილის საცეცხლურ შესწავლაზე (Dionys.Hal.de Dem.c.3. Theophr. Περὶ λέξεως, fragm.p.6,26 ff.), სტილთა თეორიაზე. ა. მ. ა. ი. რ. ის მიხედვით, პსელისი იცნობდა დიონისე კალიკარნასელის Περὶ τῶν ἀρχαῖ-ων ῥητόρων-ს, სადაც განხილულია მოძღვრება სამი სტილის შესახებ თეოფრასტეს მიხედვით (არისტოტელეს მოწაფის თეოფრასტეს როლის განსხვავებული შეფასების შესახებ სამი სტი-ლის თეორიის ჩამოყალიბებაში იხ. G. L. Hendrickson, The peripatetic mean of style and the three stylistic characters. - American Journal of Philology, XXV, 2, 1904, p.125-146). შესაძლოა, პსელისი იმიტომ არ ჩერდება თავის ტრაქტატში საგანგებოდ სტილთა თეორიაზე, რომ საღვთისმეტყველო სტილი სტილის ყველა სახეობაზე თუ დონეზე აღმატებულია და მათ ჩარჩოებში არ თავსდება (შტრ. §2, 3).

4. აქაც, როგორც ზემოთ (§1), ავტორთა (ყრძოდ, სოფისტთა) მეორე კანონია წარმოდგე-ნილი - ლესბონაკს მიტილენელი, ჰერმოკრატე, ევლოქი, დიონი (შტრ. ფილოსტრატეს „სო-ფისტთა ცხოვრება“, II, 25; I, 1-7). ეს კანონი, III-IV სს. შექმნილი სოფისტების მიერ, ბიზან-ტიურ ეპოქამდე აღწევს. პსელისიც იცნობდა რიტორთა მეორე კანონსაც. სხვა წყაროებისათ-ვის იხ. ა. მ. ა. ი. რ. ის დასახ. გამოცემა.

მოკლენილი დიდი (გრიგოლი), უკეთ, ზეცაში მყოფს ჯერ არ აელო ხელ-
ში სიტყვიერი საყვირი, არ აღელო პირი და არ ჩაებერა მისთვის სულს.
თავისი მჭევრმეტყველებით (μυαλοποιία) მან არა მხოლოდ ცოცხლები
მოახედა მისკენ, არამედ სხეულით დაფლული არსებანიც აღადგინა და
ცხოვრება მიანიჭა¹. და თუკი მის შემდეგ მცხოვრებმა ევნაპიოსმა² ან
ელინთა³ სხვა რომელიმე ქომაგმა სხვების დახასიათებისას არ მოიხსე-
ნია იგი, ამ ხალხისაგან მხოლოდ ის მაკვირვებს, რომ მათ სხვათა
თხზულებებთან არ წარმოადგინეს გრიგოლის თხზულებები, ხოლო თუ
ვინმე ფილოსტორგიოსმა⁴ საუკეთესოდ მიიჩნია იგი და თქვა, რომ მის
სიტყვებში უფრო მეტი [სალექსტოწყოობა] ტერფებია (τιν βίαιον), ვიდრე
სხვებთან, დიდად არ მახარებს ამგვარი დამოწმება, რადგან ზეციური
მშვენიერება⁵ და სიდიადე თავისთავად საკმარისია ყოველი სულის შე-
სამძერვლად და ქებათა გარეშეც განსაცვიფრებელია⁶.

7. ჩვენ ვარჩიეთ ამ კაცის დახასიათება არა იმისათვის, რომ რაიმე
შეგვემატებინა მისთვის, არამედ იმისათვის, რომ შენი სული განგვერი-
დებინა ნაწილებად დაყოფისაგან და წარგვემართა ერთიანი თანაჩმი-
ნობისაკენ (τὸ μωναχικόν) მშვენიერებისა, მადლისა და ძალმოსილებისა⁷.
ეს საკვირველი კაცი კი ისე არჩევს სიტყვის შემადგენელ ნაწილებს, რო-
გორც უკვე ვთქვით, და მასთან ერთ სიტყვასაც ვერ ნახავ ცალკე აღე-

1. სიტყვასიტყვით: „ცხოვრებასაკენ აღიყვანა“ - προς το ζην επανήγαγεν. აქ საღვთო
სიტყვისაგან მოგერილი სულიერი სიცხველე იგულისხმება.

2. ასევე კიცხავს გრიგოლისადმი უყურადღებობის გამო წარმართ ევნაპიოსს (იგულის-
ხმება მისი „სოფისტების ცხოვრება“ - Vitae Sophistarum (VS)).

3. „ელინი“ აქ წარმართობის, ელინობის მნიშვნელობით არის ნახმარი. შდრ. ქართულ
მწერლობაში „ზღაპარსიტყუობასანი ელლინთანი“, „ცთომილთა მათ ელლენთა“ (A 292, 405v)
და სხვ.

4. ასევე არც ის იმპოვნებს, რომ გრიგოლი ქებით მოიხსენია არიანელმა ფილოსტორ-
გიოსმა, რადგან იგი გრიგოლის თხზულებათა ფორმას შეეხო და არა საღვთო შინაარსს (იგუ-
ლისხმება ფილოსტორგიოსის ეკლესიის ისტორიის ერთი ადგილი, დამოწმებული სვიდასთან,
ფოტიოსთან - Suidas, s.v. Απολιναριος; Photios, Epitome VIII 1, p.115 God.). ა. მ ა ი -
ე რ ი ს აზრით, შესაძლოა ასეველისათვის თავად მთელი ნაწარმოები იყო ცნობილი (გვ.83).

5. ზეციური მშვენიერების აღსანიშნავად ასეველი ხმარობს ზან κάλλος, ზან χάρις ტერმინებს
(შდრ. ზემოთ §2).

6. ასეველისათვის წარმართველია მშვენიერების და სიდიადის ცნებათა საღვთო, ზეციუ-
რი, სულიერი შინაარსი. ამის მტკიცებას ემსახურება მთელი თავი (§6): გრიგოლი ზეციდან
მოკლენილია, მისი სიტყვა ცხოველყოფელია, რადგან ცოცხალი საღვთო სიტყვაა, კვშმარტი
სულიერების მიმნიჭებელი.

7. ასეველი უშუალოდ თემის განხილვაზე გადადის. წინამორბედ თეორეტიკოსთაგან გან-
სხვავებით, რომლებიც ცალკეული ღირსებების და ნაწილების მიხედვით განიხილავდნენ მწერ-
ლებს, ასეველი მთლიანობაში წარმოადგენს გრიგოლის სტილის ღირსებებს და უმორჩილებს
მათ პარმონის და მშვენიერების ცნებას. ტრაქტატის დასაწყისიდანვე მსჯელობა სულიერი
ღირსების უპირატესობის ჩვენებას ემსახურება. სწორედ სულიერი, საღვთო მშვენიერება და
პარმონია არის გამაერთიანებელი ცალკეული ნაწილების ღირსებებისა და მითვე თავიდან აცი-
ლებულია დანაწევრება. ასეველი გამლის ცნებებს κάλλος, χάρις, θύσιας, განიხილავს მათ
138

ბელს, რომ არ იყოს კეთილხმოვანი, მწყობრი, თანაპარმონიული (გსა-
უბრობ ბგერათა პარმონიაზე, რომელზედაც ფრიად ზრუნავდა დიონისი-
ოსი¹), არ იყოს ფერადოვანი, კეთილხმოიერი, მჭევრმეტყველური, მოსას-
მენად საამო (სიტყვასიტყვით: სასმენელის დამატკობელი). იგი ფრიად
შეწყობილად ათანჩმებს პირველ შენაწევრებას² (დარჩეს შენაწევრება
კომპიხისა და კოლონებისა, რომელთაგან პერიოდები და გრადაცია იქ-
მნება³), ისე რომ ვერაგინ მიხედეს, ვისაც არ წაუკითხავს იგი, თუნდაც
თავისთვის წარმოიდგინოს ან განიხილოს ეს შეკავშირება⁴, რადგან რო-
გორც ფილოსოფოსები ამბობენ, წარმოუდგენელია მხოლოდ ორი რამ -

შუქმულ მიზეზებს (შდრ. §10). ა. მ ა ი ე რ ი ს მიხედვით (გვ.85), ასეღოსი ვერდნობა თე-
ოფრასტეს სქემას (Theophr. Peri λέξεως, fr.p.6), რომელსაც უმჯველად დიონისესგან იც-
ნობდა (Dionys.Hal.de Thuc. c.22, p.358), ტ. მ ი ლ ე რ ი ს მიხედვით (გვ.147), ასეღოსის
მთავარი წყარო სიტყვათა შერჩევისა და შერწყმის განხილვისას დიონისე კალიკარნასელია
(Περὶ συσθέσεως στοιχείων, c. 6-9,11). ასეღოსი კვლავ განხილავს სიტყვათა შერჩევისა და
შერწყმას (εκλογή, σύσθεσις), რომელთა მიხედვით განსაზღვრავს სიტყვის სტილს (λόγος
χαριστικός). თუ როგორ გადგის ეს ორი სფერო ერთმანეთში, ჩანს εὐραχον, εὐμελεῖ, εὐαρ-
μόσιον...εὐκροτον, εὐγλαττον ტერმინებით. ო. ლ ი უ ბ ა რ ს კ ი ს მიხედვით (გვ.125), ასე-
ღოსის ანტიკური იდეალი მშვენიერებისა, როგორც პარმონიისა, პროპორციულობისა და ნა-
წილების შეთანხმებულობისა სიტყვის გამოხატვის საშუალებების ღირსებების, თვისებების,
სტილის, იდეების შერწყმა-შესაბამისია. ამიტომ ასეღოსის საყვარელი ტერმინებია ἔμφασις
(მწყობრი, თანაზომიერი), εὐραμία (კეთილხმოვანება, რიტმულობა), παναρμόσιον (სრულიად
პარმონიული), εὐαρμόσιον (მოწესრიგებული, თანაშეზომილი, პარმონიული, იხ.გვ.17) და
მისთ.

¹ იგლისხმება Dionys. Hal. de compositione verborum (Rh.Gr. V 598 ff.), რასაც
აყენებს ასეღოსი.

² §7 მთლიანად ეძღვნება შერჩევის შემდეგ სიტყვის შემადგენელი ნაწილების (τὰ τὸν
λόγος μέρη) პარმონიულ, მართებულ შენაწევრება-შერწყმას (εὐμελεως σύσθεσις ἀρμόσιον).
სინთეზის მოძღვრებიდან ასეღოსი განხილავს ჯერ πρῶτον σύσθεσις, ე.ი. elementa
compositionis-თან დაკავშირებულ ცალკეულ ნაწილს. ის მოიცავს ἀρμόσιον-ს და σὺλλεξις
στοιχείων καλῶν... §10-მდე.

³ მოძღვრებისათვის კომპოზიციური კოლონზე და პერიოდებზე შდრ. ანტიკური თეორია τὸν
πνεύματιν ὑμμετρος (Arist. Rhet. III,9; Dionys. Hal. De compositione verborum, c. 2,7
iii). პ ე რ ი ო დ ი მონაკვეთთა მონაცვლეობას, პერიოდულ განმეორებას ეწოდება. კ ო -
ლონი პერიოდის ელემენტია, წინადადების ნაწილი, კ ო მ ა - უფრო მცირე ელემენტი.
გ რ ა დ ა ც ი ა რიტორიული ზერხია (გაძლიერება, მატება, სიტყვასიტყვით „სუნთქვითი ტაქ-
ტი“). სიტყვის პერიოდები სინთეზის შემადგენელი ნაწილია რიტმთან ერთად (უფრო სწორად,
რიტმის ელემენტია, მისი შემქმნელია). თავად რიტმი (ῥυθμός) კი მელოდიასთან (μέλος), მრავ-
ალფეროვნებასთან (μεταβολή) და შესაბამისობასთან (ἄρμονος) ერთად მშვენიერებისა და სა-
პროპორციო შემქმნელი ერთ-ერთი წყაროა (ოთხთაგან - იხ. Dionys.Hal. Περὶ συσθέσεως
στοιχείων - c. 11, §53). სიტყვის მელოდიურობაზე და პარმონიულობაზე ზემოთ იყო სუბარი.
დანარჩენი იხ. ქვემოთ (რიტმი - §10,12; აზრის ცვლილება, მრავალფეროვნება - §12, გარდა შე-
საბამისობისა (ἄρμονος), რომელსაც ასეღოსი არ ახსენებს).

⁴ სულგოტი ὀνόματα καλὰ ჯერ კიდევ არ არის საკმარისი სიტყვის მშვენიერებისა და
პარმონიული შეერთებისათვის. სუსტიკის უნდა დაერთოს ἀρμόσιον (შდრ. Theophr. Περὶ
λέξεως, fragm. p. 70). იხ. აგრეთვე ქვემოთ §8 - მშვენიერება შერჩევაში კი არაა, არამედ
შერჩეულ სიტყვათა შეთანხმებულობაშია.

გონება და ღმერთი. სხვა დანარჩენი მისაწვდომია ჩვენი გაგებისათვის: ბუნდოვნად - სულის რაობა, უფრო მეტად - ბუნება და მასზე დამოკიდებული სხეულები. ასევე გრიგოლის სიტყვათა შეერთება ჩვენს წარმოდგენას აღემატება. არ იფიქრო ნათქვამის სხვაგვარი აზრით გაგება, რადგან თუ ვინმემ უღამაზეს სიტყვებს მოუყარა თავი, ეს ჯერ კიდევ არ არის საკმარისი ნაერთი მჭევრმეტყველებისათვის, ისევე როგორც ხუროთმოძღვარი სამშენებლო მასალის შეგროვების შემდეგ საკმარისად არ მიიჩნევს მხოლოდ მას უღამაზესი სახლის შესაქმნელად¹.

8. ამიტომაც ხამს შერჩეული [სიტყვების] საუკეთესო შეერთება, თუკი მშვენიერებას შერჩევა კი არ განსაზღვრავს, არამედ შეთანხმება. ვიცი, რომ როცა შენ გაგიტაცა გრძნობადმა სიღამაზე², სასურველი სხეულისათვის სამკაულებს აწყობდი: თავსამკაულს, გულსაკიდს თუ ყელსაბამს. ნათქვამისათვის შენს მაგალითს მოვიხმობ. ვიცი, რომ [შერჩევისას] ყველა მარგალიტი არ შეგხვდებოდა მსხვილი და მომრგვალებული და ვერც ძვირფასი ქვებიდან [აიღებდი] ყველას მბრწყინავსა და მწვანეს. იყო, ალბათ, მათგან ზოგი გამჭვირვალე, ფერით კეთილი და კარგი ფორმის, სხვანი - დაბინდულნი თუ თითქოს ზღვის წლისაგან გამოჩრულნი და ნაპრალოვანნი, ერთნი სიღრმემდე გააობილნი, დანარჩენნი კი, მცირენი, განსაკუთრებულ ბრწყინვალეობას არ ანიჭებდნენ ხელოვანებით შექმნილს. თუ იგი, ვინც ამკობდა მოკაზმულობას, დიდად არ გაირჯებოდა მასალის [რიგიანად] შეერთებაზე, არა მხოლოდ ბუნდ ქვებს, არამედ გამჭვირვალეთაც უშვერად წარმოაჩენდა, თუკი არეულად დაყრიდა მათ ერთად და ზადს კი არ დაუფარავდა ან მწკრივად დაწყობისას სათითაოდ კი არ დაალაგებდა ერთმანეთთან კონუსისებრს და მომრგვალებულებს, არ გაზომავდა მათ და სამკუთხედებისა და ოთხკუთხედების მიხედვით არ დააწყობდა, არამედ განურჩევლად უცვლიდა სახეს. ხოლო თუკი მას ეცოდინებოდა შეხამება, მაშინ აიღებდა სხვადასხვა შემადგენელ ნაწილს, რომელთაგან უმრავლესობა მცირე ღირებულებისა იქნებოდა თავისთავად, შემდეგ დააწყობდა შესაფერისად და თანაზომიერად, ერთს მეორესთან შეთანხმებულად შეარწყამდა, რადგან ხან მცირე [ნაწილებით] გაზრდიდა სიდიდეს, ხან კი უმცირესთ უდიდესთა საშუალებით მიანიჭებდა მოკაზმულობას, მათ შორის შუაღედის [დატოვებით] განსხვავებულთ მსგავსად აქცევდა და მის ხელთ არსებული [მასალის] არაერთგვაროვნებითაც კი შექმნიდა საუკეთესო სიმწყობრეს³.

¹. სიტყვასიტყვით „რათა სახლმა მიიღოს უღამაზესი სახე“ (σχημα κάλλιστον). შდრ. Di-onys. Hal. de comp. verb. c. 6; p. 28,5.

². ასელოსი ყოველთვის ცდილობს ზღვარი გააკლოს გრძნობად, მიწიერ და სულიერ მშვენიერებას შორის (შდრ. §3).

³. ასელოსი საუბრობს, თუ საჭიროების შემთხვევაში ნაკლებად მნიშვნელოვანი მასალის შესაბამისი გამოყენებით როგორაა შესაძლებელი თანაზომიერი შეთანხმებულობის მიღწე-

9. ვიცი, რომ კი არ უარყოფ, არამედ მიითვლი ამ მაგალითს და, თუ არ იქმ ამას, გამხელს შენი ფიდიასი¹, რომელმაც შექმნა აფროდიტეს ოქროს სხეული და რაღაც შავი ქვა ჩასვა თვალების ჭრილში; არც შენ ღართავ ნებას სამკაულთა ოსტატს ჩამოტეხოს რაიმე საფირონიდან ან წაკეთოს იასპიდან, არც თავად მას შეუძლია რაიმე მიუმატოს მათ. ის ოსტატი კი (სიტყვასიტყვით: ხელოვნების მოყვარული), რომელიც [ზრუნავს] სიტყვის შემადგენელ ნაწილებზე, ზოგს ერთმანეთთან შერწყმით შეამცირებს და შეკვეცს, ზოგს დამატებებით განავრცობს, ზოგს კი ალეგორიებით სხვადასხვა ფიგურებად გარდაქმნის². ვისთვისაც უცხოა ეს მეცნიერება, არ უნახავს სარგებლობა ლამაზი სიტყვების გამოდევნებით, არამედ უგემოვნოდ შეუკავშირებია ისინი და უამური გაუხდია მათი ჟღერადობა. ლისია, ისოკრატე, დემოსთენე და, განსაკუთრებით, ჰეროდოტე იღებდნენ ჩვეულებრივ და საყოველთაოდ ხმარებულ სიტყვებს³, ხოლო მათი მართებული შეერთების შედეგად მჭევრმეტყველებით სხვებსაც კი გადააჭარბეს.

ეს დიდი მამა კი სხვებისაგან განსხვავებით უფრო მეტად ზრუნავდა სიტყვათა შეთანხმებაზე და მის ჰომილიებში სადა და არაფრით გამორჩეული სიტყვები სხვადასხვა შეკავშირებით ისეთ კეთილხმოვანებას იძენენ, რომლისთვისაც არავის მიუღწევია უჩვეულო სიტყვების შერწყმითაც კი. არ ძალმიძს მოვიხელთო ის ხერხები, რომლებითაც იგი, ჩვეულებისამებრ, ენით აუწერელ მშვენიერებას (ἀμύχανον κάλλος) აღწევს და მხოლოდ გაუცნობიერებელი (სიტყვასიტყვით: გამოუთქმელი - ἄλογος) გამოცდილებით ვმსჯელობ მასზე.

10. ყოველთვის, როცა ვცდილობ მოვიხელთო ეს ხერხები⁴ და გამოვიკვლიო მათგან მომდინარე მშვენიერება გრიგოლთან, ესედავ სხვა წყა-

ვა (შდრ. Dionys. Hal. de comp.verb. c. 16, p. 66,8ff. Theophr. Περὶ λέξεως, fr.p.72).

გრიგოლმა შეძლო ასეთი საუკეთესო შეთანხმების მიღწევა (იხ. აგრეთვე ქვემოთ §9).

1. შდრ. Pausan. VI,21,1.

2. ამ თავში საუბარია უკვე რიტორიკულ ფიგურებზე (τεχνατα) და მის სახეობებზე: სიტყვის შემადგენელი ნაწილების შეკვეცა-შემცირებაზე, დამატება-გავრცობაზე, გადასხვაფერებაზე ალეგორიებით. შდრ. Dionys. Hal. de comp.verb. c. 6. Theophr. Περὶ λέξεως fr.p.78,1. τεχνατισμός-ის ოთხი სახიდან: ἀφαίρεσις (გამოტოვება), προσθήκη (ღართვა), ἀλλοίωσις (გადასხვაფერება), μετακίνησις (შეცვლილი რიგით დალაგება). ეს უკანასკნელი არ არის შესალოსთან.

3. შდრ. Dionys. Hal. de Dinarcho, c.2, p.299,12.

4. τέρπος ზოგჯერ სიტყვათა შერჩევას (εκλογή) სისტემაშია განხილული (Античные теорнии языка и стиля, под ред. О.М.Фрейденберг, М.-Л., 1936, с.215).

როებს, საიდანაც მასთან მოედინება მშვენიერების ნაკადი¹. რადგან კრავს იგი სიტყვას თუ ანაწევრებს და დახსნის შეწყობილს, აერთებს მას პერიოდებად თუ აგრძელებს მას გრადაციებით, აბოლოებს ანაპესტებით რიტმს თუ იონიური კავშირებით ზომიერს ხდის სიტყვას, ტეტრაპეტრულ საზომში (სიტყვასიტყვით: სახეობაში - *εἶδος*) აყალიბებს აზრს თუ განაერცობს მას ჰეგზამეტრამდე², ანდა სხვას რასმე იქმს, ყოველივედან ისეთ მშვენიერებას გამოსცემს ჩემთვის, როგორსაც არ [მანიჭებს] არც ცისკრის და არც მწუხრის ვარსკვლავი. ლისიას მშვენიერება ლილიები-სა ან იათა მსგავსია ან წარგიზისას შეჰგავს, რადგან იგი მხოლოდ სას-მენელს ატყობს, როგორც ის [ყვავილები] - ანარებს თვალს, სულის კარებს კი თავისთვის არ შეაღებს. მისი სიტყვების შეკვეცილობა და დახვეწილობა გარეგნულია, შინაგანად კი ცარიელია, ხოლო თუკი ვინმე ხშირად შეეჩება მას ბაგეებით, [მყისვე] განქარდება. დემოსთენეს [მშვენიერება] მიმზიდველია და მასში მოიძეება რაღაც მოკლე და მოკვეცილი, მაგრამ ამჟამად არ არის საჭირო მის დამცველებზე საუბარი.

11. [მშვენიერება] ისოკრატესთან უფრო საჩინოა, თუმცა შესაძლებელზე მეტად არაზომიერი და შეუკვეცავი. პლატონთან იგი (მშვენიერება) შესანიშნავია, მაგრამ შეუთავსებელი, პეროდოტესთან უფრო

¹ გრიგოლის *κάλλος* და *χάρις* ცნებების წყაროების შესახებ შდრ. §7. ისინი მთელა წინადადების *οὐσθεῖος*-ის სახეებში მღვდომარეობს. მაგრამ პსელოსი აქაც მშვენიერების არა ხელოვანებით მიღწეულ წყაროს, არამედ სულიერ წყაროს გულისხმობს (იხ. ქვემოთ).

2. პსელოსი აღნიშნავს, რომ გრიგოლმა შეიძლება გამოიყენოს პოლისინდეტონი ან ასინდეტონი (შეკავშირება - დანაწევრება). სიტყვის პერიოდული დაყოფა ან *λέξις εἰρησέη* (შდრ. *Hermog.Rhet.Gr. II 243,2 ff. Sp.*), ანაპესტური კლაუზულა ან იონიური მეტრა, ტეტრაპეტრი ან დაქტილური ჰეგზამეტრი (შდრ. *Dionys.Hal. de comp.verb.c.4,p.15,14ff.*), ერთა სიტყვით, ანტიკური მეტრა, რითაც რიტმულს ხდის თავის პოშილიას. ანტიკური პროსოდიკა (მარცვალთა სიგრძე-სიშორე) პოშილიებში ახალმა ფაქტორმა-ექსპანდირებულმა მახვილმა შეცვალა და მასზე დაუფუძნა რიტმიკ კლაუზულის (იგივე პროცესი მიმდინარეობდა პიმნოგრაფიაში, რაც დაკავშირებული იყო ბერძნული ენის აქცენტურიებული წყობის შეცვლასთან), მაგრამ ბიზანტიური რიტორიკის თეორიაში, რომელიც ფორმოზობრივად ანტიკურ თეორიებს ვერდნობა, ეს და სხვა ცვლილებები არ ასახულა. სამაგიეროდ აისახა შუა სს. ლათინურ ტერმინოლოგიაში, სადაც პროზასთან და მეტრულ პოეზიასთან ერთად გამოიყო სილაბური (რიტმული) ახალი ტიპის პოეზია (С. Аверинцев, Школьная норма литературного творчества в составе византийской культуры... с.40,25). ზოგიერთი ასეთი რიტმული მონაკვეთი გრიგოლის სადღესასწაულო პოშილიებიდან გაღავიდა შემდგომდროინდელ პიმნოგრაფიაში (იხ. J. S a j d a k, De Gregorio Nazianzeno poetarum christianorum fonte, Krakau, 1917). მსგავს ფაქტებს ვაწყდებით თავად პიმნოგრაფიაში, როცა აღრებიზანტიური პოეტური პროზა თავისი ბუნებრივი რიტმიკით წყარო ხდება რიტმული პოეზიის შემდგომდროინდელ ანონიმ თუ ცნობილ წარმომადგენელთა პიმნებისათვის (ე. მეტრეველი, უძველესი იადგარი, თბ., 1980, გვ. 791-818). რიტმის შესახებ იხ. აგრეთვე ზემოთ §7, ქვემოთ §12.

ჩანსწელიანია, ვიდრე სხვებთან, თუმცა სწრაფად ცვალებადია და კვლავ ქოქცეადაი. დიონის [მშვენიერებას] კი მე არ მივუსადაგებ პლატონისას, როგორც ამას წარმოაჩენს ლემნოსელი¹, თუმცა იგი (მშვენიერება) საე-სეა სიტყვიერი სიმშვენიერით და თავისი ცვლილებებით სიამოვნებას² ანიჭებს მსმენელს. იგი არაა შეზღუდული და შებოჭილი, არამედ თავისუფალია და არაპერიოდული³.

12. საღვთისმეტყველო და ჩვენი [მშვენიერება]⁴ თავდაპირველადვე ყოველგან თავისი თავისვე მსგავსია. მაშინაც კი, როცა იგი (გრიგოლი) ბუნებრივად იწყებს სიტყვას, მისი შემდგომი წარმართებულობა შენ მეტად სიტყვაკაზმულად (καλισηρημονέστερον) და სასიამოვნოდ მოგეჩვენება. ხოლო თუ მოისურვებ უკან მიბრუნებას, იმასვე მიაღებ, ასე რომ იგი ერთი და იგივეა, რაღაცის მსგავსიც და არცა მსგავსი, რადგან იგი დაჩვეწილად ვითარდება და უკანვე ბრუნდება⁵. შემდგომ მისი ქმნილებები თითქოს ქნარისთვისაა შეთხზული, რიტმით იმორჩილებს ყველაფერს, არა თავშეუკავებელით, როგორსაც რიტორთა უმრავლესობა იყენებდა, არამედ ყველაზე ზომიერით. თავის სიტყვას იგი არ ასრულებს ერთფეროვანი დასასრულით, არამედ ამრავალფეროვნებს დაბოლოე-

¹. მსჯელობისათვის ლისიას, დემოსთენეს, ისოკრატეს, პლატონის, პეროდოტეს და დიონის სტილზე შდრ. Dionys. Hal. de Lys. c.6, p.14,10; de Din. c. 8, p.308,10; de Dem. c. 5, p.136,11. Philostr. VS I, 7,1; p.9,14. დემოსთენე და პეროდოტე სრულად საწინაღმდეგოდა დიონისე პალიკარნასელთან განხილული (იხ. de Demost. de Plato). პ. ლევი ს მხედვით (გვ.78), ლემნოსელში იგულისხმება სოფისტი ფილოსტრატე (II-III სს.). დასახელებულ ავტორთა κάλλος-ის ცნებას ასევე სოფისტი ადარებს გრიგოლის κάλλოს-ს.

². ბაქ-ის ცნებისათვის, როგორც სიტყვის იდეის ელემენტისა მეორე სოფისტიკაში შდრ. Hermog. VI, 308,245 p; Demetr. de eloc. 148.

³. შდრ. Menandros III 389,90 Sp.

⁴. θεολογικον και ημέτερον [κάλλος]. „ჩვენი“ (ημέτερον) აქ საღვთო ქრისტიანული სიბრძნის და მისი მშვენიერების ფარდი ცნებაა, განსხვავებით „უცხო“, აგარეშე“ ანუ წარმართულა, საერო, ამსოფლიური სიბრძნისაგან (ξενος, ἐξωθεν, τος αιωρος τούτου) შდრ. I კორ. 2,6-7. ასევე სოფისტი ამ ცნებებს ხმარობს იხე, როგორც ეს ქრისტიანულ ლიტერატურაში იყო გავრცელებული. ტ. მილერი თარგმნის „расота же нашего богослова“ (გვ. 165). ცხადია, ჩვენს საღვთისმეტყველო მშვენიერებაში კონკრეტულ შემთხვევაში გრიგოლი იგულისხმება, მაგრამ ყურადსაღებია ის გარემოებაც, რომ აღნიშნული მონაკვეთი გამოხატავს ასევე სოფისტი მთელი ტრაქტატის სულისკვეთებას - გრიგოლი არის ნიშნუში და საუკეთესო მაგალითი ზოგადად „ჩვენი“ ქრისტიანული საღვთისმეტყველო სიბრძნის მშვენიერებისა და მისი გამოხატვის ასევე მშვენიერი ფორმისა.

⁵. მოკლე განხილვაა ნაწილისა კომპოზიციის შესახებ უფრო დაწვრილებით იხ. ქვემოთ §13. ამავე დროს გრიგოლის თვითმყოფადობასა და ორიგინალიობაზე საუბარი (თავისი თავის მსგავსებაზე). რიტორიკაში მისი გამომხატველი ტერმინია αὐτοχρῆσις, αὐτοφύξις, რაც ამ ტრაქტატში არ ჩანს, მაგრამ საუბარია მის ფარდ ცნებაზე - ბუნებრიობაზე, სტილის არქიტექტურაზე (§2,12).

ბებს¹. [მისი სიტყვა] უმეტესად განზომილია, თუმცა საფიქრებელია, რომ პროზას არ სცილდება და საგულგებელია, რომ არის ის, რაც სურს რომ იყოს, სალექსო საზომით კი იგი [მხოლოდ] მორთულია². იგი (გრიგოლი) დაუსრულებლად ასხეაფერებს [თავის სიტყვას იმით, რომ] ცვლის აზრებს და უფრო სასიამოვნოს ხდის სიტყვებს³. ფილოსოფიურ აზრებს იგი ისე ეპყრობა, როგორც ჩვეულებრივს, ჩვეულებრივს კი - როგორც ფილოსოფიურს⁴. აქ არ ჩანს ზრუნვა რიტორიკაზე, თუმცა კი მისი სიტყვა საესეა იქაური ფერებით⁵. შესაბამისად, ვფიქრობ, რომ მან ერთიანად იგემა მთელი ნაკადი ხელოვნებისა და ნაწილობრივ იქიდანაც დაარწყულა თავისი გონება და ნაწილობრივ საკუთარი სულიდან გამოიყვანა ისეთი ცხოველმყოფელი წყლის წყარო, რომ ნიმუშის გარეშე ქმნიდა სიტყვებს, როცა თავად თვითონვე იყო პირველსაზე სტილისა⁶.

¹. ე.ი. სხვადასხვანაირად აბოლოებს პერიოდებს.

². საუბარია ორატორული თხზულების რიტმულობაზე (რიტმზე, როგორც სინთეზის შემადგენელ ნაწილზე იხ. §7), მრავალფეროვან კლავულებზე (E. Norden, Antike Kunstprosa, Stuttgart, 1958, II 922,3. W. Meyer, Gesammelte Abhandlungen zur mittellateinischen Rhythmik, II. Berlin, 1905. H. Dewing, The origin of accentual prose rhythm in Greek. - American Journal of Philology, 31, 1910, p.312-328. ასევე იხ. აზრით, გრიგოლის სიტყვა რიტმულია, მეტრულია, წყობილია (εμμετρος), მაგრამ რიტმს იგი ზომიერად იყენებს, ამიტომ პროზას (τὸν πεζόν) არ სცილდება და სალექსო მეტრი მისთვის მხოლოდ სამკაულია. εμμετρον (განზომილი) ...πεζόν (პროზა) შდრ. Dionys.Hal. de comp.verb. c. 25,26. საუბარია აგრეთვე პოეტური და პროზული τὸν στίχου-ის სწორ შერევაზე.

³. საუბარია μεταβολῆ-ს (მრავალფეროვნების) ხელოვნებაზე, რომელიც ერთ-ერთი ოთხთავანია ἰσοτονῆ-ს და κέκλιος-ის შემქმნელი წყაროებიდან (იხ. §7). μεταβολῆ-ს უკავშირდება არა მარტო რიტმული კლავულების მრავალფეროვნება, არამედ აზრების ცვლილება (შდრ. Dionys.Hal. de comp. verb. c. 19, p. 86,10; c. 10,11. p. 38,13). იგი ზოგჯერ ფიგურათა შორის არის განხილული (Античные теории языка и стиля...с.265)

⁴. შდრ. Philostr. VS I, 19,1.

⁵. „იქაურში“ იგულისხმება ორატორული ხელოვნების წესების ცოდნა-ხელოვნება (τέχνη). შდრ. §13 დასაწყისი. ასევე იხ. მისი მიხედვით, გრიგოლი ისე იყენებს რიტორიკულ ხერხებს, თითქოს სპეციალურად არ ზრუნავს მასზე, თუმცა კარგად იცნობს. იმავე თეორიულ პრინციპს აყალიბებს გრიგოლი (ep. 51): „დაპირისპირება, სიტყვათა შეთანხმება და ნაწილთა თანამუხრობილება სოფისტებისათვის მიევიწყება და, თუ სადმე მაინც მივმართავთ ამას, ისე უნდა გააკეთოთ, თითქოს ვაჟამშობთო და არა საგანგებოდ მოვიძიებთ მათ“.

⁶. ასევე იხ. საუბარობს μίμησις-ის და τέχνη-ს საკითხებზე. კიდევ ერთხელ ხაზგასმულია არა ძველი ავტორების ხელოვნების მიმაძევა გრიგოლის მიერ (თუმცა ესეც აქვს მას სრულყოფილად შეთვისებული), არამედ უფრო სულიერი თვითმყოფადი წყარო, რომელიც თავისი ცხოველმყოფელობით ზეციურის მიმაძევა (იხ. §2-3). გრიგოლის თვითმყოფადობა, მისი სტილის არქატიკულობა (შდრ. §2,12) ტრადიციული ლიტერატურულ-თეორიული მოსაზრებებითაც საბუთდება - მრავლის ერთქმნით უმაღლესი პარმონიულობის მიღწევა (§2,7,16), მშვენიერების შემქმნელი წყაროების ზომიერად გამოყენება და ა.შ. (§2,5,7,9 და ა.შ.) და ქრისტიანული სულიერი საწყისებითაც (შდრ. §2,3,4,5,6,10,15,17).

13. ამის გამო რაც არ უნდა წარმოეთქვა მას, ის მაშინვე სრული რიტორიკა იყო, მიუხედავად მისი განზრახვისა. იგი [თავის] სიტყვებს აგებს (ὀκνοῦμαι)¹ არა ისე, როგორც უმრავლესობა, რომლებიც წინასწარი განსჯით არ გაცნობენ თემას, არამედ ისე, როგორც, პლატონის თქმით², მისმა ღმერთმა შექმნა თავისთვის იდეები, რადგან იგი ისე იწყებს გამოთქმას, რომ აზრების მიხედვით ანაწევრებს სიტყვას და ბოლომდე მიჰყავს იგი. ამის გამო წინასწარ მოფიქრებული გამოდის მასთან იმპროვიზაციაც კი (τὸ ἀντιοὔδειον)³, რადგან იგი წინასწარ ჭკერებს მყისიერ და [მისი] თითქმის წამიერად გაელვებული გონება ზოგს გამოტოვებს, ზოგზე კი იმსჯელებს, შემდგომ კი მხევალი ენა ამგვარად მოპოვებულს განუმარტავს მსმენელებს.

ფილოსოფია და რიტორიკა⁴ მას ისე არ განუცალკევებია ერთმანეთისაგან საქმით, როგორც განაცალკევა ისინი ერთმანეთისაგან სიტყვებით. ფილოსოფიას მან პატივი მიაგო სიტყვათა კეთილჩმოვანებით და მჭკვერმეტყველებით, [თავისი] ორატორული ენა კი გონების აღვირით მართა. დოგმატათაგან მაღალსა და ძნელად გამოსათქმელზე ისე ხატოვნად საუბრობს, როგორც ვარდთა სილამაზეზე, ხოლო ისტორიულ თუ მომხდარ ამბავთაგან მოხმობილი უმდაბლესი თემებისადმი სულიერი მნიშვნელობის მინიჭებით იგი მაღალფარდოვან მეტყველებას გვთავაზობს.

1. ასელოსი მსჯელობს გრიგოლის თხზულებათა კომპოზიციაზე (ὀκνοῦμαι). ამით იგი გადადის *πραγματικὸς τόπος*-ზე (შდრ. Dionys. Hal. de Lys. c.14. Dem. c.51. p.240,20). მასლის მოპოვებას მოსდევს მისი განლაგება-განწილება, ნაწილთა პარამონიული შეთანხმება - *τάξις* და *μέτρον* (Arist. Poet. 1450b-1451a) ფართო მნიშვნელობით. ჩვეულებრივი კომპოზიციური სქემა: შესავალი, თხრობა, დასაბუთება, ეპილოგი. მნიშვნელოვანია თემის დამუშავება (*υπόθεσις*). კომპოზიციის თემა წყდება §19-მდე.

2. Plato, *Respubl.* X 597 B.

3. პომილეტიკა იცნობდა თხზვის ორგანო ხელოვნებას: იმპროვიზირებულ ზეპირად წარმოთქმულ ქადაგებას და წერილობით დამუშავებულ, გაერციბილ და გაერცლებულ რედაქციას (შდრ. Gr. Naz. or. 42, §XXVI - PG. 36, col. 492 A. M. Guignet, St.Grégoire de Nazianze et la Rhétorique, Paris, 1911, p. 211,213,218.). ორგანო თხზვის ასეთ პრაქტიკას (პრაკტიკოსთა თვის და მცირედლათვის - განსწავლულათვის) მივყავართ ბიზანტიურ სტილთა თეორიამდე (I. Sevcenko, *Levels of style...* p. 293-294).

4. გრიგოლის λόγιος *χαρταῖον*-ის განხილვა შეწყვეტილია გადახვევით ფილოსოფიური და რიტორიკული თემების შესახებ (Hermog. II, 396,8, Rh.Gr. I 216,19, Sp.-H.). განხილულია საკუთრივ შინაარსი-თემა. ელინური რიტორიკის ნორმის *πρεπτόν* (შესაბამისობის) ცნების საწინააღმდეგოდ (რომლის მიხედვით დიადზე ამაღლებულად ხამს საუბარი და მდაბალზე - დამდაბლებულად) რწმენის რთული ქმშარიტებები და უბრალო ბიბლიური ამბები ერთნაირადაა წარმოდგენილი გრიგოლთან (შდრ. or. 45,24; or. 40,34. მათე 26,6; მარკოზ 14,3). გრიგოლთან ჩვეულებრივი, ყოველდღიური ანაგოგიკურ, აღყვანებით მნიშვნელობას იძენს, მდაბალი ამაღლებულია. ამასთან უმაღლესი სულიერი აზრი გრიგოლთან მოითხოვს გამოსახვის შესაბამის ფორმას და მაღალფარდოვანი მეტყველება (*συψηλοσύνη*) აქ ჩვეულებრივი თემის ანაგოგიკური შინაარსის გამოხატულებაა. ამ ტრაქტატში ასელოსის წყარო კლასიკურ რიტორიკასთან და ანტიკურ ფილოსოფიასთან ერთად ქრისტიანული გეზგეტიაა.

ამიტომ, რომ იგი ზოგჯერ არ გაურბის საყოველთაო სახელებს,¹ არამედ მის სიტყვებში გვხვდება მართანი და მარიამები, პეტრენი და სიმონები და ისინი ხან იხსენებიან ჭკრეტითი მნიშვნელობით, ხან კი, საგულეკებელია, რჩებიან ისტორიის საზღვრებში. ამიტომ როგორც შეგონებაში, მათში სხვა რამ დაფარული [აზრი] იგულისხმება, ზეციურზე დაუნჯებული გონება საკითხს წარმოადგენს სხვა რამედ და მდაბალს ხედავს ამაღლებულად.

14. მისი სიტყვა შემკულია¹ არა მხოლოდ ხელოვანებით (რიტორიკული ხერხებით - τέχνη), არამედ ყოველნაირი მეცნიერებით (ცოდნით) და ბარბაროსთა და ელინთა თხრობებით, ძველების გამონათქვამებით, შეგონებებით სატირული სცენებიდან, ეზოპეს მეტყველებით, დახვეწილ ლირიკოსთა პოეტური თხზულებების სხვადასხვაგვარი საზომებით: საფოსი, არქილოქესი, ანაკრეონტისა; [შემკულია აგრეთვე] ორფიკოსების, პითაგორელების, პერიპატეტიკოსთა, სტოელ ფილოსოფოსთა მოძღვრებით; სხვადასხვა სწავლებით, თუ როგორ იკაებენ თავს მსჯელობისაგან პიროვნელები, როგორ ასახუთებენ დოგმატიკოსები, როგორ უარყოფენ მგრძნობელობით წვდომას პერაკლიტელები, როგორ თხზავენ პარადოქსებს ძენონი და მელისოსი, [რას] ამტკიცებს არისტოტელე, რას წარმოგვიდგენს პლატონი, როგორ არის დაყოფილი კოსმოსი. ამასთან ერთად მისი სიტყვა საგსება ქვეყანათა აღწერითაც და [იმით], თუ სტიქიონთა ნაწილები ქვეყნის ზოგიერთ მხარეში როგორ შეიცვალნენ და თუ როგორ გაჩნდნენ თავისთავად კუნძულები და არაფერია ისეთი, რაც მას წაეკითხოს და დავიწყნოდეს. მათემატიკა მას სხვებზე უკეთესადაც კი ესმის, რადგან მან იცის მნათობთა გადაადგილება და მოძრაობა, [იცის], თუ რომელი მათგანია ცთხი და რომელი - უძრავი, რომლებია განლაგებული დიამეტრის ქვეშით და ზემოთ, რა არის დახრილობა და რასიგანე, [იგი იცნობს] ორმაგ პერიოდებს და კეთილად წარმართულ წინსწრაფეებს, [იცის, რომ] ის, რაც არ ეთანხმება უკვე აღმოჩენილს, გამოიცდება ანალოგიის მეთოდით. [მან იცის] რიცხვთა თვისება და თავდაპირველი წარმოშობა, გეომეტრიის სიზუსტე და მუსიკის სიმეტრია, მიღწეული რიცხვთა თანაშეზომილებით.

¹ თუმცა მთელი სახე მისი მრავალფეროვნება (ποικιλία). გრიგოლთან ეს გამოიხატება მრავალი საერო მეცნიერებისა და ხელოვნების ცოდნით: 1. შეგონებითი სენტენციებით (ძველების გამონათქვამები, ეზოპეს სიტყვები და სხვ.), 2. ლირიკოსთა საღეჟსო ხელოვნებით (საფოსი, არქილოქე, ანაკრეონტი), 3. ელინური ფილოსოფიით (ორფიკოსები, პითაგორელები, პერიპატეტიკოსები (არისტოტელეს სკოლა), პიროვნელები (სტეპტიკოს პირონის მიმდევარი), პერაკლიტელები, ძენონი, მელისოსი (ემპედოკლეს მიმდევრები - ელუატელთა სკოლა), პლატონი, არისტოტელე. შდრ. *ორ. 28, 4. 16, 30. ორ. 29, 2, 9; 25, 15; 6, 15; 44, 1*). 4. გეოგრაფიით, 5. მათემატიკა-ისტორიით (*ორ. 28, 29; 5, 15; 31, 18; 41, 2. Aristides II, 460, 5 Sp. Menand. III 364, 27*). აგრეთვე *Sext. Emp. adv. rhet. 62; Ps. Augustin, Rh. Lat. min. p. 138. Sopatros. Rh. Gr. V 15, 117; Maximus Planudes V 213, 18.*

15. თუმცა იგი ამით არ წარმართავს თავის ჰომილიებს, არც ბაძავს კლუტარქეს აღწერილ „პარალელურ ცხოვრებებს“, რომელიც ჰამუსიკო და გეომეტრიული მაგალითებით უადგილოდ ამკობს სამოქალაქო თემებს, არამედ დუმილით უვლის გვერდს მათემატიკურ აზრს, თუ სადმე იგი შემთხვევითაა წარმოდგენილი, და, თუკი მაინც იძულებულია მოიხსენიოს იგი, ამას იქმს მოკრძალებულად და წარმოთქვამს სხვა სიტყვებს, ისე რომ, მსმენელთა უმრავლესობას, რომელმაც არა იცის რა შენაცვლების შესახებ, მათემატიკური კი არა, სხვა რამ ჰგონია იგი. ჭეშმარიტ და ცნობილ თემებს იგი უკეთ წარმოადგენს, ვიდრე პლატონი, რადგან პლატონი ზოგს უჩინოს ქმნის, ზოგს კი უსიამოდ და მეტისმეტად აჭიანურებს. ხოლო ამ დიდი მამის გაჭიანურებული თხრობაც კი არაა მომაბეზრებელი, როცა ამრავალფეროვნებს და განმარტავს მას [თავისი] სიტყვებით. იგი არ ფარავს ამას საუბრისას, არც აპყავს თხრობა მაღალფარდოვნებამდე¹ და არ ახკაევს ერთს მეორეზე. ხოლო როცა ეკითხება მოწინააღმდეგეს და იმარჯვებს მასზე, რამდენადაც შესაძლებელია, პირდაპირ პასუხობს მას, რადგან გაბედულია დასკვნების მიღებისას, და გამოთქმის სხვადასხვაობით თავიდან იცილებს საუბრის უზუსტობებს. არსებულის ბუნებაზე მან იცის ისტორიის მიხედვითაც და განყოფადისა და განუყოფელის კანონების მიხედვითაც. ამის შემდგომ განაგრძობს სიტყვას და საუბრობს უსხეულო [საგნებზე]. რაკი ამჟღავნებს, რომ იცნობს მათ და ყველაფერში ბაძავს მის პავლეს². ვფიქრობ, რომ ოდესღაც თვითონაც იყო აღყვანებული, ესმოდა გამოუთქმელი და იტყვედა თავის თავში განუყოფელს. სიტყვებს განგებასა და სამსჯავროზე იგი იქ იყენებს, სადაც დროულია, მსმენელს აძლევს იმდენის ათვისების საშუალებას, რამდენსაც საჭიროდ მიიჩნევს³, დანარჩენს კი ზეშთა საგანძურში იტოვებს⁴.

16. ამის შემდეგ იგი გადადის ღვთისმეტყველებაზე და ყველაფერში კანონს მიიჩნევს საწყისად⁵. მრავალთა აზრით, იგი არაფერს ამბობს მო-

1. οὐκον - აქ მეტისმეტად მაღალფარდოვან სტილს ეწოდება, ამით იგი განსხვავდება თავად მაღალფარდოვანი სტილისაგან (μεγαλοπρεπης). თითქოს წინააღმდეგობა §13-ში გამოხატულ აზრთან გრიგოლის თხზულებათა მაღალფარდოვანი მეტყველების შესახებ. მაგრამ აქ საუბარია თხრობის გარეგნულ მაღალფარდოვნებაზე, იქ კი - აზრზე, შინაარსზე.

2. აქ კიდევ ერთხელაა მითითებული ბაძვის (μύθος) ცნების განსხვავებული ქრისტიანული შინაარსი, რაც გამაფრებელია ფრაზით „ბაძავს თავის პავლეს“ (შდრ. I კორ. 4,16; 11,1 (μύθηται); გალატ. 4,18 (ἐπιταύθη). შდრ. აგრეთვე Gr. Naz. or. 28,20.

3. გრიგოლს შეუძლია ზემოთ ჩამოთვლილი მასალის მისადაგება მსმენელთა დონესთან, მტკიცება დიალექტიკაში. ეს ერთნაირად ეხება მატერიალურ საფაროსაც და πρῶσιον, κρισις-ის სფეროსაც.

4. ასეა იგი აქ საუბრობს გრიგოლის საღვთო აზრის დაფარულებასა და სიღრმეზე (შდრ. უფრედ მტირე გრიგოლზე - Jer. 43, 3v-4r).

5. გალატ. 6,16; ფილიპ. 3,16.

უფიქრებლად (სიტყვასიტყვით: ყმაწვილური აღტყინებით), არამედ იცნობს საცნაურ მონადასაც, ზეშთა არსსაც, ზეშთა გონებასაც და ზეშთა ცხოვრებასაც, ხოლო აღიარებს მხოლოდ ერთ არსს და ცხოვრებას და იმ გონებას, საიდანაც ეს გამოძლინარეობს. იშვიათად და ისიც მცირედ-თა წინაშე საუბრობს იგი ამაღლებული აზრებით, ხან იცავს აბტორიულ თხრობას, ხან არღვევს მას, უმეტესად კი ეჩება იმას, რაც მრავალს სულის ერთიან სიმწყობრედ აერთიანებს¹.

17. მაგრამ ჩვენ ამჟამად არ ვსაუბრობთ ამის შესახებ, რადგან იმისათვის კი არ შემიძღვინია ეს სიტყვა, რომ წარმომედგინა გრიგოლი, როგორც ფილოსოფოსი, არამედ იმისათვის, რომ მეჩვენებინა, თუ როგორაა მისი ორატორული სიტყვა შემკობილი ყოველგვარი სიტყვიერი იდეებითა² და განსწავლულობით. მისებრ სხვა ვერავინ იყენებს სიტყვიერი ხელოვნების სახეობებს³, რადგანაც, როცა გირჩევს რასმე, გაკიცხვის სახეობას დამოდღვრას უხამებს და [რიტორიკული] ხერხებით აწონასწორებს, ხოლო როცა განსჯის, რაღაც კეთილზმოვანს და მკაფიოს წარმოთქვამს, რადგან რიტმული და მჟღერი მოძრაობა აქვს [მის სიტყვას] და მისით გაღვივებული ხმის ტონი ხშირად თრთის. სამოდღვრო სიტყვებში უხმაუროდ მდინარი ზეთის ნაკადის მსგავსია, რომელიც თანაბრად იღვრება სულში, ხოლო როცა ებრძვის მოწინააღმდეგეს, ღვთისგან მოვლენილ ქარიშხალს და ღრუბლით [გამომავალ] ცეცხლს [მიემსგავსება]⁴. ორისავე ამ სახეობისათვის იგი სხვადასხვა სიტყვას იღებს: [მისი] რიტმები ზოგან მწყობრია და კეთილზმოვანი, სხვა შემ-

1. განხილულია სამებისა და ერთარსეობის ცნება, ერთიანობის პარამონია გრიგოლის სტილის უმთავრესი მახასიათებელია (შდრ. §2), რითაც იგი ზეციურ საღვთო სიმწყობრეს და პარამონიას უახლოვდება და ბაძავს.

2. ასელოსი გადადის სიტყვის იდეებზე (ιδέααι λογικαι), რომელიც სიტყვის მახასიათებელი თვისებაა ღირსებასა (αρεται) და სტილთან ერთად (χαρακτηρες). იდეების, როგორც სიტყვის ფორმის ელემენტები აქ არ არის ჩამოთვლილი (იხ. უფრო ქვემოთ). ზოგიერთი სახეობა ღირსებებსაც ეკუთვნის და იდეებსაც (სხვადასხვა რიტორიკული თეორიის მიხედვით), მაგრამ ამას არა აქვს არსებითი მნიშვნელობა, მაგ., სიცხადე - σαφουςα, ენის სიწმინდე - καθαροτης, ელგოვისა, სიღიადე - μετθος და სხვ. პერმოვენეს ტრადიციაში ტერმინი „იდეა“ (ιδέα) გამოიყენება იმავე აზრით, როგორც თეოფრასტეს (ძვ.წ. IV-III სს.) მიმდევარნი გამოიყენებდნენ ტერმინებს „ღირსება“ (αρεται) და სტილთა ტიპები (χαρακτηρες). ზოგჯერ ერთსა და იმავე ტერმინს სხვადასხვა მეცნიერი სხვადასხვაგვარად ხსნის (შდრ. С.Аверинцев. Школьная норма литературного творчества... с. 46-47).

3. ზემოთ წარმოდგენილი გაღაზვევის შემდეგ ასელოსი ისევ παραყმატიკოს χαρακτηრ-ის განხილვას უბრუნდება - გრიგოლის მჭკვერმეტყველებას. იგი განიხილავს სიტყვიერი ხელოვნების სახეობებს, სამ ფანრს: γένος συμμιυλετυκόν (სათათბირო სიტყვა, მისი ფარდია ქრისტიანული დამოძღვრა-სწავლანი), შικანიკონ (სასამართლო, ქრისტიანული აპოლოგეტიკური თუ პოლემიკური სიტყვა), παντυყიკონ (სახობტო სიტყვა). მას ენაცვლება εοιδητυკόν (სადღესასწაულ სიტყვა. შდრ. §1). ამ დაყოფას საფუძვლად უდევს წესი ენობრივი საშუალებების საგნის თავისებურებებთან მიმართების შესახებ.

4. ორატორის სიტყვის ცეცხლოვანება, ცეცხლისფერობა ღვთიურ საწყისთან ერთიანობის ხატოვანი გამოსახულება (შდრ. პიმნორაფია). მით უფრო ყურადსაღვნია ის გარემოება, რომ აქ საუბარია წარმართებისა თუ ერეტიკოსთა მამხილებელ გრიგოლის პოლემიკურ სიტყვებზე.

თხვევაში კი - მკვეთრი და წყვეტილი. იგი არსად ტოვებს უყურადღებოდ ფილოსოფიურ აზრს, არამედ ყველგან თესავს მას სიტყვებით, რათა ერთგან გაწონასწორებული მღელვარე გახადოს, მეორეგან კი პირიქით, დაძაბულობა შეანელოს.

უფრო წარმატებულია იგი პანეგირიკებში (სახოტბო სიტყვებში)¹. მისი სხვა სიტყვები შეიძლება შევეუდართ ისოკრატეებს, პლატონებს, დემოსთენესს, პანეგირიკებში კი მას ბადალი არა ჰყავს, რადგან სიტყვის ეს სახეობა მართლაც სხვებზე ბევრად რთულია. ამის გამო დემოსთენე ან სხვა რომელიმე ორატორთაგანი, რომლებიც მანამდე ან მის შემდეგ [ცხოვრობდნენ] და პოლემიკურ თუ სასარგებლო სათათბირო სახეობაში თავი ნაყოფიერად და მრავალფეროვნად წარმოაჩინეს, პანეგირიკულ სახეობაში ისინი ყველანი მეტად თუ ნაკლებად წარუმატებელი იყვნენ.

18. პლატონიც მშვენიერია, მაგრამ მის მიერ შეთხზული ეპიტაფია (სამგლოვიარო სიტყვა) იმგვარი არ არის, როგორც [მისი] იდეათა მხილება „პარმენიდეში“ ანდა საუბარი საყოველთაო მშვენიერებაზე „ფედროსში“ ანდა სამშვივნელზე ფილოსოფოსობა „ფედონში“. დემოსთენეც, როცა [სიტყვაში] „სტეფანეს ცრუმოწმობის წინააღმდეგ“ ბრალს სდებს ესქინეს არაკეთილსინდისიერ ელჩობაში და იცავს [თავის] ოქროს გვირგვინს, ან როცა საჯაროდ წარმოთქვამს ოლინთოსურ [სიტყვებს] და გაჰყვირის ფილიპეს წინააღმდეგ, მაშინაც კი იგი არ იცილებს ოლიმპიურ საყვირს, მდიდრულად ამუშავებს სიტყვას და მტკიცებათა გზები მიჰყავს სასურველ დაბოლოებამდე, მაგრამ როცა მან გაბედა ბრძოლაში დაცემულთა განდიდება, იგი სხვაგვარი გახდა, ვიდრე არკისიოსი. თუკი დიდესთანაც ღრმია ჩანაფიქრი, განსაკუთრებით სახალხო სიტყვებში, სადაც აზრები ერთმანეთზეა დახვავებული და გაერთიანებული, მაგრამ როცა ხოტბას ასხამს ეპიტაფიებს, სცოდავს [სიტყვის] ამ სახეობაში და საკუთარ შესაძლებლობებზე ბევრად დამდაბლებულია.

19. დიდი გრიგოლი კი, თითქოს მან პირველმა მოიგონაო [სიტყვის] ეს სახეობა², შემდგომ ჟანრის ნიმუშად დასახა ეს ხელოვნება და სრულ-

¹ გრიგოლის პანეგირიკები შედარებულია (§17-18) ისოკრატეს, პლატონის, დემოსთენეს, თუკიდეს შრომებთან (Dionys. Hal. de Dem. c. 23-30; de comp. verb. c. 18, p. 74, 11, p. 33, 21; vol. I, 184, 20; p. 76, 1; I 181, 4). ა. მ ა ი ე რ ი ს მიხედვით (გვ.93), პსელოსი თავისი შეუფასებელი განმარტებით დგას, როცა ამ ავტორთა ჩვეულ დონეზე დაბლა მდგომად განიხილავს მათ პანეგირიკებს. საგულისხმოა, რომ პსელოსი, რომელიც, ჩვეულებრივ, კნინობით ფორმებს („ეილაც“, „ეინზე“ ან სახელის მრავლობითი რიცხვის ფორმა) პროზაიკოსთა მეორე კანონის წარმომადგენელთა მიმართ იყენებდა (§5,6), აქ ამ ხერხს მიმართავს ელინური რიტორიკის საუკეთესო წარმომადგენელთა მიმართით, ზოლო ქვემოთ გრიგოლის პროზის დირსებებს განიხილავს სწორედ პანეგირიკების ფონზე, რადგან მისი აზრით, გრიგოლი სიტყვის ყველა სახეობაში წარმატებულია, მაგრამ განსაკუთრებით კარგია პანეგირიკებში.

² გრიგოლის შრომები განხილულია παρυσაკონ ენის-ის მაგალითზე, კერძოდ, სიტყვის ცალკეული ნაწილების მიხედვით: შესავალი (πρῶσιμον - §19), თხრობა (διήγησις - §20), მტკიცება (πίστις) და ეპილოგი (§23). მოძღვრება თემის დამუშავებაზე (ὑπόθεσις), საკითხებზე (θέσις) და სხვ.

ყოფილებამდე მიიყვანა ეს დაუბოლოებელი სახეობა. როგორც, მითის მიხედვით, ზევსი [მოივლინება] ქუხილითა და ელვით, ასევე იგიც თხრობის დაწყებისთანავე [წარმოვედგება] დაუსრულებელი პარადოქსებით, გამოუთქმელი მშვენიერებითა და დაფარული მადლით¹, სიტყვათა ფერადოვნებით და ფიგურათა მრავალფეროვნებით² შესძრავს მსმენელს, ხან ანცვიფრებს მას, ხან ტაშს აკრევინებს, რიტმულად ჩართავს ფერხულში და აქცევს მას მოვლენათა თანაგანმცდელად. შემდეგ განაგრძობს და სურვილისამებრ უმაღვე ანაწევრებს მთელ თემას, მერე კი კვლავ უბრუნდება დასაწყისს და ხსნის სათაურს (სიტყვასიტყვით: სასათაურო წარწერას). შესავალს კი ზოგჯერ რამდენიმეს გეთავაზობს, როცა ხამს წინასწარ დასახოს რაიმე, ზოგჯერ კი ფიქრობს, რომ ერთიც საკმარისია, ხანაც პოლემიკის შუაგულიდანვე იწყებს, მერე წამოწყებულს იკვლევს და უბრუნდება თავდაპირველს, რადგან იგი თითქოს ერთ წერტილში უყრის თავს თემებს, საკუთარი სურვილისამებრ ეპყრობა მათ, აძლევს მათ ფორმას და გარდაქმნის, თითქოს თითებით რბილ ცვილს ზელდეს, ასხვაფერებს და აძლევს მას სხვადასხვა სახეს³.

20. ზოგიერთი მის მიერ მიკვლეული ზერხის საშუალებით იგი ანაწევრებს სიტყვას და აერთიანებს, შეჰკრავს და შლის მას, უმოკლესს ავ-

¹. ისევ κάλλος-χάρως ცნებების ერთგვარ დაპირისპირებასაც შეიძლება ჰქონდეს ადგილი (შდრ. §2).

². ἔνοιαι - λέξεις - σχήματα მიმართებისათვის შდრ. Demetr. de elocut.

³. ასეა ისე უბრუნდება §13-ში წამოწყებულ და შეწყვეტილ თემას გრიგოლის თხზულებათა კომპოზიციაზე (§19-20); სამეცნიერო ლიტერატურაში საუბარია გრიგოლის კომპოზიციური სისტემის უსისტემურობაზე, შენაკადი და ჩართული თხრობებით (τα διαγύματα) გადატვირთვაზე და ა.შ., რაც ნაკლად ითვლება ანტიკური რიტორიკის თეორიის მიხედვით (შდრ. ნაწილთა შეთანხომილება, ზომიერება - μέτρον. Arist. Poet. 1450b-1451a) და II სოფისტის თავისებურებად მიიჩნევა (M. Guignet, St. Grégoire de Nazianze et la Rhétorique, Paris, 1911, p. 211-230), დისბრობორცია, არათანაშეზომილება შუა სს. დამახასიათებელი ესთეტიკური ნორმა, ქრისტიანული თხზულებისათვის დამახასიათებელი სუბიექტური სტიქია (ი. ლ. ე. ბ. ა. რ. კ. ი. ს. დასახ. შრომა). ასეა ისე ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ გრიგოლის თხზულებათა კომპოზიციური შენაკადები, განსხვავებული თემები ერთ წერტილში იყრის თავს გრიგოლის სურვილისამებრ, რომელიც ისე მოხერხებულად იყენებს მასალას, როგორც ცვილს, და აძლევს მას სხვადასხვა სახეს. მაშასადამე, ფორმას შინაარსი განსაზღვრავს, ზოლო შინაარსის, აზრის განსხვავებულობა და ამაღლებულობა, ზეციური ხალხთა წარმომავლობა გრიგოლთან არაერთგზისაა აღნიშნული (§10,12). ასე რომ, აქ გარეგნული სიმეტრია თუ დარღვეულია, შინაგანი, ფარული სიმეტრია არსებობს (რადგან იგი ემორჩილება პარამონიულ მუსიკალურ უმაღლეს ზეციურ მშვენებას - იხ. §2,3,6,13. შდრ. პიმნოგრაფიული კანონის კომპოზიციის სიმეტრიის დაფარულება - ლ. კ. ვ. ი. კ. ა. შ. ვ. ი. ლ. ი, პიმნოგრაფიული კანონის კომპოზიცია, თბ., 1982). ასეა ისე მიხედვით, გრიგოლის მიერ კომპოზიციის აგების ეს თავისებურება ახალია (შდრ. καινοπραξίς), რითაც იგი განსხვავდება არაბიტიული ნორმებისაგან (შდრ. §2).

რცობს განყოფითა და სიტყვის განკვეთით, გაჭინურებულს და გრძელს კვეცავს და დაჰყავს უმთავრესის მოკლე გადმოცემამდე¹. იგი თავისებურად (*καυσιορρεπεις*) წყვეტს [აზრებს] და ქმნის მრავალრიცხოვან ნამატებს². დიდებულს იგი დიდებულად განმარტავს, თუმცა არ უარყოფს გამოსახვის სხვა საშუალებასაც³. არსად არ არის იგი არაგამომხატველი (*αυθισιότηος*), არამედ [პირიქით], ყველგან ცხოველია და საკითხის შესაფერისი, ძლიერია⁴ და შთაგონებული და [მუდამ] პოულობს ახალ მისწრაფებას მრავალფეროვნებისათვის. განცალკევებულ აზრებს იგი აერთებს და ათანხმებს შემავსებელი და შემრიგებელი აზრებით და იყენებს მათ დანაწევრებული თხრობის შემაერთებელ ნაწილად⁵. თხრობებს იგი ისე ამკობს დასაწყისებით, როგორც ყვაილებით, რა თქმა უნდა, შესაბამისად დანაწევრების, გამონაგონის, მოკაზმულობის და გაპი-

¹. ა. მ ა ი ე რ ი ს აზრით, აქ საუბარია სოფისტური იდეალის შესაბამის ხელოვნებაზე - „გრძელი სიტყვის შემოკლებაზე“ და პირიქით. ლაკონურობა (*βραχυτης, συντομία*) სიტყვის ერთ-ერთი ძირითადი სტილური მახასიათებელი იყო სიცხადესთან ერთად ანტიკური რიტორიკიდან თეორიულზე (შდრ. §5).

². *καυσιορρεπεις* - ახლებურსაც ნიშნავს, რაც მინიშნებს გრიგოლის კომპოზიციის აგების ხელოვნების ზემოთ წარმოდგენილ, ახალ თავისებურებაზე კლასიკურ ნორმებთან შედარებით. *αποστάσεις* (დაცალკევებულ აზრთა შეერთება), *υποστάσεις* (გაფართოება-გაკრცება) „აზრობრივი ფაგურება“ (*Hermogenes II, 307,5*), *αποστάσις* არის *ἄσπαστος εἰσαγωγή*-ს სახე (*Demosth. de coron. 240. Aristides II 462,16, Sp.Philostr. VS. I,9,1*). *υποστάσις*-ს პლურალსაც უწოდებენ (მატება-გაფართოების გზით მიღებული ფაგურა). ასახვის დაწვრილებითი სახე შდრ. *Hermogenes II,325,26. Aristides II, 479,20 Sp.* ანონიმი თეორეტიკოსი ასახელებს მას *ἀσπαστος*-ის (გაფართოება-გაზრდის) სახედ (*Rh. Gr. I 215,28, Sp.-H.*) ან *ἐν-άρχεια*-ს (სიცხოველის, როგორც ღირსების) საშუალებად (*Rh.Gr. VI 1030,28 W.*).

³. ა. მ ა ი ე რ ი ს მიხედვით, გრიგოლი იყენებს *σμενη ερημνεια*-საც იმ მასალაში, რაც ბუნებით *σμενά* (დიადი) არ არის (შდრ. *Demetr. de elocut. 120. Theophr. Περὶ λέξεως, fr.p.150*).

⁴. პსელოსი გადადის გრიგოლის სიტყვის ღირსებებზე (*ἀρεταὶ λέξεως* - *Arist. Dionys.Hal. de Lys. c. 7-9,13, p. 21-22; de Isocr. c. 3* და სხვ.), რაც სიტყვის თვისებაა, რიტორიკული ტექნიკის მეორე სფეროა, სიტყვის იდეებთან (ფორმასთან) ერთად (სიტყვათა შერჩევა-შერწყმისა და ფიგურების შემდეგ). გრიგოლის სიტყვის ღირსებებია: *ῥησοιότηα* - გამომსახველობა, *ἐνάρχεια* - სიცხოველე (შდრ. §4), *ῥησιος* - შესაფერისობა (*πρέπον. Arist. Rhet. III,7*), *ῥάμη* - ძალა (შდრ. *ῥήσιος* - §7; *κράτος* - §2).

⁵. თუ რას გულისხმობს პსელოსი §20-ის დასაწყისში *διαφθίνον* და *ἔξαρθίνον τὸν λόγον*-ში, ნათელი ხდება აქ - განსხვავებული აზრების შემაერთებელი (შემავსებელი და შემრიგებელი) აზრებით (*συναπληρωματικαὶ ἔνοιαι*) შეერთებისა და განყოფილი თხრობის შემადგენელ ნაწილებზე მსჯელობისას (შდრ. *Dionys.Hal. de Isocr. c.3, p.58,20; de Dem. c.19, p.168,8;40, p.214,22. de comp. verb. c.9, p.32,33; c.16, p.67,12. შდრ. παραπληρωματικὸν συνθετοί - Demetr. de elocut. 55. იგულისხმება შევსება ერთნარი ფორმის სინთეზის მიზნით და არა გაფანტული აზრების ლოგიკური დაკავშირება. *συναπληρωμα* იმავე დროს *κατάστασις* არის - მთელი პერიოდის დასასრულის როლს უნდა ასრულებდეს).*

როვნების¹ საშუალებით ხდის მათ არამომაბეზრებელს მსმენელისა და მკითხველისათვის. როგორი პირიც არ უნდა შემოიყვანოს მან სიტყვაში, იგი ზუსტად ისეთივე ხდება, რადგან გარდაიქმნება მთქმელის განცდებისა და შესაბამისად: ხან ცრემლებით ევსება თვალები, ხან მსველელობის წინ ელვარედ ჩაივლის კვირგვინით შემკული, მხნედ [შემართული] ეტლზე, ზოგჯერ ოქროს სადავითაც, ხან კი საწყალობლად ჩივის, ცრემლებით ვედრებს და მწარედ გოდებს. გრიგოლთან ყველგან იგრძნობა ენაწყლიანობა და სიტყვის დიდებულება (მაღალი სტილი), ბუნებრივი სიდიადე² და სადა მშვენიერება. ვიცით, რომ ასეთი სტილი წარმოშობით უენებო და მოუკაზმველია (უფიგურო)³. ამის გამო იგი (გრიგოლი) უპირატესობას ანიჭებს (სიტყვისიტყვით: სწორად წარმართავს) სულიერ მხარეს, ბუნებრივად განმარტავს და არსად არ იყენებს საგანგებოდ მოძიებულ სიტყვებს⁴.....

ისინი კი ნაწილობრივ მართალნი არიან, ნაწილობრივ ცდებიან. ამ [წმ.] მამამ შეუთავსებელი შეათავსა და თავიდან აიცილა ორივეს შეცდომები⁵, ხოლო, რაც თითოეულთან სწორი იყო, ის განავრცო სიფართოთ და სიგრძით, თუმცა იგი არ ქმნიდა თავის თხზულებებს ხელოვანებით⁶, აქცია ისინი თხრობებად (ἐξήγησας)⁷.

1. აქ ასეღობის ისევ მხატვრული ასახვის „ზნობრივ ფიგურებს“ გადადის, რომლებიც ხატავნებისთვის გამოიყენება და მიეკუთვნება დიოქრის-ს (თხრობას). ესენია: დანწყვრება (μεροισι), გამოწვონი (πλάσι), მოკაზმულობა (διασεση), გაპიროვნება (προσαποσινα - Hermog. II 325,23, Herodian. III 94,22 Sp.Rh.Gr. I 403,22 Sp.-H. პერმოვენესთან დიოკრის დიასპათის-ის სინონიმია (Hermog. II 231,15-18; 232,20).

2. ასეღობის აქ კვლავ სიტყვის ღირსებებს (αρεται) უბრუნდება. მეყალიბონია - ენაწყლიანობა, ძკად - მაღალფარდოვნება (შდრ. §15), ფსთკონ მეყმბოს - ბუნებრივი სიდიადე. ასეღობის აქ ცდილობს შეაჯამოს თავისი შეხედულებები გრიგოლის სტილის ხასიათის შესახებ და განსაზღვროს იგი, როგორც ნიმუში მაღალი სტილისა.

3. შორეს მხრივ, იგი საუბრობს გრიგოლის სტილის სისადავეზე, სამკულების ნაკლებობაზე, სადა, არახელოვნურ მშვენიერებაზე (შდრ. §9). ტერმინით ἀπλοος - სისადავე ფოტიოსიც და ასეღობისც გამოხატავენ საღვთო წერილისა და ქრისტიანული ლიტერატურის დამახასიათებელ თვისებას. ამ თვალსაზრისით, ἀπλοος სტილთა სახეობებზე მაღლა დგას და მისგან განცალკევებულია. ფოტიოზით, ასეღობის გრიგოლის სტილს ახასიათებს როგორც სტილთა ტრადიციულ სახეობის, ისე ფოტიოსისეული სიანლის მიხედვით, რადგან საქმე საღვთისმეტყველო, ტრადიციულიაგან, კლასიკურისაგან განსხვავებულ სტილს ეხება. აქაც ასეღობის ქრისტიანული ანტიზომიურობის გამოხატულება.

4. ასეღობის უარყოფს მხოლოდ ერთ ἀρετή-ს გრიგოლთან, πᾶθος-ს (ენებას), მაგრამ ამ ნაკლს გრიგოლი ავსებს ἴθος-ით (ხელოერი, ზნობრივი მხარით) შდრ. Περὶ ψυχοσ 29,2, p. 154, 20, Sp.H.), ე.ი. გამოხატვის ბუნებრივობით (შდრ. Dionys.Hal. I,15,20). ἴθος-ს განეკუთვნება ἴθοσινα (გამომსახველობა) ვიწრო გაგებითაც (იხ. ზემოთ „გარდაიქმნება მთქმელის განცდებისა და (πᾶθος) შესაბამისად“).

5. აქ ხელნაწერი წყდება. ნაკლულ ტექსტში ასეღობის გრიგოლი უნდა ჰყავდეს შედარებულ იორ ἀρχαίσι თყოραφῆს-თან (რადგან ქვემოთ საუბარია „ორივეს“ შეცდომებზე).

6. იგულისხმება, რომ გრიგოლი არ ზრუნავდა რიტორიკის ხერხებზე (τέχνη-ს შესახებ შდრ. §19 და სხვ.).

7. განმარტება - ἐξήγησις რიტორიკული ფიგურის სახეობაა.

21. უფრო განსაკვიფრებელი ის არის, რომ სიტყვებში იგი ნათელია¹, როგორც ნებისმიერი სხვა, თუმცა თითქმის ყველასათვის გაუგებარიცაა [ამავე დროს]. გაუგებარია არა იქ, სადაც დაფარულად (*αποκρυφτως*) გვიცხადებს ღვთისმეტყველებას, არც იქ, სადაც დოგმატის საშუალებით.....იმავდროულად საცნაურს გვიჩდის უფრო დახვეწილს (არ ვსაუბრობ ალეგორიის შესახებ თხრობებში, რადგან სხვაგვარი სიტყვით ჩაშს მასზე საუბარი და მისი განხილვა, უფრო ამბილებულად და უკეთესად²), არამედ იგი მკითხველისათვის გაუგებარია იქ, სადაც წარმოდგენილი აზრი უბრალოა, სიტყვა დაწმენდილია და სიტყვები - მკაფიო. რაზედაც მე ვსაუბრობ, ის არ არის, მრავალს რომ ჰგონია, რომელთაც მი-აჩნიათ, რომ არისტოტელე ძნელად გასაგებია სიტყვების მიხედვით, თრატორი არისტიდე მისი სტილის რაღაც თავისებურების გამო - ძნელად ასახსნელია და განსამარტებელი, პლუტარქე კი თავის „ეთიკაში“ სიტყვის ამა და ამდაგვარ სახეობას წარმოაჩენს. ჩემი ნაფიქრი ამ დიდ [მამაზე] სხვაგვარია, რადგან თუმცა არისტოტელეს შეუძლია ცხადი იყოს, განზრახ ფარავს მის მიერ წარმოდგენილს და მრავალს მოაქცევს ერთ გამოთქმაში. არისტიდე ისე აწყობს სიტყვებს, როგორც ორაკული წინასწარმეტყველებისას, აშორიშორებს იმ სიტყვებს, რომლებიც აზრის გადმოსაცემად ერთად უნდა ყოფილიყო. ფილოსოფოსი პლუტარქე კი ძნელად გასაგებია არა სიტყვათა შეწყობის, არამედ მოძღვრებათა აღრევის გამო³.

1. *σφφρεια*-ს სიტყვის ღირსებებშიც განიხილავენ და იღებენ (καθαρότης-თან ერთად). გრიგოლის სტილის სიცხადეს (სინათლეს - *σφφρεια*) ასეველი აქ განიხილავს არა *λεκτικας τῆρας*-თან, რადგან გრიგოლის სიტყვიერი ქსოვილის სიცხადე-გამჭვირვალეა მისთვის⁴ამა-რაა (იხ. ქვემოთ *καθαρός, λευκός*, აგრეთვე §22), არამედ აქ საუბარია *πραγματικη σφφρεια*-ზე (შდრ. *Anonym. seguer. I, 367, 11 Sp.-H. Anth. Pal. XI 347, 5; Dionys. Hal. de Lys. 4, p. 12, 13; εστι γαρ τις και πραγματικη σφφρεια ου πολλοις γωριμας...*, de Thuc. de Demosth. c. 4), შინაარსობრივ სიცხადეზე, რომელიც ყველასთვის გასაგებია არაა და საჭიროებს განმარტებას. გრიგოლის სტილის სიცხადე-ბუნდოვანებაზე ასეველი საუბრობს როგორც ერთთანზე.

2. ალეგორია რიტორიკის ერთ-ერთი აუცილებელი ელემენტია (ფიგურის სახეობაცაა).

3. გრიგოლის თხზულებათა ბუნდოვანი ადგილებისაგან განსხვავებულია ის სიმძნელი, რომლებიც არისტოტელესთან, არისტიდესთან და პლუტარქეს „მორალიებში“ გვხვდება. ისინი ამ ავტორების შეცდომებს უკავშირდებიან: არისტოტელე და არისტიდე ძალიან მოკლედ წერენ, მამასადავე, ორივესთან შეცდომა ენობრივ გამოხატავს. პლუტარქე გაუგებარია არა უფრო, არამედ საგნის (მოძღვრებათა აღრევის) გამო. იგივე საყვედური ითქმის მისი „ბიოგრაფიების“ მიმართაც (იხ. §15). ამისაგან განსხვავებით, გრიგოლის შესახებ ასეველი წერს: *πι-λιτικας τας εννοιας μεταχειριζεται*. ე.ი. საუბარია შინაარსის სიცხადეზე, რადგან მრავალ-ათვის მიუწვდომელია გრიგოლის საღვთისმეტყველო აზრის სიღრმე, თუნდაც სტილისტური სისადავით გადმოცემული. ამავე დროს გასაგებია მისი განმარტება დაფარულისა, გამოთქმე-ლისა, დოგმატისა. ეს გრიგოლის საღვთისმეტყველო სტილის ღირსებაა, სისადავე და სიღრმე - თითოეულისათვის იმდენად იყო გასაგები, რამდენის მიღებაც მას შეუძლია (ე.ი. განუსწავ-ლელისთვისაც და განსწავლელისთვისაც ერთნაირად სასურველია).

22. ეს მამა კი, თუმცა მასთან არ არის მრავლად დოგმატური და მოძღვრებები და ყველგან სიცხადეზე ზრუნავს, ყოველივეზე თავის თხზულებებში ხელახლა სვამს იგი ახალ საკითხებს. ამიტომაც თითქოს სხვებისათვის სახელმძღვანელოდ ზოგიერთებმა განმარტებათა სხვადასხვა წიგნი შეთხზეს. ამისათვის მე თვითონაც არა ერთი საჭოჭმანო საკითხი გადავწყვიტე, როცა, როგორც იცი, სახელდახელოდ მოვიგონე მზა პასუხები საძიებელ საკითხებზე¹.

იგი ნაყოფიერია და მოსაზრებული თემათა განსაზღვრებებში, როგორც ეს ყველაზე მეტად მის დამოძღვრით სიტყვებში ჩანს. იგი ერთმანეთს შეურწყამს სიტყვის იდეებს² არა ისე, როგორც იქმს ამას პლატონი³ თავის სიტყვათა ზოგიერთ ნაწილში, არც ისე, როგორც ლისია, რომელიც უმეტეს მათგანს თავს არიდებს, არც ისე, როგორც დემოსთენე, რომელიც სხვას ამბობს სახალხო სიტყვებში და სხვას - კერძოში, არც ისე, როგორც ისოკრატე, რომელიც ყველგან ზრუნავს ქლერადობაზე და ერთნაირდასაწყისიანი და ერთნაირდაბოლოებიანი სიტყვებით ტყდება, არც ისე, როგორც არისტოდე, რომელიც ყოველთვის ესწრაფვის სიტყვაში ძალმოსილ სტილს და ქებას იხვეჭს შეთანხმებათა სიახლით. გრიგოლი მათ მსგავსად, რომლებიც ჰარმონიას აღწევენ რიცხვითი შეთანხმებების კანონებით, ყოველთვის თავისი საჭიროებისდა მიხედვით შეურწყამს ერთმანეთს [სიტყვის იდეებს]. იგი ძლიერია [ორატორული ხე-

1. შდრ. გრიგოლის თხზულებათა კომენტარები, ჰერმოგენეს კომენტატორები. ასეღოსო საკუთარ შრომებს იმოწმებს. მას აქვს კომენტარები გრიგოლის შრომებზეც და ტრაქტატები, თეორიული მოსაზრებები რიტორიკის საკითხებზე. „საჭოჭმანო საკითხი“ აქ ალექსანდრიულის და დაფარულის განმარტებასაც გულისხმობს და არაერთი რიტორიკული საკითხის ინტერპრეტაციასაც.

2. კიდევ ერთხელაა ხაზგასმული, თუ როგორ ფლობდა გრიგოლი ორატორული ხელოვნების ყოველგვარ საშუალებას - *θεταίαι υποθέσεις* - შდრ. Philostr. VS II,6, p. 79,26. სიტყვის იდეებში (*ιδέαι*) ძირითადად ჰერმოგენეს იდეები იგულისხმება (*Περί ιδέων*). მისგან აქ დასახელებულია (§22-23): *ῥῆος* (ხასიათი, ზნეობრივი, სულიერი - Hermog. p. 350), *γοργότης* (სიძაბურე - *τιμωτικὸς τόπος*. შდრ. Hermog. p. 343. Plut. Quaest. conv. V 10), *σεμνότης* (დიდებულება - Hermog. p. 287. შდრ. §20), *λαμπρότης* (ბრწყინვალეობა - Hermog. 304), *περιβαίη* (სისავსე - Hermog. 315, II 317,27) - სამი უკანასკნელი *μέγεθος*-ის (სიდიადის, შდრ. §6) ნაირსახეობებია, *θειότης* (ძალმოსილება - Hermog. 388), *εὐκρίθεια* (სისადავე - Hermog. 281), იხვე *σαφήθεια* (სიცხადე - Hermog. 275).

3. გრიგოლი კვლავ შედარებულია *ἀρχαίαι*-ს რიგთან: პლატონთან, ლისიასთან, დემოსთენესთან, არისტოდეზთან. არათანაბარფორმიანობას ზედავს პლატონის ნაწარმოებებში დიონისე ძალიკარნასელიც (Dionys. de Dem. 5,23). ლისია უმეტეს იდეებს თავს არიდებს. დიონისიონისი მას *αναγκαια: ἀρεταί*-სა და *ἐπίθετα: ἀρεταί*-საგან მხოლოდ *ἐνάργεια*-ს და *ῥησοίαι*-ს მიაკეთუნებს და არა იმ იდეებს, რომლებიც უშუალოდ სტილს ქმნიან (*θειότης*, *μεγαλοπρέπεια*, *ῥῆος*). ისოკრატესათვის შდრ. Dionys. Hal. de Isocr. 3, de Dem. 4., Arist. Rhet. III,9, 1410A 25. Demetr. de elocut. 25 (Theophr. *Περί λέξεως* fr. p. 107). არისტოდეზათვის შდრ. Sopatros III 741,10. Synes. Dio. p.40 c.

ლოცნების] ზნეობრივ სახეობაში, აგრეთვე ძლიერია შეკვეცილ სახეობაში, მაგრამ არაჩვეულებრივია იგი ყოველგან დიდებულსა (სადღესასწაულოსა - τὸ σέμναι) და ბრწყინვალე [სახეობებში].

23. იგი არსად არ უკლის გვერდს ძალმოსილ მეთოდს, სისაცხეს კი იგი დამაჯერებლად წარმოადგენს, რამდენადაც ამას მოითხოვს საქმის აუცილებლობა. უმაღლეს დონეს აღწევს იგი სისადავით და არსად არ სცილდება სიცხადეს¹.

ბევრ თავის ჰომილიაში მან ორგვარი აზრი² შეურწყა ერთმანეთს - საჩინო და ფარული - და სურს განმარტოს, რაც დაფარა, და ვერცლად წარმოადგენს საკითხს, რათა საჩინო გახადოს იგი იმდენად, რამდენადაც სურს, და აიცილოს [განსხვავებული] ცდები. მისი სიტყვები ორაზროვანია, ისე რომ, ერთის აღნიშნვაც შეუძლიათ და მეორისაც. [მისი] სიტყვა მიემართება მართებულად და არ გაურბის ირონიასაც³. იგი ისე ჩივის მრავალ განსაცდელზე, რაც მას დაუთმენია, რომ ვერ შეამჩნევ ამას და ისეთი ხელოვნებით გადმოსცემს აზრს, რომ უმრავლესობას ესმის, თუ რისი თქმა სურს, თუმცა არ აცხადებს ამას. იგი ვერ ბედავს სრულყოფილად [იმსჯელოს] საიდუმლო დოკუმებზე მსმენელთა აღქმის უნარის გამო და გადადის ისტორიულ თხრობებზე. ამასთან აქვე ალეგორიულად გამოხატავს მას, თუმცა არ ხსნის ალეგორიას. ზოგჯერ იგი ცხადყოფს ფაფარულს, თუ ალეგორიულად ნათქვამში არა არის რა უამური.

1. მსელოსი აგრძელებს გრიგოლის სიტყვის ფორმობრივი მხარის - იდეების ჩამოთვლას. δεινότης სიტყვის ღირსებაცა (ზოგან - იდეა) და სტილის სახეობაც (δεινός - მძლავრი სტილი). εὐκρινεία - „სისადავე“ ასევე ღირსება სიტყვისა „სიწმინდესთან“ (καθαρότης, εὐλειτουργός) და „სიცხადესთან“ (σφαιρα) ერთად. იგი ენობრივ სიწმინდეს, სიცხადეს, უხადობას, მკაფიოებას და სისადავეს გულისხმობს, როგორც ფორმას. ასეთივეა სისადავის გამოხატული ἀφελής (§9). მაგრამ ἀπλότης (§3), რომელსაც ფოტიოსი იყენებს წმ.წერილის სტილის აღსანიშნავად, მხოლოდ ენობრივ გამოხატულებას არ უნდა გულისხმობდეს და უფრო ღრმა შინაარსისა ზოგადად ქრისტიანულ თხზულებათა ანტიკურისაგან განსხვავებული თავისებურების აღსანიშნავად. ამასთან, მაღალფარდოვანი მეტყველება (როგორც გამოხატვის ფორმა, მაღალი სტილი) გრიგოლთან უმაღლესი ხულიერი აზრის შესაფერისი გამოხატულებაა (შდრ. §13, σφηλοστογία).

2. გრიგოლის სიტყვის ალეგორიულობა გულისხმობს მისი ორგვარი აზრის თანარსებობას: ფარულია და ცხადისა, საიდუმლო დოკუმებისა და ისტორიული თხრობებისა. თუმცა ზოგჯერ ცხადყოფს დაფარულს ან ხსნის ისტორიული თხრობის ალეგორიას (შდრ. §13, §21). ამას შეესაბამება გრიგოლის სტილის სიღრმე და სისადავე ერთდროულად. გრიგოლის აზრობრივი ὄχημα-ს შესახებ (sermo figuratus) შდრ. Quinti. IX 1,14. Theophr. Περὶ λέξεων fr. p. 189 ff, 212 ff.

3. ირონია მიეკუთვნება λόγος εὐχηματισμένος-ის ნაირსახეობებს (შდრ. Lucian. dial. mort. 30,2. Ps.-Dionys. ars. rhet. 7,2). ა. მ ა ი ე რ ი ს აზრით, თეორია უყრდნობა დიონისეს სახელით ცნობილ ტრაქტატს Περὶ εὐχηματισμένων (vol. II 295 ff. U.-R.). შდრ. აგრეთვე Philostr. VS I 21,5; 25,10; II, 17.

იგი ყოველნაირად [ცდილობს] დაატყვევოს სმენა მყისვე და შესავლადანვე¹, როცა წარმართავს ჰომილიას სადად და წინასწარ შემუშავებული ხერხების გარეშე, როგორც ამას სიტყვის ხელოვნება მოითხოვს, ჩემის აზრით კი, მეტად დახელოვნებულად და, ასე ვთქვათ, მზაკვრულადაც კი. მტკიცებებში მას ყველაფერი შეუძლია, რასაც მოისურვებს, და იგი ძლიერია ეპიქირემების დამუშავებაში (ταυ επιχειρημάτων) და ამასთან ყველას კი არ იყენებს, არამედ იმდენს, რამდენის განსაზღვრაც აქვს ჩვეულებად გარემოებისდა შესაბამისად. იგი ხელს ჰკიდებს სხვადასხვაგვარ ხერხებს და მთელი ჰომილიის მანძილზე თავის თავს ჰგავს კიდეც და არცა ჰგავს². ხან არსად არ უგულებელყოფს რიტორიკული ხელოვნების წესებს, ხან კი სხვადასხვაგვარად [იყენებს] მათ. ამის გამო შესავლებში იგი წარმოადგენს უფრო ღრმა და ძირითად აზრებს, ხოლო როცა თემაზე გადადის, უფრო მრავალფეროვნად გარდაიქმნება და, როცა კვლავ საკითხს ეხება, ცოცხალი და წრფელია. როცა იწყებს ნათქვამის მოკლედ გამეორებას, დახვეწილია და ლაკონური. იქ კი, სადაც მას სურს სიტყვა გახადოს დასრულებული, მისი სიტყვა თავისუფალია და შეუბოჭავი და ნებისმიერი აზრი ემორჩილება გონით ჭკრეტას.

ჩემთვის ეს „სიტყვა“ აწ მხოლოდ დასაწყისია სათქმელისა, შენს ხელს კი, ვიცი, დააპურებდა ისიც, რაც უკვე ითქვა. ამიტომ მიიღე აწ შესაძლებლობის მიხედვით (რამდენიც შეგიძლია) დასაწყისი დიადზე შექმნილი სიტყვებისა, ხოლო, როცა ისინი შენში მომწიფდება, მაშინ ერთად მოგიძღვნი ნადიმის ნაშთებსაც³.

¹. ასელოსი ისევ აგრძელებს სიტყვის ცალკეული ნაწილების შეწყვეტილ განხილვას. პრომიონისა და ἄρθρον-ის შესახებ მოკლე შენიშვნის შემდეგ (იხ. §19,20,23) ის გადადის ἄρθρον-ზე (მტკიცება) და ბოლოს ეპილოგს ეხება (შდრ. Longin. I 182,23 Sp.-H. Plato, Phaedr. 267D).

². კვლავ გრიგოლის ორიგინალობაზე, თვითმოყოფაობაზეა საუბარი (შდრ. §2,3,7,12,16).

³. ასელოსი თავისი სიტყვის გაგრძელებასაც პირდება მკითხველს. თუ რის შესახებ აპირებდა აზრის გამოთქმას, უცნობია, რადგან λεκτικός (სიტყვიერი ქსოვილი) და παρυστικός (შინაარსი) τόπος განხილული აქვს. დიონისე პლიკარნასელისეულ სტილის ანალიზის სქემას შეესაბამებოდა უფრო მეტად გრიგოლის ცალკეული სიტყვების (ქადაგებების) განხილვა. იქნებ ამას აპირებდა ასელოსიც, თუმცა ძირითადი სიახლენი და თავისებურებანი საღვთისმეტყველო სტილისა მან უკვე განსაზღვრა.

იოანე იტალოსი

ფილოსოფიური აზრის განვითარების ისტორიაში სხვადასხვა დროის აღიარებულ მოღვაწეთა გვერდით ერთ - ერთი გამორჩეული ადგილი უკავია იოანე იტალოსსაც - ნაკლებად ცნობილ იტალიური წარმოშობის XI საუკუნის ბიზანტიელ მოაზროვნეს. იოანე იტალოსის დამსახურება ფილოსოფიის წინაშე მართლაც განსაკუთრებული ხასიათისაა, რადგან იგი მიჩნეულია პირველ ბიზანტიელ ფილოსოფოსად (ამ სიტყვის პირდაპირი გაგებით).

1055 წლიდან მოყოლებული ოცდარვა წლის განმავლობაში იოანე იტალოსს ეკავა ფილოსოფიის ჰიპატოსის თანამდებობა კონსტანტინე მონომახის მიერ დაარსებულ უნივერსიტეტში. თავისი მასწავლებლის, მიქელ პსელოსის მსგავსად იტალოსის მოღვაწეობაც მიზნად ისახავდა ბიზანტიაში ფილოსოფიური ცოდნისა და აზროვნების აღორძინებას. ფილოსოფიის ისტორიის კურსის სწავლებისას მასწავლებლის მსგავსად ისიც უპირატესობას ანიჭებდა არისტოტელეს, ნეოპლატონიკოსთა - პორფირიოსის, იამბლიხოსისა და პროკლეს საფუძვლიან შესწავლას. მაგრამ თუკი პსელოსისათვის წარმართთა ფილოსოფიური ნააზრევის დანიშნულება ისევ ქრისტიანული მოძღვრების საწვდომად გონების მომზადებაში მდგომარეობდა, თუკი, მიუხედავად მისთვის დამახასიათებელი იმ დროისათვის ერთობ თაძამი აზროვნებისა, იგი მაინც ცდილობდა ნეოპლატონიკოსთა მოძღვრების, აგრეთვე ნეოპლატონური თვალსაზრისით შეთვისებული არისტოტელესა და პლატონის ქრისტიანობასთან შეთანხმებას, იტალოსი, პირიქით, ისეთი ფილოსოფიური სისტემის აგებას შეუდგა: რომელშიც პლატონსა და არისტოტელეს თავიანთი ადგილი ექნებოდათ და რომელიც მთელი რიგი საკითხების გადაწყვეტისას უპირატესობას წარმართულ აზროვნებას მიანიჭებდა. თვით თეოლოგიურ საკითხთა განხილვასაც კი იგი შესაძლებლად მიიჩნევდა მხოლოდ და მხოლოდ რაციონალური აზროვნების მეშვეობითა და ფილოსოფიაზე დაყრდნობით.

ამგვარი შეხედულებებისათვის ალექსი კომნენოსის დროის საეკლესიო სასამართლომ (1083წ.) წარმართული და ერეტიკული იდეების ქადაგების ბრალდებით შეაჩვენა იოანე იტალოსის ნაწერები, თავად მას

აუკრძალა ყოველგვარი კერძო თუ საზოგადოებრივი სწავლება და ანათემაქმნილი მონასტერში გაგზავნა. დევნა განიცადეს მისმა მოწაფეებმაც, რომელთა უმრავლესობა იძულებული გახდა მალევე უარეყო მასწავლებლის იდეები. მათ კი, ვინც არ ისურვეს თავიანთი შეხედულებებისათვის ეღალატათ, ბიზანტიის დატოვება მოუხდათ. არსებობს ვარაუდი, რომ ამათ შორის უნდა ყოფილიყო იოანე პეტრიწიც.

იოანე იტალოსის შრომათაგან აღსანიშნავია: პასუხები სხვადასხვა პირთა, მათ შორის, მისი მოწაფის, იმპერატორ მიქელ VII - ისა და იმპერატორის ძმის, ანდრონიკე დუკას შეკითხვებზე; კომენტარები არისტოტელეს „ტოპიკის“ II, III და IV წიგნებზე; ტრაქტატები გვარებისა და სახეების შესახებ, ტრაქტატები დიალექტიკაზე, ლოგიკაზე, რიტორიკაზე და სხვ.

იმის გამო, რომ იოანე იტალოსი განსაკუთრებით ბევრს მუშაობდა არისტოტელეს კომენტარებზე, მკვლევართა ერთი ნაწილი მას არისტოტელიკოსად მიიჩნევდა. ამჟამად აღიარებულია, რომ კსელოსის მსგავსად, იტალოსიც პლატონისაკენ იხრება, და რომ მისი ფილოსოფიური სისტემა ძირითადად სწორედ პლატონსა და ნეოპლატონიზმს ეყრდნობა. ხოლო რაც შეეხება არისტოტელეს, იტალოსი მისგან ფილოსოფიური მსჯელობისათვის საჭირო მეთოდებსა და ხერხებს ითვისებს.

გფიქრობთ, აქ წარმოდგენილი რამდენიმე ტრაქტატი გარკვეულ წილად მაინც წარმოაჩენს ამ უაღრესად საინტერესო მოაზროვნის ფილოსოფიურ ინტერესებსა და მისი აზროვნების სტილის თავისებურებებს.

იოანე იტალოსის ფილოსოფიური შემკვიდრობიდან დღემდე ქართულ ენაზე გამოქვეყნებული იყო მხოლოდ ერთი წერილი („აბაზგი გრამატიკოსისადმი“), თარგმნილი აწ განსვენებული მეცნიერის ნ. კეჭაყმაძის მიერ, რომელიც ნაყოფიერად მუშაობდა იტალოსის შრომათა ქართულად თარგმნაზე. ნ. კეჭაყმაძის გარდა, იტალოსის ტრაქტატთა ერთი ნაწილი თარგმნილი აქვთ აგრეთვე თ. დოლიძესა და ი. გარაყანიძეს; გამოცემა, სამწუხაროდ, ერთობ ჭიანურდება. ჩვენ ვიცნობთ და ვითვალისწინებთ დასახელებულ თარგმანებს.

განმარტება გამონათქვამისა „ხელოვნება ხელოვნებათა და მეცნიერება მეცნიერებათა“

უწინდელ ფილოსოფოსთაგან მრავალნი და მრავალგვარად განსაზღვრავდნენ ფილოსოფიას: ერთნი მას არსებულთა შემეცნებას, მეორენი - ღმერთისადმი მიმსგავსებას, ზოგიერთნი კი - სიკვდილისათვის ზრუნვას უწოდებდნენ. არისტოტელე სტაგირელმა სხვა გზას მიმართა და განაცხადა, რომ ფილოსოფია არის ხელოვნება ხელოვნებათა და მეცნიერება მეცნიერებათა. არისტოტელეს ამ გამონათქვამმა სხვა არ-

ცოუ პატარა დაბრკოლება წარმოუქმნა ფილოსოფიის მოყვარულთ, რადგან თელიან, რომ მეცნიერება ხელოვნების გარეშე არსებობს, და რომ მეცნიერებას საქმე აქვს უზადო საგანთან, ხელოვნებას კი - არა.

მათ უნდა ვუთხრათ, რომ ყოველივეზე, რაზეც კი იტყვის, რომ იგი რაღაცა არის, არ ვიტყვიტ მარტივად, რომ არსებობს - თუმცა, სწორედ ასე ამბობენ ხოლმე - რადგან ერთია არსებობა წინასწარხედვისა და მიზეზის, მეორეა - აობისა და არსების, ხოლო მესამეა - თანაზიარების შესაბამისად. მაგალითად, ვამბობთ, რომ სული არის გონება, ხშირად კი - გონება არის სულიო, მაგრამ სული არის გონება, რამდენადაც იგი გონებისაგან გამონასჩივებს ღებულობს და ხდება ისეთისე, როგორიც გონებაა, თუმცა კი, რა თქმა უნდა, არ არის. ხოლო გონებაზე არ უნდა ვამბობდეთ, რომ არსებობს, როგორც სული, რადგან იგი მიზეზია სულისა და თავის თავში შემცველი, რომელსც უფრო ღვთაებრივად და უკეთესად წარმოშობს.

ამგვარად უნდა გავიზროთ საკვლევი საკითხიც. თუკი დაეუშვებთ, რომ ფილოსოფია არსებობს, და დაეუშვებთ არა აობის, არამედ უფრო მიზეზის შესაბამისად, ასეთი არსებობა იქნება არა იმგვარი, როგორიც ხელოვნებას აქვს, არამედ რაღაც უფრო კარგი და უფრო ნამდვილი. ხოლო თუკი იკითხავ, როგორ არის მიზეზი უფრო ჭეშმარიტი მისგან წარმოშობილებზე, მოგახსენებ, და უფრო საფუძვლიანადაც, მას შემდეგ, რაც გეტყვი სხვა რამესაც, გარდა ამ განსხვავებისა უარესობისა და უმჯობესობის შესაბამისად. მაგრამ შეუძლებელია დაუშვა, რომ მიზეზოვანი უკეთესია იმაზე, რისგანაც წარმოიშვა. ამიტომ ფილოსოფიაც უკეთესია მისგან წარმოშობილებზე.

* *

უნდა ვიცოდეთ, რომ პლატონის მიხედვით ექვსი მიზეზი არსებობს: მატერიალური, სახეობრივი, შემოქმედებითი, მიზნობრივი, იარაღობრივი და იგავებრივი, რომელთაგან ორი - მატერიალური და სახეობრივი - მიჩნეულია მიზეზოვანზე უარესებად, დანარჩენები კი - მიზეზოვანზე უკეთესებად. რაც შეეხება არისტოტელეს, იგი „ფიზიკაში“ ამათგან მხოლოდ ოთხს იღებს, იგავებრივისა და იარაღობრივის გამოკლებით.

თუკი ორია უქმნელი პირველსაწიხი

თუკი არ ვამბობთ, რომ დაპირისპირებულნი საკუთარ თავს უპირისპირდებიან, ერთმანეთს აუცილებლად უნდა უპირისპირდებოდნენ. მაგალითად, არ ვამბობთ, რომ ზენა თავის თავს უპირისპირდება, არამედ - ქვენას; არც სიმამაცეს მივიჩნევთ თავის თავთან დაპირისპირებულად,

არამედ სიმძღალის მიმართ. ამასთან, როგორც იქნებიან ერთ მხარეს მყოფნი საპირისპირონი, იმგვარივე იქნებიან მათი საწინააღმდეგონიც. მაგალითად, თუკი ზენა არსებაა, აუცილებელია ქვენაც არსება იყოს. ხოლო თუკი შემთხვევითია ერთი, მეორეც აუცილებლად შემთხვევითი უნდა იყოს.

და აი, თუკი კეთილი უპირისპირდება ბოროტს, როგორ არის, რომ კეთილი არსებაა, საპირისპირო კი არა? თუკი კეთილი იარსებებს, ბოროტი კი - არა, რას შეიძლება დაუპირისპირდეს? თუ საპირისპირო არ არსებობს, იგი ხომ დაპირისპირებულადაც კი არ შეიძლება იწოდებოდეს! უაზრობაა! როგორ იქნება შეპირისპირება ჭეშმარიტი, დაპირისპირება კეთილისა ბოროტისადმი, თუკი ერთი არსებობს, მეორე კი - არა? ხოლო თუკი ეს დასაბუთება მართებულია, განა არ სტყუიან ისინი, ვინც აცხადებენ, ორი უქმნელი საწყისი არ არსებობსო? და თუკი სტყუიან ორი პირველსაწყისის უარყოფენი, განა აუცილებელი არ არის, რომ მათ, ვინც ჭეშმარიტების შესაბამისად ცხოვრებას ესწრაფვიან, ორი საწყისი დოგმად აღიარონ?

გვარებისა და სახეების შესახებ

გვარებისა და სახეების თაობაზე, რეალურად არსებობენ ისინი თუ მხოლოდ ლიტონ აზრებში იმყოფებიან, პორფირიოსი არაფერს ამტკიცებს ქრისთოროსთან საუბრისას, აქაოდა, მათი განხილვა უფრო ღრმა გამოკვლევას საჭიროებსო. გვარებისა და სახეების, და, საერთოდ, წამოყენებულ დებულებათა შესახებ, იგი ამბობს: უფრო გონივრული იქნება შევეცადოთ იმის ჩვენებას, თუ რას ფიქრობდნენ უწინდელი ფილოსოფოსებიო: ანუ რა? სირთულის გამო გვარებისა და სახეების შესახებ კვლევა - ძიებანი აზრს მოკლებულად მივიჩნიოთ და გაურკვეველობაში სამყოფად გაეიმეტოთ ეგზომ ღვთაებრივი და ჭეშმარიტად ამაღლებული დასკვნები? ეს ხომ უაზრობაა!

ის, რომ გვარები და სახეები არსებობენ, ცხადია შემდეგი მსჯელობიდან: ისინი ან არსებულნი არიან, ან არარსებულნი. თუკი ვიტყვით, რომ არსებულნი არიან, ნათქვამი უდავო და ჭეშმარიტი იქნება. ხოლო თუკი დავუშვებთ, რომ არარსებულნი არიან, ეს იქნება: ან მოკლება, ან სრულებით არარსებობა, ან მთლიანად გრძნობადობა, ან მეტობის გამო თქმა, ან კი - უარესობა და უნაყოფობა, რასაც ძველი ფილოსოფოსები მატერიალურად უწოდებენ. მაგრამ მოკლება რომ ყოფილიყო, ეს არ იქნებოდა პირველადთა მოკლება, რაკი არსებანი არიან. სრულებით არარსებულნი რომ იყვნენ, როგორღა იქნებოდნენ წარმოსახულნი, ან საერთოდ, წარმოთქმულნი? თუკი მთლიანად გრძნობადობაა, მაინც არსებულნი არიან. თუკი მეტობის გამო არის თქმული, არამცთუ უბრალოდ

არარსებულნი, არამედ ბევრად უკეთესად არსებულნი ყოფილან. თვით მატერიაც არ არის არარსებული. ამგვარად, გვარები და სახეები არსებულინი არიან და არა არარსებულნი.

რა არის დრო

როდესაც დროს მარადიული დინების მოაზრებად განსაზღვრავენ, როგორც ჩანს, დროს კი არ განსაზღვრავენ, არამედ რაღაცა სხვას მის გვერდით. მარადიულობა და დინება, ჩემი აზრით, დროის მაჩვენებლები კი არ არიან, არამედ რაღაცისა დროსთან დაკავშირებულთაგან, თორემ ის, რასაც არისტოტელე დროის შესახებ მოძღვრებაში ამაზე ამბობს, ფუჭი იქნებოდა. ნათქვამია, დრო მოძრაობის საზომიაო, მათ შორის თანაბარზომიერი მოძრაობისაც, რომლის გამოც, რაკი იგი ერთია, დროც ერთი იქნება. მაგრამ რაკი მოძრაობანი მეტია, ვამბობთ, რომ დროც მეტია. და ეს დროები არიან, შეიძლება ითქვას, ნაწილებითნი და თითქოსდა დათითოებულნი, რომელთა მიხედვით, ზოგიერთი ფილოსოფოსის აზრით, მყარი მოძღვრება ვერ შეიქმნება, რადგან უსაზღვროთა შესახებ არავითარი ცოდნა არ არსებობს.

აი, ამის გამო ჩვენ უნდა ვიმსჯელოთ არა მხოლოდ დროზე საერთოდ, არამედ იმ დრატზეც, რომელზეც ვთქვით, რომ მოძრაობის საზომია. როგორც ვიცით, ძველ ფილოსოფოსებთან იგი ორგვარად იწოდება: ერთბამად საზომი და გაზომილიც, რომელთაგან, ჩანს, მეორეა დროის თვითება. მზომავი კი არ არის დრო, არამედ გაზომილი მის მიერ. არის კიდევ საშუალი მზომავსა და გაზომილს შორის, ანუ ის, რასაც საზომს უწოდებენ. თუკი ვიტყვით, რომ მზომავია დრო, უაზრობა იქნება, რადგან დროს სხეულად გამოვაცხადებთ. თუკი ვიტყვით, რომ საშუალია, საზომი, ესეც უაზრობა იქნება, რადგან გამოვა, რომ დრო იგივეობრივია რიცხვისა. თუკი დრო იქნება რიცხვი, იგი ერთეულთა გროვა იქნება და დროის საწყისიც ერთეული იქნება, როგორც ისინი ამბობენ, და არა „ეხლა“. არადა, დამტკიცებულია, რომ სწორედ ეს „ეხლა“ არსებობს რეალურად წარსულსა და მომავალში და დროის დასასრულიც და დასაწყისიც, აგრეთვე შუაც, წარმოადგენს ე. წ. „ეხლას“. ჩანს, სხვაგვარადაც სამი სახელწოდება გვაქვს ამგვარად შერქმეულ საგანთა შესაბამისად, რომლებიც აუცილებლობით თანსდევნენ ერთმანეთს: ერთბამად მზომავი, გაზომილი და საზომი. მზომავი აშკარად არსებაა და ამის გამო იგი დრო ვერ იქნება, რადგან დრო შემთხვევითია და წარმოადგენს განუკვეთელ რაოდენობას. არც საზომია დრო, რადგან საზომი არის რიცხვი, და ამასთან, დისკრეტული რაოდენობა. გვრჩება, რომ დრო არის გაზომილი.

აი ის, რაზეც ამბობენ კომენტატორები, მარადიული დინების მოაზრე ბააო, თუმცა არც მარადისობის რაობა უწყიან და არც თავად დროისა. სხვათა შორის, ჩვენც გვითქვამს ამის თაობაზე, რომ ეს გრძნობადი სამყარო არის არა ნიმუში, არამედ ხატი, რადგან ნიმუში სხვაა. დროც აქ არის, მარადისობა კი - იქ. განსხვავებაც ამ ორს შორის - დროსა და მარადისობაზე მოგახსენებთ - ანალოგიურია სამყაროთა შორის განსხვავებისა. ისევე, როგორც ერთი სამყარო არის მეორე სამყაროს გამოსახულება ან ნიმუში, ასევე ამათგანაც ერთი რომელიღაცა არის მეორის გამოსახულება ან ნიმუში. რადგან დროში არის მარადისობის გამოსახულებანი, დროც, ამრიგად, მარადისობის გამოსახულებას წარმოადგენს. მარადისობა ერთბაშად მთლიანად არის, დრო კი - არა. მარადისობა არ არის დინებადი, დრო კი ცვალებადობაშია. ამიტომ მარადიული, რადგან დროში არ არის, უხრწნელია, მაშინ როდესაც ყოველივე ის, რაც დროშია, მიედინება. დროული კი, რაკი არ არის მარადიული, ვერ იქნება ბუნებით მისი იგივეობრივი.

გამოვდივართ რა აქედან, განვიხილავთ, როგორც საჭიროა დასკვნის რაც შეიძლება უკეთ გამოტანისათვის, რადგან მოძებნილი გვაქვს ტოპოსი დროის თაობაზე დიალექტიკური დანასკვისათვის, და არა მარტივად დროზე, არამედ „ეხლად“ წოდებულ დროსთან დაკავშირებით. მართლაც, თუკი მარადიული უხრწნელია, როგორ შეიძლება დინება იყოს მარადიული? თუკი დინება მარადიულია, არც მარადისობა ყოფილა არადინებადი. და თუ ასეა, თავადაც მოძრაობაში იქნება. ჩანს, რომ ყოველი მოძრაობა ან დაბადებაა, ან მოსპობა, ან რომელიმე სხვა სახელით ცნობილი სახეობათაგანი მოძრაობისა. ამის გამო მარადიულიც ხრწნადი იქნება, რაკი ქმნადია, მოსპობადი, კლებადი თუ ცვალებადი. ხოლო თუკი ვიტყვი, რომ სივრცეში გადაადგილება მოსპობა არ არის, ვერც იმას უარყოფთ, რომ მის შესაბამისად მოძრავე ხრწნადი არ არის. რისთვის იმოდრავებს სრული და თვითკმარი, იმისათვის, რომ ამის გამო უხრწნელი იყოს? სრულებით არაფრისათვის. თუკი იმოდრავებს, ცხადია, უკვდავი არ ყოფილა. გამოდის, მარადიული ხრწნადია, მარადისობა კი - მოძრაობის საზომი, როგორც დამტკიცდა.

და აი, მარადიულს მარტივად არ ამბობენ: თუმცა იგი დროშია, რაკი ვამბობთ, რომ მუდამ არსებობს, მაინც მარადიულია. ასე რომ, დრო, რომელსაც მარადიული დინება უწოდეს, წარმოადგენს, როგორც ისინი ამტკიცებენ, რაღაცა დროულს. ვინც ამას ამბობს, მისთვის, ალბათ, ეს იგივეა, სითეთრეს რომ რაიმე სხეული შეემთხვევა, მაშინ როდესაც სითეთრე უსხეულოა. თუკი დავეუშვებთ, რომ დრო არის რაღაცა დროული, იარსებებს დროც და მასზე უწინ არსებული დროც, როგორადაც გვაქვს თეთრი სხეული და მასზე უწინ წარმოშობილი სითეთრე, რაკი ეს სი-

ერთრე მას შეემთხვია. ეს კი ტყუილია: თქმა იმისა, რომ დრო არსებობს ქროში, უმეცრებაა და უცნაურობა. ამრიგად, მარადიულობა დროისა არ არის დრო. რა თქმა უნდა, არც დინებაა დრო, არამედ თავად არის მდინარი. ისევე როგორც არ არის იგი საზომი, საშუალი მზომავისა და გამოიღისა. დრო თავად ნაწილია საზომისა. მაგრამ თუკი დრო არის აზრი, ლიტონს ვუწოდებთ მას, თუ არსებულის, განსაზღვრული არსებულის გააზრებას? თუკი იგი არსებული არ არის, როგორც ჩანს, წარმოახულიც არის, და ამასთან, არც ისეა, რომ დრო სრულიად არარსებული იყოს, არმედ სხვაგვარად. ხოლო თუკი არსებულის გააზრებაა, ესეც ამოსაკვლევია. ამრიგად, არის დრო მოაზრებული თუ თავად აზრი? ღბათ, გაუგებრობა იქნება იმის თქმა, რომ დრო აზრია, რადგან ეს უკაასკნელი უფრო რაოდენობა კი არ არის, არამედ რაგვარობა. თუკი პროც მას მიეკუთვნება, უაზრობა იქნება ვთქვათ, რომ დინებაა, რადგან ამტკიცდა, რომ არ არის. ხოლო თუკი მდინარია, რა შეიძლება იყოს ამ შემთხვევაში, არ უთქვამთ ეს მათ? მდინართაგან, ჩანს, ერთნი სხეულები ივნე არიან, მეორენი - უსხეულონი. ამათგანაც ერთნი არიან არსებისა და ენერგიის, მეორენი კი - მათგან მხოლოდ ერთ - ერთის შესაბამისად. თუკი სხეულია დრო, რომელშიც სხეულებრივთა ბუნება მარად დინებაა, მაშინ დრო იქნება გაზომილი დროის მოძრაობის მიერ. თუკი განსხვავებული რაზაა და ვიტყვით, რომ უსხეულოა, ან უნდა იყოს არსება - ს კი, თავის მხრივ, შეიძლება იყოს მატერია ან მატერიაში არსებული კორმა; ან უნდა იყოს შემთხვევითი - რაგვარობა ან რაოდენობა. რაგვარობა რომ არ არის, ცხადია იქიდანაც, რაც უკვე ითქვა. გვჩნება, რომ დრო არის რაოდენობა, და როგორც ითქვა, განუკვეთელი რაოდენობა, რაც საზომი ვერ იქნება, რადგან საზომი დისკრეტულ რაოდენობას წაროადგენს; დრო თავად არის გაზომილი, როგორც დამტკიცებულია. ამრიგად, დრო არ არის აზრი, არც ლიტონი და არც რაიმე სხვაგვარად დოდებული აზრი. არც დინებაა. და მაინც, დამტკიცებულია დინებადი და ვალებადი რაღაცის არსებობა, რომელსაც დროს თუ ვუწოდებთ, ჭემარიტებას არ ავცდებით.

კონსტანტინე პორფიროგენეტი

ბიზანტიის საიმპერატორო კარის ცერემონიების და აღათ - წესების შესახებ

იმის საჩვენებლად, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ძველად სახელმწიფოში ამათუიმ რიტუალის დაცვას, იკმარებდა თავად ბიზანტიის იმპერატორის მიერ ამგვარ საწესო - სარიტუალო წიგნის შედგენა. იმპერატორი კონსტანტინე პორფიროგენეტი (908 - 959 წწ.) ჩვენს ქრესტომათიაში წარმოვადგინეთ სწორედ ხელმწიფის კარზე შესასრულებელი ცერემონიების აღწერიდან თარგმნილი ფრაგმენტით. არა გვკონია, დღეს ამას მხოლოდ ისტორიისადმი ინტერესი ამართლებდეს, როგორც არ უნდა ვაფასებდეთ საზოგადოდ ტექსტის ისტორიულ მნიშვნელობას.

მავანთა და მავანთა, რომლებიც ამგვარ ნაშრომთა აუცილებლობას უგულებელყოფენ, იქნებ უცხო და უჩვეულო ეჩვენოთ, ხოლო ჩვენ ამ ნაშრომს ფრიად სასურველად ვთვლით, გულმოდგინებას არ ვაკლებთ და სხვათაგან ყოველთა გამოვარჩევთ, როგორც უფრო საკუთარს, რათა სამეფო კარის სანაქებო წესი თუ ადრათი უფრო გამშვენებული და ამაღლებული გამოჩნდეს და ამით საკვირველიც შეიქნეს ჩვენი ხალხისათვის. ცნობილია, რომ ბევრი რამ, ხანგრძლივად დაცული, შემდგომ უქმდება, დიდი ფასი და პატივი ეკარგება: სამეფო წესს /ცერემონიას/, ნაჩვენებს უწინ სამაგალითოდ, ითვალწუნებენ და ხელს იღებენ მასზე; სამეფოც მოურთველი, უშნო და საწუნარი ხდება; სწორედ ისე, სხეული რომ არ არის კეთილად აღნაგი, აღრეულნი და შეუზავებელნი /არა - ჰარმონიულნი/ რომ არიან ასო - ნაკეთნი. შეუნაწევრებული /არა - ჰარმონიული/ სახელმწიფოს. გამგებლობაც უმწყობროა, უსაჭეთმპყრობელოდ მიშვებული; ცხოვრობენ ასეთ სახელმწიფოში უღიმღამოდ და არც თავისუფალნი არიან.

ეს რომ არ მოხდეს და არ წარმოვიჩნდეთ ჩვენც ისე, თითქოს აღრეულად და ურიგოდ გვამყოფებენ, თითქოს ჩვენც სამეფო დიდებულებას

ვაკლებთ ზეობას, აუცილებლად მიგვაჩნია, რომ უფრო ძველ ავტორთა, თვითმხილველთა, მონათხრობს ვეძიებდეთ, ვითვალისწინებდეთ, რაც თავადაც გვინახავს თვალით და რა წესჩვეულებებია ჩვენ დროს; გულ-მოდგინედ გამოვიკვლიოთ ის ცნობები, რომლებითაც მრავალნი შეგვეწყვიან, და, მარტივად გასაგები რომ იყოს, რამდენადაც შევძლებთ, ოსტატურად წარმოვადგინოთ: გაუქმებული მამეული ჩვეულებები აღვწეროთ და გადავცეთ ჩვენ შემდგომთ; ვითარცა ყვავილნი რომელნიმე, მდელითაგან მონაკრებნი, შეუდარებელ სამკაულად შეგუწონოთ საიმპერატორო ბრწყინვალებას და, ვით გამჭვირვალე და ახლად გადაწმენდილი სარკე, ხელისუფალთა შორის ჩავდგათ; ამ სარკეში იმპერატორის ძალაუფლების შესაფერი და სენატორთა საკრებულოს ღირსი საქმეები აისახება და მწყობრად და მშვენივრად მოიზიდებიან ძალაუფლების აღვირნიც. თუ ნაწერი ნათელი იქნება, აზრი - მარტივად გამოსატანი და ჩვენ მიერ ნახმარი სიტყვები კეთილად განაწყობენ მკითხველს, რაკი, საერთოდ, თვითეული საქმისა თუ მოვლენის მიმართ ძველადვე მიყენებული სახელები და სიტყვები შეირჩევა, ასეთი ნაწერი შეძლებს, დალაგებულად და რიგიანად გადმოსცეს იმპერატორის ძალაუფლების შესახებ. სასურველია, ხატად გვქონდეს შემოქმედის /დემიურგის/ ყოველსავე ამას ზედა გაერცვლებული ჰარმონია და მოძრაობა, რომ, რაც ხელთ გვაქვს, ჩანდეს როგორც უფრო დიდებული და მოსაკრძალებელი და ამის გამო უფრო საამო და საკვირველი. თვითეული ცერემონიის და წესის შესახებ უნდა იკითხებოდეს ისე, როგორც გვმართებს ნაშრომის გასრულება და დასკვნების გამოტანა.

თ ა ვ ი |

როგორ უნდა დაგაკვირდეთ, როცა პროცესია მიემართება დიდ ეკლესიაში, ანუ წესი და მიმღევრობა ნათელმოფენილთა და ყოველად საჩინო მსვლელობათა, როცა იმპერატორები დიდ ეკლესიაში მიემართებიან.

დიდი ზარზეიმით გადასახდელი დღესასწაულის წინა დღეს იმპერატორის საჭურისთ - მთავარნი (პრეპოსიტები) შედიან ოქროს სატრაპეზოში (საერთოდ ყოველი დღისთვის ტარდება წინა - მსვლელობა) და შეახსენებენ წარჩინებულებს (δυναστα) დღესასწაულის შესახებ, შემდეგ წარჩინებულნი უბრძანებენ მათ, ჩაატარონ მომდევნო დღის პროცესია, ანუ წინასწარი მსვლელობა. წესს დებენ იმპერატორის მესაწოლეთა-

თვის, ასევე მთავარი ზედამხედველისა და დომესტიკოსისათვის¹, მათთან ერთად ორი დემარქოსისათვის; უგზავნიან რწმუნებას ჯარების დომესტიკოსს და ციხე - სიმაგრეთა კომსს და, გასაგებია, ყველა წესით ყოველად საიდუმლოდ მიუთითებენ წინარე მსვლელობის შესახებ, რათა თვითეული წესი და თვითეული საიდუმლო მითითება საკუთრივ წესზე და საკუთრივ საიდუმლო მითითების სახე შესაფერისად წინასწარ მოამზადონ. ქალაქის მთავარსაც (στάρχης) აცნობებენ, რათა მომზადდეს და გაიწმინდოს გზა, რომლითაც გამობრძანდება იმპერატორი და რომელზედაც ეგულებათ წარჩინებულთა გავლა, - საზოგადოდ, ყველა დიდი გზა, რომელზედაც კი წარჩინებულნი გაივლიან; ბზის ნახერხით, სუროს და დაფნისაგან და ლიბანის ხისაგან ნაწური ნელსაცხებლით ეს გზები სურნელოვან - ჰყონ და დაამშვენონ იმ მცენარეებით, რომელთა უამის დგას, და სხვადასხვა ფერის ყვავილებით. მეორე დღეს, დღესასწაულზე, ცისკრისას, საჭურისთ - მთავარნი იმპერატორისა მის შესაწოლეთ. მთელ დასთან ერთად შედიან მხედართა სამყოფელში (καβαλλάριον) და სხდებიან იქ; შედიან და სხდებიან ἐν τῷ βήλῳ τῷ παρθένῳ², როდესაც გახსნის სამეფო სახლის დიდ პაპად წოდებული. შედიან ასევე იმპერატორის სამოსის მცველნი, ამ სამოსზე მზრუნველნი, რომლებიც იღებენ სეფის - ქვით მოჭედილ კვერთხს წმინდა თეოდორეს სამლოცველოდან, ანუ ეგვიპტიდან; ეს ოქროს სატრაპეზოშია. შედიან იმპერატორის შესაწოლეთა მთავარნი სასახლის მეთვალყურეთა დასთან ერთად. იღებენ სკივრს, რომელშიც ძვეს იმპერატორის სამოსი, და წარჩინების ნიშნებს³, რომლებიც იმპერატორის გვირგვინს აქვს ხოლმე შემოვლებული. იმპერატორის საჭურველთ - მტკირთველნი (სპათარიოსნი) იღებენ მის საჭურველს - ფარებსა და შუბებს, ხოლო მოხელეთა სხვა დასს მიაქვს იმპერატორის სამოსი რვაკუთხედ მოსასვენებელ პალატში, რომელიც დაფნეს სასახლეშია, ანუ წმინდა პირველმოწამის სტეფანეს ტაძრის წინ. მათთან ერთად საჭურველთ - მტკირთველი სპათარიოსნი დგებიან ონოპოდიონზე და, სკარამანგებით მოსილი პატრონები რომ გამოდიან წმინდა სასარეცლე პალატიდან, ოქროს სატრაპეზოს კონქ - საბანელში აღასრულებენ ჩვეულებრივ ლოცვას, რომელშიც აღწერილია ღვთისა და უფლისა ჩვენის წმინდა ხატი, საყდარზე დასვენებული. შედიან იმპერატორის საჭურისთ - მთავარნი და თაყვანს-სცემენ წარჩინებულებს; ესენი იმოსებიან თავიანთი ოქრო - ქსოვილი სამოსით, გამოივლიან მცველთა მწყობრს და გამოდიან. პირადად (სხეულის) დაცვა ეკისრება

¹ იმპერატორის საეკლესიო მსახურისათვის ?/.

² ეს ადგილი ლათინური თარგმანის ავტორსაც უთარგმნელად დაუტოვებია.

³ κορνίλια. იხ. გ. ა. სოფოკლესი. იგი ლათინურ corniculum - ს უკავშირებს და განიხილავს როგორც „ერთხელ ნათქვამს“.

ამხრეების და სარტყელის მტკირთველს (მანკლაბიონად და ჰეტერიად
'ოდებულს); ერთად მიემართებიან ლოგოთეტი (კანცლერი), შოხელე,
იომელსაც მიაქვს მელანი და კალამი, მწიგნობართუხუცესი, მდივანთუ-
ხუცესი - და ლოცვით მიმართავენ წარჩინებულებს. წარჩინებულნი მი-
იან ყოვლად წმინდა ღვთისმშობლის სულ პირველად ნაგებ ტაძარში,
ღებენ ცვილის სანთლებს საჭურისთ - მთავართაგან (ცხადია, მესაწო-
ლე საჭურისთ - მთავართაგან გადაცემულს) და ამ სანთლებით სამგზის
აყვანს-სცემენ და მადლს სწირავენ ღმერთს. შემდეგ წმინდა სამების
ახლოეს სამლოცველოში, ხელთ სანთლებით, სამგზის თაყვანს-სცემენ
და მადლს სწირავენ ღმერთს. მერე ვიწრო შესასვლელით შედიან საძვა-
ლეში და იქ სანთლებით სამგზის თაყვანს-სცემენ და მადლს სწირავენ
ღმერთს. მერე შედიან სანათლაეში, რომელშიც დგას სამი დიდი და
მკვნიერი ჯვარი, და, ანიშნებს თუ არა საჭურისთ - მთავარი, ამაგრე-
ენ სანთლებს მესაწოლენი. პატრონები გაივლიან სამეუფო სატრაპე-
ოს, რომელშიც ოქროს სატრაპეზოს სეფე - კაცნი მიიღებიან. იქ ლოც-
ვით მიმართავენ წარჩინებულებს სამხრეების და სარტყელის მტკირთვე-
ლებთან ერთად. წარჩინებულნი იმპერატორის მესაწოლე საჭურისებთან
ერთად მიემართებიან რვაკუთხოვანი სასარეცლე (მოსასვენებელი) პა-
ლატისაკენ, რომელიც წმინდა სტეფანეს წინ არის; პალატში ძვეს იმპე-
რატორის სამოსი; იქ დადგებიან მესაწოლე საჭურისები და წარჩინებუ-
ლებისთვის ლოცულობენ. იქიდან წარჩინებულნი იმპერატორის საჭურ-
ისთ - მთავრებთან ერთად მიდიან წმინდა სტეფანე პირველმოწამის
ძაძარში და ცვილის სანთლებით სამგზის თაყვანს-სცემენ და მადლს
წირავენ ღმერთს. შემდეგ ასევე თაყვანს-სცემენ წმინდა კონსტანტინეს
იდესა და ფრიად მშვენიერს და პატიოსან ჯვარს. ამის შემდეგ შედიან
აფნეს მოსასვენებელ პალატში, ელოდებიან ნიშანს მოხელისას, რომე-
ლიც პატრიარქის რწმუნებულია საეკლესიო ცერემონიების აღსრულე-
ბას საქმეში, და შედიან იმპერატორის საჭურისთ - მთავარნი და აცნო-
ებენ წარჩინებულებს ამ ნიშნის მიცემას. შესულნი არიან წარჩინებულ-
ნი რვაკუთხოვან სასარეცლე პალატში და იმპერატორის საჭურისთ -
თავარი ხმამაღლა აცხადებს: „სამოსელთ - მტკირთველნი“. შედიან სა-
ოსელთ - მტკირთველნი, წარჩინებულთა ირგვლივ აწყობენ ამათს
რწყინვალე ქლამინდებს და მყისვე გამოდიან. საჭურისთ - მთავარნი
ვირგვინებს ადგამენ წარჩინებულებს; ცხადია, იმ დროს იქ არის ყველა
ქსაწოლე. ეს რომ გასრულდება, წარჩინებულთა გვირგვინებით შემოს-
ვს შემდეგ, მიემართებიან აგეუსტეს სატრაპეზოს გავლით, ხოლო იქ
ლოგოთეტის საასპარეზოა, დგანან ისინი, ვისაც უჭირავს სამელნე და
ალამი, სეფე - კაცნი, სამხრეების და სარტყელის მტკირთველნი და პი-
ადი მცველნი. აგეუსტეს დიდი კარიბჭის შიგნით დგანან დამბანელნი,

პატიოსანი თვლებით შემეკული ოქროს ხელთსაბანელის მტკირთველნი და დგანან წარჩინებულნი ოქროს ხელის მომლოდინენი /sic/ ავეგუსტეს სტოვაში, დიდი კარიბჭის მიღმა; იქვე დგანან ოქროს სატრაპეზოს სეფე - კაცნი. ანიშნებს თუ არა წარჩინებული პატრონი, იმპერატორის საჭურისთ - მთავარი თავს ხრის წარჩინებულთა წინაშე, თავისი ქლამინდით ანიშნებს ეკლესიის მცველს, რომელსაც უჭირავს ოქროს სკიპტრა (ოთხნი მცველნი ეკლესიისა არიან პატიოსანი თვლებით მოოჭვილ ოქროს სკიპტრათა მტკირთველნი); გამოდის და შეჰყავს დიდ - დიდნი მოხელენი, ანთიპატოსები (პროკონსულები), ზეპურნი (პატრიციები), მხედართმთავარნი, ოფიციალური გამგებელნი სახელოთა, მეკლიტულთ - უხუცესნი; ესენი, ჩვეულებისამებრ, თავყანს-სცემენ წარჩინებულებს თავ-თავის დასებად მდგომარენი; იმპერატორი თავის დახრით ანიშნებს და საჭურისთ - მთავარი წყნარი და მოზომილი ხმით ამბობს: „ბრძანეთ“. მათი გამოსვლის შემდეგ, წარჩინებულებთან ერთად ონოპოდიონზეც, სადაც დგანან დაცვის დრუნგარიოსი და ზღვაოსანთა ძალებისა, იმპერატორის საჭურველთ - მტკირთველ სპათარიოსებთან ერთად, ხედებიან მაგისტროსებს და სხვებს და წესია წარჩინებულთა მისალმება, - ცხადია, პატრონისა, მწყობრის შუაში რომ დგას, და იმპერატორის დასტურით, ჩვეულებისამებრ, იმპერატორის საჭურისთ - მთავარი თავისი ქლამინდით ანიშნებს იქ განწყობილთა და ამბობს: „ბრძანეთ“. იქიდან წარჩინებულებთან ერთად გამოდიან მაგისტროსები და დანარჩენი მოხელენი და დიდი კონსისტორიონისკენ, ანუ ასამბლეისკენ მიემართებიან, სადაც წმინდა კონსტანტინეს ჯვარი და მოსეს კვერთხია. იქ მწიგნობართუხუცესთან და მდივანთუხუცესთან იკრიბებიან მწიგნობრები, სახელმწიფო მდივნები, სხვა მდივან - მწიგნობარნი და ხარტულარიონნი და სხვანი. წარჩინებულნი დგებიან შემადლებულ ადგილზე (პულპიტონზე) კამელაკიონის წინ და ისევ, დახრის რა თავს იმპერატორი, ჩვეულებისამებრ, იმპერატორის საჭურისთ - მთავარი ანიშნებს სილენციარიოსს (იქ, კონსისტორიონის შუაში, დგანან სილენციარიონნი) და დიდებულად იტყვის: „ებრძანებ“. იქიდან წარჩინებულნი მიდიან კანდიდატთა სატრაპეზომდე, სადაც დგანან სამღვდელონი, და წარჩინებულნი პატივს მიაგებენ უფლის ჯვარს, გამოსვენებულს წარჩინებულთათვის იმ ეკლესიის დოშიარის¹, ანუ საგანძურის მცველის მიერ. იქიდან წარჩინებულნი მიემართებიან რვა - სვეტიანი ტალავარისაკენ, ანუ სწავლულთა პირველი საკრებულოსაკენ, სადაც ძველად ფულს ჭრიდნენ და სადაც აღმართულია ვერცხლის უმშვენიერესი ჯვარი; სანთლებით სამგზის თავყანისცემის შემდეგ მადლს სწირავენ ღმერთს. იქიდან გამოივლიან სასახლის მცველთა სატრაპეზოს და ჩამწკრივდებიან მარჯვნივ და მარ-

¹ იხ. ბერძნულ - ქართული დოკუმენტარული ლექსიკონი s. v. σκευοδύλαξ.

ჩნივ თავ - თავის დასებად. წარჩინებულებს ელოდება სკიპტრები. წინ რის პროტექტორთა და სენატორთა საჭურჭლე, დრაკონარიოსთა საჭურჭლე, ლაბურა¹, კამპედექტორია და სხვ. სასახლის მცველთა სატრაეზოში მარცხენა მხარეს გრძელ სკამზე დგას პირველი დასი - კანკელაიოსნი, ანუ ლოგოთეტები, რომელნიც მათს დომესტიკოსთან ერთად რომაულად შესძახებენ და ეს შეძახილები დღესასწაულს ესადაგება. მეორე დასისანი დგანან აგრეთვე გრძელ სკამზე. მათ უწოდებენ დიპანიებს. ისინიც, ჩვეულებისამებრ, კეთილხშიერად წარმოთქვამენ შეძახილებს. მესამე დასისანი, მოსეს სჯულის მოძღვარნი (ნომიკოსნი), დგანან კრძელ სკამზე და, როგორც წესი და ადათია, ლოცულობენ წარჩინეულთათვის. იქიდან მიემართებიან სასანთლებებისაკენ, სადაც აღმართულია სხვა, ასევე ვერცხლისგან ნაჭედი ჯვარი, და სანთლებით სამცხის თაყვანისცემის შემდეგ მადლს სწირავენ ღმერთს და სამსჯავროში იმართება პირველი პურობა. და ასე, სასანთლებებისკენ რომ მიდიან, თავებ - ქვეშ, სადაც მეფენი დგანან ხოლმე, იქ მედღესასწაულებს მიიღებს ბენეტების დემარქოსი /?/², ანუ სქოლათა დომესტიკოსი, ბენეტებთან ერთად. დემარქოსი, ანუ დომესტიკოსი მართმევეს უფალს მცირე წიგნს; იგი მიჰყავთ იმპერატორთან; იმპერატორი ამ წიგნს გადასცემს საჭურისთ - მთავარს და ხალხი დასდასად ესალმება წარჩინებულებს ადათის მიხედვით; ამ მისალმების დროს დომესტიკოსი ჯვარს გამოსახავს და ხალხი კეთილხშიერად შესძახებს. სამსჯავროს ამკობენ მესამოსენი და ვერცხლის - მჭედელნი პორფირის და სხვა ძვირფასი სამოსით, პეპლოსებით და ოქრო - ვერცხლის ყოველგვარი ტურჭლით. იმ სამსჯავროში მარჯვნივ და მარცხნივ, სასანთლებების ახლოს, დგას დემოსი, იმ დროისათვის ქალაქს მყოფნი მწირნი, აგრეთვე ქალაქის მმართველი კოლეგიის წევრები, პრეფექტის გარშემო - ოფიციალური პირები პრეტორის თანაშემწესა და ლოგოთეტთან ერთად. შემდეგ წარჩინებულნი მიდიან სქოლათა სატრაეზომდე და წმინდა მოციქულთა პროპილეაში (კარიბჭეში) სამგზის თაყვანს-სცემენ (ხელთ სანთლები უპყრიათ) და მადლს სწირავენ ღმერთს. იქ გაიმართება მეორე პურობა. პრასინების (მწვანეთა) დემარქოსი /?/³ მიიღებს მედღესასწაულებს და სრულდება ადათი, როგორც ითქვა პირველი პურობის აღწერისას. შემდეგ იმართება მესამე პურობა ქალკეში, ე. ი. სქოლათა ალაყაფის კარში; ეს არის შესასვლელი სპილენძის მრგვალ შენობაში. მედღესასწაულებს მიიღებს ბენეტების დემარქოსი, ანუ სქოლათა დომესტიკოსი, ბენეტებთან ერთად. დიდი, მრგვალი შენობის სპილენძის კარიბჭეში მარჯვნივ არის სალო-

1. ლათინური *labarum*.

2. იხ. ე. ა. სოფოკლესის ლექსიკონი, s. v. *δημοκρατης*.

3. იხ. იქვე. პრასინების დემარქოსი, ლათინური თარგმანის მიხედვით, არის *tribunus*.

ცავი და სამსახურებელი წარჩინებულთათვის, მარცხნივ კი მოასპარე-
ზეთა საწვრთნელი ადგილია. წარჩინებულებს ხედებიან სადიდებელი
შეძახილით: „მრავალქამიერ კარგად გამყოფოთ ღმერთმა“ და ა. შ.
წარჩინებულნი შედიან სპილენძის კარიბჭეში. იქ მარჯვნივ და მარ-
ცხნივ დგანან მოხელენი, რომლებიც შეძახილებით ხედებიან, როგორც
წესია. შემდეგ იმართება მეოთხე პურობა სპილენძის კანკელის გარეთ.
მედღესასწაულებს მიიღებს ბენეგტების დემარქოსი თეთრ დემოსთან ერ-
თად, რომელიც დემარქოსის უკან დგას და მის ნათქვამს იმეორებს.
იმართება მეხუთე პურობა ავეუსტეონში შესასვლელი დიდი კარიბჭის
წინ, სადაც მედღესასწაულებს მიიღებს პრასინების დემარქოსი წითელ
დემოსთან ერთად... მეექვსე პურობა იმართება წმინდა სოფიის სამლოც-
ველოში. იქ მედღესასწაულებს მიიღებს ბენეგტების დემარქოსი თეთრ
დემოსთან ერთად. შემდეგ წარჩინებულნი მდიდრულ კარიბჭეს გაივილი-
ან და იმპერატორის საჭურისთ - მთავარნი გვირგვინებს ადგამენ მათ
კრეტსაბმელის მიღმა ატრიუმში, ანუ ნართეკის კარიბჭეში. პატრიარქი
ელოდება მედღესასწაულებს ნართეკის კარიბჭეში მასთან შეჩვეული
მსახურებისა და მღვდელმთავართა თანხლებით და წარჩინებულთა
გვირგვინებით შემოსვის შემდეგ შედიან პატრიარქთან. უპირველესად
თაყვანს-სცემენ წმინდა სახარებას, რომელიც გამოაქვს არქიდიაკონს,
შემდეგ ესალმებიან პატრიარქს ამბორის - ყოფით და მიემართებიან კა-
რისაკენ, საიდანაც იმპერატორი შედის, და იქ სანთლებით სამგზის თაყ-
ვანისცემას მოსდევს მაღლის შეწირვა ღმერთისთვის; ეს მთავრდება
პატრიარქის ლოცვით და იმართება შესვლის ცერემონიალი. ყოველი ზე-
მოაღწერილი დასი შედის ეკლესიაში და იკავებს თავის ადგილს მარ-
ჯვნივ და მარცხნივ... საკურთხევლის მარჯვენა მხარეს აღმართულია
წმინდა კონსტანტინეს ჯვარი. მოხელენი, ანთიპატოსნი და დანარჩენნი
სენატორნი სეფე - კაცთა დასებთან ერთად ეკლესიის მარჯვენა ნაწილ-
ში დგანან თავ-თავის ადგილას; იქითვე მიემართებიან წარჩინებულნი.
როდესაც ისინი მიაღწევენ წმინდა კარებს და პორფირით შემოსილ შუ-
აგულს, კანკელის შიგნით შემოდის მხოლოდ პატრიარქი და დგას წმინ-
და კარში. სანთლებით სამგზის თაყვანისცემის შემდეგ წარჩინებულნი
ჰმადლობენ ღმერთს; შედიან და თაყვანს სცემენ პატრიარქის მიერ და-
ჭერილ წმინდა კარს. წმინდა ტრაპეზს მიახლებულნი ეამბორებიან
წმინდად შემოსილ ტაბლას, რომელიც უყვრია პატრიარქს და რომლი-
თაც ეგებება წარჩინებულებს. წმინდა ტრაპეზზე დებენ ორ თეთრ დასა-
ფარებელს და თაყვანს-სცემენ პატრიარქის ხელით მათთვის გადაცემულ
ორ ბარძიმ - ფეშხვემს და წმინდა სახვეველს. შემდეგ წარჩინებულნი
პატრიარქთან ერთად მიემართებიან საკურთხევლის მარჯვენა მხარეს
კონქისაკენ, სადაც აღმართულია ოქროთი ნაჭედი წმინდა ჯვარცმა, და

ქ კვლად ხელთ სანთლებით სამგზის თაყვანს-სცემენ და მადლს სწი-
 ჶავენ ღმერთს. პატრიარქი გადასცემს იმპერატორს სასაკმეველს და უკ-
 სევს იმ წმინდა ჯვარცმას. ეამბორებიან პატრიარქს და ემშვიდობებიან.
 ქედიან ეგაგტერში, რომელიც მეტატორიონის¹ წინ არის; იქ ხელთ სან-
 თლებით სამგზის თაყვანს-სცემენ და მადლს სწირავენ ღმერთს. ეამბო-
 რებიან პატიოსან ჯვარს, რომელიც სახეობრთვად გამოხატავს უფლისა
 ჴენის და ღმერთის ვნებებს, და შედიან მეტატორიონში. როდესაც წმინ-
 და საბოძვარს წმინდა ტრაპეზთან მიიტანენ, შედიან საჭურისთ - მთა-
 კარნი, ახსენებენ წარჩინებულებს და მოსავენ მათ თავიანთი ქლაძინდუ-
 ხით. შემდეგ გამოდიან ქლაძინდებით შემოსილი წარჩინებულები, გაივ-
 ლიან ეკლესიის მარჯვენა ნაწილს მესაწოლეებთან და სინკლიტთან ერ-
 თად (თან ააჩლებენ სკიპტრებს და სახმარს) და მიემართებიან საფსალ-
 მუნის უკან; იქ წმინდა ჭურჭელია და წარჩინებულთა ანთებული სან-
 თლები. მივლენ წარჩინებულნი, ხოლო საჭურისთ - მთავარნი აიღებენ
 სანთლებს, გადასცემენ ხელთ მათ (წარჩინებულებს) და ესენი განაგ-
 რძობენ გზას სანთლებით, სინკლიტისა და მესაწოლეთა თანხლებით.
 სკიპტრანი და დანარჩენი წმინდა სახმარი აქვთ საკუთრად დასეხს. წარ-
 ჩინებულნი გამოივლიან ამაღლებულ ადგილს ეკლესიის შიდა სამლოც-
 ველოს წინ (თილქას) და დგებიან წმინდა კარის გარეთ: პირველი წარჩი-
 ნებული - მარჯვნივ, მეორე - მარცხნივ; ამაგრებენ სანთლებს წმინდა
 კარის შუაში. შეტანილ სიწმინდეს სოლეაში დგამენ, მიდის არქიდიაკო-
 ნი და უკმევს ჯერ წარჩინებულებს, შემდეგ პატრიარქს; მოავლებს საკმე-
 ველს წმინდა ტრაპეზს. შეაქვთ ყველა სიწმინდე, რის შემდეგაც წარჩი-
 ნებულნი ემშვიდობებიან პატრიარქს, მოუვლიან ტახტს (საყდარს) მარ-
 ჯვენა მხრიდან, შედიან მეტატორიონში და კვლავ გამოდიან სქემა - შე-
 მოსილნი ალაპისათვის. ტახტის მარჯვენა მხარეს, მეტატორიონისკენ,
 კანკელის შიგნით, დგას პატრიარქი. როდესაც იგი გამობრძანდება კან-
 კელის გარეთ, წარჩინებულნი პირველად ესალმებიან პატრიარქს, შემ-
 დეგ სვინგელოზს, მიტროპოლიტებს, არქიეპისკოპოსებს, ეკლესიის პრო-
 ტოპაპას და პატრიარქის მოხელე - გამგებლებს (ἀρχιεπισκ.); ესენი ყველა-
 ნი წარჩინებულთა საამბორებლად მიჰყავს რეფერენდარიოსს. შემდეგ
 კვლად ეამბორებიან პატრიარქს, დგებიან კანკელის ცოტა ქვემოთ და
 ამბორის - ყოფით ესალმებიან სინკლოტის ყველა წევრს, რისთვისაც
 ისინი მიჰყავს საცერემონიოდ დანიშნულ მოხელეს. წარჩინებულები ემ-
 შვიდობებიან პატრიარქს და შედიან მეტატორიონში. როდესაც დგება
 ზიარების უამი, გამობრძანდებიან წარჩინებულნი, კვლავ ზემონსენებუ-
 ლი სქემა ჰმოსავთ, გამოივლიან ტახტის მარჯვენა მხარეს, იღებენ წმინ-
 და ზიარებას და, ადათისამებრ, ეამბორებიან პატრიარქს.

¹ ე. ა. სოფოკლეს განმარტავს, როგორც დიაკონის ადგილს შიდა სამლოცველოში.

იოსებ გენესიოსი

ჩამომავლობით ეკუთვნოდა წარჩინებულ ბიზანტიურ საგვარეულოს; მისი მამა - კონსტანტინე - მიქაელ III-ის დროს იყო ლეიბგვარდიის წინამძღოლი და ლოგოთეტი. გენესიოსი იმ სწავლულთა წრის წარმომადგენელი გახლდათ, რომლებიც კონსტანტინე პორფიროგენეტმა დაიახლოვა. იმპერატორის დავალებით, 945-959 წლებში დაწერა მეფეთა ისტორიის (βασιλειών) ოთხი წიგნი, სახელდობრ, ისტორია ლეონ V-ის (813-820 წ. წ.), მიქაელ II-ის (820-829 წ. წ.), თეოფილესი (829-842 წ. წ.), მიქაელ III-ის (842-867 წ. წ.) და ბასილი I-ის (867-886 წ. წ.). თავდაპირველად განზრახული ჰქონდა, ნაშრომს მოეცვა მხოლოდ პირველი ოთხი იმპერატორის მეფობა, ანუ პერიოდი მაკედონურ დინასტიამდე. ბასილის ისტორია, რომელიც მიქაელ III-ის ისტორიას მოსდევს, არის მწირი მონათხრობი და გვევლინება მთელი ნაშრომის დანართად, რომელიც ავტორმა, ორი ჰეროიკული დისტიქის მიხედვით, იმპერატორ კონსტანტინეს მიუძღვნა. როგორც თავადვე ამბობს პირველი წიგნის დასაწყისში, მისი ისტორიის წყარო იყო მოთხრობილი ამბების თანამედროვეთა და მომსწრეთაგან მომდინარე გადმოცემები. ზეპირი ნაამბობით უხვად შეიძლებოდა სარგებლობა, რაც აიხსნება ავტორის წარჩინებით საზოგადოებაში, იმ პატივით, რომლითაც მისი ოჯახი იყო გარემოსილი მიქაელ III-ის კარზე. მისი ცნობები წინასწარმეტყველებების, ხილვების და სასწაულების შესახებ დაფუძნებული იყო ხალხურ ტრადიციებზე. ამავე დროს გენესიოსი ადვილად ენდობოდა ორთოდოქსული მხარისაგან ხატთმებრძოლი იმპერატორის წინააღმდეგ გაერცვლებულ სიცრუეს. მაგრამ იგი იყენებდა წერილობითს წყაროებსაც: იგნატიოსის მიერ აღწერილ ნიკიფორე პატრიარქის ცხოვრებას, ნიკიტა პაფლაგონელის მიერ აღწერილ იგნატიოს პატრიარქის ცხოვრებას და, ბოლოს, გიორგი მონაზვნის ქრონიკის თავდაპირველ რედაქციას. ასე რომ გენესიოსს საკმარისი მასალა ჰქონდა - კრიტიკულად განსასჯელიც და სანდოც. მას უნდა შეეუნდოთ გატაცება მინიშნებებით და სასწაულებით, ამასთან ხატთმებრძოლობის საშინელი სიძულვილი, რომელიც აკავშირებდა თავისი წერილობითი წყაროების ავტორებთან და სხვა ქრონის-

ებთან და რომელიც ადვილად აიხსნებოდა მისი დროის ორთოდოქსული მხარის რეაქციით; თუმცა საეჭვოა უკანასკნელ წიგნში აშკარად გამოკვეთილი თვალსაზრისი, როდესაც იგი ნიღბავს ბასილი I-ის ცხოვრების შავ ლაქებს, განსაკუთრებით მისი მიზეზით მიქაელ III-ის მკვლელობას. ეს ალბათ კონსტანტინე VII-ის დავალებით უნდა აიხსნას, რის აფუძველიც ისაა, რომ უნდოდა თავისი პაპის შესახებ დაწერილი საკუთარი თხზულებისთვის, რომლის ობიექტურობა ადვილად დააეჭვებდა სთამომავლებს, გვერდით დაეყენებინა მეორე თხზულება როგორც საყრდენი. მიუხედავად ასეთი ნაკლისა, გენესიოსი ფასდება როგორც პირელი წყარო ერთი მნიშვნელოვანი ეპოქისა და ენის ისტორიისთვისაც აყურადღებო ძეგლი. მისი ტყენდენციური გადმოცემა, როგორც ნიმუში, ანაგრძეს თეოფანემ, სვიმეონ ლოგოთეტმა და იოანე სკილიციმ, უფრო კიანდელმა ავტორებმაც.

გენესიოსის ენა კიდევ გვაგრძნობინებს VIII-IX სს. ბარბაროსულ სიკარიელეს, ხელოვნურია, მოუქნელი და არა - მწყობრი. კლასიკური ლიტერატურის მწირი ნაკითხობის ნაყოფს წარმოადგენს უგემოვნობა სომეროსიდან ციტატების ბალანთან ერთად მოწვდისა და შეუფერებელი ქიმიოლოგიური, ისტორიული და მითოლოგიური გადახვევები.

მეფეთა ისტორია

წიგნი I

ლეონ ამალეის შესახებ.

კითარ ბრძანებდი, შრომა გარდამხდა მემატიანის,
დიდო მეუფე, ბუკრი ვიზრუნე და გავისარჯე,
შენ შემოვწირე, თითქოსდა იყო გადაწყვეტილი,
მბრძანებელისთვის მე სიყვარულით რომ მიმერთმია.

ძველად დამაშვრალ მემატიანეთაგან დანატოვები, რის შევსებასაც ჭეშმარიტად დიდი სარგებელის მოტანა შეუძლია, სრულად აღწერას მოითხოვს. ამის გამო მეც მის გადმოცემას გულმოდგინებით შევუდეგ და ათასგვარი გასაჭირი ენახე, სანამ ვიძიებდი იმათგან დღემდე მოღწეულ ამბავს, ვინც იმ დროების მომსწრე იყო; მე, ამ ასპარეზობისათვის წაქეზებული, ვიძიებდი ყველაფერს, რასაც კი ჩემს შემდგომთათვის რაიმე სარგებლობის მოტანა შეეძლო და რასაც ჩემთვისაც მოვისთვლიდი; ამ გადაწყვეტილების მიღება იმპერატორ კონსტანტინეს ბრძანებაზე იყო დამოკიდებული; იმპერატორი მშვენიერების მეტრევე გახლდათ ბუნებით და მისწრაფებით და ყველა მეფეზე უფრო განსწავლული, ყოველად ბრძენი და მარად კეთილად სახსენებელი ხელმწიფის - ლეონის ძე; მაშასა-

დამე, ამ ასპარეზობისათვის წაქეზებული, აღწერ მას, რაც არ ყოფილა გადმოცემული საისტორიო წიგნებით და რაც ეხება ლეონ ამაღლეის მეფობას, ურწმუნოებით დაბნელებულს.

იმპერატორ ნიკიფორეს სიძის - მიქაელის - მეფობის მეორე წელს, სამყაროს შექმნიდან 6322 წელს, მეშვიდე ინდიკტიონს, როდესაც კრუმოსმა, ბულგარელების მხედართმთავარმა და არქეგოსმა, დაარღვია ხელშეკრულება რომაელებთან, ეს იყო აღმოსავლეთში ლეონის მხედართმთავრობის ხანა, ლეონისა, რომელსაც ბრძოლა არ შემთხვევია, არამედ მოუხეშავად და უგუნურად დაიხია უკან თავისი ლაშქრით და ეძებდა ხელსაყრელ შემთხვევას, რომ ძალაუფლება ხელთ ეგდო, როდესაც უკუქცეულ იქნა იმპერატორი მიქაელი გადარჩენილ ხალხთან ერთად.

ხოლო როგორც ზოგნი ამბობენ, მხოლოდ ლეონი ერთი რომელიღაც ნაწილით დაესხა თავს ბულგარელებს, დიდებულად სძლია და მით დიდი სახელი და დიდება მოიპოვა; იმპერატორმა შემობრუნება გაიადვილა, ქვეშევრდომნი დიდად დაადანაშაულა იმის გამო, რომ თითქოს ფიცის ჩაწერას კი არ ფიქრობდნენ, არამედ განხეთქილებამდე მანძილს იმოკლებდნენ, რის შედეგადაც დამარცხება დამარცხებას მოსდევდა. უბრძანა ლეონს, თავისი მხედრობით ქალაქარეთ მდგარიყო: რამდენადაც ძლიერებით ბულგარელებს აღმატებოდა, ამათ, ბულგარელებს, ეჭვი არ უნდა შეჰპარვოდათ რომაელთა სიმცირესა და ლტოლვილობაში. მხედრობამ დაგმო იმპერატორის გულუბრყვილობა, მომხრე გახდა მისი გადადგომისა და ერთხმად აირჩია იმპერატორად ლეონ მხედართმთავარი. სიტყვა ვერ აღწერს, რა მშფოთვარებამ მოიცვა და დასცა მიქაელ ამორეველი, რომელიც ოდესღაც ხიდზე გაიუს იულიუს კეისრის მიერ გადაწყვეტილების მიღებას იმოწმებდა. მან მოითხოვა მხოლოდ ამ არჩევანის უგულებელყოფა, ქალაქამდე და თავის სამეფომდე გზის გაკვალვა ადვილად იკისრა, სინამდვილეში კი ეს გზა მისმა მხედრობამ გაკვალა.

სანამ ეს მოხდებოდა, როდესაც იმპერატორი მიქაელი ქალაქს მიადგა, მას შეხვდა კაცი ვინმე სახელგანთქმული, ექსაბულიონთა გვარისა, რომელსაც ქალაქის კედლებზე ზრუნვა ჰქონდა მინდობილი, და იმპერატორი სინდისის ქენჯნას რომ არ შეეწუხებინა, მისი სატკივარი გაიზიარა და ჰკითხა: „მბრძანებელო, ვინ უნდა იყოს მხედართმთავართაგანი, რომელსაც სცნობს დარჩენილი მხედრობა?“ იმპერატორმა მიუგო: „ლეონი, პირველი თემის პრეფექტი, კაცი გონებაგამჭრიახი და პირდაპირობითა და სამართლიანობით გამორჩეული“. კაცმა პასუხად ესლა უთხრა, რადგან უსარგებლო იქნებოდა ამ საქმეში წინ მოქცეოდა: „არა ვინმე შენი საკუთარი მსახური და შემწე“. იმპერატორს ამის საწინააღმდეგოდ არაფერი აეჭვებდა, რომ დასაბუთებისათვის მიემართა ექსაბულიონის წინა-

ე, თითქოს განუსაზღვრელი ძალაუფლების მოპოვება არასოდეს განეზახოს ლეონს. სამეფოსაგან არცთუ შორს იყო იმპერატორი, რომ ლეონის ტირანად არჩევა გამოცხადდა. იმპერატორ მიქაელს უძძიმდა ეს, ოგნი ურჩევდნენ, რომ ყოველგვარი საშუალებით გაემყარებინა თავისი კირანია. გონებით მშვიდს, არც სისხლისმიერი აღტყინება ჰკარნახობდა მ არჩევანს, ყოველგვარი მკვლელობით შებღალვისაგან შორს ეჭირა ავი, ღვთის განაჩენს ელოდა კეთილგონიერად. და როგორც ვინმე ეგაზხოსი, თავისი სახლეულიდან უგზავნის ლეონს იმპერატორის ინსიგნებს, სინკლიტს წინასწარ ამზადებს შესახვედრად: თითქოს ერთი წვეუი ქრისტიანული სისხლიც არ დაღვრილიყოს მისი გულისთვის. თავის ანამექცხედრეს პროკოპიას, რომელიც ეჭვიანობს, ამას ეტყვის: „საშინეულია, საშინელი, რომ ტირანის მეუღლე ლეონის საზომით ფასობდეს“. ძალს გონივრული სიტყვებით იგერიებს და ეუბნება: „კარგია უფლის ნებას მიდევდეს ის, რაც ხდება“.

ტირანი ოქროს კარიბჭით შედის, იკავებს წინამორბედის ტაძარს, რომელიც სტუდიოსმა აღაშენა; უხუცესთაგან ბევრი თუ თითქმის ყველა ეგებება მას და შუბოსან მცველებს იქ შეკრებილ ხალხთან ერთად სიჭყავთ სასახლეში. სანამ შევიდოდეს მრგვალ შენობაში, დგება სპილენძით ნაჭვედი კარიბჭის წინ, სადაც მეწამული ფერის მარმარილოა დაგებული, სამადლობელ ღოცვას წარმოთქვამს ქრისტე ღმერთის ხაჭისადმი, რომელიც იქ არის დასვენებული, ან ჭეშმარიტად სცემს თავკანს, ან მოსაჩვენებლად, იმოსება რომაული არწივით დამშვენებული კარდისფერი უსახელო სამოსით, რომელსაც ადგილობრივი მოსახლეუნი კოლობიონს უწოდებენ. იხსნის სარტყელს, ძველთაგან სტრატილატოსა შორის დაცული ჩვეულების მიხედვით, და უბოძებს მიქაელს, თავის მეჯინიბეთუხუცესს. მიქაელის მხრივ სარტყელის მიღება საქმის მცოდნეთაგან გაგებულ იქნა, როგორც ნიშანი ლეონის შემდეგ ძალაუფლების მიღებისა. სასახლესთან, რომლის სახელწოდება იყო სკილა, მიქაელმა ლეონის სამოსი მედიდურად გაქელა და, ეს რომ მოიმოქმედა წინდაუხედავად, ისიც მონიშნა, რაც განგებით ელოდა. იგრძნო ეს ლეონმა და თავისთავს უწინასწარმეტყველა, რომ მიქაელისგან რაღაც გადატრიალება იყო მოსალოდნელი.

ლეონი წავიდა სასახლეში, მაშინვე საცოდავი თმამოკვეცილი იმპერატორი მიქაელი, მისი მეუღლე და შვილები, რომლებიც შეწყალებას ითხოვდნენ, აღმოჩნდნენ ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ეგკტერში, რომელსაც ფაროსი ეწოდებოდა, და შეწყალებას ეღირსნენ. სირცხვილით დაჰყვა ლეონი და სიცოცხლე აჩუქა მათ, მიქაელი სწავლულთა სკოლაში გაგზავნა, რათა შევიწროებულს, მარტო ეცხოვრა ბოლომდე, რათა წლითი წლამდე სარგო ოქროს საბოძვარი რაღაც წინასწარ გან-

საზღვრულ ვადაში დაეხარჯა. მეუღლე და შვილები გააცალკევა, მათგან იგნატიოსი, მისი ბრძანებით, დაასაჭურისეს.

როდესაც ხელმწიფობის სადავეები ლეონმა იპყრა ხელთ, მზის სინათლეზე გამოიტანა საიდუმლო, რომელიც გაანდო წარჩინებულ (პატრიკიოს) ვარდანოსს, თურქად წოდებულს.

ამ ვარდანოსს, როდესაც აღმოსავლეთის თემის პრეფექტი (წინამძღოლი) იყო, განზრახული ჰქონდა მიეღწია იმპერატორობის პატივისათვის. ეს საქმე წინდახედულად გაანდო ერთ მონაზონს, რომელსაც გასაზრვის უნარი ჰქონდა და ფილომელიოსის რომელიღაც კუთხე გაეხადა საცხოვრებლად, ასეთი განზრახვის მოწმედ გაიხადა ლეონი, კაცი ფრიად და აღმატებით კეთილშობილი, თვალად მხნე და აზოვანი, გადაწყვეტილების მიღების დროს მკაცრი, საშუალო ასაკისთვის ფრიად თავაზიანი, გაზრდილი იმავე თემში, იმ ადგილას, რომელსაც პიდრას უწოდებდნენ და სადაც მასთან ერთად (როდესაც ენას უკიდებდა) მოხვდა მიქაელ ამორეველიც, მათთან ერთად თომა გამურელიც, ტომით არმენიელი, მაგრამ მამაცი და ფრიად საქმიანი (სხვის საქმეებში ფრიად ჩახედული). ამრიგად, ვარდანოსი მივიდა მონაზონთან, ყოველივე გულისნადები უთხრა და ისე, თითქოს წინასწარ ემცნოთ მისთვის, ხოლო თავად ზედმეტი მოეკლოს და ამ საქმისთვის თვალის სინათლევ შეეწიროს. მონაზონმა ეს წინასწარ განდობა არასასურველად ჩათვალა, თანაც ლოცვის წესის დარღვევით უკმაყოფილო იყო და მოსული უკან დასახევედ განაწყო, მსახურებმა ცხენები მოჰგვარეს, მონაზონმა ისე შეხედა მათ, რომ დიდად თავის მომაბეზრებლობა გამოხატა და ვარდანოსს უკან დაბრუნება ურჩია. მას, ვინც დიდი სიხარულით ბრუნდებოდა უკან (კაცი იფიქრებდა, თითქოს მისთვის სულიდან ამოეღოთ შეგონება რამ და აზრი, ფრინველთა ფრენაზე დაკვირვებით გამოტანილი), მისი იმედების საწინააღმდეგოდ უთხრა ღვთისსაფერმა: „არცერთი შენი განზრახვა და სანადგველი, რომელიც კი უსუსური სიტყვით გადმომეცი, გონებით კარგად და დაბეჯითებით მოაზრებული არა გაქვს. მაგრამ რაკი, უკვე გითხარი, შენი თვალისჩინის და ყველა სიკეთის მოკლება და გაუცხოება დაგიტმენია, მსახურთაგან, რომელთაც შენ ცხენები მოგვარეს, პირველი და მეორე დიადემებით შეიმკობიან, მესამეს კი სიკვდილი ელის“. მაშინ ვარდანოსმა თავისი ნაფიქრი და გულისნადები ღალადისით ამცნო ლეონს, მიქაელს და თომას, მის ქვეშევრდომებს, და მონაზვნის მრისხანების გამო ასე უთხრა: „ო, ლეონ, ძალაუფლებას რომ იგდებ ხელთ თომასთან ერთად, მოგკლავს მიქაელი, თავად კი უენებლად იქნება დაცული, როგორც ხელისუფალი“.

ამის შემდეგ სულით გაბოროტებული ვარდანოსი მისთვის ჩაბარებულ თემში ბრუნდება თავის ლაშქართან და სხვებთან ერთად, რომელ-

თაც განზრახული აქვთ მისი მოტყუება, ნიკიფორე იმპერატორის წინააღმდეგ დაბანაკდება ბითონიაში, რაც მის უგუნურებას მოწმობს. ამას შეიტყობს იმპერატორი, შეკრებს ლაშქარს და მის წინააღმდეგ გზავნის, როგორც იმსახურებს. იგი მარცხდება, შეუვრდება იმპერატორს და სთხოვს თავდებობას გასათავისუფლებლად. ამას ადვილად აღწევს; მიიყვანენ ჯვარცმის სიმბოლოსთან, მორჩილებას გამოხატავს და აგზავნიან კუნძულ პროტეზე, მისგან სიყვარულით მოვლილ მიწაზე. დიდი ხანი არ გაივლის, რომ მაკანნი ლიკაონიდან, ან თავდაჯერებულნი, ან სასახლესთან შეთანხმებულნი, ან თავად იმპერატორ ნიკიფორესთვის თავის მოწონების მოსურნენი, მიუხდებიან ვარდანიოსს და დააბრმავებენ, შემდეგ ეკლესიაში მიდიან და ცოდვისაგან მსუბუქდებიან.

რადგან ვარდანიოსისგან მდგომარეობა გართულდა, იმპერატორმა აღარ იკმარა ლეონი არმენიელთა და ასირიელთაგან, მოითხოვა თომა გაძურელი და მიქაელ ამორეველიც, რომელთაგან ერთი ფედერატების პრეფექტი იყო, ხოლო მეორემ კომსის კურიის ძალაუფლება იგდო ხელთ. თომამ თავისი პატრონის საფრთხეში ჩავარდნამდე რწმენის ვალი აღასრულა. გამოხდა ხანი და ლეონმა მოიპოვა აღმოსავლეთის მეორე რანგის მხედართმთავრობა, დიდად გამოიდო თავი ისმაელიტთა წინააღმდეგ ბრძოლაში ჭა იმპერატორ მიქაელისგან, რომელიც სახელმწიფოს სათავეში ედგა სტავრაკიოსის შემდეგ, მიიღო პატრიკიოსთა შესაფერი პატივი.

ამ მიქაელს ჰყავდა ყმაწვილი ქალი, რომლის საშუალებითაც ურჩხულ პითონის სული მოქმედებდა. ეს ყმაწვილი ქალი მიდის ქვიან ადგილას, რომელსაც ბუკოლეონს უწოდებდნენ, და განწირული ხმით უჩივს იმპერატორს: „მოდი, მოდი, დაუთმე უცხოებს“. ამ ძახილის განშირებით შეძრწუნებულ იმპერატორს უარესისა აღარ ეშინოდა, ამასთან დაკავშირებით რჩევას ჰკითხავდა შინაურად ნაგულკვებ საჭურველთმტვირთველობის კანდიდატს თეოდოტოსს, პატრიკიოს მიქაელის, ტომით მელისენოსის, ძეს, რომლის საგვარეულო სახელი იყო კასიტერასი, ისე ეთათბირებოდა, თითქოს ღვთივ შთაგონებული ყმაწვილი ქალი ჰყოლოდეს, ყოველად საკუთარი. როდესაც ყმაწვილმა ქალმა გამოუცხადა, რასაც ეძიებდა, სთხოვა მიქაელს ხელსაყრელ დროს მისულიყო აკროპოლისთან, სადაც უნდა შეხვედროდა ორ მამაკაცს, რომელთაგან ერთი სახედარზე იქნებოდა შემჯდარი სამეფო ტახტზე ასელის ნიშნად. ყმაწვილი ქალი ფიქრობდა, რომ სამეფო ძალაუფლებისათვის მზრუნველი იმპერატორის სიმკაცრე და გულმოდგინება ჯილდოზე უფრო საინტერესო იყო. თეოდოტოსი უარყოფდა, რომ იცოდა რაიმე პითონიას ავიზრახვების შესახებ. იგი შორს გაეცალა, უცხოეთს წავიდა, როგორც პირველად გავრცელდა ხმა, და თან წაიყვანა კაცი, რომელთან ერთადაც

მივიდა პავლე მოციქულის ტაძარში, იქ ობოლთა საქმეების გამგებელად თავს აფარებდა. თეოდოტოსმა ლეონის მიმართ სითამამე გამოიჩინა და ეს თქვა: „ღვთაებრივი ხილვით გადმომცეს შენს შესახებ ბევრი, რაც მოსალოდნელი იყო. აქედანვე ვიცი, რომ რომაელთა ძალაუფლებას ხელთ იგდებ“.

ატყდა ომი რომაელთა და ბულგარელთა შორის და მხედართმთავარი კრუმუსი ამტკიცებდა, რომ ბულგარელთა, ისე როგორც რომაელთა ლტოლვილებს დააბრუნებდა, რაზედაც იმპერატორი დაეთანხმა და რამაც ბევრი დიდად აღაშფოთა, და არა ნაკლებ თეოკტისტოს მაგისტროსი. ორივე მხარე უკმაყოფილო იყო. ერთმანეთის წინააღმდეგ აღიძრნენ რომაელები და ბულგარელები. მარცხდება რომაელთა ჯარი, ასეც უნდა მომხდარიყო ღვთაებრივი წინასწარხედვით.

იონე ზონარა

ცხოვრობდა XI ს. ბოლოდან XII ს. შუახანებამდე. ვითარცა ერისკაცი, იგი იყო μέγας δρυσυγγάριος τῆς βίγλης καὶ πρωταποκρητισ. შემდეგ იოვანე ბერად შედგა წმინდა გლიკერიაში. განდევილობის დროს, 1118 წლიდან მოყოლებული, მანუელ კომნენოსის მეფობის პირველ - მეორე ათწლეულთა განმავლობაში იწერებოდა ზონარას „ქრონიკა“. XII ს. უძველესი და ერთ - ერთი უდიდესი ქრონისტი გახლავთ. კ. კრუმბახერი უურადლებას ამხევილებს მის წყაროთა, მათ შორის დაკარგულთა /მხოლოდ ზონარას ქრონიკით ცნობილთა/, სიმდიდრეზე და არა ზონარას სრულ დამოკიდებულულებზე მათგან, არამედ წყაროთა თავისუფალ, კრიტიკულ შეფასებაზე. არ არსებობს მყარი მეცნიერული საფუძველი, რომელზედაც შესაძლებელი იქნებოდა ქრონისტი ზონარას იდენტიფიკაცია იმ ზონარასთან, რომელსაც უმუშავია წმინდანთა ცხოვრებებზე, ჰომილეტიკის, ეგზეგეტიკის, საეკლესიო სამართლის სფეროში, განუმარტავს საქრისტიანო პოეზიის ტერმინები /კანონი, ირმოსი, ტროპარი, ოდა/. მაგრამ ვერც გადაჭრით ვიტყვი, რომ ეს სხვა ზონარაა. ქრესტომათიაში მაინც ქრონისტად წარმოვადგინეთ.

„ქრონიკის“ შესავალი

ადვილად მისახვედრი იქნებოდა ჩემთვის, ვინმეს დაცინვით რომ გადაეკრა სიტყვა, საქმეზე უფრო მნიშვნელოვანი შენთვის წვრილმანიყო. ჭეშმარიტად უნდა მიმეტოვებინა ძველი საქმეები, თავი შემეკაკვებინა მღელვარებისაგან, სადმე შორს განაპირებულს, მარტო მყოფელობა მერჩია და სამუდამო ლტოლვილობის განაჩენი გამომეტანა ჩემი თავისათვის; ჩვენი საშინაო საქმეები უნდა განეგო მას, ვინც მბრძანებლობს ჩვენზედ, მას შემდეგ რაც ამხსნა შებოჭილობისაგან, მომწვიტა უძვირუკასესნი, რომელთაც გადმოცემით იცნობდა, რაც მტკივნეული იყო ჩემთვის, თუმცაღა სასარგებლო და გამოსავლიანი; არცარა სხვა დამანება, გარეშე მისა, რაც სულს ამშვიდებს და აწმინდავებს ცუდად დაშვრომის ხრწნილებისაგან და რაც ღვთაებრივ საწყისს დააშორებს და ღვთაებრი-

ობას მოაკლებს მათ, ვისზედაც აღიძვრის ჩემ გამო, როდესაც გადაუჩვენე მის მცნებებს და სამართალს და, ასე, ვეძიებ ცოდვათა შენდობას. მე საქმეზე არ ვნაღვლობ, რადგან საქმენი მშვენიერნი მომეწყინნენ; წერილმანი, მეორეხარისხოვანი ამბებისაკენ მაქვს მიპყრობილი გულისყური.

მაგრამ შინიდან არავის წავუქეხებივარ, რომ რითმე ვიწყო ჩემი თავის გამოსარჩლება; მეგობრებმა წარმიმართეს ეს გზა, როდესაც მოცლილი მნახეს და მითხრეს: ეგ თავისუფალი დრო საყოველთაოდ სასარგებლო საქმეს მოახმარე და შეგენახებაო დაუნჯებული ღვთისგან სანაცვლოდ და საზღაურად. დასძენდნენ, რომ მეისტორიეებს და ძველად მოხდარ ამბავთა აღმწერლებს შედარებით ვრცლად და გამოწვლილვით აქვთ აღწერილი ჟამგადასულ კაცთა სხვა საქმეებიც და სტრატეგიული სვლანიც; ისინი მოგვითხრობენ სამხედრო მწყობრთა შესახებ, ხელჩართული ბრძოლების, ბანაკის დაცემის, მესერიით და თხრალებით შემოვლების შესახებ და ა. შ.; ამას მოსდევს აღწერილობანი ადგილთა, მოუხერხებელ გზათა, კლდიან და უვალ მთათა, ხეობათა ვიწრობების, აღწერილობანი გამაგრებული ქალაქებისა და მადლა, შეიძლება ითქვას, ეთერში ატყორცნილი ციხე - კოშკების; სიცხადისათვის ისეთ თხზულებებს ურთავენ, რომ წარმოსადგენი იყოს მათი წერის ძალა და ხელოვნებაც, ამითვე აზაკებენ საჯაროდ წარმოსათქმელ სიტყვებს და მეტ ყურადღებას წიაღსვლებს უთმობენ და უფრო ენამჭვერობენ. სხვათა პატივმოყვარეობა შემდეგნაირად კმაყოფილდება დიალოგებით: როდესაც მათს პასუხად, ვისაც რამე საგანზე სხვა აზრი აქვს და ცდება, სწორ მოსაზრებებს წერენ, ისე ესაუბრებიან როგორც პირისპირ მყოფთა, გმობენ მათს ცუდ სახელს, წმინდა წერილიდან მოაქვთ სამხელი მტკიცებანი ან კიდევ იუდეველებსაც ეკამათებიან და წარმოადგენენ მათ ვითარცა ბოროტის მოსურნეებს, თუ ჩვენს საიდუმლოს ეწინააღმდეგებიან, წინასწარმეტყველთა სიტყვებს სესხულობენ, უპირისპირდებიან ელინებს, მათს ვითომ სისულელეებს შუაში რთავენ, დასცინიან მეზღაპრობისათვის და მათი ნაწერები სახელგატყხილობის საბუთად მოაქვთ; ეს არისო სენტენციებით მოსაუბრის და ზნეობაზე მოკამათის წესი. როგორც ამბობდნენ, მკითხველთა მეტი წილი, თანაბრად რომ არ გავევრცელოთ ყველაზე, ამ ისტორიულ თხზულებებს მომაბეზრებლად და გაჭიანურებულად თვლიდა, ისე რომ თავისუფალი დროის დიდი ნაწილი სჭირდებოდა, რომ კიდევაც მიეცეს ვისმე ეს დრო ნებისმიერ ავტორთა ისტორიული თხზულებებისათვის, ამაოდ ჩაივლისო მათს წასაკითხად გაწეული შრომა; იგულისხმება ვრცელი მოთხრობები სამხედრო წესრიგის, ბრძოლების, მეომართა განლაგების შესახებ და სხვ., რაც ასხლტება ხოლმე მეხსიერებიდან; საჯაროდ წარმოთქმული სიტყვები, საუბრები

და უმნიშვნელო, ცუდუბრალოდ გადმოსაცემი გარემოებანი აღიწერება ისტორიკოსის მიერ. ვის რა სარგებლობას მოუტანს იმის ცოდნა, თუ რა სიტყვით მიმართა ხალხს ამა და ამ წინამძღოლმა, ან მეომრებს - მხედართმთავარმა, ან მავანმა თვითმპყრობელმა რა პასუხი გასცა სპარსთა ელჩობას, ან სხვამ - კელტების ან სკვითების ან ეგვიპტელ ელჩებს ან დაკების და ტრიბალებისას, ან რა უთხრა მავანმა სინკლიტის რჩევით, ან შემოჯარული ერის წინაშე რა სიტყვა წარმოთქვაო. აი, ასე ხასიათდებოდნენ ერთნი მეისტორიენი, რომელთა თხზულებებიც აშკარად გაწეულილია და თითქოს პატივმოყვარეობას უფრო აკმაყოფილებს. მეორენი კი, მათს საპირისპიროდ, ისე ალაგებენ ისტორიას, რომ მოკლედ გამოთქვამენ და, აქედან გამომდინარე, აუცილებელს და არსებითს აკლებენ მას, თუშცა ფრიადი მოწადინებით იღვწიან თავიანთი თხზულებებისთვის, - აკლებენ, რამდენადაც გვერდს უვლიან მატიანეებში ხსენებულ მოღვაწეთა შედარებით უფრო მნიშვნელოვან საქმეებს, ამასთან, ზოგი ასეთი საქმე სწორედ რომ გალობით შემკობის ღირსია, მაგრამ ძალიან მოკლედ გადმოგვცემენ მათზე და ეს მონათხრობი ვერც მათს ხასიათს, ვერც ბუნებას ვერ ხდის ნათელს, ვერც არჩევანს, ვერც იმას, თუ თითოეულმა მეფემ როგორ დაიპყრო სამეფო ტახტი, ან ვინ მეფობდა მანამდის, ან ვისგან იშვაო. იმასაც ამბობდნენ, რომ ზოგი ამ თხზულებათაგანი ამბავს უფრო უბრალოდ გადმოგვცემს, შედარებით მოუქნელი აგებულება აქვს, ახასიათებს მდაბიოთათვის და ზოგჯერ თვით ბარბაროსებისათვის ჩვეულებრივი მეტყველება, რის გამოც უსიამოვნოდ განაწყობს მათ, ვინც დაკავშირებულია სიტყვის ხელოვნებასთან. ასე კიცხავდნენ ისტორიულ ნაწარმოებებს და ხშირად მეც მაგულიანებდნენ, ამელო ხელში წიგნები, უარი მეთქვა ბევრ ისეთ რამეზე, მესხიერება განზე რომ ტოვებს სიდიდის გამო, უგულებელმყო სრულიად უსარგებლოდ გასრულებული ნაწერები, შემეკვეცა ვრცელი თხრობა და დამეწერა მოკლე ისტორია, რომელიც ყოველისმომცველი განსჯით და თვალთახედვით ასწავლიდა შთამომავლობას უფრო მნიშვნელოვან საქმეებს ან განსხვავებულად გადმოსცემდა მათს თავგადასავალს, რომელთა შესახებაც მატიანე მოგვითხრობს.

ამრიგად, ისინი მაქვზებდნენ, ასეთი ნაშრომი შემექმნა და ამ ისტორიის წერას შევდგომოდი. მე კი, ჯერ-ერთი, ეს აზრადაც არ მომდიოდა /სიმაართლე ითქმის/ და უზრუნველადაც კვხოვრობდი, მეორეც, ვხედავდი, რომ საქმე გასაქანს აღარ მომცემდა და ბევრი წიგნი გახდებოდა საჭირო, რის გამოც დაწყებას ვშიშობდი და ვაყოვნებდი. მაგრამ ჩემი მეგობრები არ მომეშენენ და გამუდმებით ცდილობდნენ დაყოლიებას ამ საქმის შესასრულებლად. თუ წკეთის გამუდმებას მაგარი ქვის გახვრეტა შეუძლია, გამუდმებით ყურში ნაჩიჩინები სიტყვა ხომ უფრო შეძლებდა,

ისეთი აზრით განვეწყვე, რომ ეს არჩევანი გამეკეთებინა. მერე ვიფიქრე, რომ სულის სასარგებლოდ უქმი არ იქნებოდა ეს შრომა, მატიანეზე და ხარჯული დრო; რადგან უძრავსა და უმოქმედო გონებას უფრო სჩვევია გააღვივოს საეშმაკოდ სულის კვეთება, ხან ერთი და ხან მეორე მწირი ფიქრის და განსჯის მძაფრი ღელვა გამოიწვიოს და, მათი განუწყვეტელი მოზღვაკებით დაფლული¹, ან ცოდვებს აესხლიტება, თუ საქმეებით არა, ამ ასხლეტაზე თანხმობით მაინც, ან ჯერ ცხოვრების ღელვა - გვიმულებას სცდის. თუ ვისიმე გონება საქმით არის დაკავებული, იგი სავსებით განრიდება დიდი ანგარიშიანობის და ბოროტი ფიქრების უმაღლეს ტალღას. მოკლედ, მეგობართა ჩაგონებით და უწმინდური და ამაო ფიქრების თავიდან მოშორებით ამ ნაშრომის დასაწერად განვეწყვე.

და ასე, წინამდებარე მატიანის დაწერა მომენდო. თუ თითოეული მონაკვეთი გულმოდგინედ და საფუძვლიანად დამუშავებული არ იქნება, მკითხველებს პატიებას ვთხოვ. მოპოვებული ყველა წიგნი ერთნაირად არ გამომადგება თხზულებისათვის, რომელზედაც ეხლა ვმუშაობ, რადგან ესეცაა, რომ მეისტორიენი ერთსა და იმავე მოვლენაზე ერთსა და იმავეს არ წერენ; თუ მეტწილს არა, ბევრს რასმე მაინც ურთიერთსაწინააღმდეგოდ აფასებენ. კიდევაც რომ მოვიხდომო თითოეული ისტორიული გადმოცემის ზედმიწევნით გამოკვლევა და გაცხადება იმისა, თუ რას ამბობს ესა და ეს მემატიანე ამა და ამ მოვლენის შესახებ, თითოეულ მათგანზე მეც ვრცელი ნაწარმოები გამომივიდოდა. ამის გამო დასათმობი მეჩვენება, რასაც მეისტორიენი ურთიერთსაპირისპიროდ აღწერენ; თუ რამ მეტად სერიოზული არ იქნება და ის, რასაც გვერდი აეველება, მნიშვნელოვანს და შესაფერს არას დააკლებს მატიანეს. მეტყველების ხასიათი რომ არა-ერთფეროვანი იყოს და თავის თავს ყოველთვის არ ჰკავდეს, ნურავინ გაიკვირვებს, ნურც ვინმე საძრახავად გაზღის სიტყვას და ნურც მე დამძრახავს, როგორც მის შემოქმედს, რადგან ისტორიანი ბევრი წიგნიდან გამოკვრიბე და, თუმცაღა იმ მატიანეებთან მისადაგებით და სტილის შეფარდებით, ბევრს რასმე თავადაც ჩავურთავ, ოღონდაც მათს ხასიათს მიუყვებნებ ჩემი სიტყვის გვარობას, რათა ნაწერი თავიდან ბოლომდე მწყობრი ჩანდეს.

მაგრამ, ხანამ ისტორიას დავიწყებდე, შედარებით უფრო მნიშვნელოვანი ამბები წინასწარ უნდა გადმოვცეთ, რომ მატიანის მომავალმა მკითხველებმა უწყოდნენ, რარიგ ბევრი აუცილებელი ისტორია ექნებათ საცოდნელი. მაშასადამე, აქ მოკლედ არის მოთხრობილი ბიბლიის რვა-წიგნედში აღწერილი ამბები; ჩვენი ქრონიკა მოიცავს აგრეთვე მეფეთა წიგნებს, ნემტთას, ებრაელი იოსიპოსის სიტყვათდასაბამობას ან მას,

¹ დაფლას იგი? καταβαρῖλαιν αὐτόν.

რაც, ძველთაგან გადმოცემული, უამბნია, ანუ უფრო გადახვევებით ანუ სხვარიგად რაც მოუყოლია - ძველთაგან გაგონილი; აქ არის ეზრა, ებრაელთა ტყვეობის წიგნები, მათგან პირველი - ათი თემის შესახებ - ისტორიაა ასირიელი სალმანასარისა, რომელმაც სამარიას ალყა შემოარტყა, აიღო, ტყვექმნილი სამარიელები ეფრატს გაღმა გაიყვანა და დაასახლა, ხოლო სამარია დაუშკვიდრა ტომს, რომელსაც ჩუთებდად უხმობდნენ; მერე მეორე წიგნია - ნაბუქოდონოსორისგან იერუსალიმზე თავდასხმისა: უდაბნოდ აქცია ქალაქი, ტაძარი აღგავა და მთელი ერი დაიძონა. სამოცდაათი წლის შემდგომ, თანახმად წინასწარმეტყველთა თქმულისა, კვიროსი, რომელმაც დაამხო ასირიელთა მეფობა, ტყვე იერუსალიმის ერს უფლებას აძლევს დაბრუნდეს, აღადგინოს იერუსალიმი და განაახლოს ტაძარი. ხოლო ვინ იყო კვიროსი, როგორ მოუღო ბოლო ასირიელთა მეფობას, მის შემდეგ ვინ იპყრა სამეფო ტახტი, ვინ და როგორ აღუდგა წინ ქალაქის აღმშენებლობას და ხელახლა მისი აღორძინების ნება ვინ დართო. აქ არის გადმოცემა დანიელ წინასწარმეტყველზე - ნაბუქოდონოსორის ძილისშორისის განმარტება და ბალტასარის ხილვა... წინასწარმეტყველის ყოველი ჩვენება მოთხრობილია მოსხლეტილი განმარტებით. არის ამბავი სამი ყრმის შესახებ, გაუგონარი ამბები, რომლებიც ღმერთმა მათ მიმართ ან მათ გამო ქმნა; ესთერის შესახებ, როგორ იხსნა ებრაელთა მოდგმა სრულად აღფხვრისაგან; იედითის შესახებ, რომელმაც გზაკვალი აუბნია ოლოფერნესს, სძლია და მისი ლაშქარი ამოწყვიტა; ტობიას შესახებ, სიბრძავით გვემულს როგორ დააეიწყა გაჭირვებამ შვება და ფუფუნება და მერე ღმერთის საჩიერებით როგორ მისწვდა წინასწარ გასაგონ ხედვას და მით დიდი სიმდიდრე მოიპოვა. აქ მოკლედ მოთხრობილია ალექსანდრე მაკედონელის ამბავიც; მისი ისტორიის გახსენება აუცილებლად მივიჩნიეთ სხვა მიზეზებითაც და იმის გამოც, რომ ისოსში დარიოსის პირველი დამარცხების შემდეგ ალექსანდრე იერუსალიმს მივიდა და უზენაესი მღვდელთმთავრის განსაკუთრებული პატივით შეიმოსა, და ამას მოსდევს, როგორ შემუსრა სპარსთა სამეფო, რამდენ ხანს იმეფა, როგორ განაწილდა სამეფო ოთხად მისი სიკვდილის შემდეგ და რა გადახდათ თავს იუდეველებს ანტიოქოს ეპიფანესგან, რომელიც ალექსანდრეს მემკვიდრე და მიმდევარი იყო; როგორ აღუდგნენ წინ ასამონეები და როგორ იხსნეს მეთვისტომენი მისი ტირანიისაგან, ვინ იყვნენ ესენი, როგორ და რამდენხანს ედგნენ სათავეში თავიანთ თემს; რომ ასირიელთა ტყვეობიდან იერუსალიმში დაბრუნების შემდეგ აღარ არსებობდა სამეფო იუდეველებისა, არამედ იყო მღვდელთმთავართა საგანმგებლო და

სამთავრო; რომ ხსენებული ასამონების ჩამომავალნი სამღვდელთ-
მთავრო პატივით იყვნენ შემოსილნი, ხალხს გზას წარუმართავდნენ და
დიადეშები თაკად დაიდგეს; ძმებმა პირკანოსმა და არისტობულემ, რო-
მელთაც განაწილებული ჰქონდათ იუდეველთა სამეფო, როგორ მიიწვი-
ეს რომაელთა მაშინდელი მხედართმთავარი პომპეიუს დიდი, რათა მოე-
რიგებინა ისინი, ვინც იყვნენ სისხლი სისხლთაგანნი და ხორცი ხორ-
ცთაგანნი, ხოლო პომპეიუს დიდმა აიღო ქალაქი იერუსალიმი და ერი
მისი რომაელებს დაუმორჩილა; ამის შემდეგ როგორ იგდო ხელთ იუდე-
ველთა სამეფო ძალაუფლება ჰეროდემ, ანტიპატროსის ძემ, ვინ იყო იგი,
რა ჩამომავლობისა, რამდენი რამ გადახდა სასახლეში და როდემდე მე-
ფობდნენ მისიანები; როგორ და რა მიზეზით გაგზავნეს წინამძღვარნი
/ჰეგემონები/ რომიდან იუდეას; რამდენი რამ აღწერა იოსიპოსმა
მაცხოვრის ჩვენის - იესუ ქრისტეს შესახებ, ამასთან იოვანე ნათლის-
მცემელზე; რა მიზეზებით თქვეს უარი იუდეველებმა რომაელთა წინაშე
უკანდახევაზე, რა ბრძოლა გადახდა ამ ხალხს რომაელებთან და ვისგან
და როგორ მოისრა ძირფესვიანად იერუსალიმი, უკანასკნელ დღეს უღა-
დადისოდ ჩამკვდარი.

საჭიროდ ჩავთვალე მომეგონებინა და აღმეწერა რომაელების და რო-
მის ისტორია: საიდან მოდის რომაელთა მოდგმა, სადა აქვს საწყისი, ვინ
სახლობდა მანამდე იტალიის მიწაზე; საიდან გაჩნდა ქვეყნად რომულუ-
სი, რომის დამაარსებელი, როგორ იქნა მოკლული რომუსი - მისი ძმა,
და მერე ისიც როგორ გაუჩინარდა; როგორ იმეფა იმ ქალაქში პირველ-
მა მეფემ, რა ადამიანი - წესებს მიმართა; როგორ შეცვალა მეფობა ტირანი-
ით სუპერბუს ტარკვინიუსმა და როგორ დაემხო; რაოდენი ბრძოლები
გადაიტანა რომმა მისი დამხობის მიზეზით; როგორ ჩაჰბარდა რომა-
ელთა საქმეები წარჩინებულებს, მერე დემოსის ხელთ გადავიდა, ჰიპა-
ტონი /კონსულები/ და დიკტატორნი, მერე დემოსის მთავარნიც /დემარ-
ქოსნი/ მართავდნენ საერთო საქმეს; რას გულისხმობდა ძველად კონსუ-
ლობა და დიკტატორობა, რაში მდგომარეობდა ცენზორთა საქმე და რა
დროით განისაზღვრებოდა თითოეული ეს სახელო; როგორი იყო მათში
ტრიუმფი და საიდან მომდინარეობს ეს სახელი - თრიამბოსი; რა ხდე-
ბოდა კონსულების ხანაში, ყველაფერი არ ვიცით იმ წიგნების ნაკლუ-
ლობის გამო, რომლებიც ამ ამბებს მოგვითხრობენ; როგორ გადატრი-
ალდა შემდეგ რომაელთა იმპერია და როგორ შეიცვალა ერთმთავრო-
ბით /მონარქიით/; პირველი მოთავე ამ გადატრიალებისა, თუმცა ჯერ
კიდევ არა სრულს, არის გაიუს იულიუს კეისარი, ხოლო მას შემდეგ,
რაც მოკლავენ მას სენატში ისინი, ვინც თავისუფლებას იცავს, აგუს-
ტუს ოკტავიუს კეისარი, მოკლული კეისრის დისწული და ნაშვილები,
მამობილის მკვლელებს დასჯის, ისე რომ საქმის თანამონაწილედ ჰყავს

ანტონიუსი, მერე ეს უკანასკნელი განუდგება, ავეუსტუსი მრიგებს საზღვარ ბრძოლას აკტიონთან, ამის შემდეგ დაეწევა ალექსანდრიაში კლეოპატრასთან ერთად ლტოლვილ ანტონიუსს და ხელთ იგდებს მას; რამდენი რომაელი დაიღუპა ამ შინა ომებში, ჯერ ბრუტუსი და კასიუსი და სხვანი, რომელნიც გაწყვიტეს ოკტავიუს კეისრისა და ანტონიუსის მოწინააღმდეგეთაგან, დაიღუპნენ შემდეგ ერთმანეთს შორის დარეულნი; ჩვენს მატიანეში აღწერილია, როგორ ჩავარდა ტყვედ კლეოპატრა, ეგვიპტის დედოფალი, პტოლემეების ჩამომავალი, და თავის მოსაკლავად, როგორც ფიქრობენ, ასპიტს აკებინა; რომ ბრწყინვალე გამარჯვებების შემდეგ რომში დაბრუნებული ოკტავიუსი ერთადერთი ხელისუფალი გახდა და რომაელთა პრინციპატი /ჰეგემონია/ სრული მონარქიით შეცვალა; ვინ იყვნენ შემდგომნი ერთმთავარნი /მონარქები/, როგორ იწყებდა მმართველობას თითოეული, როგორ და რამდენხანს მბრძანებლობდა და როგორ აღესრულებოდა; ვინ იყვნენ, ამათი მმართველობის ხანაში, წმინდა მოციქულების შემდეგ, საყდარნი რომ დაამშვენეს ოთხი დიდი ეკლესიისა: რომის ეკლესია მაქეს მხედველობაში, ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა და იერუსალიმის; რომელნი ამათგანნი ეღირსნენ მოწამებრივ აღსასრულს; სხვათა უმეტესად როგორ გააფთრდნენ ქრისტიანებზე დიოკლეტიანოსი და მაქსიმიანოს ჰერკულიოსი, როგორ აიყარეს მბრძანებელთა პატივი და თავიანთ ნაცვლად სხვა კეისრები აირჩიეს, რომელთაგანიც გახლდათ კონსტანტიოს ქლოროსი, კონსტანტინე დიდის მამა, გალიის და ბრეტანიის მთავრობა რომ წილჰვდა; როგორ გადასცა მან, მომაკვდავმა, თავის პირმშოს, მოციქულთა სწორ კონსტანტინეს, თავისი საიმპერატორო ძალაუფლება; როგორ გახდა იგი ერთმთავარი /მონარქი/, სძლია დანარჩენებს და ცაზე ვარსკვლავთა განწყობით ეჩვენა მას ჯვარის ნიშანი; როგორ შევრდომოდა ქრისტეს მანამდეც, სარწმუნოებას ავრცელებდა და გაცხადებული ქადაგების ნება დართო; როგორ მისცა ქალაქ ბიზანტიონს ეპონიმად თავისი სახელი, ახალი რომი უწოდა და სატახტო ქალაქი ძველი რომიდან იქ გადაიტანა; მის შემდეგ ვინ იყვნენ იქ იმპერატორნი, რა ადათ - წესებს მისდევდა თითოეული, რას ესავედნენ და ეკრძალებოდნენ, რამდენხანს ეპყრათ ძალაუფლება და როგორ აღესრულნენ; ვინ ედგნენ სათავეში კონსტანტინეპოლის ეკლესიას და რამდენხანს - თითოეული; რომელი მათგანი იცავდა მართლმადსარებლობას და რომელნი გახდნენ სხვა, უცხო მოძღვრების აღმსარებელნი და როგორ მიემხრო თითოეული ამ მოძღვრებას; რომელ თვითიმყრობელთა /იმპერატორთა/ და პატრიარქთა საყდრობისას და ვის წინააღმდეგ შედგა საეკლესიო კრებები. და ასე ჩვენ დრომდე მოსული სიტყვა გარდასულთა თვითიმყრობელთა განსაზღვრავს და ქმნის ისტორიას და ბევრიც სხვა რამ დაფარული იხსენი-

ება მასში. ისტორია იმით უნდა დაეწყო, რომ ვახსენო გამოუთქმელი პირველი საწყისი, ყოველთა მიზეზი, დაუსაბამო და უჟამო, და მის მიერ უარსობიდან ანუ არ - არსებობიდან არსად /არსებად/ მოყვანილია სიტყვათ - გამოძინარეობა და წარმოშობა.

[მაშასადამე, იყო მარადის ღმრთეება, ზესთა ყოველი მიზეზისა და ძალისა მნათობი უჟამოდ, მშვენიერებით თავისი დიდებისა და ელვარების აღმძვრელი საუკუნოდ და დაუსაბამოდ არა სჩვისგან რისამე მოარსებული უწინარეს არსებისა (σὺν τῷ μᾶταις), არცა შემდგომ თავისთავად ქმნილი არა - არსთაგან და თავისი დიდების აღმვსები სულმცირეობით, არამედ მარადის მყოფი და უცვალებელი, როგორც საკსებით შეიცნო იგი მხოლომან, ღმრთეების ყველა სიღრმის გამომეძიებელმა ყოველად წმინდა სულმა, მათდა თანამარადისად ნეტარმა და ხარებულმა. შემდეგ უმაღლესი სიკეთის, ზღვა მადლის და გამოუთქმელი გულმოწყალების გამო სწორედ ამ ხილული სამყაროს გამოსახვა იქნა განზრახული და მერე შუაგულში მოქცევა მეორისა, რომელიც ქმნილი იყო მეორედ, ხოლო პირველი სამყარო გაჩლდათ, ვით მადლით უჩვეულო და გაუგონარი, ხატისაებრ ღვთისა ქანდაკებული, - ადამიანზე ვამბობ, რომელიც შემოქმედებისაკენ სავალ ურჩეულეს გზას დაადგა...]

ნიკიფორე კრიენოსი

მიმოიხილავს რა XI-XII საუკუნეების ბიზანტიურ საისტორიო მწერლობას, სიმ. ყაუხჩიშვილი წერს: „ნიკიფორე კრიენოსმა /1062-1137 წწ./, სამხედრო საქმეების კარგმა მცოდნემ და სახელმწიფო მმართველობის აქტიურმა მონაწილემ, თავის „ისტორიაში“ აგვისახა ის ბრძოლა, რომელიც მეფის კარზე წარმოებდა“ /ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, 1963 წ. გამოცემა, გვ. 273/.

ისტორია

თავი 1. სახელგანთქმული მანუელ კომნენოსი უფლებამოსილად ცნეს, რათა ხელშეკრულებით დაეზავებინა ბასილი, რომაელთა იმპერატორი, და ცნობილი ბარდა სკლიაროსი, რომლის აჯანყებაც იმპერიის წინააღმდეგ ამდენი წელი გრძელდებოდა და რომელმაც თითქმის მთელი აღმოსავლეთი დაიმორჩილა. ამგვარად, მანუელ კომნენოსი შეეცადა, რომაელთა იმპერიის გაფანტული ნაწილები ერთმანეთთან დაეკავშირებინა და გაეერთიანებინა; ამას მიაღწია ექსტრემალური ცოდნით და ჭაბუკური ენერჯით. მას ორი ვაჟი ჰყავდა, რომელთაგანაც უფროსს ერქვა ისაკი და უმცროსს იოანე. ორნივე ჯერ კიდევ ყრმანი იყვნენ, როცა მამა ავად შეიქმნა და, სიცოცხლის აღსასრულის მოახლოება რომ იგრძნო, გადაწყვიტა ორივე შვილი იმპერატორისათვის მიენდო, მით უფრო, რომ დედაც დიდი ხანია აღარ ჰყავდათ. მანუელმა ეს განზრახვა შესანიშნავად განახორციელა კიდევ. იმპერატორმა ბასილიმ, რომელიც მისადმი კეთილად იყო განწყობილი და პატივს სცემდა მის კეთილშობილე ჩამომავლობას, ამის დასტურად ყურადღება და დიდი მზრუნველობა გამოიჩინა ბავშვების მიმართ. იმპერატორმა მათ მასწავლებლები მიუწინა, რომ ყრმათა ხასიათი ზომიერად ჩამოეყალიბებინათ, ესწავლებინათ საომარი ხელოვნება: როგორ უნდა გამოეყენებინათ შესაფერისი იარაღი და როგორ უნდა დაეცვათ თავი, თუ მტრები ხელშეკრულებას დაარღვევდნენ და აჯანყდებოდნენ; ასწავლიდნენ შუბის ხმარებას, მარჯვენა ხელით ვარდებს ცხენზე, ისრის მიზანში ტყორცნას და არსებითად

ტაქტიკას, აცნობდნენ, თუ როგორ უნდა მოეწესრიგებინათ ფალანგები და ბატალიონები /*Λοχιας*/, როგორ განელაგებინათ გონივრულად ბანაკი, როგორ შემოეზღუდათ, მოკლედ, ასწავლიდნენ ყველაფერს, რასაც სამომარო ტაქტიკა ითვალისწინებს. ორივეს ასწავლეს, რომ სტუდიის მონასტერში ყოფნას ორი მიზანი ჰქონდა: სათნოების მოხმობით უნდა მიებაძათ წმინდა მამებისათვის, რომლებიც ასე განმარტოებით ცხოვრობდნენ, და უნდა შესძლებოდათ ქალაქის გარეთ გასვლა სანადიროდ და სამხედრო საქმეში სავარჯიშოდ.

თავი 2. როდესაც ყრმობის ასაკმა განვლო, ორივე შევიდა ცხენოსან სახელმწიფო გვარდიაში; რომელთა იმპერიაში მოქმედი წესით, ამ სამსახურში შესვლა შეეძლოთ მხოლოდ წარჩინებულთა და სამსახურში დაწინაურებულთა შვილებს; მოკლე ხანში მათ დაიკავეს უფრო მაღალი თანამდებობანი, ეპარქოსები გახდნენ, ფალანგების მეთაურები და სტრატეგოსები. მათი დიდება ბრწყინვალე ქორწინებებმაც დაადასტურეს. ისააკმა შეირთო ბულგარეთის მეფის - სამუელის - უფროსი ასული, სახელად ეკატერინა, ხოლო იოანე ქორწინებით დაუკავშირდა ქარონ ალექსის ქალიშვილს და იმპერატორმა იტალიის მმართველობა მიანდო. ქარონი იყო კეთილგონიერი და სამართლიანი მამაკაცი, მკლავ - მაგარი და მხნე - სულით, მამაცობით რომ გაამართლა თავისი სახელი; მოწინააღმდეგე რომ დაეცემოდა, მოაკვდინებდა და ამის გამო მტრისთვის ქარონად რჩებოდა. მის ქალიშვილზე, რომლის სახელი გახლდათ ანა, იქორწინა იოანემ. დედის მხრივ ანა დალასენოსთა შთამომავალი იყო, ადრიანეთა, თეოფილაქტეთა. მისგან იოანეს შეეძინა ჩინებული ბავშვები, ხუთი ვაჟი: მანუელი, ისააკი, ალექსი, ანდრიანე, ნიკიფორე - და სამი ქალიშვილი: მარია, ევდოკია და თეოდორა, რომელნიც მამის სიკვდილს შეესწრნენ; მაგრამ ამაზე შემდეგ ვილაპარაკებ. მივყვით ჩვენს თხრობას.

თავი 3. აღზევების შემდგომ პერიოდში დიდებიდან დიდებისაკენ მავალ ძმებს ბოლომდე კარგი ურთიერთობა ჰქონდათ, უმცროსი ყოველთვის უთმობდა უფროსს, ესეც პატივისცემით ეპყრობოდა. როდესაც ისააკმა იმპერიის სათავეს მიაღწია, თავის ძმას კუროპალატობა უბოძა და დასავლეთის ჯარების მთავარი გახადა; ასეთ მთავარს წინათ სქოლების /*σχιλῶν*/ დომესტიკოსს უწოდებდნენ, ესლა კი დიდ დომესტიკოსად უწოდებენ. ისააკის გამეფების ისტორიაზე, მის მეფობაში მომხდარ ბევრ ამბავზე ზედმეტია ლაპარაკი... რაც შეეხება იოანე კუროპალატს, რომელსაც დასავლეთის მთავრობა წილჰხედა, მან თავისი სიდიადის შესაფერისი დაუვიწყარი ძეგლები დაუტოვა თრაკიელებს, მაკედონელებს, ილირიელებს და ბულგარელებს. არ არსებობდა ადამიანი, რომ მისი სიმტკიცე და სიკეთე არ ეგრძნო. მისმა შემწყნარებლობამ და თავდაჭერამ, აგ-

რეთვე სისწრაფემ და ენერგიამ ყველა მოხიბლა. მაგრამ სულ სხვა იყო მისი საქციელი, როდესაც ხელისუფლება უარყო. როგორ ვითარებაში მოიმოქმედა ეს, ჩემი მოთხრობა გიჩვენებს.

თავი 4. ისააკის მეფობიდან სამი წელი იყო გასული. იმპერატორმა განვლო პროპონტიდა და ქალაქ ონორატონის შემოგარენში გაჩერდა, სადაც ხშირად ნადირობდა და სხეულს იწრთობდა. მაგრამ ფიზიკურმა ვარჯიშმა კერაფერი უშველა, რადგან გვერდში ჭკალი დაადგა, სამი დღე ითმინა და, შეუძლოდ მყოფი, ტივით გაეშურა თავისი სასახლისაკენ. ფიქრობდა იმაზე, თუ ვინ იმეფებდა მის შემდეგ, და ყველას არჩია ძმა, რადგან იცოდა მისი სიკეთე და სახელმწიფო საქმეების გონიერ განმგებელად ეგულებოდა. დაუყოვნებლივ უხმო და მძიმედ დასაფიქრებელი საუბარი დაუწყო: „უძვირფასესო ძმაო, ჩემი სიცოცხლის აღსასრული მოახლოვდა. შენ უნდა იტვირთო საერთო საქმე და უნდა დათანხმდე იმპერიის განმგებლობაზე. ეს გადაწყვეტილება სასიკეთო ჩანს არა მხოლოდ ჩვენი სისხლით სანათესაოსთვის, არამედ მთელი რომის იმპერიისათვის. სანამ თავად ვსუნთქავ და სამეფო დიადემა მამკობს, ჩაიბარე საქმე, რადგან შენ იცი, ბევრი უთვალთვალებს იმპერიის ძალაუფლებას“. ეს რომ მოისმინა, იოანე კუროპალატმა უფრო მოიძაგა ამ საქმეების მართვა, უარყო შეთავაზებული და განაცხადა, რომ მზად არის ყველაფერი გადაიტანოს, ვიდრე დათანხმდეს ქვეყნის მმართველობაზე. მაგრამ იოანეს მეუღლემ იცოდა ამ მოლაპარაკების ამბავი, მოუთმენლობისაგან იტანჯებოდა იმპერატორობის უარყოფის გამო და ქმარს უბეჯითებდა: „ჩემო მბრძანებელო, გამოუცდელად და შეუბრალებლად რატომ მიმართავ შენს ხმაღს საკუთარი თავის წინააღმდეგ და იმათ წინააღმდეგ, ვინც ყველაზე ძვირფასნი არიან შენთვის, შენი უასაკო შვილებისკენ მოაქცევ მაჩვილს? განა არ იცი, რომ, თუ ვინმე ხელში ჩაიგდებს იმპერიას, ჩვენს ოჯახს დაუყოვნებლივ მოსპობს იმის იმედით, რომ ამით თითქოს საბოლოოდ უზრუნველყოფდეს თავის ძალაუფლებას. რატომ უნდა მოიქცე ასე უგუნურად, რითაც ჩვენც აშკარად საფრთხეში გვერი და სხვებსაც? რატომ ამბობ უარს ტახტზე, ყველასთვის რომ ეგრე სასურველია? თუ მენდობი, იჩქარე, გემუდარები, და მოიქეცი ისე, როგორც შენი ძმა და იმპერატორი გთავაზობს, - ხელთ იყვარ იმპერია“.

თავი 5. თქვა რა ეს და კიდევ სხვა რაღაც, ვერ დაარწმუნა თავისი ქმარი, მაშინ ხვეწნა - მუდარას მიმართა, რასაც თან ახლდა ცრემლები და ოხერა. მაგრამ იოანე შეუკალი და ურჩი დარჩა. ქალი დამარცხების გამო სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა და გაჩუმდა. ღრმად შეურაცხყოფილი იყო მისი თავმოყვარეობა და ღვარძლი მოეძალა მეუღლისადმი. აი, ასე უარყო იოანემ იმპერიის ხელისუფლება. რაც შეეხება იმპერატორს, ავადმყოფობის გამწვავებით მასაც სასო წარეკვეთა და, რადგან

ვერც ძმა დაიყოლია, პირი იბრუნა წარჩინებული და დამსახურებული კაცის - კონსტანტინე დუკასკენ. მოუხმო მას, მოელაპარაკა საქვეყნო საქმეებზე, ანლო თავისი ოჯახი და იმპერატორის გვირგვინი დაადგა; შემდგომ თავისი მეწამული სამოსი ბერის ნაჩვევ სამოსზე გაცვალა და ამგვარად ისააკი სტუდიის მონასტერში შედგა. დუკამ, თავის მხრივ, რა ხელთ იყრა იმპერიის მმართველობა, სწრაფად ალაგმა პატივმოყვარენი და იწყო მეფობა მოკრძალებულად და სამართლიანად. როდესაც დაინახა, რომ წარჩინებულნი უმეტესწილად უღირსად ეპყრობოდნენ ხალხს, მათ კანონის უღელი დაადგა. იმათი თანხმობის გარეშე, ვინც სამართალს სჯიდა, მიჰყვა წინასწარმეტყველის მოხწავებას, არც მარჯვნივ და არც მარცხნივ არ გადახრილა, ისე წარემართა სამეფო გზით; საშინელი და მრისხანე გამოჩნდა უსამართლოდ მოქმედთათვის, ახშობდა რა მათს მტრულ წინააღმდეგობას კანონისადმი; ტკბილი და მშვიდობიანი იყო დაჩაგრულთათვის. არაკეთილშობილური არაფერი ჩაუდენია მის მიმართ, ვინც მას იმპერია გადასცა. ისააკი დამკვიდრდა სტუდიის მონასტერში და მაშინ, როცა სიკვდილს ელოდა, დაუბრუნდა ჯანმრთელობა. დუკა არ იშლიდა მის პატივით შემოსვას, თავის ბატონს და მეუფეს უწოდებდა და მალლა აყენებდა, როცა ეწვეოდა ხოლმე. ხშირად მიდიოდა მასთან, ეახლებოდა მთელი ოჯახით - მეუღლითურთ, ვაჟით, ძმით და ყველა ახლობლით. კომნენოსმა კიდევ ერთი წელი იცოცხლა ტახტის უარყოფისა და დუკას გამეფების შემდეგ.

თავი 6. დუკა შვიდი წელი მართავდა რომის იმპერიას, შემდეგ ბუნებრივი სიკვდილით მიიცვალა. იმპერია იმემკვიდრა მისმა თანამეცხედრემ - ევდოკიმ - ვაჟიშვილებთან ერთად; ესენი იყვნენ კონსტანტინე და მიქაელი. იოანე კუროპალატი, დუკას სიკვდილიდან ცოტა ხანი გავიდა, რომ გარდაიცვალა. მან დატოვა რვა შვილი, ზემოთ რომ ჩამოვთვალეთ: ხუთი ვაჟი და სამი ქალი, რომლებიც დედამ ბრწყინვალედ აღზარდა და მათში ყველა საგვარეულო ღირსება გამოაჩინა. ქალიშვილთაგან ორნი მამის სიცოცხლეშივე შეუუღლნენ კეთილშობილსა და მდიდარ მამაკაცებს, უფროსი - მარია - მიქაელ ტარონიტესს, ხოლო უმცროსი - ევდოკია - ნიკიფორე მელისენოსს, გონიერსა და საკვირველ კაცს, რომელიც მამის მხრივ მორტიოსების გვარის ჩამომავალი იყო. ყველაზე უმცროსი - თეოდორა - მამის სიკვდილის შემდეგ გათხოვდა დიოგენეს ვაჟზე - კონსტანტინეზე, რომლის მამასაც წილად ჰხვდა რომაელთა სკიპტრა. ეს ქორწინება დედამ მოაგვარა. კონსტანტინე კეთილშობილი და მამაცი იყო, მაგრამ ყოვლად მოსაწონი ხასიათი არ ჰქონდა, როგორც მომავალმა გვიჩვენა. ასე დაქორწინდნენ იოანე კუროპალატის ქალიშვილები. უფროსი ვაჟი - მანუელი - მამის სიცოცხლეშივე შევიდა არმიაში; სწრაფვას იჩენდა, მიებაძა მამისათვის, და მიაღწია კიდევ ხარისხს და

ღირსებას. მომდგენო - ისააკი - მიჰყვებოდა თავისი ძმის კვალს. მესამე - ალექსი - ხავე იყო სათნოებით. მის ხაზს ისეთი მაღლი და მიმზიდველობა ჰქონდა, როგორც სხვის ხაზე არასოდეს არავის უნახავს. ყოველთვის მსიარული იყო და უსაზღვროდ კეთილი. რა შეიძლება ითქვას ალექსიზე, რა სიტყვები შეიძლება მიუხადაგოთ მისი ხასიათის მიმზიდველობას და სათნოებას? მასში შერწყმული იყო ურთიერთსაპირისპირო თვისებები. საზრიანს, გონიერს და მეტად საქმიანს, ისეთი ნაზი და რბილი სული ჰქონდა, რომ თითქმის შეუძლებელი ჩანდა მისი ოდნავაც კი გამოყვანა წონასწორობიდან. ჯერ კიდევ არ გაველო სიტყაბუკის წლებს, მან ძლივს გაბედა დედისთვის ეთქვა, რომ ნება მიეცათ წასულიყო სალაშქროდ ძმასთან ერთად. სიმწიფის ასაკამდეც აჩვენა თავისი ღირსება, შესანიშნავად იფარებდა ფარს და ისე იქნებდა შუბს, რომ მისი სახელი ყველას პირზე ეკერა. მაგრამ მისი გამარჯვებების თხრობა მცირე ხნით უნდა გადავდო და მივყვე დაწყებულ ამბავთა მიმდინარეობას. დრო მოვა და მე ვილაპარაკებ მის მაღალ საქმეებზე მას შემდეგ, რაც მის ძმებს მოვიგონებ - ადრიანეს და ნიკიფორეს, რომელთაც, ჯერ კიდევ ყრმებს, დედამ მიუჩინა აღმზრდელები ყოველმხრივი განათლების მისაცემად.

თავი 7. რომაელმა დიოგენემ ის - ის იყო დაიპყრო ტახტი, რომ ძმათაგან პირველს - მანუელს, რომელიც მისი ნათესავი გახდა, უბოძა პროტოსტრატორის ღირსება. სულ მალე მანუელს მიენიჭა აღმოსავლეთის ჯარების თვითმპყრობელი სტრატეგოსის ხარისხი. მან გადალაზა პროპონტიდა და გალატების ქვეყანაში დაიდო ბინა იმ დროს, როდესაც თურქები იწყებდნენ აღმოსავლეთ პროვინციების აოხრებას. ვინ იყვნენ თურქები და საიდან მოვიდნენ? როდის გაჩნდნენ რომაელთა მეზობლები? ამის გასარკვევად აუცილებელია უფრო შორეული წარსულიდან მოვიყუთო. თავდაპირველად ისინი მოვიდნენ საცხოვრებლად ჩრდილოეთის მხარეში, ტანაისის და ბოსფორის გაღმა, არცთუ შორს კავკასიონის მთებიდან. თვით-რჯული /აუტონომოსი/ გვარტომი იყო და რძით იკვებებოდა. მრავალრიცხოვანი და ფრიად მეომარი, იგი არასოდეს არცერთ ხალხს არ დაუმონებია. სპარსეთის იმპერიამ განიცადა აგარეანთა შემოსევა; სარკინოზთა ბატონობა ვრცელდებოდა სპარსეთზე, მიდიაზე, ბაბილონზე, ასირიაზე, ამას გარდა, ეგვიპტეზე, ლიბიაზე და ევროპის არცთუ მცირე ნაწილზე. აგარის შვილებმა, რომლებიც ერთმანეთს ვერ იტანდნენ, გაიყვეს დიდი სახელმწიფო, სადაც მრავალი სამთავრო ჩამოყალიბდა, სხვადასხვა მმართველის საქვეშევრდომო. დაიწყო შინა ომების პერიოდი აგარეანთათვის. სპარსელთა, მიდების /Μηδων/, აბრიტანების და მიდიელთა /Μηδων/ მაშინდელმა წინამძღვარმა /ἄρχηγος/ მუხუმეთმა, იამბრაელის ვაჟმა, იმპერატორ ბასილის ხანაში გაილაშქრა ინდოე-

ლებსა და ბაბილონელებზე. როცა ნახა, რომ მისი საქმე უკან მიდიოდა, გადაწყვიტა ელჩები გაეგზავნა ჰუნებთან და მაშველი ძალა ეთხოვა. ელჩებს ძვირფასი საჩუქრები გაატანა. მათ ჩამოიყვანეს სამი ათასი მეომარი; მეთაურნი იყვნენ სტრანგოლიპისი /თოღრულ - ბეგი?/ და მუკალეთი, მაკეილის ძე. გადალახეს არაქსი, აიღეს ორივე ნაპირზე ციხე - ბურჯებით გამაგრებული ხიდი და შევიდნენ სპარსეთში. მუხუმეთმა თავის ჯარს შეუერთა რა დაქირავებული თურქები, თავს დაეცა არაბთა მთავარს /*არქონი*/ პისარიოსს და ადვილად სძლია. შემდეგ იგი დაბრუნდა თავის ქვეყანაში იმ განზრახვით, რომ მოწინააღმდეგე ინდოელებს *Alv-* *ნისს*/ მაშველ ძალებთან ერთად შეებოდა. მაგრამ თურქებმა უარი უთხრეს და უკან გაგზავნა სთხოვეს თავიანთ მიწაზე, ჰპირდებოდნენ არაქსის ხიდის დაცვას. მიუხედავად მუხუმეთის დაჟინებითი მოთხოვნისა, ხელი არ ეხლოთ მათთვის და მოეფიქრებინათ, როგორ გამოეყენებინათ ძალით, თურქები ამოწყვეტის შიშით განუდგნენ; კარბონიტისის უდაბნოში დაიმაღლნენ, რადგან მცირერიცხოვანთ ვერ გაბედეს შებრძოლებოდნენ ათეულ ათასობით მოწინააღმდეგეს. გამოდიოდნენ საფარიდან, ძარცვავდნენ და აქცევდნენ სარკინოზების ქვეყანას.

თავი 8. მომხდარი ამბებით გაღიზიანებულმა მუხუმეთმა შეკრიბა ოცი-ათასიანი ჯარი და გაგზავნა თურქთა წინააღმდეგ, ჩაუყენა რა სათავეში ათი სტრატეგოსი, რომელიც სიმამაცით და კეთილგონიერებით გამოარჩია სარკინოზთაგან. მიაღწენ ესენი კარბონიტისის უდაბნოს. მაგრამ ვერ მოისაზრეს, რომ იქ შესაღწევად აკლდებოდათ წყალი და საკვები. დაბანაკდნენ რაც შეიძლებოდა ახლოს უდაბნოს საზღვართან და ბრძოლისათვის თადარიგი დაიჭირეს. ხოლო სტრანგოლიპისი უდაბნოს სიღრმეში დაბანაკდა. როგორც კი შეიტყო მის წინააღმდეგ განლაგებული მტრის ამბავი, გამართა ბჭობა თავის ხალხთან. არჩიეს ხელსაყრელ დროს, ღამით, დასცემოდნენ აგარენებსა და სპარსელებს. ორი დღის სწრაფი სიარულის შემდეგ, მესამე ღამეს, თავს დაეცა მათ სტრანგოლიპისი, როცა აგარენები და სპარსელები სრულიად არ ელოდნენ და არც შიში ჰქონდათ მტრისა; მოუმზადებულნი და დაუცველნი ადვილად დაამარცხა. ამის შემდეგ იგი წამოვიდა უდაბნოდან დიდძალი ნადავლითა და ტყვეებით, ეტლებითა და ცხენებით; ძალულად აღარ დასწმია თავს ლტოლვილისა და ყაჩაღის წესით, გადაწყვიტა პირდაპირ შეებოდა. მის ბანაკში თავმოყრილნი იყვნენ სიკვდილით დასასჯელნი, უამრავი მონა, ნადავლს დახარბებული ხალხი; ცოტა ხანში შემოიკრიბა მნიშვნელოვანი ძალა, არა ნაკლებ 50 000 კაცისა. ასე დაიწყო სტრანგოლიპისის ამბავი. მუხუმეთმა, რომელსაც რისხვა სულ უფრო და უფრო ეძალებოდა საქმის ასე შემოტრიალების გამო, თვალები დასთხარა ათსავე სტრატეგოსს, ჯარისკაცებს დაემუქრა, რომ ქალის ტანსაცმელს ჩააცმევდა და ბრბოს აჩვენებდა აბუჩად ასაგდებად; თვით თურქებთან საბრძოლველად მოემზადა.

თავი 9. ამ მუქართი შეშინებული ჯარისკაცები გაიქცნენ და სტრანგოლიპისს შეუერთდნენ. მან ნახა, რომ ამ გადასვლით მისი ძალები იცებოდა, შეკრება მთელი ჯარი და გაილაშქრა მუხუმეთის წინააღმდეგ. სირითადი ბრძოლისათვის ემზადებოდა. მაგრამ მუხუმეთიდან შეკრება არკინოზები, სპარსელები, კაბირები და არაბები და შექმნა 500 000 - ციციანი ლაშქარი ასი კოშკის-მტვირთველი სპილოს თანხლებით. მთელ თავის ძალებთან ერთად იწვოდა სტრანგოლიპისთან პირისპირ შეყრის ურვილით. და შეხვდა მას ასპახანთან, სადაც მოხდა საშინელი ბრძოლა. ბევრი მეომარი დაკარგა ორივე მხარემ. მუხუმეთიც დაეცა, ოღონდ არც ისარი შეჰჩებია, არც შუბი. როდესაც იგი ცხენზე იჯდა და ამხნეკებდა თავისიანებს, ცხენმა წაიბორძიკა, მხედარი მასთან ერთად დაეცა, კისერი მოიტეხა და იქვე დაიღუპა. ამის გამო სპარსელთა სიმრავლე სტრანგოლიპისის მხარეზე გადავიდა; იგი დაუყოვნებლივ აღიარეს გაპარჯვებულად და სპარსეთის მეფედ გამოაცხადეს. უმალ მოხსნა არაქსის ზიდის დაცვა და თავისთან მოუხმო თურქ ხალხს. თურქთათვის გაიხსნა სპარსეთის კარი, საშუალება მიეცათ გადაელახათ მდინარე არაქსი, შეერთდნენ და თავიანთი სამშობლოს მტრებს მუსრი გაავლეს. თურქებმა მოსკეს სპარსელები და სარკინოზები, დაეპატრონნენ სპარსეთს, სტრანგოლიპისს უწოდეს სულთანი, როგორც არქმევდნენ მეფეთ - მეფეს და ყოვლისმპყრობელს. ასე რომ მან სპარსელთა და სარკინოზთა მთელი ძალაუფლება თურქებს გადასცა ხელთ და მთელი სპარსეთი მათ დაუმორჩილა.

თავი 10. ასე გაჩნდნენ თურქები რომაელთა მოსაზღვრენი სპარსეთზე გაბატონების შემდეგ. მაგრამ, ვგონებ, აუცილებელია სწორედ ის გიამბოთ, რა მიზეზით დაიწყო ომი რომაელებთან, თურქები რომ ასე უფროთხოვნენ თავიდან და შიშობდნენ იმის ხსენებასაც კი, რა სამამაცო საქმენი ქმნეს სამთა იმპერატორთა; მე ვგულისხმობ ნიკიფორე ფოკას, იოანეს და ბასილი პორფიროგენეტს. თურქები ფიქრობდნენ, რომ ამ სამთა სიმხნე და ძლევამოსილება კიდევ ცოცხლობდა რომაელებში. სტრანგოლიპისმა, როგორც ვთქვით, დაიმორჩილა სპარსელთა სამეფო, დიდი სიმდიდრის და ჯარების მპყრობელი გახდა, გაიმარჯვა სარკინოზებზე, რომელნიც უწინ სპარსელთა მოსაზღვრენი იყვნენ და იბრძოდნენ მუხუმეთის წინააღმდეგ, ხელშეკრულებით დაზავდნენ ისინი და სპარსელთა წინააღმდეგ ომი მოამზადეს. შეუდგა რა ამ განზრახვის განხორციელებას სტრანგოლიპისი, ჯერ თავს დაესხა პისასიროსს, ბაბილონის მთავარს, მრავალ ბრძოლაში სძლია, ბოლოს სიკვდილით დასაჯა და გამეფდა ბაბილონზე. არაბთა არქეგოსის - კარმესისის - წინააღმდეგ გაგზავნა კუტლუმუსი, თავისი ბიძაშვილი, და მას ანდო მნიშვნელოვანი ძალა. კუტლუმუსი შეება არაბებს, მაგრამ ბრძოლის ველიდან სამარ-

ცხვინოდ მოკურცხლა. უკანდახევის დროს, როდესაც მიდების ქვეყანაზე ედო გზა, მოისურვა დაბანაკება ბაასის ახლოს. მაგრამ შეეშინდა რომაელებისა, რომელთაც ეპყრათ მაშინ მიდია, ელჩები აახლა პროვინციის /*χώρας*/ მთავარს, ხოლო მიდიის მთავარი იყო სტეფანოზი, ბიძა კონსტანტინესი, მაშინდელი მეფის თანამმართველისა /*παραθύρατου*/. რომელსაც ლიკუდიასაც უწოდებდნენ. კუტლუმუსის ელჩები სთხოვდნენ რომაელ მმართველს, ნება დაერთო გაჩერებულიყვნენ მის ტერიტორიაზე და სიტყვას აძლევდნენ, რომ თავს შეიკავებდნენ ქვეყნის გაძარცვისაგან. პროვინციის მთავარმა /*პრეტორმა*/ იფიქრა, რომ ეს თხოვნა გამოწვეული იყო შიშით, შეკრიბა ადგილობრივი მცხოვრებლები და თავს დაესხა თურქებს. ეს იყო ომში გამოუცდელის ბრძოლა გაწვრთნილ მეომრებთან. მთავარმა - სტეფანოზმა - ვერავეთარ წარმატებას ვერ მიაღწია, იგი დამარცხდა. დიდი რაოდენობა რომაელებისა დაიღუპა და მათი მეთაური ტყვედ ჩავარდა. გამარჯვებული კუტლუმუსი მივიდა ბრიდიოსს, გაყიდა თავისი ტყვე როგორც მონა, დაბრუნდა სულთანთან და წარუდგინა ანგარიში, სადაც ის ბოდიშს იხდიდა თავისი სამხედრო ოპერაციის გამო. სიცრუით შეთხზა მიდიის გადაღახვის ამბავი; რომ ეს იყო ნაყოფიერი ქვეყანა, რომელიც ეპყრათ ქალებს, ამით სურდა დაეხასიათებინა ცუდი ჯარისკაცები, რომლებთანაც ბრძოლა მოუხდა. ასეთი მოხსენებით გათამამებულმა სულთანმა გაგზავნა დაახლოებით ოცი ათასი კაცი რომაელების წინააღმდეგ, ჩაუყენა სათავეში თავისი ძმისწული ასანი, ზედწოდებით „ყრო“, და მისცა გეგმა, სასწრაფოდ ჩასულიყო მიდიაში და დაეპყრო, თუ არ დაემორჩილებოდა მას. ასე დაიწყო ომი თურქებისა რომაელთა წინააღმდეგ, - ომი, რომელიც დღემდის გრძელდება.

თავი II. მანუელ კუროპალატი, მთელი აღმოსავლეთის ჯარების მხედართმთავრად გამოცხადებული დიოგენეს მიერ, ხალტიკესთან იდგა და აკვირდებოდა თურქების სამხედრო მოძრაობას. მზვერავეებმა შეატყობინეს, რომ თურქების ბრბოს მეთაურობდა ხრისოსკულოსი, სულთანთა დინასტიის ჩამომავალი, რომელსაც სპარსეთის იმპერიაზედაც ეჭირათ თვალი და რომელმაც დაიწყო რბევა არმენიაკთა პატარა დაბებისა. მანუელ კომნენოსმა გააერთიანა თავისი ძალები და გაილაშქრა თურქებზე. ისინი გაფანტული იყვნენ საძარცვაკად და ადვილი ჩანდა მათი განდევნა. რომაელები სულ ახლოს მიადგნენ თურქების ბანაკს, შეეჯახნენ მათს დამოუკიდებელ რაზმებს, რომლებიც მუდმივად არსებობდნენ, და გულადად შეებრძოლნენ. მაგრამ ბრძოლის განგრძობა ვერ შეძლეს და მათმა ფალანგებმა გაქცევით უშველეს თავს, დაიშალნენ და მხედართმთავარიც იძულებული შეიქნა გაქცეულიყო. იგი ხელთ იგდეს თურქებმა ორ სიძესთან - მელისენოსთან და ტარონიტესთან - ერთად. რომაე-

ლებმა დაკარგეს მხოლოდ რამდენიმე კაცი. მანუელს, რომელიც წარუდგინეს თურქ ხრისოსკულოსს, მიაჩნდა, რომ არ შეჰფეროდა შეუსრულებლობა რამდენიმე აქტისა მისი ხალხის ღირსების დასაცავად. მან მოიმოქმედა ფრიად დასაფასებელი რამ, რაზედაც საჭიროა ვილაპარაკოთ. იგი მიხვდა, რომ მისი მოწინააღმდეგე განდგომილი იყო სულთანისაგან და სპარსეთის იმპერიის ხელში ჩაგდებაც სურდა. მანუელმა მოსინჯა შესაფერი გზა. მოლაპარაკების დროს, როცა მასთან პირისპირ იმყოფებოდა და ამის გარკვევის საშუალება ეძლეოდა, ნახა, რომ მისი მტერი შიშით იყო აღსავსე, რადგან თავისი ძალებით სულთანისათვის წინააღმდეგობის გაწევა არ შეეძლო. მაშინ მან ტყბილად დაუწყო საუბარი და, მიაღწია რა მტრის სიუხემის შერბილებას, უფრო ძლიერ არგუმენტებს მიმართა და ახლად სცადა მოწინააღმდეგის ცთუნება. ხრისოსკულოსს სპარსეთის ტახტი სურდა, მაგრამ რადგან საკუთარი ძალებით თავის განზრახვას ვერ განახორციელებდა, უნდა შეეკავშირებოდა რომაელთა იმპერატორს და ეს კავშირი გამოეყენებინა თავისი მიზნის მისაღწევად. ხრისოსკულოსმა მოუსმინა ტყვეს, მისი რჩევა მიიღო და კონსტანტინეპოლში გაემგზავრა. მან, ვინც დამარცხდა იარაღით, გაიმარჯვა მჭევრმეტყველებით. ამ გმირობამ დიდი სახელი მოუტანა კუროპალატ მანუელ კომნენოსს. მისი მიღწევა იმსახურებდა კიდევაც ხოტბას და დიდებას. იმპერატორმა მანუელი და ხრისოსკულოსი მიიღო როგორც კეთილმოსურნემ და ძვირფასი ძღვენი უბოძა.

ანა კომენენს

„ალექსიადა“

წინასიტყვა

თითქმის ნახევარსაუკუნოვანი კრიზისის შემდეგ, XI საუკუნის II ნახევარში, ბიზანტიის იმპერიას სათავეში ჩაუდგა კომნენოსთა დინასტია. ალექსი I-ის /1081-1118 წწ./, მისი შვილის იოანე II-ის /1118-1143 წწ./ და შვილიშვილის მანუელ I-ის /1143-1180 წწ./ მმართველობის დროს ეკონომიკურ სტაბილიზაციასა და იმპერიის შინაგანი მდგომარეობის განმტკიცებასთან ერთად არნახულ წარმატებას მიაღწია კულტურისა და მეცნიერების განვითარებამ.

კომნენოსთა დინასტიის დამაარსებლის, იმპერატორ ალექსი კომნენოსის ქალიშვილი ანა, თავისი დროის ერთ - ერთი უგანათლებულესი ადამიანი იყო. კარგად იცნობდა ბერძნულ ლიტერატურას, ფილოსოფიას, ღვთისმეტყველებას, აინტერესებდა ასტროლოგია და მედიცინა. იგი ნიჭიერი პოლიტიკური მოღვაწის, მეცნიერისა და მწერლის ნიკიფორე ვრიენიოსის მეუღლე იყო და მისი გარდაცვალების შემდეგ დაასრულა ნიკიფორეს ისტორიულ ჩანაწერებზე მუშაობა. ანა კომნენეს მთავარი ნაწარმოებია „ალექსიადა“, მამის - ალექსი კომნენოსის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ქრონიკა, რომლის მიზანია განადიდოს და უკვდავყოს იმპერატორი ალექსი, ვინც მართლაც უდიდესი როლი ითამაშა XII საუკუნეში ბიზანტიის იმპერიის აღორძინებაში. სიცოცხლის ბოლო წლებში მონასტერში განმარტოებულმა ანა კომნენემ დაგვიტოვა დახვეწილი ბერძნული ენით დაწერილი, ელინთა პოეტების ციტატებით შემკული შესანიშნავი ეპიკური თხზულება, რომელიც დღესაც დიდი ინტერესით იკითხება.

თ ა ვ ი I

1. მამაჩემმა, იმპერატორმა ალექსიმ, ძალაუფლების მიღებამდე დიდი სარგებლობა მოუტანა რომის იმპერიას. სამხედრო სამსახური მან 196

ჯერ კიდევ რომანოზ დიოგენეს დროს დაიწყო. გასაოცარი ადამიანია იყო და ტოლ - სწორთა შორის არნახული სიმამაცით გამოძრწეოდა. თოთხმეტი წლისას ძლიერ სურდა იმპერატორ დიოგენეს მიერ სპარსელთა წინააღმდეგ წარმოებულ მძიმე ომში მიეღო მონაწილეობა და დაუოკებელი სწრაფვით ემუქრებოდა ბარბაროსებს, რომ ხელჩართულ ბრძოლაში მახვილს მათი სისხლით შეღებავდა. ასეთი მეგრძოლი სული ჰქონდა ამ ჭაბუკს. მაგრამ მაშინ იმპერატორმა დიოგენემ ნება არ დართო თან გაჰყოლოდა, რადგანაც ალექსის დედა დიდ მწუხარებას შეეპყრო. იგი დასტიროდა თავის პირმშო მანუელს, რომელმაც დიადი და სახელოვანი საქმენი აღასრულა რომის იმპერიის სადიდებლად. დიოგენეს არ სურდა უნუგეშოდ დაეტოვებინა დედა, რომელმაც ჯერ ისიც არ იცოდა, სად დაესაფლავებინა ერთი ვაჟი, მეორე კი საბრძოლველად უნდა გაეგზავნა და შიშობდა, ვაითუ ჭაბუკს უბედურება შეემთხვეს და სადმე უცნობ ადგილას დაეცესო. ამიტომ ყრმა ალექსი იძულებული გახდა დედასთან დაბრუნებულიყო. მართალია, მაშინ თავისი სურვილის წინააღმდეგ ჩამოშორდა მეგრძოლთ, მაგრამ დადგა დრო და მას ფართო ასპარეზი გადაეშალა გმირულ საქმეთა აღსასრულებლად. ალექსის სიმამაცე ნათლად გამოჩნდა იმპერატორ მიხეილ დუკას მმართველობისას ურსელიოსის წინააღმდეგ ბრძოლაში, მას შემდეგ, რაც დამხობილ იქნა იმპერატორი დიოგენე.

ეს კელტი რომაელთა ჯარში იბრძოდა, მაგრამ წარმატებებით დიდად გაამაყებულმა მრავალრიცხოვანი ლაშქარი შემოიკრიბა გარშემო, რომელიც ნაწილობრივ მის თანამემამულეთაგან შედგებოდა, დანარჩენნი კი სხვადასხვა ტომის წარმომადგენლები იყვნენ, და ამის შემდეგ მრისხანე ტირანად იქცა. ურსელიოსი იმ დროს დაესხა თავს რომის იმპერიას, როდესაც მისი ძლიერება შერყეული იყო, თურქები სჯაბნიდნენ რომაელებს და ისინი ისე იხევდნენ უკან, როგორც ქვიშა - ფეხქვეშ. ურსელიოსს ძალაუფლების მოყვარე სული ჰქონდა, ხოლო, როცა სახელმწიფოს შავად წაუვიდა საქმე, მასში ნამდვილმა ტირანმა გაიღვიძა და თითქმის მთელი აღმოსავლეთი დაარბია. და თუმცა მის წინააღმდეგ საბრძოლველად გზავნიდნენ სამხედრო საქმეში განაფულსა და სიმამაცით სახელგანთქმულ სარდლებს, ურსელიოსი სძლევდა მათ მრავალნაცადობას; ხან თვითონ უტყვედა, გრიგალივით ატყდებოდა თავს და უკუაქცევდა მოწინააღმდეგეთ, ხან კი თურქ მოკავშირეებს იშველიებდა. შეუძლებელი იყო მისი შეტყვის მოგერიება; მრავალი დიდებული ჩაივლო ტყვედ და მიმოფანტა მათი რაზმები.

იმხანად მამაჩემი ალექსი უმცროსი სტრატეგოსი და ხელქვეითი იყო თავისი ძმისა, რომელსაც მინდობილი ჰქონდა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ლაშქართა სარდლობა. და რადგანაც იმ დროს რომაელებს

შავი დღე ადგათ, ეს ბარბაროსი კი მეხივით მუსრაკდა ყველაფერს, გადაწყდა, რომ სახელოვანი ალექსი მას ღირსეულ მეტოქეობას გაუწევდა და იმპერატორმა მიხეილმა იგი სტრატეგოს - ავტოკრატორად დანიშნა. მამაჩემმა გამოიყენა მთელი თავისი გამჭრიახობა და საკმაოდ მოკლე ხანში შეძენილი მხედართმთავრისა და მეომრის გამოცდილება /დიდი შრომისმოყვარეობისა და ფხიზელი გონების წყალობით საომარი ხელოვნების მწვერვალს მიაღწია და ისეთ სახელოვან ადამიანებს გაუტოლდა, როგორც იყვნენ რომაელი ემილიუს სციპიონი და კართაგენელი ჰანიბალი, თუმცაღა, როგორც ამბობენ, ძალზე ახალგაზრდა იყო და ახლად წვერ - ულვამ აშლილი/, ამიტომაც დიდი დრო არ დასჭირვებია ურსელიოსის შესაპყრობად, წაღიკვას რომ უქადდა რომაელებს, და აღმოსავლეთის საქმეთა მოსაგვარებლად. ის ხომ სწრაფად იღებდა გადაწყვეტილებებს და კიდევ უფრო სწრაფად ახორციელებდა ჩანაფიქრს.

ალექსის მიერ ურსელიოსის შეპყრობას დაწერილებით აგვიწერს კესარი თავისი „ისტორიის“ მეორე წიგნში, მე კი იმდენად შეკვიჩები ამას, რამდენადაც საჭიროა ჩემი თხრობისათვის.

2. დაახლოებით ამავე დროს აღმოსავლეთის შორეული ქვეყნებიდან რომაელთა დასარბევად უძლიერესი ლაშქრით გამოემართა ბარბაროსი ტუტახი. ურსელიოსი კი, სტრატოპედარქოსისაგან მრავალგზის შევიწროებულს, ერთიმეორის მიყოლებით კარგავდა ციხე - სიმაგრეებს და, მიუხედავად იმისა, რომ მრავალრიცხოვანსა და ბრწყინვალედ შეიარაღებულ ლაშქარს სარდლობდა, მამაჩემი ალექსი აშკარად ჩრდილაკდა საზრიანობით. ამიტომ ურსელიოსმა გადაწყვიტა ტუტახისათვის მიემართა. ბოლოს, სრულიად უიმედო მდგომარეობაში ჩაყარდნილი ჩვდება ტუტახს, მეგობრობას აღუთქვამს და ევედრება მოკავშირეობაზე დათანხმდეს. მაგრამ სტრატოპედარქოსი ალექსი წინ აღუდგება და უფრო სწრაფად დაიახლოვებს ბარბაროსს; სიტყვებით, საჩუქრებით, ათასნაირი გზითა და საშუალებით მიიმხრობს მას. ის მართლაც სხვებზე მოხერხებული იყო და შეეძლო მძიმე მდგომარეობიდან გამოსავალი მოეძებნა. ტუტახის მიმხრობის ყველაზე უკეთესი საშუალება, მოკლედ რომ ვთქვათ, შემდეგი სიტყვები გახლდათ: „შენი სულთანი და ჩემი იმპერატორი მეგობრები არიან. ეს ბარბაროსი ურსელიოსი კი ბედავს ორივეზე აღმართოს ხელი, ორივეს უმტროს, შეუპოვარი წინააღმდეგობა გაუწიოს ერთსაც და მეორესაც. გამუდმებით თავს ესხმის რომაელთა სამფლობელოებს, ნაწილ - ნაწილ იტაცებს მათ და, იმავედროულად, სპარსელებსაც ართმევს მიწა - წყალს, რომელიც შეიძლებოდა მათ დარჩენოდათ. ურსელიოსი ყველაფერს მოხერხებულად წყვეტს. ამჟამად შენი ლაშქრით ჩემს დაშინებას ცდილობს, ხოლო როდესაც ხელსაყრელი დრო დაუდგება და ჩემი შიში აღარ ექნება, უკანვე მოგიბრუნდება და 198

შენზე აღმართავს ხელს. თუკი მერწმუნები, როდესაც კვლავ მოჭა შენ-
თან, შეიპყარი და შეკოჭილი გამომიგზავნე მრავალრიცხოვან რაზმის
თანხლებით. ამრიგად, - განაგრძობდა ალექსი, - სამმაგ სარგებელს ნა-
ხავ: ჯერ ერთი, იმდენ ფულს მიიღებ, რამდენიც არასოდეს აუღია ვინ-
მეს; მეორეც, თვითმპყრობელის კეთილგანწყობას დაიმსახურებ, რისი
წყალობითაც ბედნიერების მწვერვალს მიაღწევ, და, მესამეც - სულთანი
დიდად დაგიმადლებს, ესოდენ მძლავრ მტერს რომ მოაშორებ, რომელიც
რომაელებსაც ებრძოდა და სპარსელთა წინააღმდეგაც ილაშქრებდა“.

აი, ეს შეუთვალა ელჩების პირით ზემოთხსენებულ ტუტახს მამაჩემმა,
რომელიც იმ დროს რომაელთა ლაშქარს სარდლობდა; დათქმულ დროს
გაუგზავნა მძევლებად დიდებულნი, დიდძალი ფული აღუთქვა ტუტახის
ბარბაროსებს და ურსელიოსის შეპყრობაზე დაითანხმა. მათ მალე აღას-
რულეს დანაპირები და ურსელიოსი სტრატოპედარქოსთან გაგზავნეს
ამასიაში. მაგრამ იქიდან ფულმა დაიგვიანა, რადგანაც ალექსის საკმა-
რისი სახსრები არ გააჩნდა, იმპერატორი კი არას დაგიდევდათ ამას. ფუ-
ლი, ტრაგედიის სიტყვებისა არ იყოს, ნელა კი არ მოდიოდა, საერთოდ
არ ჩანდა. ტუტახი დაჟინებით მოითხოვდა დაპირებულ თანხას ან იმას,
რომ უკან დაებრუნებინათ ნაყიდი ურსელიოსი და ნება დაერთოთ მის-
თვის წასულიყო იქ, სადაც დაიჭირეს. ალექსის კი არ ჰქონდა ტყვეში გა-
დასახდელი ფული.

მძიმე ფიქრებით შეპყრობილმა გაატარა მთელი ღამე და გადაწყვიტა,
ამასიის მცხოვრებთათვის გამოერთმია საჭირო თანხა. როდესაც გათენ-
და, სიძნელის მიუხედავად, მოუხმო მათ, განსაკუთრებით კი გავლენიან-
სა და შეძლებულ მოქალაქეებს, და ძირითადად ამ უკანასკნელთ მიმარ-
თა: „ყველას მოგესხენებათ, როგორ მოექცა ეს ბარბაროსი არმენიაკის
ქალაქებს, რამდენი დაბა და სოფელი დაარბია, რამდენ კაცს დაატეხა
თავს აუტანელი უბედურება, თქვენც რამდენი ფული გამოგძალათ. ახლა
კი შეგიძლიათ, თუკი მოისურვებთ, თავი დაიხსნათ მისი სიავისაგან.
ამიტომაც არ შეიძლება ურსელიოსის გაშვება. თქვენ ხედავთ, რომ
ღვთის წყალობითა და ჩვენი მცდელობით ეს ბარბაროსი შეკოჭილი
გვეყავს, მისი შემპყრობი ტუტახი კი საფასურს მოითხოვს. ჩვენ გვიჭირს,
რადგანაც დიდი ხანია უცხო მხარეში ვიმყოფებით და ბარბაროსებთან
ბრძოლაში შემოგვეჩარჯა ყველაფერი, რაც გვებადა; იმპერატორი ასე
შორს არ იყოს და ეს ბარბაროსი ცოტას გვაცლიდეს, ვეცდებოდი კონ-
სტანტინეპოლიდან მიმეღო საჭირო თანხა. მაგრამ აკი თვითონვე ხე-
დავთ, რომ ეს შეუძლებელია, ამიტომ ერთად შემოიტანეთ ფული და იმ-
პერატორი ჩემი მეშვეობით დაგიბრუნებთ ყველაფერს, რაც გაეცით“.
მისმა ნათქვამმა, რომელიც მაშინვე უარყვეს, ამასიელთა აღშფოთება
და საშინელი აურზაური გამოიწვია. გამოჩნდნენ ავის მზრახველი შფო-

თისთავები, რომლებიც მღელვარებას აღვიკებდნენ და სამტროდ აქეზებდნენ ხალხს. წარმოუდგენელი ხმაური ატყდა. ზოგს არ უნდოდა ურსელიოსის გაშვება და მის შესაპყრობად აქეზებდა შეკრებილთ, ზოგი კი მძვინვარებდა /ასეთია სულმდაბალი ბრბო/, ურსელიოსის მოტაცებას და ბორკილებისგან მის განთავისუფლებასაც კი აპირებდა. ხალხის ასეთი გააფთრება რომ დაინახა, სტრატოპედარქოსი მიხვდა, რა განსაცდელშიაც ჩაიგდო თავი, მაგრამ არ შემდრკალა, გული გაიმაგრა და შეეცადა ხელის აწევით დაემშვიდებინა ბრბო. ძლივს დააცხრო მღელვარება და ამ სიტყვებით მიმართა შეკრებილთ: „მიკვირს, ამასიელნო, როგორ ვერ ამჩნევთ მათ მზაკვრობას, ვინც თქვენს მოტყუებას ცდილობს, საკუთარ კეთილდღეობას თქვენი სისხლის ფასად ყიდულობს და ერთავედ უდიდეს ზიანს გაყენებთ. რას გარგებთ ურსელიოსის ტირანია მკვლელობის, სახირობის, ხელ - ფეხის მოკვეთის გარდა? ავის მზრახველნი, ერთის მხრივ, ბარბაროსს ემსახურებიან და ამით იცავენ თავიანთ საკუთრებას ხელყოფისაგან, მეორეს მხრივ კი, იმპერატორის წყალობას იმსახურებენ, რომელსაც თავს აწონებენ - ბარბაროსს არც ქალაქი ამასია დავეთმეთ და არც მისი მცხოვრებნიო; სინამდვილეში კი სრულებით არ ადარდებთ თქვენი ბედი. მათ იმიტომ სურთ ტირანიის დამყარება, რომ მიეღაქუცონ, კეთილი იმედებით აღავსონ ბარბაროსი და ხელუხლებლად შეინარჩუნონ თავიანთი ქონება, იმავედროულად კი იმპერატორისაგან მოითხოვენ პატივსა და საბოძვარს. ახალი გადატრიალება რომ მოხდეს, კვლავ განზე გადგებიან და მბრძანებლის რისხვას თქვენ დაგატეხენ თავს. თუკი მერწმუნებით, ზურგი აქციეთ იმათ, ვინც შფოთისაგან მოგიწოდებთ, შინ წადით, აწონ - დაწონეთ ჩემი სიტყვები და მიხვდებით, ვინაა თქვენი კეთილმოსურნე.“

3. ეს რომ მოისმინეს, ამასიელებმა მაშინვე შეიცვალეს აზრი და დაიშალნენ. მაგრამ სტრატოპედარქოსმა იცოდა, რომ ბრბო, ჩვეულებრივ, გადამწყვეტ მომენტში იცვლის ხოლმე აზრს, განსაკუთრებით კი თუ მას ავის მზრახველნი აქეზებენ. ალექსი შიშობდა, დამით არ მოსულიყვნენ მისი მოწინააღმდეგენი, რათა ციხიდან დაეხსნათ და ბორკილებისაგან გაეთავისუფლებინათ ურსელიოსი. და რაკი ძალა არ შესწევდა, რომ გამკლაგებოდა, პალამედესის შესაფერ ფანდს მიმართა. ხალხს მოაჩვენა, თითქოს ურსელიოსის დაბრმავება სურდა. ტყვე მიწაზე დააგდეს და, როდესაც ჯალათი რკინას მიუახლოვებდა, დაჭრილი ლომივით გმინავდა და ღმუოდა. გარეგნულად ყველაფერი თვალების დათხრას მიაგავდა; ურსელიოსს თავი ისე უნდა მოეჩვენებინა, თითქოს მართლაც აბრმავებდნენ და, ბრძანებისამებრ, გმინავდა და ბლაოდა, ხოლო ის, ვისაც ჯალათობა მიანდეს, მრისხანედ დასცქეროდა მიწაზე განრთხმულს და ისე მძვინვარედ ირჯებოდა, რომ ყველას ეგონა, ნამდვილად თვალებსა

სთხრისო. ასე დაუბრძავებლად დააბრძავეს ტყვე. ხალხი კი აზრსაღდა და ყველგან დაირხა ხმა ურსელიოსის დასჯის შესახებ. ამ თვალთმაქცობამ აიძულა ამასიელნიც და უცხოელებიც, ფუტკრებივით თავიანთი წვლილი შეეტანათ საერთო ხარჯში. ყოველივე ეს, ალექსის ჩანაფიქრით, იმას ისახავდა მიზნად, რომ ვინც ფულის მიცემას თავს არიდებდა და მამაჩემის ხელიდან ურსელიოსის დახსნა სურდა, - დარწმუნებულიყო თავისი განხრახვის უნაყოფობაში, დამცხრალიყო და იმედგაცრუებული დაჰყოლოდა სტრატოკედარქოსის ნებას, რათა მისი კეთილგანწყობა მოეპოვებინა და თავიდან აეცილებინა იმპერატორის რისხვა. ამნაირად რომ დაინარჩუნა ურსელიოსი, სახელოვან სარდალს ისე ჰყავდა იგი, როგორც ლომი - გალიაში. ტყვეს თვალები აჩვეული ჰქონდა მოჩვენებითი სიბრძავეის ნიშნად.

მამაჩემი ამას არ დასჯერდა, სახელი კი მოიხვეჭა, მაგრამ არც სხვა საქმეებზე აუღია ხელი. ურსელიოსის ამბოხების დროს განმდგარი ბევრი ქალაქი და ციხე - სიმაგრე აიღო და კვლავ იმპერატორის ძალაუფლებას დაუმორჩილა. შემდეგ ცხენი შემოაბრუნა და სამეფო ქალაქს მიაშურა. მამაპაპეულ ქალაქში ჩასულმა თავის თავსაც და ლაშქარსაც სულის მოთქმის საშუალება მისცა ხანგრძლივი გაჭირვების შემდეგ და იქ ისეთივე სასწაული მოახდინა, როგორც ჰერაკლემ აღმეტეს მუუღლის აღკვეთილას დახსნისას.

როდესაც დოკიანემ, უწინდელი იმპერატორის ისააკ კომნენოსის დისწულმა და ალექსის შამიდაშვილმა (ჩამომავლობითაც და ღირსებითაც წარჩინებულმა კაცმა), დაინახა თვალახვეული ურსელიოსი, რომელიც ხელჩაკიდებული მოჰყავდათ, დიდად დამწუხრებული ატირდა, ყვედრება დაუწყო სარდალს და გულქეაობის გამო ჰკიცხავდა, რატომ დასთხარე თვალები ამ კეთილშობილ კაცსა და ნამდვილ გმირს, რომელიც საერთოდ არ იყო დასჯის ღირსიო. ამაზე ალექსიმ მიუგო: „ ჩემო მეგობარო, ახლავე გაივებ მისი დაბრძავეების მიზეზს“. სწრაფად შეიყვანა ოთახში დოკიანე და ურსელიოსი, ტყვეს სახიდან სახვევი მოხსნა და დოკიანეს მისი ცეცხლივით მოეღვარე თვალები დაანახა. ეს უკანასკნელი სახტად დარჩა და გაოგნებულმა აღარ იცოდა, რა ეფიქრა ესოდენ დიდი სასწაულის მხილველს; თვალებზე ხელს ადებდა, რომ დარწმუნებულიყო, გრძნეულება იყო, რასაც ხედავდა, სიზმარი თუ ცხადი. როდესაც მიხვდა, რა კაცთმოყვარეობა გამოიჩინა მისმა ბიძაშვილმა ამ კაცის მიმართ, გაიგო მისი მოხერხებულობა, ძლიერ გაიხარა, გადაეხვია და გადაჰკოცნა ალექსი და განცვიფრება სიხარულით შეეცვალა. ასევე გაიხარეს მბრძანებლის მხლებლებმა, თვით იმპერატორმა მიხეილმა და მთელმა ხალხმა.

4. შემდეგ იმპერატორმა ნიკიფორემ, რომელსაც უკვე ხელთ ეყვრა რომის იმპერიის კვერთხი, დასავლეთით, ნიკიფორე კრიენიოსის წინა-

აღმდეგ საბრძოლველად გაგზავნა ალექსი, ვინაიდან კრიენიოსმა ააფორიაქა მთელი დასავლეთი, დიადემა დაიდგა და რომაელთა იმპერატორად გამოაცხადა თავი. იმპერატორი მიხეილ დუკა დამხობილ იქნა და გვირგვინისა და მანტიის ნაცვლად საეპისკოპოსო პოდირი და ეპომიდე ჩაიცვა. იმპერატორის ტახტზე დაჯდა ბოტანიატესი; როგორც უფრო დაწვრილებით შეიტყობთ ქვემოთ, მარიამ დედოფალი შეერთო ცოლად და სახელმწიფოს მართვას შეუდგა. მაგრამ ნიკიფორე კრიენიოსმა, რომელიც იმპერატორ მიხეილის დროს დირაქიოსის დუკა იყო, ჯერ კიდევ ნიკიფორეს ტახტზე ასვლამდე დააპირა ხელში ჩაეგდო ძალაუფლება და მიხეილის წინააღმდეგ შეთქმულების მოწყობა განიზრახა. ზედმეტად მიმანინია იმის აღწერა, თუ როგორ და რატომ მოხდა ეს: კესარის თხზულება გვაუწყებს ნიკიფორეს ამბოხების მიზეზს. მაგრამ სრულიად აუცილებლად ეთელი მოკლედ გადმოგვიყვით, როგორ გამოიყენა ნიკიფორემ ქალაქი დირაქიოსი საყრდენ ბურჯად, თავს დაესხა დასავლეთ პროვინციებს, დაამორჩილა ისინი და, ბოლოს, როგორ შეიპყრეს თვით მეამბოხევისაც სურს დაწვრილებით შეიტყოს ეს ამბავი, მე მივეუთითებ კესარის წიგნზე.

კრიენიოსი ზედმიწევნით გაწაფული იყო საომარ ხელოვნებაში და, თანაც, დიდად წარჩინებული გვარის შვილი გახლდათ; ახოვანებითა და სილამაზით შემკული, მრავალს ჩრდილავდა გონების გამჭრიახობით და მკლავის სიმტკიცით, ასე რომ, ნამდვილად იმპერატორობის ღირსი იყო. დარწმუნების უჩვეულო ძალას ფლობდა და შეეძლო ერთი შეხედვითა და გულსთადი საუბრით მოენადირებინა ხალხის გული, ასე რომ ყველანი, მეომრებიცა და კერძო პირნიც, ერთსულოვნად ანიჭებდნენ პირველობას და მთელს აღმოსავლეთსა და დასავლეთზე მბრძანებლობის ღირსადა თვლიდნენ. ყველა ქალაქის მცხოვრებნი ხელგაშლილნი ეგებებოდნენ მოახლოებულ ნიკიფორეს და მეზობელ ქალაქამდე ტაშის კვრით მიაცილებდნენ. ყოველივე ამან შეაშფოთა ბოტანიატესი, არეულ-დარეულობა გამოიწვია მის ლაშქარში და საგონებელში ჩააგდო მთელი სახელმწიფო. გადაწყდა კრიენიოსის წინააღმდეგ საბრძოლველად მთელი თავისი ლაშქრით გაეგზავნათ მამაჩემი ალექსი კომნენოსი, რომელიც ცოტა ხნის წინათ დანიშნულ იქნა სხოლების დომესტიკოსად. რომის იმპერიის ამ მხარეთა მდგომარეობა უკიდურესად მძიმე იყო. აღმოსავლეთის ლაშქარი სხვადასხვა ადგილებში იყო მიმოფანტული, თურქებმა კი გააფართოვეს თავიანთი სამფლობელო და თითქმის მთელი ტერიტორია დაიკავეს ევქსინოს პონტოსა და ჰელესპონტს, ეგეოსისა და სირიის ზღვებს შორის, შემოსაზღვრული საროსითა და სხვა მდინარეებით, რომლებიც პამფილიასა და კილიკიაში მიედინებიან და ეგვიპტის ზღვას ერთვიან. ასეთი იყო აღმოსავლეთის ლაშქრის მდგომარეობა. და-

საკლეთით კი იმდენი მეომარი მიემხრო ვრიენიოსს, რომ რომის იმპერიას ძალზე მცირერიცხოვანი მხედრობა დარჩა. ამ ლაშქარს შეჰდგენდა ზოგიერთი „უკვდავი“, რომელთაც, დიდი ხანი არ იყო, რაც მჩხვილი და შუბი აეღოთ ხელში, რომატიელთა მცირერიცხოვანი რაზმი და კელტების ლაშქარი, რომელიც საგრძნობლად შეთხელებულიყო.

აი, ასეთი ჯარი მისცა იმპერატორმა მამაჩემ ალექსის, მოკავშირეობა სთხოვა თურქებს და უბრძანა ვრიენიოსის წინააღმდეგ გალაშქრება; თუმცა კი სარდლის გამჭრიახობისა და საომარი ხელოვნების იმედი უფრო ჰქონდა, ვიდრე მისი ლაშქრის. ალექსი აღარ დაელოდა მოკავშირეებს; როდესაც შეიტყო, რომ მტერი სწრაფად ახლოვდებოდა, კარგად აღჭურვა მეომრები, თვითონაც შეიარაღდა და სატახტო ქალაქი დატოვა. თრაკიას რომ მიადწია, მდინარე ალმირთან დასცა ბანაკი, ისე რომ თხრილები და ზღუდე არ შემოუვლია. მან გაიგო, რომ ვრიენიოსის ჯარი კიდოკტის ხეობაში განლაგებულიყო და უმჯობესად მიიჩნია ორივე ლაშქარი - მისიც და მოპირისპირისაც - ერთმანეთისაგან საკმაო მანძილით ყოფილიყო დაშორებული. ალექსიმ ვრიენიოსის პირისპირ არ განაღვა მეომრები, რათა ამ უკანასკნელს არ შეეცყო მისი ძალების სიმცირე. იგი მცირერიცხოვანი და გამოუცდელი რაზმით უნდა შებმოდა მრავალრიცხოვანსა და ბრძოლებში ნაცად ლაშქარს და, რადგანაც მოწინააღმდეგესთან მამაცურად, პირისპირ შებმა ფუჭი იქნებოდა, გადაწყვიტა მოხერხებით გამოეცა მისთვის გამარჯვება.

5. ჩემი თხრობა ამ ორი დიდებული ვაჟკაცის - ვრიენიოსისა და მამაჩემ ალექსის შეტაკებამდე მივიდა /არცერთი არ აღემატებოდა მეორეს სიმამაცით, არცერთი არ ჩამოუვარდებოდა მეორეს გამოცდილებით/. რაკილა მოწინააღმდეგეებმა ურთიერთსაპირისპიროდ განაღაგეს თავიანთი მოლაშქრენი, ბრძოლის ბედსაც უნდა მივადევნოთ თვალი. ორივე ვაჟკაცი საუცხოო და დიდებული იყო; ერთმანეთს ტოლს არ უდებდნენ მკლავის სიმტკიცითა და გამოცდილებით, ჩვენ კი უნდა ვნახოთ, საით გადახარა ბედმა სასწორო. ვრიენიოსი სამხედრო ძალაზე, საკუთარ გამოცდილებასა და ლაშქრის ხელსაყრელ განლაგებაზე ამყარებდა იმედს, ალექსის კი თავისი ლაშქრის იმედი ნაკლებად ჰქონდა და მხოლოდ თავისი ხელოვნების ძალასა და საომარ ხრიკებს იყო მინდობილი.

ორივემ თვალი ჰკიდა ერთმანეთს და მიხვდა, რომ უკვე მოაწია ბრძოლის დაწყების დრომ. როცა გაიგო, რომ ალექსიმ წინსვლა შეწყვიტა და მდინარე კალავრისთან დასცა ბანაკი, ვრიენიოსი მის წინააღმდეგ გამოემართა. მან შემდეგნაირად განაღვა თავისი ლაშქარი: ორ ფრთად დააწყო მეომრები; მარჯვენას სარდლობა თავის ღვიძლ ძმას იოანეს მიანდო; ამ ფრთას შეადგენდა ხუთი ათასი მოლაშქრე: იტალიელები, მანიაკის რაზმელები, თესალიელი მხედრები და ჰეტერიის საკმაოდ მრავალ-

რიცხოვანი მეომრები. მარცხენა ფრთას სათავეში ედგა კატაკალონ ტარხანიოტი, ვის განკარგულებაშიც იყო სამი ათასი კარგად შეიარაღებული მაკედონელი და თრაკიელი. თვით ვრიენიოსი კი ორივე ფრთის შუაგულს სარდლობდა. მის ხელქვეით იყვნენ მაკედონელები, თრაკიელები და დიდებულთა რჩეული რაზმი. ყველანი თესალიურ ცხენებზე იხილნენ, ელაედა მათი რკინის აბჯარ - ჩაჩქანი; ცხენები ყალფზე დგებოდნენ; თავზარდამცემი იყო ფარების ქლრიალი, საჭურვლისა და მუხარადების ბზინვა. თვით ვრიენიოსი არესივით თუ გიგანტივით ტრიალებდა ლაშქრის შუაგულში, მთელი ერთი წყრთით ზემოდან დაჰყურებდა ყველას და განცვიფრებითა და ძრწოლით აესებდა მხედველთ. საომარი წყობიდან ასე ორი სტადიონის დაშორებით განლაგებულიყვნენ მოკავშირეები - ბარბაროსულად აღჭურვილი სკვითები. გაცემულ იქნა ბრძანება: როგორც კი გამოჩნდებოდა მტერი და ბუკის ხმა საომრად მოუწოდებდა მოლაშქრეთ, სკვითები ზურგიდან უნდა დასცემოდნენ მოწინააღმდეგეს, სეტყვასავით დაეყარათ ისრები და შეევიწროვებინათ იგი; დანარჩენებს კი უნდა შეეძჭიდროვებინათ თავიანთი რიგები და მიჯრით მისწოლოდნენ მტერს.

ხოლო მამაჩემმა ალექსი კომნენოსმა გულდასმით დაათვალიერა იქაურობა და ლაშქრის ნაწილი ღარტაფებში განალაგა, ნაწილი კი მოწინააღმდეგის პირისპირ. საომრად რომ განამზადა ორივე ნაწილი, ჩასაფრებულიცა და გაშლილ ადგილას მდგარიც, ფრთიანი სიტყვით მიმართა მეომრებს და გაამხნევა თითოეული მათგანი. ჩასაფრებულ რაზმს უბრძანა, როგორც კი ზურგში მოექცეოდა მტერს, მოულოდნელად დასხმოდა თავს და მთელი ძალით შეეჭია მარჯვენა ფრთისათვის. ეგრეთწოდებული უკვდავნი და კელტების ნაწილი თვითონვე იახლა, ზომატიელებისა და თურქების სარდლობა კი კატაკალონს მიანდო, რომელსაც უბრძანა მთელი ყურადღება სკვითებზე გადაეტანა და მოეგერიებინა მათი შეტევა.

ასეთი იყო საქმის ვითარება. როგორც კი ვრიენიოსის ლაშქარი ღარტაფებს მიუხლოვდა, მამაჩემ ალექსის ნიშანზე საომარი ყიფინით ამოცვივდნენ ჩასაფრებული მეომრები და მოულოდნელი თავდასხმით არივდარიეს მოწინააღმდეგის რიგები; დაუნდობლად ქლუტდნენ და მუსრს ავლებდნენ ყველას, ვინც ხელთ მოხვდებოდათ, და უკუაქციეს მტერი. მაგრამ იოანე ვრიენიოსმა, მთავარსარდლის ძმამ, გაიხსენა ძველი მხნეობა, რისხევით აივსო, ცხენი შემოაბრუნა და ერთი დარტყმით ძირს დასცა უკვდავი, რომელიც მოსაკლავად მისდევდა, შეაჩერა უკუქცეული ფალანგა, საომრად დააწყო და დაიფრინა მტერი. უკვდავნი აირ - დაირივნენ და თავქუდმოგლეჯილნი გაიქცნენ, მტერი კი მისდევდა და მუსრს ავლებდა მათ.

ამასობაში მამაჩემი მტრის შუაგულში შეიჭრა, მამაცურად იბრძოდა და გამარჯვებული გამოდიოდა ყველგან, სადაც გამოჩნდებოდა; ჩეხავდა

და მუსრს ავლებდა ყველას, ვინც მასთან შებმას გაბედავდა. გააფთრებით მებრძოლს ეგონა, ჩემი მეომრები უკან მომყვებიან და ზურგს მიმაგრებენო. მაგრამ როდესაც დაინახა, რომ მისი ფალანგა დაირღვა და უკუიქცა, გარს შემოიკრიბა რამდენიმე მამაცი მეომარი /სულ ექვსნი იყვნენ/ და გადაწყვიტა ხმლით გაეკაფა გზა კრიენიოსისაკენ, დაურიღებლად დასხმოდა თავს და, თუ საჭირო იქნებოდა, მასთან ერთად დაცემულიყო.

მაგრამ ერთ - ერთი მეომარი - თეოდოტე, რომელიც სიყრმიდანვე ემსახურებოდა მამაჩემს, წინ აღუდგა ამ ჩანაფიქრს და ესოდენ სახიფათო განზრახვაზე პატრონს ხელი ააღებინა. ალექსიმ აზრი იცვალა და გადაწყვიტა მცირეოდენი მანძილით გასცლოდა კრიენიოსის ლაშქარს. უკუიქცეულ მეომართაგან თავი მოუყარა ყველაზე მამაცთ, საომრად დააწყო ისინი და კვლავ საბრძოლველად განემზადა. მაგრამ ადგილიდან დაძვრაც ვერ მოასწრო, რომ სკვითები საომარი ყოფინით ეკვეთნენ კატაკლონის ხომატიელთ, სწრაფად მიმოფანტეს ისინი და თავიანთ ჩვეულ საქმეს - ძარცვას შეუდგნენ. ასეთია სკვითების ტომი: მტრის საბოლოო დამარცხებასაც აღარ დაელოდებიან, მყისვე ძარცვას მიჰყოფენ ხელს და წყალში ყრიან გამარჯვების ნაყოფს. მსახურები, რომლებიც უკან მისდევდნენ კრიენიოსის ლაშქარს, სკვითების შიშით მწყობრში შეკვივდნენ, თავიანთი უთავბოლო ლტოლვით არივ - დარიეს საომარი რიგები და საბრძოლო აღმები ერთმანეთში აილუფხნენ. ამასობაში მამაჩემმა ალექსიმ, რომელიც, როგორც მოგახსენეთ, ჯერ კიდევ მტრის გარემოცვაში იმყოფებოდა, ანაზღად თვალი შეასწრო, რომ კრიენიოსის ერთ მეჯინიბეს ძოწის ასალით დაბურული და ოქროცურვილი აკაზმულობით დარახტული ცხენი მოჰყავდა, გვერდით კი, როგორც წესი და რიგი მოითხოვს, რომფეებით მოხდევდა ამალა. ამის დანახვაზე ალექსიმ მუზარადის პირბადე ჩამოიფარა და ზემოხსენებული ექვსი მეომრით თავს დაესხა მათ. ძირს დასცა მეჯინიბე, ხელთ იგდო სამეფო ცხენი, მასთან ერთად რომფეებიც და შეუმჩნევლად გამოვიდა გარემოცვიდან. უსაფრთხო ადგილას რომ დაიგულა თავი, ეს ოქროცურვილი აკაზმულობით დარახტული ცხენიცა და რომფეებიც, რომლებიც თან დააქვთ იმპერატორის ორსავ მხარეს დარაზმულ მცველებს, ერთ მჭექარე ხმის პატრონ მაცნეს გაატანა და უბრძანა, მთელი ლაშქარი დაეელო და ხმამაღალი ყვირილით ეუწყებინა ყველასათვის, რომ კრიენიოსი დაეცა.

ამ ცნობამ აიძულა ერთად მოეყარათ თავი და მობრუნებულებიყვნენ მამაჩემის - სხოლების დიდი დომესტიკოსის - გაფანტული მეომრები, დანარჩენებს კი მხნეობა ჩაუნერგა გულში. მოლაშქრენი იმავე ადგილას გაქვედნენ, სადაც მაცნეს ხმა მისწვდათ, უკან მოიხედეს და გაოგნებულნი დარჩნენ მოულოდნელი სანახაობით. უჩვეულო სურათი იყო: ცხენებს წინ გაეშვირათ თავი, მხედრები კი უკან იყურებოდნენ, არც წინ

წასვლის სურვილი ეტყობოდათ, არც სადავის მოზიდვის და მობრუნებისა, არამედ განცვიფრებულნი და გაოგნებულნი იყვნენ ყოველივე იმით, რაც მოხდა. სკიითები კი, რომლებიც დაბრუნებაზე ოცნებობდნენ და უკვე სახლის გზას ადგნენ, აშკარად აღარ აპირებდნენ მათ ღვენას, არამედ, ორივე ლაშქარს განშორებულნი, თავიანთი ნადავლითურთ სადღაც დაძრწოდნენ. მაცნეს ყიჟინმა, ვრიენიოსი შეიპყრეს და მოკლესო, თანდათანობით გაამხნევა მხდალნი და უკუქცეულნი. ეს ცნობა მართალსა ჰგავდა, ვინაიდან ყველგან უჩვენებდნენ სამეფოდ დარახტულ ცხენს, ხოლო რომეფები თავისთავად მოწმობდნენ იმას, რომ მცველებით გარშემორტყმული ვრიენიოსი მტრის ხელით დაეცა.

6. შემდეგ ბედმა ასე ინება: სქოლების დომესტიკოსს ალექსის მოკაე-შირე თურქთა რაზმი ეახლა. როდესაც გაიგეს, ბრძოლა შეწყდაო, თურქებმა მოისურვეს შეეტყოთ, სად იდგა მტერი, და მამაჩემმა ალექსი კომნენოსმა, რომელიც მათთან ერთად ავიდა ბორცვზე, ხელით ანიშნა, აი, იქაა მტრის ლაშქარიო, თურქები კი თითქოს სამზირიდან დაჰყურებდნენ მოწინააღმდეგეს. მტრის საქმე ასე იყო: ერთად შექუჩებული და არეულ - დარეული მეომრები ისე გულარხეინად იყვნენ, თითქოს გამარჯვება უკვე მოუპოვებინოთ, და საფრთხის გარეშე ეგონათ თავი. ამ დაუღვერობის მისზეზი უპირატესად ის განხლდათ, რომ მამაჩემის თანამებრძოლი ფრანკები უკუქცევისას ვრიენიოსის მხარეს გადავიდნენ. როცა ისინი ცხენებიდან ჩამოხტნენ და მარჯვენა ხელი გაუწოდეს ვრიენიოსს, რითაც, მამაჰაპური ჩვეულებისამებრ, ერთგულებას აღუთქვამდნენ, ამ სანახაობის საყურებლად ყოველი მხრიდან მოჯარდნენ მოლაშქრენი. ვრიენიოსის ლაშქარში ბუკის ხმასავით დაირჩა მითქმა - მოთქმა, ფრანკებმა მიატოვეს არქისტრატეგოსი ალექსი და ჩვენ შემოგვიერთდნენო. ასე ერთად შექუჩებული მოლაშქრენი რომ დაინახეს, მამაჩემმა და ახლად მოსულმა თურქებმა სამად დაჰყვეს მთელი ლაშქარი; ორ რაზმს ჩასაფრება უბრძანეს, მესამეს კი მტერზე იერიშის მიტანა. მთელი ეს გეგმა მამაჩემ ალექსის ეკუთვნოდა.

თურქები ფალანგებად დაწყობილნი კი არ უტევდნენ, არამედ ცალკეულ რაზმებად განლაგებულნი, რომლებსაც მცირეოდენი მანძილი აშორებდათ ერთმანეთისაგან. თვითთელი რაზმი ჭენებით უნდა მისჭროდა მტერს და სეტყვასავით დაეყარა ისრები მისთვის. თურქებს მიჰყვებოდა მამაჩემი ალექსიც, რომელმაც ეს ხერხი მოიგონა. თავისი გაფანტული მეომრებიდან მან შეკრიბა იმდენი ხალხი, რამდენის შეკრებაც შეეძლო ამ დროის განმავლობაში. აქ მამაჩემის მხლებელმა ერთმა უკვდავმა, გამბედავმა და შეუპოვარმა კაცმა, ცხენს ღეზი ჰკრა, წინ გაიჭრა და სადავემიშვებული ჯიქურ ეკვეთა ვრიენიოსს, რომელსაც მთელი ძალით შიგ გულში აძგერა შუბი, მაგრამ ვრიენიოსმა საშინელი სისწრაფით იმიშვლა ხმალი და, კიდრე შუბი ღრმად შეერჭობოდა, თვითონვე გა-

დაჭრა იგი, შემდეგ დამჭრელს მთელი ძალით დაჭკრა ხმალი ლაკიწზე და აბჯრითურთ მოჰკვეთა მკლავი. თურქები ერთიმეორის მიყრდნობით მიიწვედნენ და ისრებს ისრებზე აყრიდნენ მტერს. კრიენიოსის მეომრები გაოგნებულნი იყვნენ ამ ანაზღაურული თავდასხმით, მაგრამ შეერთდნენ, მწყობრად დაეწყვნენ, თავიანთ თავზე მიიღეს ბრძოლის სიმძიმე და საომრად ალაგზნეს ერთმანეთი. ხანმოკლე შეტაკების შემდეგ თურქებმა და მამაჩემმა მოწინააღმდეგეს ისე მოაჩვენეს თავი, თითქოს ნელ - ნელა უკან იხევდნენ, თან გაიყოლეს და ჩასაფრებულთა შორის შეიტყუეს მტერი. პირველ საფარს რომ გაუსწორდნენ, შემობრუნდნენ და პირისპირ შეეგებნენ მდეგარს. დათქმულ ნიშანზე აქეთ - იქიდან კრაზანებივით ამოცვივდნენ ჩასაფრებული მეომრები, საომარი ყოყინით, გნიასითა და ისრების უწყვეტი ზუზუნით დააყრუეს და ყოველი მხრიდან თავსდატეხილი ისრების წვიმით დააბრმავეს კრიენიოსის მეომრები. ამას კი ვეღარ გაუძლეს კრიენიოსის მოლაშქრეებმა /უკვე ყველა დაჭრილი იყო - ცხენებიც და ადამიანებიც/, ალაში დახარეს უკან დახვევის ნიშნად და საშუალება მისცეს მტერს ზურგიდან ეკაყა ისინი. თუმცაღა კრიენიოსი, მიუხედავად იმისა, რომ ბრძოლით ქანცგაწყვეტილი იყო და მტრებისაგან შევიწროებული, დიდ სიმამაცესა და მხნეობას იჩენდა, დაუნდობლად მუსრავედა ყოველი მხრიდან მისეულ მომხდურს და მამაცურად წარმართავდა უკან დახევას. კრიენიოსის ერთ მხარეს მისი ძმა იბრძოდა, მეორე მხარეს კი - ვაჟი; გმირულად მებრძოლნი ნამდვილ სასწაულებს ახდენდნენ.

კრიენიოსის ცხენი დაიღალა, აღარც გაქცევის თავი ჰქონდა და აღარც დვენისა /ვინაიდან უწყვეტი ჭენებით სიკვდილის პირას იყო მისული/; მხედარმა სადავე მოზიდა, კეთილშობილი ათლეტივით შედგა, ხელჩართული ბრძოლისათვის გამზადებული, და ორ მამაც თურქს მოუხმო შესარკინებლად. ერთმა მათგანმა შუბი აძგერა, მაგრამ, ვიდრე მძიმე ჭრილობას მიაყენებდა, გაცილებით უფრო მძიმე დარტყმა იწვნია კრიენიოსის ხელით. ამ დარტყმით კრიენიოსმა მკლავი მოჰკვეთა, რომელიც შუბთან ერთად დავარდა ძირს. მეორე თურქი დაქვეითდა, ჯიქივით მივარდა კრიენიოსის ცხენს, გავას უტაცა ხელი, მაგრად მიეკრა და ზედ ახტომა დააპირა. კრიენიოსი გააფთრებული შემოტრიალდა, უნდოდა ხმლით გაეგმირა თურქი, მაგრამ ვერასდიდებით ვერ შესძლო ეს, ვინაიდან თურქი აქეთ - იქით იხრებოდა მის უკან და დარტყმას იცილებდა. ბოლოს, მარჯვენა რომ მოუღუნდა ხმლის ფუჭად ქნევით, ათლეტიც დაიქანცა და მტრებს დანებდა.

როცა შეიპყრეს და ამით დიდი სახელი მოიხვეჭეს, ალექსი კომნენოსს მიჰგვარეს იგი. მამაჩემი კრიენიოსის დატყვევების ადგილიდან შორს როდი იდგა, თავის მეომრებსა და ბარბაროსებს ფალანგებად აწყობდა და საომრად აქეზებდა მათ. ჯერ მაცნეთა პირით აუწყეს კრიენიოსის

დატყვევების ამბავი, შემდეგ კი თვითონ მიჰგვარეს სტრატეგოსს. კრიენი-
ოსი საშინელი სანახავი იყო ბრძოლაშიაც და ტყვეობაშიაც. ასე და ამ-
რიგად ხელს რომ იგდო კრიენიოსი, ალექსიმ იმპერატორ ბოტანიატეს
გაუგზავნა იგი; ტყვის თვალებისთვის კი ხელი არ უხლია. ისეთი კაცი არ
იყო კომნენოსი, რომ დატყვევების შემდეგ ანგარიში გაესწორებინა თავი-
სი მტრებისათვის. მისი აზრით, ბრძოლის ველზე ტყვედ ჩავარდნაც საე-
სებით საკმარისი სასჯელი იყო. ამიტომ დიდ კაცთმოყვარეობას, კეთილ-
მოსურნეობასა და შემწყნარებლობას იჩენდა ტყვეების მიმართ; ასევე
მოექცა იგი კრიენიოსსაც. მისი შეპყრობის შემდეგ საკმაო მანძილზე
გაჰყვა ტყვეს, ხოლო როდესაც მიუახლოვდნენ... წოდებულ ადგილს,
ალექსიმ, რომელსაც სურდა კეთილი იმედით გაექარებინა ტყვის მწუ-
ხარება, თქვა: „მოდო, ჩამოვხდეთ ცხენებიდან, მცირე ხნით ჩამოვსხდეთ
და შევისვენოთ.“ კრიენიოსი კი, რომელსაც ეშინოდა, სიცოცხლეს მო-
მისწრაფებნო, შეშლილსა ჰგავდა და დასვენება აღარც ახსოვდა. მამ,
რა მოუვიდოდა კაცს, რომელსაც სიცოცხლის არავითარი იმედი აღარა
ჰქონდა? ასე მონა, მით უმეტეს, დატყვევებული, უყოყმანოდ ემორჩილება
ნებისმიერ ბრძანებას.

ორივე ბელადი ჩამოქვეითდა. ალექსი, როგორც სარეცელზე, მაშინვე
წამოწვა მწვანე მღელღოზე, კრიენიოსმა კი ვარჯჯანიერი მუხის ფესვზე
მიდო თავი. ალექსის ჩაეძინა, კრიენიოსს კი, ტკბილხმიანი ლექსისა არ
იყოს, „არ გაეკარა ნეტარი ძილი.“ აიხედა და ტოტზე დაკიდებული ხმა-
ლი დაინახა; ირგვლივ კაცის ჭაჭანება არ იყო; თავისი დათრგუნვილობა
დასძლია, მხნეობა მოიკრიბა და გადაწყვიტა მამაჩემი მოეკლა. მალე
აღასრულებდა კიდევ განზრახულს, ერთგვარ უზენაესსა და ღვთაებრივ
ძალას რომ არ შეეშალა ხელი, რომელმაც დააცხრო მისი მიძინვარება
და აიბულა კრიენიოსი მოწყალეა გამოეჩინა სტრატეგოსისადმი. მე
ხშირად მომისმენია, როგორ ყვებოდა მამაჩემი ამ ამბავს. აქედან ყველას
შეუძლია დაასკვნას, რომ ღმერთი როგორც ძვირფას საუნჯეს, უფრო
ღირსეული ხვედრისათვის იფარავდა მამაჩემს, რათა მისი მეშვეობით
აემადლებინა რომაელთა კვერთხი. ხოლო თუ ამის შემდეგ კრიენიოსს
საკვალალო რაღაც შეემთხვა, ეს იმპერატორის კარისკაცების საქმეა, მა-
მაჩემს ბრალი არ მიუძღვის ამაში.

7. ასე დასრულდა ლაშქრობა კრიენიოსის წინააღმდეგ. მაგრამ მამა-
ჩემს, დიდ დომესტიკოსს ალექსის, მოსვენება არ ეწერა; იგი იძულებული
იყო ბრძოლა ბრძოლაზე გადაეხადა.

ბორილოსი, ბოტანიატესთან დაახლოებული ერთ-ერთი ბარბაროსი,
ქალაქიდან გამოემართა მამაჩემის — დიდი დომესტიკოსის — შესახვედ-
რად ჩაიბარა კრიენიოსი და დამართა მას ის რაც დამართა. ხოლო მამა-
ჩემს იმპერატორის სახელით შემოუთვალა, ვასილაკიოსის წინააღმდეგ
გაელაშქრა, რომელმაც ასევე დაიდგა თავს სამეფო დიადემა და კრიენი-

ოსის შემდეგ განუწყვეტლივ ამღვრედა წყალს დასავლეთში. განსაცვიფრებელი ადამიანი იყო ვასილაკიოსი თავისი სიმამაცით, სუფის სიმხნევით, შეუდრეკელობითა და სიძლიერით. ძალაუფლების მოყვარე სული ჰქონდა და უმაღლეს პატივსა და ტიტულებს ითვისებდა, ზოგს ცბიერებით, ზოგსაც - ძალით. კრიენიოსის დამარცხების შემდეგ მის მემკვიდრედ გამოაცხადა თავი და მთელი მისი ძალაუფლება ჩაიგდო ხელთ. ეპიდამნოსით დაიწყო /ილირიკოსის მთავარი ქალაქით/, გზადაგზა ყველაფერს ანადგურებდა და თითქმის მიაღდა კიდეც თესალიელთა ქალაქს; თვითონვე გამოაცხადა თავი იმპერატორად და, საითაც მოეპრინებოდა, იქით მიჰყავდა კრიენიოსის თავგზააბნეული მეომრები. სხვაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, ეს კაცი განცვიფრებას იწვევდა ახოვანებით, მკლავის სიმტკიცით და ზვიადი იერით; სწორედ ეს თვისებები იპყრობს ყველაზე მეტად უხეში და მეომარი ხალხის გულს, ხალხისა, რომელიც არ იხედება ადამიანის სულში და არას დაგიდევს სიქველეს, სხეულის სრულქმნილებით კმაყოფილდება, აღფრთოვანებული რჩება სიმამაცით, ძლიერებით, სიმკვირცხლითა და ახოვანებით და თელის, რომ ეს საკმარისია პორფირისა და დიადემის მოსაპოვებლად. თუმცა ამ ღირსებებთან ერთად ვასილაკიოსს კეთილშობილი, მამაცი და უდრეკი სულიც ჰქონდა. და საერთოდ, იყო რაღაც მბრძანებლური მის სწრაფვასა და მზერაში. მეხვიით მგრგვინავი ხმა ჰქონდა და მთელ ლაშქარს თრგუნავდა, მისი შეძახილი კი, ვისაც გნებავთ იმას მიჰხდოდა სულის სიმხნევეს. ვერავინ შეედრებოდა მჭევრმეტყველებაში და თანაბარი წარმატებით შეეძლო საომრადაც წაექეზებინა მეომრები და უკან დახევაც ეძულებინა. აი, ასეთ უპირატესობას ფლობდა ეს კაცი, უძლეველი ლაშქარიც შემოიკრიბა გარს და, როგორც მოგახსენეთ, თესალიელთა ქალაქს მიაღდა.

მამაჩემი ალექსი კომნენოსი, თავის მხრივ, ისე აღიჭურვა მის წინააღმდეგ საბრძოლველად, თითქოს საშინელ ტიფონს ან ასმკლავიან გიგანტს უნდა შეებასო; მთელი თავისი საომარი ხელოვნება და სულის სიმხნევე მოიშველია და ღირსეულ მოწინააღმდეგესთან შესარკინებლად განემზადა. ჯერ კიდევ არ ჩამოებერტყა გარდახდილი ბრძოლების მტკერი, არც სისხლი ჩამოერეცხა ხელებიდან და მახვილიდან, - მან როგორც მძვინვარე ლომმა აღიგზნო რისხვა და ეშვებალესილი ტახის - ვასილაკიოსის წინააღმდეგ გაილაშქრა.

ალექსი უახლოვდება მდინარე ვარდარიოსს, როგორც მას იქაურები უწოდებენ. ეს მდინარე მისიის მომიჯნავე მთებიდან მოედინება, მრავალ მხარეს გადასერავს, აღმოსავლეთ და დასავლეთ ნაწილებად ყოფს ვერიისა და თესლონიკის მიმდებარე მიწებს და ჩვენს სამხრეთის ზღვას ერთვის. დიდ მდინარეებს ასე სჩვევიათ: როდესაც ჩამონატანი შლამი საკმაროდ მაღალ მიწაყრილად გროვდება, მდინარე თავის ძველ მიმართულებას იცვლის და უფრო დაბლა მიედინება, წყლისაგან დაცლილი ძვე-

ლი კალაპოტი შრება, ახალი კი მთლიანად ივსება ნაკადით. მამაჩემმა ალექსიმ, დიდად გამოცდილმა მხედართმთავარმა, ორ კალაპოტს - ძველსა და ახლად წარმოქმნილს შორის დარჩენილი სივრცე შენიშნა. რაკილა თვლიდა, რომ მდინარის დინება ერთი მხრიდან დაიფარავდა, მის მახლობლად დასცა ბანაკი და ბუნებრივ თხრილად გამოიყენა ძველი კალაპოტი, რომელიც მძაფრი დინების წყალობით ციცაბო ხრამად ქცეულიყო; ორსავე კალაპოტს ერთმანეთისაგან არა უმეტეს ორი თუ სამი სტადიონი ჰყოფდა. მაშინვე ყველას ებრძანა დღის განმავლობაში დაესვენათ, კარგად გამოეძინათ და საკმარისი საკვები მიეცათ ცხენებისათვის; რადგან შებინდების შემდეგ ფხიზლად უნდა ყოფილიყვნენ, რომ მტერი მოულოდნელად არ დასხმოდათ თავს.

ვფიქრობ, მამაჩემმა იმიტომ გასცა ამნაირი ბრძანება, რომ იმ ხალხის მტრის თავდასხმის შიში ჰქონდა. იქნებ თავისი მრავალნაცადობის წყალობით წინასწარ გრძნობდა საფრთხეს, ან იქნებ სხვა რამ ნიშნის მიხედვით ხვდებოდა ამას. ყველაფერი ბრძოლის დაწყებამდე ცოტა ხნით ადრე იწინასწარმეტყველა; წინასწარვე გაითვალისწინა ყველაფერი და სათანადო თადარიგიც დაიჭირა. ბანაკი აჰყარა და თავისი მეომრებით, საჭურვლით, ცხენებითა და ყოველივე იმის თანხლებით, რაც საჭიროა ბრძოლისათვის, იქაურობას გაეცალა. ბანაკში მან დატოვა ანთებული კოცონები, რომლებიც ყოველი მხრიდან ჩანდა და ერთი თავისი მხლებელი იოანიკიოსი, რომელსაც დიდი ხანია სამონაზვნო ცხოვრების წესი აერჩია. მას მიანდო თავისი კარავი, სურსათ - სანოვავე და დანარჩენი ავლადიდება. თვითონ ალექსი შორიანხლოს გაჩერდა შეიარაღებული ლაშქრითურთ და დაელოდა, რა მოხდებოდა. ამით მას სურდა, რომ ვასილაკიოსს, რომელიც დაინახავდა ანთებულ კოცონებსა და მამაჩემის გაჩახჩახებულ კარავს, ეფიქრა, ალექსი იქ არის და არ გამიჭირდება მისი შეპყრობა და დატყვევება.

8. მამაჩემს, როგორც მოგახსენეთ, წინასწარმეტყველება არ გაუცრუვდა. ვასილაკიოსი მხედართა და ფეხოსანთა მრავალრიცხოვანი ლაშქრითურთ მალე მიადგა იმ ადგილს, სადაც ბანაკი ეგულებოდა. ყოველი მხრიდან ცეცხლის ალით განათებული სადგომები და სტრატეგოსის გაჩახჩახებული კარავი რომ დაინახა, თავზარდამცემი ყიჟინითა და ღრიალით ჯიქურ შეიჭრა შიგ. მაგრამ რაკი არსად ჩანდა ის, ვისი ხელში ჩაგდებაც სურდა, და კარვიდან საერთოდ არ გამოსულა არავინ, არც მეომარი და არც სარდალი, თუ არ ჩავთვლით ბანაკში დატოვებულ რამდენიმე საცოდავ მსახურს, ვასილაკიოსი კიდეე უფრო ხმაძალდა აყვირდა: „სად გაქრა ენაბლუ?“ ის მასხარად იგდებდა დიდი დომესტიკოსის ნაკლს. მამაჩემ ალექსის სიტყვა უჭრიდა და ძნელად თუ ჰპოვებდით მასზე უფრო დახვეწილ რიტორს მსჯელობისას თუ მტკიცებისას, მაგრამ „რო“ ბგერის წარმოთქმისას, ცოტა არ იყოს, ენა ებმოდა და ბორძიკობ-

და, თუმცა საკვებით გამართულად წარმოსთქვამდა სხვა ბევრებს. ასე შეურაცხმყოფლად ყვიროდა ვასილაკიოსი, მერე ჩხრეკას მიჰყო ხელი და ყველაფერი გადააქოთა: სკივრები, სალაშქრო სარეცლები, ჭურჭელი და თვით მამაჩემის საწოლიც - სადმე ხომ არ დაიმაღლაო. თან თვალს არ ამორებდა ბერს, რომელსაც სახელად იოანიკიოსს უხმობდნენ. შვილზე ზრუნვას გადაყოლილი დედა ცდილობდა, რომ მამაჩემს ლაშქრობისას მუდამ თან ხლებოდა ერთი ღირსეული ბერი, და მოსიყვარულე შვილიც უსიტყვოდ ემორჩილებოდა დედის ნებასურვილს, არა მარტო ბავშვობაში, არამედ სიტჯაბუკეშიაც, ცოლის შერთვამდე. ვასილაკიოსმა მთელი კარავი გაჩხრიკა; არისტოფანეს სიტყვებით რომ ვთქვათ, გამწარებით იკვლევდა „ერებოსის იღუმალ უკუნს“ და თან იოანიკიოსს ეკითხებოდა დომესტიკოსის ასაკალ - დასაკალს. რაკილა ბერი ჯიუტად იმეორებდა, ალექსი კაი ხანია თავისი ლაშქრითურთ წავიდაო, ვასილაკიოსი მიხვდა, რომ სასტიკად მოტყუვდა, ბლავილი მორთო და ბოლოს იყვირა: „მოგკატყუეს, მოლაშქრენო! მტერი წასულა!“ სიტყვის დასრულებაც ვერ მოასწრო, რომ ვასილაკიოსის მოლაშქრეების წინაშე, რომლებიც უკვე ტოვებდნენ ბანაკს, მოულოდნელად გამოჩნდა მამაჩემი ალექსი, რამდენიმე მეომართან ერთად ჭენებით რომ მოუძღოდა წინ თავის ლაშქარს. როცა დაინახა, რომ ერთი კაცი საომრად აწყობდა ფალანგებს (ვიინიდან ვასილაკიოსის მოლაშქრეთა უმრავლესობამ მარცვა - გლეჯას მიჰყო ხელი, - სწორედ ამაზე ამყარებდა იმედს მამაჩემი, - და ვიდრე თავმოყრასა და საომრად დაწყობას მოასწრებდნენ, დიდი დომესტიკოსი მოულოდნელ უბედურებასავით დაატყდათ თავს), დიახ, როცა დაინახა ეს კაცი, საომრად რომ აწყობდა ფალანგებს, არ ვიცი, ახოვანი ტანისა თუ მოლაპლაპე საჭურველის გამო (მისი აბჯარი ირეკლავდა ვარსკვლავთა ციმციმს), მამაჩემს ვასილაკიოსი ეგონა იგი; სწრაფად მიეჭრა, მახვილი მოუქნია და ხელი, რომელსაც ამოწვდილი ხმალი ეჭირა, მიწაზე დავარდა, რამაც დიდი არეულ - დარეულობა გამოიწვია მტრის რიგებში. მაგრამ ეს კაცი ვასილაკიოსი კი არ იყო, არამედ მისი ერთი მძლეუთა - მძლე მეომართაგანი, რომელიც სიმამაცით არ ჩამოუვარდებოდა თვით ვასილაკიოსს.

შემდეგ მამაჩემმა ფიცხლად შეუტია მოწინააღმდეგის ლაშქარს, ისრებს აყრიდა, შუბებით ჰგმირავდა და ღამის სიბნელეში საომარი ყიჟინით აფეთებდა მტერს. გამჭირიანი გონებითა და მახვილი აზრით ყველაფერი გაითვალისწინა: ადგილიც, დროც, საჭურველიც და მოხერხებულად გამოიყენა ყოველივე ეს გამარჯვების მოსაპოვებლად. ალექსი თავს უკლიდა აქეთ - იქით მიმოფანტულ მეომრებს და ამ ორომტრიალში ახერხებდა თავისიანებისაგან გაერჩია მტერი. ერთმა კაპადოკიელმა, სახელად გულემ, მამაჩემის სანდო მსახურმა, მკლავედრეკმა და სულით მხნე კაცმა, თვალი მოჰკრა ვასილაკიოსს, მაშინვე იცნო და მუზარადზე

მახვილი დაჰკრა, მაგრამ იგივე დაემართა, რაც მენელაოსს ალექსანდრესთან შერკინებისას: მარჯვენიდან გაუვარდა სამად თუ ოთხად დამსხვრეული სატყეარი და ხელთ შერჩა მხოლოდ ხმლის ვადა. გულეს დანახვისას სტრატეგოსმა ლანძღვა დაუწყო, უხმლოდ რატომა ხარო, და მხდალი უწოდა მას, მაგრამ მეომარმა ხელში შერჩენილი ხმლის ვადა უჩვენა და დიდი დომესტიკოსის რისხვა დააცხრო.

მეორე მეომარი, მაკედონელი, რომელსაც პეტრე ტორნიკოსი ერქვა სახელად, მტრების შუაგულში შეიჭრა და სიცოცხლე მოუსწრაფა მრავალ მათგანს. მაგრამ ფალანგა წინ მოიწევედა, თუმცა წარმოდგენაც არ ჰქონდა, რა ხდებოდა ირგვლივ: ბრძოლა სიბნელეში მიმდინარეობდა და ვერავინ ვერაფერს ხედავდა. კომნენოსი ხან ჯერ კიდევ მწყობრად დარაზმულ ფალანგას უტყვედა, ხან თავისიანებს უბრუნდებოდა და მოუწოდებდა მათ დაერღვიათ ვასილაკიოსის ის ფალანგები, რომლებსაც ჯერ კიდევ შეენარჩუნებინათ საბრძოლო წესრიგი; მაცნეებს უგზავნიდა და უბრძანებდა უკან დარჩენილთ, დაუყოვნებლივ დაწინაურებულიყვნენ და ბრძოლაში ჩაბმულიყვნენ.

ამასობაში დომესტიკოსის მხლებელმა ერთმა კელტმა, მამაცმა და არესის სულით აღვსილმა, თვალი მოჰკრა მამაჩემს, რომელსაც გასისხლიანებული ხმალი ეჭირა ხელში და მტრების შუაგულიდან გამოდიოდა; მოწინააღმდეგე ეგონა იგი, ფიცხლად დაესხა თავს და ისეთი ძალით აძგერა შუბი მკერდში, რომ უთუოდ ცხენიდან ჩამოაგდებდა მას. მაგრამ სტრატეგოსმა თავი შეიმაგრა, სახელით უხმო მეომარს და დაემუქრა, ახლავე თავს წაგაცლიო. კელტმა თავი იმართლა, ამ სიბნელესა და ბრძოლის ორომტრიალში ვერ გიცანიო, და ასე შეინარჩუნა სიცოცხლე.

9. აი, როგორი საქმენი აღასრულა იმ ღამეს სხოლების დომესტიკოსმა თავისი მცირერიცხოვანი მეომრებითურთ. როგორც კი ირიჟრაჟა და თვალსაწიერზე მზე ამოიწვერა, ვასილაკიოსის რაზმების მეთაურებმა სცადეს, რადაც უნდა დასჯდომოდათ, შეეკრიბათ ბრძოლის ველიდან გაქცეული მეომრები, რომლებსაც ძარცვა - გლეჯისათვის მიეყოთ ხელი. თავის მხრივ, დიდმა დომესტიკოსმაც დარაზმა ლაშქარი და ვასილაკიოსის წინააღმდეგ დაიძრა. დომესტიკოსის მოლაშქრეებმა შორიდანვე შენიშნეს ვასილაკიოსის მეომრები, რომლებიც თავიანთ ლაშქარს ჩამოშორებოდნენ, ფიცხლად დაესხნენ თავს და ზოგი გააქციეს, ზოგიც შეიპყრეს და ალექსის მიჰგვარეს.

ამასობაში ვასილაკიოსის ძმა მანუელი ბორცვზე ავიდა და ლაშქრის გასამხნეველად იყვირა: „ეს დღე ვასილაკიოსის დღეა, ძლევის დღე!“ ერთი მეომარი, რომელსაც სახელად ვასილიოსი ერქვა, მეტსახელად კი კურტიკიოსს უხმობდნენ, კაცი ომში შეუპოვარი, იმ ნიკიფორე ვრიენიოსის ნაცნობი და მეგობარი, ვისი ამბავიც ზემოთ მოგახსენეთ, - კომნენოსის ლაშქრიდან გამოიჭრა და ბორცვზე ავარდა. მანუელ ვასილაკი-

ოსმა ხმალი იშიშვლა და მთელი ძალით მისკენ გამოექანა. ხოლო კურტიკოსმა ხმალს კი არ სტაცა ხელი, არამედ უნაგირზე დაკიდებულ გურზს, მუზარადზე დასცხო მანუელს და წამსვე ჩამოაგდო ცხენიდან. მერე გათოკა და, როგორც ძვირფასი ნადავლი, თრევით მიჰკვარა მამაჩემს. აქ კომნენოსიც გამოჩნდა თავისი მეომრებითურთ და მის დანახვაზე ვასილაკიოსის ლაშქრის ნაშთმა მცირეოდენი წინააღმდეგობის შემდეგ გასაქცევად იბრუნა პირი. ახლა ვასილაკიოსი გარბოდა, კომნენოსი კი მისდევდა გაქცეულს. თესალონიკეს რომ მიაღწიეს, იქაურებმა გალავანს შიგნით შეუშვეს ვასილაკიოსი, სტრატეგოსს კი ცხვირწინ მიუხურეს ალაყაფის კარი. მაგრამ მამაჩემი არ მოეშვა, ტანთ არ გაიძრო აბჯარი, არ მოიხადა მუზარადი, დაბლა არ დაუშვა ფარი და არც ქარქაშში ჩააგო მახვილი, არამედ ბანაკი დასცა და თესალონიკელებს დაემუქრა, იერიშით ავიღებ და დაგაქცევ თქვენს ქალაქსაო.

რაკილა ვასილაკიოსისათვის სიცოცხლის შენარჩუნება სურდა, მამაჩემმა მისი თანმხლები ბერის იოანიკიოსის /თავისი სიქველით სახელგანთქმული კაცის/ პირით ზავი შესთავაზა ვასილაკიოსს და აღუთქვა, არაფერს დაგიშავებ, თუკი თვითონვე დამნებდები და ქალაქსაც ჩამაბარებო. ვასილაკიოსმა უარი შემოუთვალა, მაგრამ თესალონიკელებმა, რომლებსაც ეშინოდათ, ვაითუ სტრატეგოსმა ქალაქი აიღოს და უბედურება დაატრიალოსო, გალავნის კარი გაუღეს კომნენოსს. როდესაც გაიგო, რა ჩიიღინა ბრბომ, ვასილაკიოსმა აკროპოლისს შეაფარა თავი და იქიდან დაუწყო რბევა ქალაქს. მანამდე იბრძოდა და ომობდა, სანამ დომესტიკოსმა სარწმუნოდ არ აღუთქვა, არას გაკნებო. ამ მიძიმე განსაცდელისა და გაჭირვების ჟამს ვასილაკიოსმა დიდი შეუპოვრობა გამოიჩინა; ოდნავადაც არ შემდრკალა და არ მოუხრია ქედი, ვიდრე აკროპოლისის მცხოვრებლებმა და მცველებმა შეიარაღებული ძალით არ გამოაგდეს იქიდან და დატყვევებული არ მიჰკვარეს დიდ დომესტიკოსს.

ალექსიმ დაუყოვნებლივ აუწყა იმპერატორს ვასილაკიოსის შეპყრობის ამბავი, ერთხანს თესალონიკეში შეჩერდა, იქაური საქმეები მოაგვარა და ძლევამოსილი გამობრუნდა უკან. ფილიპოსა და ამფიპოლისის შორის მამაჩემს იმპერატორის მაცნეები შემოხვდნენ, მბრძანებლის სიგელი გადასცეს და ტყვე ჩაიბარეს. ხლებინად წოდებულ ადგილას მიიყვანეს ვასილაკიოსი და იქ, წყაროს მახლობლად, თვალები დასთხარეს. იქიდან მოყოლებული დღევანდელ დღემდე ამ წყაროს ვასილაკიოსის წყარო ეწოდება. ასეთი იყო მესამე საემირო საქმე, რომელიც გამეფებამდე აღასრულა ამ ახალმა ჰერაკლემ - დიდმა ალექსიმ, რადგან არ შეეცოდავთ ჭეშმარიტების წინაშე, თუ ვასილაკიოსს ერიმანთიელ ტახტს ვუწოდებთ, ხოლო ჩემს უმამაცეს მამას - ჰერაკლეს. ასეთი გახლდათ ალექსის მიღწევები და წარმატებები ტახტზე ასვლამდე. ყოველივე ამის სანაცვლოდ ავტოკრატორმა სევესტოსის ტიტული უბოძა და სინკლიტის მიერ სევესტოსად იქნა გამოცხადებული.

კონსტანტინე მანასე

XII საუკუნის პირველი ნახევრის მოღვაწეა. თავის დროზე პოპულარული მისი „ქრონიკა“ ქვეყნიერების დასაბამიდან მოდის 1081 წლამდე, სანამ „ლადირს გავიდოდეს“, როგორც თავად ამთავრებს იგავით, ანუ სანამ თავისი თანამედროვე იმპერატორის ცხოვრებას აღწერდეს.¹ „ქრონიკის“ ისტორიული პირები ცოცხალ ფიგურებად რჩებიან მეხსიერებაში, რასაც ჩვეულებრივი მატიანეების და ისტორიული რომანების მისამართით ბანალურად ნათქვამ „გაცოცხლებასთან“ არაფერი აქვს საერთო. მანასეს ჰქონია კიდევ რომანი „არისტანდრეს და კალითეას სიყვარულის ცხრა წიგნი“, ჩვენამდე მოუღწეველი. მხოლოდ ვრცელი ფრაგმენტებია დაცული მაკარი ქრიზოკეფალეს /XIV ს./ „როდონიაში“, ანუ „ვარდფანჯებში“.

„ქრონიკის“ დედნის მეტრი - ე. წ. პოლიტიკური ლექსი - პროზის უმსგავსესი ლექსია, როგორც მკვლევარნი წერენ: *prosaе simillimus*. თანაბარმარცვლიანობა და პაროქსიტონაცია ქმნიან საზომს. ადეკვატურობისათვის ავიღეთ ქართული ლექსის საშენი ფრიალ დარბაისლური მუხლი - ხუთმარცვლიანი, გამეორებული ორგზის ყველა პწკარში, და დაეკურთხეთ ყველგან ორმარცვლიანი მონაკვეთი, რომლის მეტრული მისადაგება სისტემურად ბოლოდან მეორე მარცვალზე მახვილის მქონე მონაკვეთთან ბერძნული ლექსისა ძნელად მისახვედრი არ გახლავთ /მაშ, ასე: თარგმანის პწკარის რიცხვითი გამოსახულებაა 5 5 2/.

მკითხველი დარწმუნებული უნდა იყოს, რომ ჩვენ მანასეს ტექსტს არავითარ შემთხვევაში არ ვურთავთ პოეტურ სამკაულს რასმე /და ასე ვიქცეოდით ყოველთვის/. იგი თავად შემკობილია.

მ ა ტ ი ა ნ ე

ღაწეული ქვენიერების შექმნიდან, ნიკთორე ბოტანიატესადმი

ნივთს ეხარბება სული, ნივთების მეტრფე,

ყოველს იღონებს, რომ მიაღწიოს ნანდომს;

¹ შდრ. ფსევდონოსის მითოლოგიურ კომენტართა ქართული თარგმანები, თ. ოთხმეზურის გამოცემა, თბილისი, 1989, გვ. 6: ლადირი ადამიანური შესაძლებლობების ზღვარის მეტაფორაა.

- შენ, დედუფალო სიტყვის მეტრფეო სულო,
 მეცნიერება და დამოძღვრება გწყურის,
- 5 წიგნებს აღკრულო, განგაცხრობს სიტყვის სიტკბო,
 ცხოვრების შენის სრულ იწერება ჟამი.
 მოიწადინე, ვით მესძეურმა სიტყვის,
 რომ საკითხაეი დაწერილიყო ცხადად,
 სასწავლად სიტყვათ - დასაბამობის ხილვის.
- 10 ზოგმა დაიწყო დასაბამითგან დღემდე
 მოთვლა მეფეთა, ვის უმეფია როდის,
 და ჩვენ ვიკისრებთ სიმძიმეს ამა შრომის,
 საქმეს საძნელოს და სამუშაკოს ძვირად;
 ყოველი სიტყვა არის წამების ახსნა,
- 15 შენ რომ მიბოძებ ამპარტავნებით შენით;
 დაღლილ ნასიცხარს საწამებელის თმენა
 მონაბოძები მალიმალ ფუჭად ამცვრევს.
 ისე მოვეყვები მე აქანამდის ყოველს,
 რომ პირფერობით ნათქვამს არ ჰგავდეს სიტყვა,
- 20 მიზანი მიმრჩეს და სხვას მივსდიო საგანს.
 მემატეიანეს, ჟამთააღმწერელს მრავალს
 უცდია თხრობა ოდენ სწორად და მართლად,
 სხვადასხვაგვარად აღუწერიათ საქმე,
 ჩვენ კი ის მოგვაქვს, ზედმიწევნილად რაც ჩანს,
- 25 ჭეშმარიტებას რაც გააცხადებს უფრო,
 შენ დაგვიამბებთ ჩვენი შეძლების გვარად.
 სრულქნილმა ღმრთისამ და შემოქმედმა სიტყვამ
 უეარსკვლავებო ცის დაარსებით იწყო, -
 ცით, რომელი ჰფენს უზომო ნათელს საღმრთოს,
- 30 ყოვლად გამდელი დედამიწით და ნათლით.
 მოუკაზმაეი და უჩინარი მიწის
 ზურგზედ ღრმა ბნელი გაწოლილიყო ჯანლად.
 მერმე ნათელი დამოედინა ყოვლგნით
 და ელვარებდა თეთრი პეპლოსი დღისა.
- 35 წინათ უჩინო იხილვა და ბნელს მრუმეს
 ცეცხლად აღედო ისრები ნათლის სხივთა
 და გაირბინა აგრე პირველმან დღემან.
 გამოანათა თვალმან მეორე დღისამ
 და მეორე ცა მრგვლად შემოწერა სიბრძნით
- 40 და მიწიერთა ყოვლად საფარად უქმნა
 და პრქვა სამყარო დიდმა ოსტატმა ღმერთმა

- სიმრგვლეს - პირისპირ უკარსკვლავებო სიმრგვლის.
 განაგო მაშინ ბუნება წყალთა წთოლვის
 და უფსკრულები განაპო და სულ ზემოთ
- 45 ერთი ზესკნელად ასხლიტა უცხოედ მაღლა,
 ერთიც მიწაზე დატოვა და მათ შუა
 ცა დაამყარა ურყევ კედლად და ძვიდედ -
 ეს მეორე დღის საწუთისოფლო ჟამი.
 დადგა მესამე, სხვა საქმეთათვის კვალად
- 50 ბრძენს მოეცალნა, ყოვლად შემოქმედს ოსტატს;
 მრთელს დედამიწას ზედ დასდენოდა რადგან, -
 ცის ქვეშ რამდენიც გადმოღვრილიყო წყალი
 და დაეფარა სოველი პირი მიწის;
 ნაღვარი სრულად იქ შეკრებილი იდგა,
- 55 ვინმემ თეთრი რძის ტკბილად ნაწვეთი წვენი
 რომ შეადედოს, ამოსაყვანი ყველად.
 და რა განქარდა მიწის საფარი ძველი,
 იხილვა მისი პირი, გამოჩნდა სახე
 კლდეთა უღაღთა და თავმდალთა მთათა.
- 60 მას მერე მთელი შესაკრებელი წყალთა
 ზღვად იწოდება, ხოლო ბუნება ხმელის
 რიყე ალაგთა თუ სინოყიერის გამო
 მიწად ხმობილ არს ოსტატისაგან ღმერთის.
 მან გააცხადა დამეტებული ძალი;
- 65 აღცისკრებამდის თავად გიგანტი მზისგან
 ნაირ ბალახთა აღმოცენება ბრძანა,
 სანახაობას რათა დაეტებო მზერა
 სიცოცხლისათვის, მიწიერთათვის სარგოდ.
 პირველ ემოსა მიწას ნათელი უფრო,
- 70 მოუკაზმავენ ვიდრე შვენიერ სასძლოს
 ოქროეანს და მარგალიტიან კეპლოსს.
 და ანათებდა იის პასუხად ვარდი.
 ნაირგვარ იებს ფერი მღიმიარე ჰქონდათ:
 მეწამული და ლურჯი, ლიმონის ფერი.
- 75 და მეწამული ტოგა ემოსათ ვარდებს,
 ზოგსაც - სპეტაკი, სანაცვლოდ უფრო მცხრალი.
 ზამბახს გვერდთ ედგა შროშანი თოვლის ფერი.
 იყო სუმბული, იყო ნარგიზი უცხო,
 ფურისულეები, გაზაფხული რომ მოაქეთ.
- 80 იყო უჩუმრად დანამძიმარი ყანა

- და რტოს არხედა შაე - ფურცლიანი სურო
და უხდებოდათ ნათელ - მდიდართა ნამი;
იყო სურნელის შეზავებულის კმევა.
საქონს საძოვრად ჰქონდა ბალახი ღბილი,
- 85 ცხენებიც სძოვდნენ მდელთანსა და ცვრიანს.
ასეთი ჭრელი ემოსა მიწას კაბა,
რგებოდა თხზული ყვაეილებისგან უცხოდ.
იყო ნერგები, აშხართულიყვენ ხენი,
მათ მშვენიერთა ჰქონდათ მწიფობის ჟამი.
- 90 ვაშლის ტოტებში ნათელი ედგა ნაყოფს,
ზეთისხილისხე იდგა, საამო ლელვი,
მუხა და თელა, ნაძვი, ტანად მძლე ფიჭვი.
ტოტებს ფიჭვისას რომ ეხლებოდა ქარი,
მაშინ შრიალი ჰგავდა უტკბილეს ჩურჩულს.
- 95 იქ ალუბალი იყო, ფინიკი ტკბილი
და საყურძენი, ახლად ჩაყრილი ბაღჩა —
და სანექტარე გენახს ეყენა სარი.
ყოვლად მწიფობა და სრულქმნილება ყოვლად.
არცრა უსრული, ხიბლს მოკლებული არცრა.
- 100 და მოიბურა სამდღის ნათელმა პირი;
გამონათა პირმა მომდევნო დღისამ.
იწყება საქმე და შემოქმედის ნებით
ცას შეუთხზავენ ვარსკვლავებისგან გვირგვინს;
ისე მოუხდა ცას ვარსკვლავებით მორთვა,
- 105 მარგალიტით თხზვა როგორც უხდება ჰეპლოსს,
105^ა დაგვირისტება ოქროვანი ძაფით,
ანდა უნაგირს - რთვა ცეცხლისფერი თვლებით.
მაშინ გამოჩნდა თვალი დღისიერ ნათლის -
გიგანტი დიდი ნათლის ცხოელის მზეი,
ნათლის წყარო და სახლი უნიეთო ცეცხლის.
- 110 მაშინ მემსხვერპლის იპყრა ჩირაღი ღამემ -
მთოვარ-სელენეს ბუს ნათლიერი სფერო,
ყოვლად ნათელი და მოლაპლაპე წმინდად.
და ცამ პირველად იგრძნო ვარსკლავნი დიდნი,
უნაკლოდ მრგვალნი, დამტერებულნი ერთურთს,
- 115 მას ამშვენებდნენ, როგორც ყვაეილნი მდელოს.
ელვა გაჰქონდათ შაეი კრონოსის გვერდით
ვერცხლისფერ ზეესს და ცეცხლის სახიან არესს,
ოქროვანი მზე ვრცელად ჰფენდა ნათელს

- და აფროდიტეს სფერო ენთო ვით კალა,
 120 სპილენძისფერი ჰქონდა ჰერმესის ჩირაღს,
 მთოვარის ნათელს - გამჭვირვალობა მინის.
 ესრეთ იხილვა ჭრელი პეპლოსი ცისა.
 მრუში კრონოსი სუმბულს ემსგავსა ფერით,
 ზეესი - შროშანს და არესი ჰგავდა იას,
 125 ოქროს ალევსო მზე - მეწამული ვარდი,
 როგორც ირისი, ცისკრის ვარსკვლავი ენთო
 და უღვიოდა ჰერმესს, ვით ყვავილს, სახე,
 ნარგიზი იყო ფურცელ - ლამაზი მთვარე.
 ცას ყვავილების ფეროვანება რთავდა,
 130 ესე პირთათვის ყვავილ - ხატულა ცისა
 სწორედ მჯდომარედ გალობის წესი იყო¹.
 მცენარეებად ექმნენ ვარსკვლავნი წალკოტს,
 ღმერთი უვლიდა; ჰქონდა მნათობთა ნათელს
 შირიადობით მცენარეების ფერი.
- 135 „ეითარცა ცისკარ ოდენ იყო“² მზე მაშინ
 და ცის სამყარო და დღის სიტურფე ჩანდა
 და, მონა ეყო რა შემოქმედის ნებას,
 მეოთხე დღემაც ასე დახუჭა თვალი

და ა. შ.

- 6323 და კონსტანტინეს გარდაცვალების უმაღ
 ლედოფალ ზოეს დას - თეოდორას - მიჰვიდა
 6325 ძალაუფლება; - შვილს ხელმწიფეთა გვარის
 /თავად ზომ განისვენებდა უკვე/
 თუმცა აღზევდა იგი მცირე ხნით ოდენ,
 სულ თორმეტი თვე იჯდა მბრძანებლის ტახტზე,
 აიხსნა სული ხორციელისგან ჭერჭელი
 6330 /განუცდებლობა მამრის რომელზედ უთქვამთ/
 კაცს ვისმე დროულს³ და დამძიმებულს წლებით
 თავის ხელმწიფურს მაღალ საყარძელს უთმობს.
 ის, მიქაელად სახელდებული, დიდხანს
 ეომებოდა გადაბერებულ ყვაეებს,
 6335 ეწვიენენ კიდევც აღსასრულს მასზე უწინ,

¹ ლექსშია: ἔφιδνε. შეიძლება ცოტა შორს წავედით, რის მიზეზიც ἐφιδνε - ს ერთადერთი მნიშვნელობაა. ლათინური თარგმანის მიხედვითაც შეწირავს, მემსხვერპლეობას ეხება საქმე.

² შდრ. შუშანიკის წამება, VII, I.

³ „დროული“ ტიზიყერ კალაში შენახულია „ხნიერის“, „მოხუცებულის“ აზრით.

- გამარჯვებისთვის ზრუნვა¹ არ იყო უქმი,
 თან ღვთის მორწმუნე ყოველად საქები ჩანდა,
 მაგრამ ვერ შეძლო, აღმონაცენი გულში
 გამოეხეარბლა და ნათელ - ეყო სიღრმით,
 6340 ვინათგან მსახურთ შარავანდედთა ნერვის -
 თეოდორასთა - ხელთ მმართველობა იპყრეს
 და მიქაელი მოძაგებელი მათთვის
 ბებერ კომბოსტოს ფურცელ - დაცვინილს ჰგავდა,
 6345 რომ დაუთმობდა ყოველ სიტყვას და საქმეს;
 ჩრდილი თუ იყო, ოდენ სახელად მეფე,
 იმართებოდა საქმე იმათი ხელით,
 ვის თეოდორამ მეურვეობა ანდო
 და მფარველობა და ზრუნვის-დება ყრმისთვის,
 6350 რადგან იგავით მოხუცი ორგზის ყრმაა.
 პირფერობით რომ დაუახლოდნენ იმათ
 და საამისოდ ნიშანს კმარობდნენ მცირეს,
 იქმნენ უძღებნი ვითომ კეთილი საქმით.
 ხოლო მხედარნი, ომის მცოდნელები ფრიად,
 6355 ამონაყარნი კეთილშობილთა ძირზე
 შეენიერ გმირთა წინაპართანი რტონი
 გაუფასურდნენ, როგორც ჭურჭელი თიხის.
 და ნათლად მოწმობს თქმულს კომნენოსი იგი,
 ისააკიოსს რომელს უხმობენ, - ქებულს
 6360 და სახელოანს რჩეულ საქმეთა გამო;
 ემარჯვებოდა ხელოვანება მხედრის
 თითებითაც კი წვრთნილს შებრძოლებად მტერთან;
 იგი მიქაელს ეახლა, რადგან სწადდა
 შრომის ნაყოფი მისგან მოესთელო მდიდრად,
 6365 იმედდაკარგულს, ტყვილიანად მზირალს
 ტირანიისას, ნაცვლად ვარდების კრეფის
 მეტნი ეკალნი ფიცხელისანი მიჰხედნენ
 მეფურ მდებლობედ უადრესთაგან ზრდილთა.
 და კონსტანტინე დუკასთან შეკრავს კავშირს,
 6370 ბევრთანაც სხვასთან უმდიდრესთაგან კაცთა,
 მბრწყინვალეთაგან სანათესაეო ძირით;
 აზიიდან თხზავს მძიმედ შეჭურვილ ლაშქარს,
 რომლითაც უტევს, აგდებს ტახტიდან მეფეს.

¹. შდრ. Amat victoria curam.

- შიშით ატანილ მოხუც მიქაელს ესმა,
 6375 ცნა თავი უფრო უჩინარობის ღირსად,
 ვით ბერიკაცმა; განმზადებული იყო
 კომნენოსისთვის ძალაუფლების ძლევად.
 მაგრამ ვისაც ჰხვდა მენავეობა ქვეყნის,
 ხსნა არ ეწადათ, ნავის ჩაძირვა სურდათ,
 6380 საბედისწეროდ დაფლვა ტალღების ცემით;
 ბრძოლად აღძრაგდნენ მის უნებურად მოხუცს,
 მოდრეკილს ლამის სახედ სამარის ბორცვის.
 [სხვანი ამბობენ, რჩეულ რომეებს თითქოს,
 მთავარ - მემსხვერპლეთ, სენატორთაგან პირველთ,
 6385 კვლავ ეხმოთ მისთვის, რომ გვირგვინოსან - ყოთ;
 მას, მხედართმთავარს, ხსნისთვის შესწევდა რადგან
 წმინდა საქვეყნო საქვით - მპყრობლობის ძალი, -
 მიმხვედრს, მეომარს და ისე მარჯვეს, რომ ძველ
 დიდ მეფეთაგან ჩამორჩებოდა არცვის.
 6390 მაშ, კომნენოსი შედის სატახტო ქალაქს,]
 სად იმეტებენ რომაელები ერთურთს,
 უსაკუთრესთა ზედა იწვდიან მაჩვილს
 და კლვით თვისტომთა დაემცვრევიან სისხლად,
 მოცელილები თვისთა ძმათაგან ძმანი,
 6395 ბრძად მისეულნი ვით უმთვარეო ბნელში,
 წაქეზებულნი თანა - მამითნი ყრმანი¹.
 და კომნენოსი შეიმოსება ძლევით
 და მიქაელი ძალაუფლებას დათმობს
 /სამეფო სკიპტრა მას ერთ წელიწადს ეპყრა/.
 6400 და კომნენოსი ჩვილის სიფიცხით გვირგვინს
 წაეტანება და თავნებობით აღწევს,
 წყვეტდეს საქმეთა სახელმწიფოთა მკაცრად;
 ღირსებისამებრ ექცევა იგი ყოველს:
 ახლობელს ანუ შორეულს ანუ მძლეთა.
 6405 სძულს პირისწყალი გადამლაშების მერე,
 სულისმიერად სძულს ცუდუბრალო ლიქნა.
 მით უამურად სხვათა უმეტეს თელიან,
 ვიდრემდე ჯერ - არს, ამაყიო მეტად.
 მის მეფობაში მცირე გზა განვლო მზემან,
 6410 სიამე მისი ჰგავდა ბალახის ბიბინს;
 დაისს განიცდის მალე, მიმქრალი სნებით,

¹. πάντας ταυτοπαύρους. შტრ. ლევიტელთა, 18, 11: თანამითი, v. 1.

- სულ ორ წელიწადს მეფობა მისი გასტანს,
 ამკობს სამეფო რეგალიებით ღუკას,
 განმღებელს მისთვის საცხოვარისას მალვით,
- 6415 მიწვევისათვის ტირანიისა მშველელს;
 თავად წესს იცავს, ღმერთის მოსაწონს, მკაცრად,
 შავი ქიტონი სამოსელია მისი,
 შრომით ქანცს იწყვეტს, არ ეზოგება თავი
 და ყველასაგან ნათაყვანები ბოლოს,
- 6420 ცხოვრდება კიდევ ნაოცნებარის ფერად.
 და რა ხელმწიფურს იპყრობს სადავეს ღუკა,
 ოქროს ეტლს ყოველად მიუკერძებლად მართავს,
 მშვიდად აბიჯებს, ნელი წიაღსვლა იცის,
 არც დასთმობს ყოველს - დაუდინჯებლად მსრბოლი,
- 6425 თითქოს ზვაობის კარი დაეხშოს გულში,
 უფრთხის დაშვებას მოულოდებლად თავქვე
 ურმის თვალს გაკერის საშინელების რიდით;
 სახლსაც დააყრდნობს შვიდრიცხვედ ყრმათა ზედა,
 როგორც შვიდ სვეტზე უძრველად ნაგებ საყდარს;
- 6430 განმზადებული წუთისოფლითგან განსლკვად,
 თან განუზომელ ნაღველს ატარებს გულით
 და საფიქრებელს საფიქრებელი ერთვის;
 სურს, რომ საყვარელ დედოფალს დაჰრჩეს ყრმათა.
 მეურვეობა და ხელმწიფობის წილი,
- 6435 აკრთობს დედოფლის კვალად სინაზე ბავშვის,
 რიდი გზნებისა და ხორციელი აღძრვის¹;
 აშინებს მისი დაქორწინება სხვაზედ,
 არ იქმნეს დედა ყრმათა უცხოის ძირის,
 მით არ დაღუპოს აღმცენარენი თვისნი,
- 6440 წუხს გახასება - გახელმწიფებას სხვათა.
 ღელვაგვემული იგი გულისთქმით მსგავსით,
 მუნით დედოფლის სხვაგან წაყვანას ცდილობს,
 წულთა სამეფო თავისუფალი დაჰრჩეთ²,
 ვით ყრმათა, სხვანი ხაზინადარნი ესხდნენ.
- 6445 ხოლო მყობადს მძლედ მიუჩანდა პირი,
 გულის - სიტყვათა დაზესთაგებად ფრიად.
 და დედოფალი, რომელმან იგრძნო ესე,
 თანამეცხედრის რომ ცნა ყოველი ზრახვა,

¹. არ არის გამორიცხული, ეს სტრიქონი გაკებულ იქნას სრულიად საპირისპიროდ.

². სხვარიგად: წულთათვის ანებას ათვისუფლოს ტახტი.

- შეიკრძალებდა თავს საშინელი ფიცით,
 6450 რომ არ შეიქმდა არცვის სარეცლის ზიარს,
 არ შევიდოდა სხვა საქორწინო პალატს,
 ყმაწვილთა თანა იხელმწიფებდა თვისთა.
 და მაშინ ღუკა წესს ბუნებისას მიჰყვა,
 [ფიქრის] სამიწის ჩამოიშორა ტვირთი
 6455 /სულ შვიდი წელი იჯდა ხელმწიფედ პრომთა/
 და ევლოკიას, ზღვაოსანს შეილთა თანა,
 აქვს ხელმწიფობის საჭე-ლამაზი ნავი.
 თუმცა მგზებარედ მოქცევისათვის მცდელნი
 ენებათაღელვის ქარს აღვიძებენ ავად,
 6460 თავბრუს ახვევენ, გულისრევასაც ჰკვირიან
 და ღელვით გვემას მეტს უქადიან უფრო,
 აქარცივებულს¹ ზღვა პირს დააღებს ოდეს.
 მეტი რაღაა? ამომეთქმოდე, სიტყვავე,
 სიმს მუსიკობის გალობას ნულარ ახლებ.
 6465 სპასპეტს რომანოსს, დიოგენესად ხმობილს,
 ზრდილს, პირმშვენიერს, კაპადოკიელს ტომით,
 წმინდად შემნახველს ახოვანისა ტანის,
 მეფობის საფერს, სახით მდიდარს და ჰამოს,
 რომელს უნახავს საქმე და ძალი პრომთა,
 6470 ლალად დანდობილს პატარქალური ნდობით,
 მისანდობელად ნიშნის ჰყოლია ყრმანიც:
 ხმა გველუშაპის ხომ ენიშნებათ ბარტყებს
 6472² [და კუშაპისაც ხომ ესმით ლეკვთა მისთა²];
 შთანთქმას უქადის გავეშებული იგი
 ღედა - ბელურას თავის ბარტყებთან ერთად,
 6475 ვერ ცნობს, ტირიფის მშვილდად მორთხმული წნელი
 ცად მონავარდე არწივს რომ ახლის მიწას
 და სელის ბადით რომ ნადირობენ დათვზე.
 ოდეს ქალაქნი მოვლო თრაკიის ირგვლივ,
 შეკრიბა ჯარი, აღძრა, წარმართა გზნებით,
 6480 ჰქირდავდა ყველა მებაღესა და მეზვრეს
 და განძარცვავდა მცველთა საკუთარ მიწის.
 მცირე ხნის შემდეგ ძაღლებმა სტაცეს პირი
 ხარს მობუბუნეს, მკერდით დიდი რომ იყო;
 ტანჯვა სასჯელად კადნიერების მიჰხვდა.

¹. მთხჯუმეოს საოცარი სადავია გალაკტიონის „აქარცივებისა“.

². შღრ. იერემიას ვოდება.

- 6485 დედოფალს, მისი მშვენიერებით განმკრთალს,
 მზერისგან გული მოწყლული ექმნა ტრფობით,
 ურიდად ქცევა რომანოსისა არ ცნა
 და დაარღვია ის საშინელი ფიცი,
 ტრფობით შეერთო და შეეწება ტყვე - ქმნილს;
- 6490 საპყრობილის წილ უხსნის სანეფო პალატს,
 ხუნდებს უნაცვლებს მარგალიტიან პეპლოსს
 და მოვანებით მიწის სარეცელს უცვლის
 და მეფეს დასკამს სიკვდილისაგან დახსნილს,
 ვის განსაცდელად ჰქონდა ჰადესის ხაჩა.
- 6495 ყოფნის ბორბალო, ეპა, თამაში შენი.
 რომანოსს ამგვარ ვითარებაში საქმის
 უჩვენებია თვისი პირველი სრბითვე,
 რა მხურვალეა სიმხნის ემარხა მკერდში.
 არცა ხორციელს დაჰხარბებია ტკობას,
- 6500 არც მოუხიბლავს იგი მოწეულ სამოსს,
 უბადრუკ ჭიას ჰგაედა ცხოვრების წესით,
 შეფარებული მალევით სამეფო პალატს,
 მტრებს გაურბოდა, თავს არიდებდა ბრძოლას,
 არც საწუნარის საქმის აფრთხობდა მქმნელთა;
- 6505 შებმა ინება აგარეანთა მხოლოდ,
 აღშურებულმან მათზედ იშიშვლა ხრმალი,
 როგორც თაველით, მიწა მოფინა გვამით
 და დააგუბა სისხლის რუები ზღვებად,
 მძლე აესონების გამოაჩინა ჯიში,
- 6510 რა ღონიერი ჰქონდათ ბრძოლაში მკლავი.
 ვერ დაიჭერდა ადკრძალვის შიში უტეხს
 და ვერ შეძლებდა გაუკაცის შთანთქმას გველი,
 არც მიჰრიდებდა ხრმალს სამართლისას იგი
- 6513 პირფორი, რომელს ზელთ ეყურა წმინდა ცეცხლი;
 ბოროტის ეკალს, ძალთსაცემელსაც შურის
- 6515 ეღონებინათ მორიელებზე მეტად
 და დაეთხარათ რომანოსისთვის თვალნი.
 იყო ბუნებით პირდაპირი და მკაცრი,
 მედიდური და მცდეელი თავისი განსჯის
 და მოწეული მაშინ უფრორე ამაყს
- 6520 და ამპარტაევანს ხდიდა მბრძანებელს ჰრომთა,
 თანაც მერყევი უხშირდებოდა აზრი
 და უცხო ჩვევა, ეჭვით უმზერდა ყველას -

- ქვეგამხედვარი თავისიანის, სხვისის,
 ვითარ მზაკვართა, მისთა ფეხდაფეხ მდევთა;
- 6525 უმძიმდათ არა დიდგვარიანთა ოდენ,
 არამედ ცოლსაც და მასთან ღუკას შვილებს,
 რასაც ბეზღება და ვერაგობა მოჰყვა;
 სძულდათ სხვა ტომი, ერთურთს უგებდნენ მახეს.
 უკარებელი, განმზადებული მხეცი -
- 6530 სრულ გაურჯელად გაცემულ იქნა მეფე,
 ხოლო ღალატი მოხდა კეისრის ხელით,
 ვინ კონსტანტინე ღუკას ძმა იყო მკვიდრი;
 სარდლობდა მისი ძე ანდრონიკე მაშინ.
 გაანდო აზრი სხვა სარდლებსაც და შეილსაც,
- 6535 საცოდავისთვის დაწნეს საშიში ბადე
 და სასიკვდილოდ შეთხზეს ჰეპლოსი შავი.
 თვით რომანოსი ბიზანტიონის გაღმა
 ღალატს ნადირის ხოცვით და დევნით მგლების,
 თავს დაესხმიან რომელნი წმინდა ფარებს.
- 6540 და მოფრენილი სითმე ველური მტრელი
 მუხლზედ აჯდება /ხმა სულ არ ისმის ფრთების/,
 ისე კი არა, კიდობანზედ რომ დაჯდა
 და წარღვნისაგან ხსნას აუწყებდა უწინ,
 ფოთლის /sic/ მზიდველი - რომ ამშვიდებდა ნოეს
- 6545 კიდობნის მარხულს და ტომის-მთავარს ახალს, -
 არა, აწ მტრელი მიანიშნებდა ბოროტს,
 მარცხი აუწყა თვისი მისნობით ავით.
 და გაუგზავნის ფრინველს დედოფალს მეფე,
 რადგან ხარებას მისგან საეჭვოდ ჰგონებს.
- 6550 რასაც მიელტვის, იმასვე ფიქრობს ყველა,
 გვაქვს სწავლებლად, რასაც ვისურვებთ ნებით;
 მაგრამ წილხვედრი უმძიმესია კაცის,
 ვის ეგულვიან მტერი საკუთარ ჭერქვეშ:
 თუ შინ გყავს მტერი, ანუ კერაზე თუ ზრდი,
- 6555 ვერ შეეფარო თვით ბაბილონის ზღუდეს,
 სემირამისის კოშკებს, გოდოლთა საფარს.
 თუ ბედშავ გამცემს აქვს შენი სახლის წილი,
 ან დაურღვეველს თუ ჰზინხარ მასთან ციხეს,
 რღვევადი იქმნეს, არცვინ ჰფარვიდეს ქალაქს.
- 6560 მე გიყვებოდით დიოგენესის ამბავს.
 ორივე მხრიდან, შორის ჰრომთა და სპარსთა,

სასტიკი ომი ატყდა, კიჟინა დასცეს,
აღჭურვილიყვნენ რისხვით სარდალნი ორნი;
რბოდა არესი, მაოტებელი მამრთა,

6565 ხელდაბანილი იყო მოკლულთა სისხლით,
ჰკლავდა წყურვილი სისხლის, დამდგარის ზღვებად.
დაჰქროდა მეფე, მტრებს ფერდს უგმერდა, სღვედა
და ჰოროლის კვრით იქმდა ნაწლევთა თხევას,
თითქოს ბარტყებზე ქორს ენადიროს ფრთამალს,

6570 მას ჰქონდეს ბრალად ნაზი ბუმბულის ცვენა;
ქარს მიემგვანა მტრისთვის, ეტლოსანს ცეცხლის,
ზეგარდმო ქროლილს და ღრუბლებიდან მსხვრეულს;
სისხლით შეზელილ მტვერს შეესვარა ხელი
და მკლველობანი წვეთ - წვეთ სდიოდა ხმლის პირს,

6575 მათგან დაედო სიმეწამულე სამოსს,
ლომი რომ შეხვდეს მფრთხალს და გულდედალ ცხოველს,
ფერდს რომ უფლეთდეს, მის ნაღვარ სისხლს რომ სვლევდეს
და შესვარული გამოაჩინოს ტუჩი.

ქმნა ასმკლავიან ბრიარეოსზე¹ მეტი,
6580 ენკელადოსზე², გულ - ზეკ ტიფონზე მეტი -
კლვათა წვიმასაც ანდამატივით უძლო.

კეთილი თვალით მოჰხედა ნიკემ ჰრომთა
და გაულიმა, თუმცალა დიდხანს სცდიდა.

6585 მაგრამ მოქუფრა დღე სანათელი ეგზომ
ბასკანელების სამგზის ველურმა ტომმა
და ბოროტების ჯავრმა და ჯანღმა შურის.
და კეისარმა რაჟამს დაიწყო ლტოლვა,
წარელო ყოველმან, მარტოდ დააგდეს მეფე
და დაკორტნილმა სრულად მტრისაგან იქვე

6590 მიმოიხედა, ცნა, რომ გაებათ მარტოდ
მახეში, რომელს დაეხსნებოდა კვრეინ.
თავნი მიუხტნენ მას ბარბაროსთა მერმე,
ერთურთს ასწრებდნენ, ედავებოდნენ ცხარედ,
ვინ შეიპყრობდა რომანოსს ცოცხლად. ბოლოს

6595 ვარდება მეფე ბარბაროსების ხელში,
ლომი მიჰხვდებათ ნანადირევად ჯიქთა
და მღამიობნი ეუფლებიან არწივს
ფრთა - ოქროეანს. ამას რა მოჰყვა? როგორ?

1. ბრიარეოსი - ასმკლავიანი ბუმბურაზი, რომელიც ღმერთებს იცავდა ტიტანებისაგან.
2. ენკელადოსი - ასმკლავიანი გიგანტი.

- ველური იგი ტომის - მთავარი იცხრობს
- 6600 მოულოდებლად თავის სულის - თქმას ველურს
და ტყვექმნილ მეფეს კაცთმოყვარებით განსჯის,
რადგან ველურსაც სტკენს მბრძანებელის ძლევა.
მეთვისტომეებს მეფის, რომელთაც გასცეს,
სამგზის ველური ის უცხო - თესლი ამხელს, -
- 6605 წინდახედული მის ახლობლებზე უფრო,
მზრუნველი მისთვის ნათესავეებზე მეტად.
დაეზავება, ხელს საშველადაც უწვდის,
ძალაუფლების დასაბრუნებლად გზავნის.
და რომანოსი ჰგავდა აშკებულ ნადირს,
- 6610 ნასკვიდან - არწივს, თევზს - ანკესიდან ახსნილს;
მიიქცა კვალად დასაბრუნებლად ტახტის.
მაგრამ გასაქანს არ აძლევს იმედს შური:
ყველგან წერილი აფრინეს, არცერთ ქალაქს
რომ არ გაეღო რომანოსისთვის კარი.
- 6615 საბრალობელი, მარტოდ მოჰკვლიდა სოფელს,
მომწყდარი, ვით სხვა ბელეროფონტი, მეოხს,
ვით პეგასითგან, ესრეთ მომსხლტარი ტახტით, -
სულ სამ წელიწადს ძალაუფლების მქონე.
შურის ცეცხლი კი არა ცხრებოდა, რადგან
- 6620 კონსტანტინეს ძე - მიქაელ დუკა - უკვე
სიჭაბუკისას ეწია ფერს და ასაკს,
რაც ცხადდებოდა პირველი ღინღლით პირზედ.
მას კეისარი, მამის ძმა, შემწვედ ჰყავდა,
წარჩინებულნი და მხედრობათა თავნიც
- 6625 და, დაბრძანდება რა მამისეულ ტახტზე,
დედას, რომელიც ხშირად კვნესის და გოდებს,
მის უნებურად მეფის სახლითგან დევნის,
შეამონაზვნებს და ჰკვეცს ნაწნავებს, რომელ
მისთვის ქარიტებს ეზარდნათ ზეთის ცხებით,
- 6630 და ოქროს პეკლოსს ჩალამებულთ უცვლის.
მეფობის სურვილს რომანოსისას რომ ცნობს,
იმ დაკარგული ხელისუფლების წადილს
და მხედრობათა ღრიანკალისებრ აღძვრას,
გზავნის მემორებს, ჯარს შემოიკრებს დიდძალს.
- 6635 ბედშავ რომანოსს ისევ უგებენ მახეს,
ცოცხლად შეპყრობილს დაუნაცრავენ თვალებს
და მიუჩენენ მწირს და ავღრიან კუნძულს.

- თვით მიქაელი, განრიდებული საფრთხეს,
 წყნარად მართავდა ძალაუფლების ჩომალდს;
- 6640 თოროსნობას და საომარ კიჟინს მამროთა,
 მხედრულ ზახებას, განსაცდელსა და ტანჯვას
 განსცდიდა არა სიზმრად, უძილო ღამეს
 წიგნზე ათევედა, - სხვა დემოსთენე იყო,
 დიდიმოსს ჰგავდა, ალექსანდრიელს ტომით,
- 6644^ა [პრქვეს დიდიმოსი სპილენძის აბჯრით მოსილს,]
- 6645 რადგან ატკობდა მას მწიგნობრობა ისე,
 რომ უცხოობდა მყოვარ - ჟამ საზრდელს რასმე.
 ალატყდებიან ბარბაროსები ზავითით,
 ყოველი მხრიდან კვლავ ქარიშხალი ტყდება
 და გრიგალები საზარელ გრგვინვას იქმან.
- 6650 არ ჩანს მენავე, რომ ღელვისაგან იხსნას.
 მიწას აღმოხდა რალაც მცენარე ავი;
 სწორედ მოლუსკის ცხოვრება ჰქონდა მთესველს,
 გაჩოხდებოდა და კვლავ იხევედა უკან,
 ნიჟარასავით ტოვებდა თავის სახლსაც,
- 6655 ზღვის ფსკერზე მიწით ნაზარდს მოჰგავდა პინას,
 6655^ბ [აბრეშუმის და სადაფის მომცემ მოლუსკს];
 მისი იარა სჭიროდა ქვეყნის საქმეს,
 მოაგონებდნენ, რომ წინ უძლოდა ჰრომთა.
 კვლავ ირღვეოდა მიწა დრაკონთა ხოხვით,
 ვით ბარტყის, იქმნა ჰრომთა საზღვრების ზევა.
- 6660 მძიმდება მეფის საჩივარი და შფოთი
 და ცხარობს ყველა, შემყურე ჰრომთა საქმის:
 ეს არ ჰგავს მუხლის მოკვეთას, პირის აკერას, -
 საქმე, რომელიც იფიტება და ჭკნება.
 და იყო კაცი, კეთილშობილთა მოდგმის,
- 6665 მოხუცი ნესტორ სხვა პილოსელი ვინმე,
 მას ნიკიფორე ბოტანიატეს ვეტყვით,
 ჭრილობა - მრავალს, ნაჩეხს და ნაცადს ომში,
 სიყმაწვილითვე წვრთნილს ვით გულოვან მხედარს
 და მძღეს არესის ოლიმპიადის ბევრწილ;
- 6670 დაიმეგობრებს ის ათასობით მებრძოლს,
 იპყრობს ნიკეას, მეფეს აახლებს წერილს,
 რომ შეაგონოს და დაარწმუნოს იგი,
 რათა დაუთმოს სკიპტრა უსისხლოდ მოხუცს,
 თვით, უცოდნელმა ომის, იცხოვროს მშვიდად.

- 6675 განა რა დარჩა? ბიზანტიონსაც იპყრობს¹
და ძოწეული ოქრო - კემსული კშვენის;
მიქაელს მეფედ-ყოფილს კი ჰმოსავს შავი,
სულ ექვს წელიწადს რომელს მეფობა ჰქონდა.
ხოლო სიბერე დაავიწყდება თვისი
- 6680 ამ ნიკიფორეს, მოხუცებულს და დროულს,
და მიქაელის ცოლ - ყოფილს ცოლად ირთავს, -
ქალს ნორჩს და ყმაწვილს შეეუღლება ბერი
და დაიმდურებს მიქაელს მძიმე ხვედრით
და ეფესელთა ქალაქს მიუჩენს სამწყსოდ.
- 6685 განეშორება თავად სამხედრო საქმეს
და ზის მორთული ოქროს სამოსით, რომელს
სდის ცეცხლისფერი ოქროვანი სხივი;
ბანა, მოლხენა - მით სიბერე აქვს ტბილი
ფრთა - ოქროვან გედს მინამგვანებს თითქოს.
- 6690 საფლავს დადებით რადგან ზომავდა მყობადს,
სამგზის მოხუცმა² ცხოვრებით ტბობა იწყო,
ნებიერი და საფერებელი გახდა.
საქმე მეტყველთა ბარბაროსულად ანდო,
მათ ლაპარაკი არც - კი შეეძლოთ სწორად,
- 6695 მთელი დღე ღვინით სავსე კრატერებს სცლიდნენ, -
სამგზის მონები მამა - პაპით და ჯიშით,
სულით და განსჯით ბარბაროსები ფრიად,
მოლაქლაქენი უნდოდ ენაზე სკეითთა,
გამოუცდელთა მენაკეთათვის ვინმეს
- 6700 თითქოს ტვირთ - მძიმე ხომალდის საჭე ენდოს.
ბალთით იკრავდა თავად ელვარე პეპლოსს,
ბისონს ოქრო - თხზულს, მარგალიტიან სამოსს,
ოქროსფრად მნათობს და ძოწეულის ფერად;
ხშირად იცვლიდა მეფურ სამოსელს, როცა
- 6705 ვერცხლის ლურსმნებით დანაჭედ ტახტზე იჯდა.
ჩინი უბოძა, ვინაც ეახლა, ყველას:
მჭედელს, შეშისმჭრელს, მიწისმთხრელს, გლეხს და ვაჭარს,
მეწადეს, საბლის ოსტატს, მენაბდეს, მეზვრეს;
მეძავეს პატევს სცემს და ჰსერის ბრწყინვალე საქმეს,
- 6710 ხოლო ხელოსნებს სახელს მიაწევს იმგვარს,
რომ გაიღებდნენ უწინ მეფენი ჯილდოდ

¹ v. l. დედოფალს ასწრებს.

² τριετών: ფრიად მოხუცი.

- მამაცობისად, ძლიერებისად მკლავის -
 სულ რჩეულთათვის ნათესავით და სისხლით.
 ამგვარი საქმით გართული მისთვის ფხიზლობს,
 6715 არ მოიძიოს ვინმემ ხარისხი მეტი,
 ტანჯვას იფერებს, თითქოს დასჯა სურს თავის;
 სხვა საქმეებს კი არ თელის მიხედვის ღირსად:
 თუნდ ბარბაროსნი იკლებდნენ ჰრომთა საზღვრებს,
 თუნდ მანქანებით აქცევდნენ მრავალ ქალაქს.
- 6720 სამ წელს უსინჯა მან ხელმწიფობას გემო,
 ხოლო მას უკან დაათმობინეს ტახტი.
 აქ კი დუმილის სანავე პოვოს სიტყვამ.
 ზღვა გარდაიხსნა ატლანტიკისა ჩემ წინ:
 დიდ - დიდ მეფეთა რჩეულ საქმეებს მივწვდი -
 6725 გმირთა, სულდიდთა, კეთილშობილთა, მხნეთა;
 მათი ცხოვრების თხრობა არ ძალუძს ენას,
 ფრიად რჩეულნი სკიპტრის-მპყრობელნი მოდგნენ -
 კომნენიადთა კეთილშობილი გვარის
 და დააყენეს ზღვანი ძლევათა დიდთა,
 6730 ჰერაკლევც რომ ვერ გადალახავდა სიმხნით.
 მაშ, დაკამაგროთ საჭის ბაგირი ახლა,
 შეეწყვიტოთ ნიჩბის მოსმა, დაუშვათ აფრა,
 ვერ გადავალთო, თქმულა, ლადირის გაღმა.

ზ ა ნ დ უ კ ი

წ ი ნ ა თ ქ მ ა (პასუხისმგებელი რედაქტორისა)..... 3

ზვიმონ ახალი ღვთისმეტყველის

- 41 - ე საგალობელი,
(წინასიტყვა და თარგმანი ლიან კვირიკაშვილისა)..... 5
- 42 - ე საგალობელი,
(თარგმანი მისივე)..... 13
- 55 - ე საგალობელი,
(თარგმანი მისივე)..... 20
- მე - 3 საგალობელი,
(თარგმანი ქეთევან ბუჩუკაშვილისა)..... 26
- 57 - ე საგალობელი,
(თარგმანი მისივე)..... 27

გიორგი სკილიცხ

გალობანი წმიდისა მთავარმოწამისა და ძლევაშემოსილისა გიორგისნი
(წინასიტყვა და თარგმანი ლიან კვირიკაშვილისა)..... 28

იოანე გეომეტრეს

საგალობელისა ფრაგმენტი ზესთა - წმინდა ღმრთისმშობელისადმი
(თარგმანი ლიან კვირიკაშვილისა)..... 37

ანონიმის

წამებულნი ქრისტე

(ფრაგმენტები ტრაგედიათა, (წინასიტყვა და თარგმანი ლიან კვირიკაშვილისა)..... 38

ანონიმის

ტიმარიონი, ანუ მის ვნებათა შესახებ,

(წინასიტყვა და თარგმანი მაია ნახუცრიშვილისა)..... 58

თეოდოროს პროდრომოსის

წმინდა და ბრძენი პოეტთა-კოზმანის და იოანე დამასკელის-საუფლო
დღესასწაულებზე დასადებელი კანონების განმარტება,

(წინასიტყვა და ფრაგმენტის თარგმანი ლიან კვირიკაშვილისა)..... 90

ძიკაულ პხელოხის	
„ქება ქებათა“-ს განმარტება, (წინასიტყვა და თარგმანი ანა ხარანაულისა).....	100
ძიკაულ პხელოხის	
ეპისტოლე - ტრაქტატი საღვთისმეტყველო სტილის შესახებ, (შესაჯალი და თარგმანი ქუთუყან ბუზარაშვილისა).....	108
იოანე იტალოხის	
ფილოსოფიური განმარტებანი, (წინასიტყვა და თარგმანი მაგლა მკვლედიხისა).....	157
კონსტანტინე პორფიროგენეტის	
ბიზანტიის საიმპერატორო კარის ცერემონიების და აღათწესების შესახებ, (წინასიტყვა და ფრაგმენტის თარგმანი ლეილა წერეთლისა).....	164
იოხებ გენეხიოხის შესახებ	
(თარგმანი კ. კრუმბახერის „ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორიიდან“).....	172
იოხებ გენეხიოხის	
მეფეთა ისტორია, (ფრაგმენტის თარგმანი ზაირა ყოლბაიასი).....	173
იოანე ზონარას	
ქრონიკის შესავლის ფრაგმენტი (წინასიტყვა და თარგმანი ლიან კვირიკაშვილისა).....	179
ნაიკაფორე კრთენიოხის	
ისტორიის ფრაგმენტი, (თარგმანი ნანა შირაშვილისა).....	187
ანა კომნენეს	
ალექსიდა, (წინასიტყვა და ფრაგმენტის თარგმანი ქუთუყან ბრუკაძისა).....	196
კონსტანტინე მანახეს	
მატიანე, (წინასიტყვა და ფრაგმენტების თარგმანი ლიან კვირიკაშვილისა).....	214
ზანღუკი.....	230

ბიზანტიური მწერლობის ქრისტოგათია

ტ. III

„მეცნიერება“

1996

რედაქტორი ნ. გასიევა

ტექნორედაქტორი ნ. თკუჯავა

გადაეცა წარმოებას 15.1.96; ხელმოწერილია დასაბუქლად 23.1.96;
ქალაქი ბეჭდვა ოფსეტური; პირობითი საბუქლი თაბახში 13,49;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახში 12,35;

ტირაჟი 500;

შეკვეთა № 19;

საწარმო-საგამომცემლო გაერთიანება „მეცნიერება“,
თბილისი 380060, კუტუზოვის ქ. № 19